FURMANOV

Ceapaev

96

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

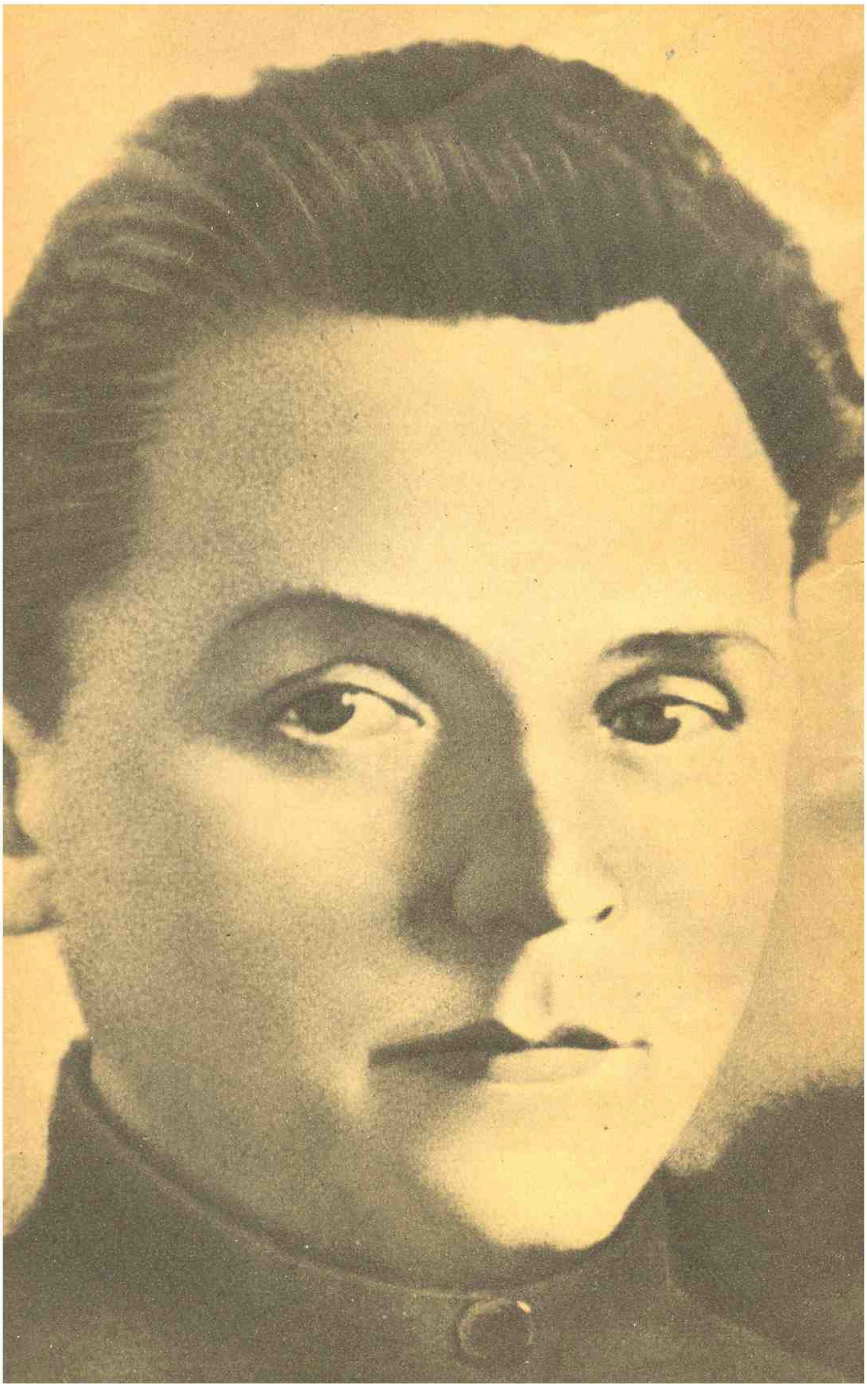

D. FURMANOV
CEAPAEV

1961
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Traducere de Irina Vlad şi Paul Verbiţchi

I

UN DETAŞAMENT DE MUNCITORI

Gara e înţesată de oameni: o îmbulzeală de nedescris. Un lanţ de ostaşi roşii, înşiraţi de-a lungul peronului, zăgăzuieşte anevoie mulţimea care freamătă, vuieşte întruna. Primul detaşament de muncitori, alcătuit de Frunze, porneşte la miezul nopţii: pleacă să lupte cu bandele lui Kolceak. Muncitorii din toate uzinele şi fabricile Ivanovo-Voznesenskului s-au adunat la gară ca să-şi petreacă tovarăşii, părinţii, fraţii, fiii. Aceşti proaspeţi „soldaţi”, cu mişcări stângace, cu o expresie de candoare, au, în toată înfăţişarea lor, ceva hazliu. Unii poartă pentru prima oară uniforma militară. Mantaua ostăşească nu-i prea prinde, se înfoaie pe ei, se umflă ca un aluat pus la dospit. Ei şi! Tot chipeşi sunt! Uite-l pe ăsta, de pildă: şi-a strâns cu centura mijlocul, subţire – de-l tragi prin inel. Abia mai răsuflă, sărmanul, dar bate din călcâie semeţ, voiniceşte. Sau cel de colo, cât de ţanţoş şi nepăsător păşeşte, ca un războinic încercat! Apasă cu stânga mânerul sabiei, înfiptă neîndemânatic în brâu şi, mândru, discută aprins cu vecinul lui. Al treilea, cu un pistol la şoldul stâng, o pereche de grenade la cel drept şi o bandă de cartuşe de mitralieră de-a curmezişul pieptului, se vântură de colo până colo pe peron, ca să-l vadă toţi prietenii, toate neamurile, toţi cunoscuţii cât e de falnic!

Mulţimea aceea tumultuoasă de muncitori, îmbrăcaţi în straie mohorâte, îi privea şi vorbea despre ei cu mândrie, cu dragoste, cu înflăcărare.

— Se învaţă ei, frate, se învaţă!... Cum ajung pe front, repede dau cu ochii de dracu...

— Păi ce crezi! Pe front n-o duce omul ca găina la moară.

Oamenii încep să se mişte plini de neastâmpăr, să pufnească în râs, să-şi întindă gâturile ca să vadă mai bine.

— Ia te uită la Terenti, nici că-l mai cunoşti! La atelier era mânjit ca un drac, dar acum, nimic de zis... falnic şi chipeş.

— Parcă-i un păun înfoiat. Şi are o sabie, ca de general, nu alta; ia te uită cum o târâie după el!

— Tereş – îl ia cineva peste picior – bagă sabia în buzunar, că ţi-o smulg cazacii!

Cei din jur se prăpădesc de râs.

— Vezi să nu ţi-o ia maică-ta, să taie varză cu ea!

— Ai să te împiedici în ea, Tereşka, şi ai s-o frângi!

— Bagă de seamă, răcane, să nu-ţi tai vreun degeţel!

— Ha-ha!... Ho-ho-ho!... Ha-ha-ha!...

Terenti Bocikin – un flăcău de vreo douăzeci şi opt de ani, roşcovan şi pistruiat – se întoarce către ei, îi priveşte cu blândeţe şi, roşind uşor, îşi saltă grăbit sabia, care se târăşte pe pământ.

— V-arăt eu vouă, se răsteşte el către mulţime, fâstâcit, neştiind cum să ţină piept potopului de zeflemeli şi înţepături.

— Ce-ai să ne arăţi, Tereşa? râd întruna şugubeţii. Mai bine ronţăie nişte seminţe de floarea-soarelui, soldăţelu lui Dumnezeu... Şi mantaua de unde-o ai? Te pomeneşti că înaintea ta a purtat-o vreun viţel. Ha-ha-ha!... Ho-ho-ho!...

Cu zâmbetul pe buze, Terenti se îndreaptă spre vagoane şi se pierde în mulţimea cenuşie a soldaţilor ce forfotesc de colo până colo.

De câte ori apărea câte un soldat mai stângaci era luat în râs şi împroşcat cu o ploaie de glume usturătoare, cu vorbe de haz şi înţepături. Apoi începeau iar discuţii serioase. Se trecea cu repeziciune de la un subiect la altul – un soi de nelinişte nervoasă, solemnă pusese stăpânire pe toate inimile. Vorbe şi iar vorbe.

— Dacă o fi nevoie l-om scoate şi pe dracu din iad... Ne văicăream întruna: nu-s încălţări, n-avem mantale, ce ne facem de muniţii... Şi-acu, poftim... Cel care vorbea arăta cu degetul spre vagoane, ca să se înţeleagă că e vorba despre ostaşii roşii. Au fost echipaţi, cred, mai mult de o mie...

— Câţi spui?

— Da, cam vreo mie... Şi mai vin. S-au găsit şi pentru ei cele trebuincioase. Dacă omul vrea, găseşte de toate, măi frate; acu nu-i timpul să te scarpini, că uite ce vremuri au venit...

— Vremuri *sirioase*, nici vorbă, întăreşte o voce dogită, de bas.

— Păi cum să nu fie *sirioase*? Kolceak nu se mai opreşte... Vezi, a început tărăboiul şi în Ural...

— Ehe-he, suspină un bătrânel plăpând şi scund, cu faţa zbârcită ca o ciupercă uscată, numai cu o scurteică pe el, şi rebegit de frig.

— Da... cine să ştie cum o să meargă acu şi treburile noastre, că prea de tot s-au încurcat, se tânguie un glas monoton, plângăreţ.

O voce gravă îi răspunde cu asprime:

— Cine să ştie? Treburile n-au picioare ca să meargă singure, trebuie să le conduci. Uite, primul pas: o mie de flăcăi! Asta zic şi eu *treabă*, frate. Şi încă una bună, da, bu-ună de tot!... Scrie prin ziare, cică-s puţini muncitori în armată, da-i nevoie de mulţi... Că omul muncitor îi mai cu cap ca alţii... Avem pilda chiar sub ochii noştri. Să-l luăm pe Pavluşka Lopar: parcă ar fi dăltuit în piatră... şi-i şi cu cap, ăsta se descurcă oriunde, n-avea grijă!

— Aşa-i, aşa-i, toată lumea-l ştie.

— Şi apoi nu-i vorba numai de bărbaţi, da chiar şi femeile... Ia te uită la Marfuşka Kojanaia, nici ea nu-i de mămăligă. La o adică îi vine de hac şi unui bărbat.

Auzind că-i vorba de ea, Marfa, ţesătoarea, care tocmai trecea pe-acolo, se întoarce din drum şi se apropie de grup. E o femeie cu umeri largi, cu un obraz lat, uşor pistruiat, pe care strălucesc doi ochi mari, albaştri, larg deschişi. Are treizeci şi cinci de ani, dar arată mult mai tânără. Poartă uniformă militară nouă: pantaloni cazoni, bluză, cizme şi, peste părul tăiat scurt, o căciulă dată pe ceafă.

— Ce te legi de mine? îl întreabă ea.

— Nu mă leg, Marfuşa, că te legi tu şi singură. Ziceam că Marfa nu-i muiere, ci o iapă fără dârlogi.

— Adică eu sunt iapă?

— Da cine alta? Şi părăsind deodată tonul glumeţ, omul urmează: Ziceam că tare semeni a soldat adevărat... Asta-i!

— Semăn, nu semăn, trebuie...

— Mai e vorbă, fireşte că trebuie... Şi, după o mică pauză, adaugă: Şi *la tine* cum a rămas?

— Ce *anume* să rămână?

— Adică, cum ţi-ai rânduit treburile?

— Păi treburile mele... rosteşte Marfa, desfăcându-şi larg braţele, copiii i-am băgat pe la cămine. Ce era să fac cu ei?

— Aşa e, ai dreptate... îi răspunde înţelegător celălalt. Apoi,

oftează adânc şi adaugă, compătimitor, din toată inima: Lasă că o să vedem de ei, Marfuşa, tu să nu-ţi faci gânduri, avem noi grijă. Du-te liniştită, că noi aici ce alta avem de făcut decât să muncim în locul vostru? O să vină, poate, vremea să pornim şi noi... Ce zici?...

— Tocmai, se învoieşte Marfa. Chiar mai mult ca sigur că aşa o să fie. Cu un singur detaşament nu se termină... Hotărât că or să urmeze şi altele.

— Băieţii par unul şi unul, spune celălalt, arătând spre vagoane.

— Păi de-abia aşteaptă să plece, răspunde Marfa. Cică li s-a urât să tot stea locului. Nu se aude decât: Să plecăm, să plecăm, ce ne mocăim atâta? Ehei, Andreev[1], strigă Marfa după un ostaş care se îndrepta spre vagoane, ce se aude cu plecarea?

Andreev, lăcătuş din Petersburg, venit de curând la Ivanovo, era un tânăr de douăzeci şi trei de ani, cu ochii trişti, de un albastru-întunecat, palid la faţă, zvelt, mlădios. Purta şapcă şi o manta cafenie, roasă. Se apropie cu paşi apăsaţi, ca şi cum ar fi trebuit să dea raportul unui şef, îşi lipeşte tocurile, ia poziţie, duce mâna la cozoroc şi, uitându-se ţintă la Marfa, cu frumoşii săi ochi, spune:

— Am onoarea să raportez excelenţei-voastre că trenul pleacă peste patruzeci de minute!

Marfa îl trage de mânecă:

— Vorbeşte cineva la plecare sau nu? Uite, băieţii aşteaptă. Ar trebui măcar câteva cuvinte, de rămas bun, nu? Unde-i Klâcikov? Unde o fi dispărut?

Andreev duce iarăşi mâna la cozoroc şi răspunde răspicat, pe acelaşi ton calm:

— Îşi clăteşte maţele cu ceai, excelenţă!

Marfa îl plesneşte peste mână:

— Isprăveşte odată, diavole, ce, ai căpiat? Uită-te la el, ce general şi-a găsit...

Andreev se schimbă pe dată şi spune cu vocea lui firească, răsunătoare:

— Marfocika...

— Ei, ce-i?

— Marfocika... Ce-ar fi chiar tu... Hm!

Cu buzele strânse, cu ochii mari, Andreev face un semn cu tâlc.

— Nu înţeleg! rosteşte Marfa nedumerită.

— Poate le spui tu ceva?

Marfa nu răspunde şi, ridicându-se în vârful picioarelor, se uită

[1] Comisar al Diviziei a 22-a, a pierit în războiul civil (n. r. ruse)

peste mulţime:

— Nu mai... uite-i că vin, cred că...

Cei din jur se saltă şi ei, îşi întind gâturile, privind în direcţia spre care se uită Marfa. Deodată se apropie trei inşi, înconjuraţi de un grup compact. Dintre toţi, îţi sare în ochi Lopar. Înalt, slab, cu o claie de păr negru, cu ochii strălucitori, merge legănându-se şi se opreşte la fiecare pas ca să dea mâna cu oamenii. Pare că se împleticeşte, că se împiedică în propriile lui picioare.

Alături de el păşeşte Elena Kuniţâna, o ţesătoare tânără, de douăzeci şi doi de ani. Toţi au îndrăgit-o pentru felul ei de a vorbi, simplu şi isteţ, pentru mintea ei limpede, glasul plăcut şi răsunător, pe care ţesătorii l-au ascultat de atâtea ori la mitinguri. Kuniţâna n-a primit încă bonetă de ostaş şi s-a legat la cap cu o basma; nu poartă manta soldăţească, ci un paltonaş negru, subţirel, acuma pe gerurile din ianuarie! Obrazul ei palid şi aspru e luminat de o bucurie senină.

Alături de Elena merge Feodor Klâcikov. Klâcikov nu este ţesător, nu este nici muncitor. S-a înapoiat de curând de la Moscova şi a prins rădăcini pe meleagurile acelea. Alerga toată ziua pe la lecţii, trăind ca păsările cerului, mulţumindu-se cu te miri ce. A fost şi student. În timpul Revoluţiei şi-a descoperit darul de bun organizator; la adunări vorbea cu entuziasm, cu înflăcărare, cuvintele lui te captivau, deşi nu spunea întotdeauna cine ştie ce lucruri grozave. Muncitorii îl cunoşteau foarte bine şi îl iubeau, considerându-l unul de-al lor.

Văzându-i pe Kuniţâna, pe Klâcikov şi Lopar, mulţimea, îngrămădită dincolo de peron, începe să se frământe, să lărmuiască.

— Ai să vezi că acuşi au să ne vorbească.

— Se apropie ora plecării...

— Ar fi şi cazul să ne luăm rămas bun, e timpul să mergem la culcare.

— Păi ne îmbrăţişăm şi gata.

— Auzi, sună de plecare!

— Pentru întâia oară?

— Da.

— La douăsprezece o să pornească...

— Vezi, vor cu orice preţ s-o pornească la miezul nopţii.

Paltoane scurte şi soioase, şube strâmte, zdrenţuite, cu gulere jerpelite, mâncate de molii, cu mâneci prea scurte, rupte în coate,

scurteici negre, mici, de postav sau de piele. O mulţime tare arătoasă!

Gara e prea mică, neîncăpătoare. Unii, mai descurcăreţi, se agaţă de gard sau se caţără de pervazurile ferestrelor; mulţi sunt cocoţaţi pe clădirea anexă a gării şi, cu capetele plecate, se zgâiesc la mulţime, alţii stau chirciţi, îmbrăţişând câte-o grindă. Alţii, agăţându-se de bare, stau ciorchine pe tampoane, pe acoperişurile vagoanelor, pe scări. Îmbulzeală mare. Fiecare vrea să se strecoare cât mai în faţă, cât mai aproape de lada pe care se urcă vorbitorii. Ţipete, bombăneli, înjurături, ocări... Pe ladă urcă Klâcikov, îmbrăcat cu o manta veche, ponosită, cu care făcuse şi războiul trecut. N-are mănuşi şi i-au îngheţat mâinile. Mereu şi le vâră în buzunar, ori le bagă în sân, suflând întruna în pumnii roşii de frig. Feodor e azi mai palid ca de obicei: ultimele două nopţi a dormit pe apucate, prost; ziua a avut zor mare, a muncit mult. E istovit. Glasul lui, întotdeauna clar şi răsunător, e surd, hârâit, ca din butoi.

Klâcikov vorbeşte primul: în numele detaşamentului îşi ia rămas bun de la ţesători. E frig. Mulţimea stă zgribulită. Trebuie să se grăbească. Nu e timp de cuvântări lungi!

Feodor îşi roteşte privirile de jur împrejur, dar nu poate să cuprindă toată masa aceea întunecată, care se întinde până departe, dincolo de piaţa gării, luminată de becuri de gaz. I se pare că îndărătul acestor mii de făpturi îngrămădite în jurul lui şi care se pierd în noaptea adâncă se află alte mii, iar în spatele lor alte şi alte mii, o omenire fără de sfârşit.

În această clipă a despărţirii simte deodată, dureros de puternic, cât îi e de dragă această mulţime întunecată, cât de greu îi vine să se despartă de ea.

„Am să-i mai revăd oare?... Am să mă mai întorc pe aici?... Avem să ne înapoiem noi toţi cândva acasă?... Am să le mai vorbesc vreodată, aşa cum le-am vorbit atât de des în anii aceştia?”

Simţământul de tristeţe care însoţeşte despărţirile a pus stăpânire pe Klâcikov. N-a apucat să-şi pregătească scurta-i cuvântare, nici măcar nu ştia bine ce avea să spună, începe să vorbească neobişnuit de tare, aproape să strige:

— Tovarăşi muncitori! Mai avem de stat împreună clipe numărate, îndată se dă semnalul de plecare şi pornim. În numele soldaţilor roşii ai detaşamentului vă spun: rămâneţi cu bine! Să vă aduceţi, aminte de noi, flăcăii voştri, să nu uitaţi unde şi pentru ce am plecat. Fiţi gata să ne urmaţi şi voi la cea dintâi chemare! Să

ţineţi legătura cu noi şi să nu ne lăsaţi fără veşti. Trimiteţi-ne tot ce puteţi. Din puţinul vostru, ajutaţi-i pe ostaşi. Nu uitaţi, tovarăşi, că pe front e foamete, e greu, mult mai greu decât aici. Şi să nu uitaţi că mulţi dintre noi îşi lasă aici familia, copiii, fără sprijin, osândiţi la foame; nu-i lăsaţi în voia soartei! Are să ne fie greu în tranşee, în marş, în luptă... Dar de o sută de ori mai grea ne-ar fi suferinţa dacă am auzi că familiile noastre se prăpădesc fără ajutor, părăsite, uitate de toţi... La despărţire vreau să vă mai spun un cuvânt: munciţi! Munciţi din toate puterile! Sunteţi ţesători şi trebuie să ştiţi că, cu cât se va ţese mai mult la Ivanovo, cu atât ne va fi mai cald în stepele înzăpezite ale Uralskului şi Orenburgului, peste tot unde va ajunge rodul muncii voastre. Lucraţi şi luaţi bine aminte că victoria nu o făuresc numai baionetele noastre, ci şi munca voastră. Ne vom mai revedea oare vreodată? Să nădăjduim că da! Dar chiar dacă nu ne vom mai revedea, de ce să ne întristăm: Revoluţia cere multe jertfe. Rămâneţi cu bine, dragi tovarăşi, în numele soldaţilor roşii ai detaşamentului vă spun: rămâneţi cu bine...

Răspunsul mulţimii a venit ca o vijelie dezlănţuită în zăpezile stepei, stârnind un vuiet de glasuri înlăcrimate:

— Cu bine, băieţi! Mergeţi sănătoşi... N-o să vă uităm...

Câteva clipe, totul a fost învăluit de linişte şi întristare, apoi, deodată, prin mulţime a trecut un fior:

— Elena... Uite-o pe Elena Kuniţâna!

Elena Kuniţâna se urcă pe ladă. Priveşte grav înainte, cu ochii ei frumoşi, negri ca tăciunele. Îşi trece în grabă palma peste obraz, peste tâmplă şi îşi vâră câteva şuviţe de păr sub broboadă, potrivindu-şi-o bine pe cap cu amândouă mâinile.

— Tovarăşi! rosteşte ea încet, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine. Mulţimea încremeneşte mută, toate capetele se înalţă spre ea, în aşteptare. Iată ce vreau să vă spun la despărţire, tovarăşi: noi o să fim frontul, iar voi, ca să zic aşa, spatele frontului; dar unii fără alţii nu putem. Să ne ajutaţi, să ne ajutaţi, asta-i acum sarcina de căpetenie. Dacă vom şti că în spatele nostru totul merge strună, nimic n-o să ni se pară greu, tovarăşi. Dar dacă aici o să-nceapă harababura, atunci cum o să ducem războiul? Oare degeaba ne-am chinuit noi, muncitorii, în aceşti doi ani? Nu, tovarăşi, toate au un rost. Uite, şi noi femeile mergem pe front. Suntem douăzeci şi şase în detaşament. Şi noi ne-am dat seama prin ce clipe trece ţara. Care va să zică, trebuie să mergem – asta-i tot ce-am avut să vă spun... Femeile din detaşament – mame, soţii, fiice, surori,

logodnice şi prietene – toate vă trimit prin mine ultimul salut. Rămâneţi cu bine, tovarăşi, ţineţi-vă dârji, că şi noi vom face la fel!...

Din miile de piepturi izbucnesc strigăte de bucurie, făgăduieli înflăcărate, mulţumiri pentru vorbele înţelepte, pline de încredere, spuse de Elena.

— Eh, Elenka, tu ar trebui să fii ministru! Halal muiere, straşnic vorbeşte!

Un ţesător bătrân îşi face loc prin mulţime şi, răzbind anevoie, se suie pe ladă; poartă o caţaveică galbenă, o şapcă unsuroasă şi în picioare – pâslari. Zbârcituri adânci, întunecate îi brăzdează rânduri-rânduri obrazul, iar buzele-i îngână cuvinte nedesluşite. Ochii lui umezi scânteiază fericiţi, iar bucuria îi inundă, îi luminează toată faţa.

— Da, o să vă răspundem... Da, da, neapărat! Se fâstâceşte o clipă, apoi îşi descoperă capul albit. Dacă v-am strâns, n-am făcut-o de florile mărului... O să vedeţi multe şi o să treceţi prin multe, poate că nici n-o să vă mai întoarceţi pe la noi... Noi, părinţii voştri, oricât de greu ne vine, vă spunem totuşi: Duceţi-vă! Dacă trebuie, înseamnă că nu-i vreme de pierdut, duceţi-vă! Numai să ne apăraţi cu cinste cauza; asta e – cauza! Iar în ceasurile cele mai grele, gândiţi-vă la noi, aşa o să vă vină mai uşor. Şi noi vă făgăduim: n-o să vă părăsim copiii şi nici nevestele, i-om ajuta cu tot ce-om putea! Hotărât că-i vom ajuta... Aşa-i la război... Fără asta nu se poate... Bătrânul ridică braţele cu un gest grav şi, cu tristeţe în glasu-i limpede, rosteşte: Tot nu-i altă ieşire! Apoi rămâne o clipă tăcut, ca să se reculeagă, şi cum nu-i mai vine altceva în gând, face un semn cu mâna, îşi pune repede şapca pe cap şi, pregătindu-se să plece, strigă tare, răspicat: Mergeţi cu bine, băieţi. Poate că e ultima dată... Glasul bătrânului tremura de tulburare, înfiorând mulţimea. Poate că... cine ştie... Câte nu se-ntâmplă! Îi doar război... Războiul...

Printre zbârciturile întunecate prind a şiroi lacrimi. Bătrânelul dă să şi le şteargă cu mâneca murdară şi le întinde pe obraz. Şi, în timp ce coboară în mulţime, unii izbucnesc în plâns, alţii îi încuviinţează vorbele:

— Drept ai grăit, tătucule! Aşa e! Aşa e, unchiaşule...

Bătrânelul s-a dat jos. Lada a rămas goală. Răsună al doilea semnal. Sunetul sfredelitor ţiuie deasupra capetelor. Klâcikov sare pentru ultima oară pe ladă:

— Şi acum, rămâneţi cu bine! Încă o dată, rămâneţi cu bine, tovarăşi! Pentru viitoarea noastră întâlnire, pentru viitoarea noastră întâlnire fericită: ura!

— Ura!... Ura!... Ura!!!

S-a făcut linişte. Se aude comanda:

— Detaşament, pe locuri!

Pe deasupra capetelor flutură căciuli, şepci, bonete. Sărutările de adio răsună zgomotos. Urări de drum bun, poveţe bătrâneşti, rugăminţi şoptite cu glas trist, vorbe de mângâiere, toate se amestecă, se învârtejesc, nu se mai aude decât un zumzet zorit, surd.

Pe umărul unui ostaş roşu, posomorât, tresaltă capul maică-si. Şiroaie de lacrimi îi scaldă obrazul pământiu. Dar numai o parte din sufletul ei se tânguie, geme, plânge cu sughiţuri, cealaltă stă împietrită, gravă, dârză, amuţită, cufundată în gânduri.

Detaşamentul urcă în vagoane. Mulţimea se apropie de tren. De la ferestrele vagoanelor pare o masă neagră, fără faţă, care se vânzoleşte, freamătă, se frământă, aidoma unei dihănii cu mii de labe şi mii de ochi, uriaşă dar ascultătoare ca un urs îmblânzit.

Al treilea semnal...

Şuierăturile spintecă văzduhul. Sirenele ţipă strident, locomotiva suflă greu scoţând caiere de fum negru, apoi prinde să pufăie regulat. Roţile scrâşnesc pe şinele îngheţate şi, scârţâind din încheieturi, trenul se urneşte din loc şi porneşte la drum...

Din vagoane ţâşnesc strigăte, iar mulţimea cenuşie răspunde la fel, tălăzuind în urma trenului. Apoi întunericul înghite vagoanele şi nu se mai aude decât un vuiet surd şi un scârţâit metalic ce se depărtează tot mai mult, mistuindu-se în beznă.

În toiul acestei nopţi geroase de ianuarie, ţesătorii părăsesc gara şi se înapoiază la casele lor, trişti, posomorâţi, înlăcrimaţi, împărtăşindu-şi unul altuia durerea.

Drumul de la Ivanovo-Voznesensk la Samara a ţinut cam mult, vreo două săptămâni. Dar pe atunci două săptămâni era un timp foarte scurt. Călătorii nu erau peste măsură de obosiţi. Priveliştile necunoscute le încântau ochii, împrejurările neobişnuite îi întăreau, impresiile proaspete stârneau noi şi noi simţăminte. Domnea însufleţirea, ca o strună ce răsună gingaş, subţire; senzaţiile cu totul noi alungaseră plictiseala călătoriei, monotonia popasurilor lungi de pe liniile moarte, din micile halte pierdute în stepă. La

fiecare oprire detaşamentul desfăşura o activitate clocotitoare. Peste tot, de-a lungul drumului, aveau loc mitinguri, adunări, şedinţe, conferinţe improvizate, discuţii aprinse în cadrul cercurilor de „cursanţi” amatori. Grupul de ţesători bolşevici, băieţi cu scaun la cap şi severi cu ei înşişi, lăsa pe unde trecea o impresie profundă, de neşters. Pe vremea aceea, prin gările mici şi prin haltele îndepărtate, prin oraşe, sate şi cătune gonea de capul ei „volniţa” – tot soiul de detaşamente mai mici şi mai mari, felurite „formaţii locale”, oameni fără căpătâi, fără astâmpăr, întunecaţi la minte, derbedei care colindau fără ţel şi fără rost în lung şi în lat necuprinsa Rusie. Şi toată această gloată trăia pe spinarea populaţiei, lua cu japca tot ce apuca, lărmuia şi-şi făcea de cap. Abuzurile şi silniciile se ţineau lanţ şi n-avea cine să le stăvilească. În colţurile îndepărtate, uitate de lume, ale ţării, tânăra Putere Sovietică nu se statornicise încă cu toată vigoarea.

Omul simţea atunci, cu toată ascuţimea, că nu era de ajuns să ai o pereche de ochi bine deschişi, auzul ager şi ascuţit, două braţe puternice, gata de muncă, un cap pe umeri şi o inimă în piept. În zilele acelea, când sălbăticia domnea nestingherită, omului singur îi era peste măsură de greu.

Cei mai buni fii ai Ţării Sovietelor plecau pe front. Alţii munceau fără răgaz, zi şi noapte, în spatele frontului. Cum ar fi fost cu putinţă, în asemenea împrejurări, să veghezi pretutindeni, să auzi tot şi să faci tot ce trebuie făcut?! Nimeni nu va şti niciodată ce s-a petrecut în acele zile tulburi prin colţurile de provincie uitate de lume, prin pădurile sălbatice, neumblate. În ochii cenuşii ai oamenilor se citea durere, suferinţă.

Vechiul pierise, iar noul nu se statornicise încă. Unde să se aciuieze omul lipsit de apărare? Şi cine dezlănţuise oare pălălaia aceea năprasnică?

Aha, bolşevicii? A lor e va să zică „volniţa” cheflie, care nu ne lasă în pace, de la ei ni se trag toate suferinţele acestea cumplite?

Oamenii nu puteau înţelege că tânăra Putere sovietică abia îşi pregătea arcanul cu care să prindă dezmăţaţii din „volniţă”.

Şi lumea aceea năpăstuită şi posomorâtă, de prin ungherele sălbatice ale ţării, îşi vărsa întreaga ură, de veacuri adunată, pe bolşevici:

— Jefuitori! Bandiţi! Neam de ticăloşi!

Şi iată că deodată aceeaşi lume de prin colţuri de ţară pierdute, de prin târguşoare răzleţe, a descoperit că cei o mie de bolşevici

din detaşamentul de ţesători sunt oameni cumsecade, care îi ascultă cu răbdare şi luare-aminte, răspund liniştit la toate întrebările, le lămuresc totul temeinic şi pe înţeles, nu le jefuiesc hambarele, nu dau iama prin pivniţe, nu-şi însuşesc nimic cu japca şi plătesc tot ce iau. Ţăranii nu-şi credeau ochilor. Era ceva nou, ciudat, ceva ce le mergea drept la inimă. Uneori, ţăranii de prin satele şi cătunele îndepărtate se îndreptau spre gările mai mici, în care trenurile staţionau cu zilele, ca să „asculte cuvântul celor înţelepţi”. Agitaţia mergea strună, deschizând parcă poarta giganticei munci pe care au desfăşurat-o ţesătorii din Ivanovo-Voznesensk în anii războiului civil. Şi pe unde n-au fost văzuţi? La graniţele Chinei, în taigaua siberiană, în stepele Orenburgului, la graniţele Poloniei, la Sivaş, lângă Perekop – n-a rămas câmp de luptă pe care ţesătorii roşii din Ivanovo-Voznesensk să nu-l fi stropit cu sângele lor. De asta li se purta atâta grijă, erau atât de primejduiţi şi erau înconjuraţi de atâta dragoste şi de atâta ură. De aci se trăgea acea amintire neştearsă pe care o lăsau peste tot, ca un cântec născut pe meleagurile neţărmurite ale pământului sovietic.

De pildă, acum plecau pe front, dar în vagoanele de marfă neîncălzite, în gerul aprig de ianuarie, învăţau, munceau, meditau şi chibzuiau ceasuri întregi; toţi ştiau că trebuie să fie pregătiţi pentru orice. Trebuiau să fie în stare să ducă războiul nu numai cu baioneta, ci şi cu vorbe pline de miez, de suflu înnoitor, trebuiau să aibă o minte sănătoasă, multe cunoştinţe, să priceapă repede totul şi să ştie să-l explice şi altora, aşa cum se cuvine. Prin vagoane se citea de zor; învăţătura scârţâia, dar se învăţa pe rupte, se purtau discuţii aprinse, gălăgioase, iar din când în când se înălţa în văzduhul îngheţat câte un cântec avântat răsunător, înaripat:

Suntem fierari cu suflet năzdrăvan.
La cheia fericirii viitoare
Lucrăm. Mai sus ridică-te, ciocan!
Izbeşte-oţelul tare, tot mai tare!

Şi în mersul de melc al vagonului hodorogit, deasupra câmpiilor pluteau cântece de luptă, ce acopereau scrâşnetul roţilor şi, împletindu-se cu tânguitul lor ruginit, străbăteau triumfătoare zările.

Şi cum mai cântau ţesătorii, ah, cum mai cântau! Anii de ilegalitate îşi puseseră pecetea şi asupra cântecului. De aceea, mai târziu pe front, în divizie, în niciun alt regiment nu se păstrau cu

atâta sfinţenie şi nu se cântau atât de frumos, cu atâta simplitate, cu atâta dragoste neţărmurită, cu atâta foc, cântecele de luptă, ca în regimentul din Ivanovo-Voznesensk. Aceste cântări, mândre, avântate, înflăcărau regimentele. O, cântec, cântec, ce minuni poţi face tu cu inima omului!

Cu cât se apropiau de Samara, cu atât se ieftinea pâinea prin gări. Şi nu numai pâinea, ci şi celelalte alimente. În Ivanovo-Voznesenskul înfometat, unde nu se distribuise cu lunile niciun funt de pâine, se obişnuiseră să socotească o coajă de pâine drept o comoară din basme. Acum muncitorii văzură deodată că era pită din belşug şi că nu lipsa de pâine era buba, ci cu totul altceva. Amarnic se mai întristară dându-şi seama că în toate domnea neorânduiala, că nu exista o legătură ca lumea între centrele muncitoreşti industriale şi regiunile bogate în grâu. Şi acum, când dăduseră de belşug, se răzbunau, parcă, pe anii de foamete; se grăbeau să mănânce pudurile de grâu de care fuseseră lipsiţi. Ar fi trebuit să se convingă că, pe măsură ce vor înainta în regiunea roditoare a Samarei, vor găsi alimente tot mai multe şi mai ieftine. Dar nu, nu le venea să creadă; foametea îi dezvăţase să fie atât de încrezători. Într-o haltă, unde pâinea le păru deosebit de ieftină şi de albă, cumpărară câte un pud de cap de om. Puteau pierde oare un prilej ca acesta? O zi mai târziu, ajunşi la destinaţie, văzură că acolo pâinea era şi mai ieftină şi mai albă; acum zâmbeau stânjeniţi, şopteau între ei ruşinaţi, neştiind ce să mai facă cu proviziile care se uscau.

Ajunşi la Samara, trenul se opri undeva pe linia „cincisprezece”, la dracu-n praznic, într-un loc unde zăceau grămezi de şine ruginite şi schelete de vagoane stricate, iar ţesătorii coborâră, se adunară în grupuri, sporovăiră între ei, făcând larmă, şi cerură comandantului să afle cât mai curând ce soartă îi aşteaptă.

Unde, când vor porni? Ce misiune vor avea? Vor pleca imediat mai departe sau vor mai rămâne o zi-două în oraş?

Numai Frunze putea să le-o spună. Pe atunci el preluase comanda Armatei a 4-a. Plecase din Ivanovo-Voznesensk cu puţin înaintea detaşamentului şi acum se afla la Uralsk, dar lăsase acolo, la Consiliul Militar Revoluţionar, un bilet pentru Feodor. Îl înştiinţa să vină în galop la el, în Uralsk, împreună cu Lopar, cu Terenti Bocikin şi Andreev, iar detaşamentul să-i urmeze. În cuvinte calde, pornite din inimă, Frunze îşi saluta concetăţenii şi le înfăţişa pe

scurt situaţia, arătându-le ce sarcini mari şi grele îi aşteaptă pe toţi. Feodor Klâcikov citi răvaşul în faţa detaşamentului. Oamenii ascultară cu entuziasm cuvintele avântate ale comandantului lor drag. Cineva propuse să i se trimită o telegramă de salut:

— Să trimitem... Da, da... Să trimitem o depeşă.

— Şi să-i mulţumim! se auzi un glas.

— Nu, asta nu-i destul... se împotriviră alţii. Să-i spunem că am sosit, că suntem gata de luptă, că ne ducem oriunde va fi nevoie! Iaca aşa!

— Drept îi! Aşa să-i spunem: că suntem gata de luptă! Şi că suntem gata toţi ca unul, adică aşa cum e mai bine!

— Hai, băieţi, scrieţi telegrama! Trăiască Frunze, ura!

— Ura!... Ura!... Ura!...

Şepci, bonete se înălţară deasupra capetelor, fluturând în toate părţile, ca un stol de ciori speriate.

Tonul prietenos al biletului lui Frunze îl înflăcărase pe Feodor. Fâlfâind caraghios hârtia deasupra capului, striga fericit şi naiv ca un copil:

— Tovarăşi! Tovarăşi! Uitaţi-vă, acesta-i răvaşul, l-a scris *comandantul armatei*, dar nu simţiţi că este un om egal cu noi în toate privinţele? Nu simţiţi oare după tonul prietenos, simplu în care ne scrie că la noi între luptătorul de rând şi comandantul armatei nu-i decât un pas? Ba nici măcar atât, tovarăşi, amândoi se contopesc într-un singur tot, amândoi sunt o singură făptură: şi comandantul şi ostaşul roşu de rând. Asta-i puterea armatei noastre: unitatea ei lăuntrică, coeziunea, solidaritatea, asta-i forţa noastră... Aşadar pentru armata noastră! Pentru victoriile noastre!

Cuprinşi din nou de un entuziasm nestăvilit, ostaşii roşii îşi aruncară în sus bonetele, strigând „ura” şi revărsându-şi bucuria, mândria şi voinţa de luptă, aidoma valurilor care în timpul furtunii aruncă pe mal pietrele ce au stat până atunci ascunse în fundul mării.

După asta, evenimentele se precipitară vertiginos. Detaşamentul primi ordin să se încoloneze imediat. Comandantul fu chemat la statul-major al armatei, unde i se ordonă să fie gata de plecare.

La Consiliul Militar Revoluţionar, celor patru tovarăşi li se aminti:

— Trebuie să plecaţi neîntârziat la Uralsk.

Se pregătiră de plecare atât de grabnic, încât nici nu apucară să-şi ia rămas bun, ca lumea, de la detaşament. De altfel erau

încredinţaţi că în curând se vor revedea la Uralsk.

De la Consiliul Militar Revoluţionar porniră două troici: în prima se aflau Feodor şi Andreev, în a doua, Lopar şi Terenti Bocikin.

Vizitiul scoase un şuierat asurzitor, şfichiui aerul cu o plesnitură de bici năprasnică, caii porniră mâncând pământul şi troicile dispărură în învolburările de nea, ca nişte păsări uşoare ce se pierd în zare.

II

STEPA

În stepă dimineţile sunt geroase. Surugiii s-au încotoşmănat în cojoace miţoase de oaie, cu gulere cârlionţate ce ascund capetele lor pletoase privirii călătorilor toropiţi din sănii.

— Ţi-e frig, Lopar? întrebă, ghemuindu-se lângă el, Bocikin, îngheţat bocnă.

— Pişcă al naibii... te pătrunde până la oase, îi răspunse Lopar abătut, cu glas răguşit. O mai fi mult până la popas?

— Cine ştie! Ia stai să întreb... Hei, prietene! şi împunse cu degetul blana de oaie roşcată a vizitiului, mai e mult până la o casă de om?

— Aţi îngheţat?

— E frig al naibii, cumetre! Îi departe satul?

— Să tot fie vreo şapte verste, dacă n-or fi chiar douăsprezece! răspunse scurt vizitiul, fără să se întoarcă.

— Lasă gluma, cât mai e?

— Atât cât am spus! făcu celălalt, chicotind vesel.

— Şi cum ziceai că-i spune satului?

— Ivanteevka.

— De la Ivanteevka la Pugaciov mai e mult?

— Da de unde!

Mujicul, devenind deodată serios, se încruntă şi, preocupat, se scobi în nas cu degetul îngheţat. După o clipă urmă:

— O nimica toată: opşpe verste până la Tavolojka şi de acolo încă douăzeci şi două, ajungem taman bine la prânz!

— Da de unde eşti, din Nikolaevka? îl iscodi Bocikin.

— De-acolo, de unde îi vrea să fiu?

După tonul lui se simţea că-i era ciudă pe ei. Adică la ce bun să-şi strice gura de pomană? De vreme ce îi luase din Nikolaevka, de

bună seamă că era de acolo.

— Şi de ce-ţi sări muştarul, unchiaşule? Ai putea tot atât de bine să fii şi din Ivanteevka, stărui Bocikin.

— Pe dracu, din Ivanteevka... unchiaşul plescăi ironic din limbă şi, fără să fie nevoie, trase zorit, cu putere, de hăţuri.

Ţăranii de prin partea locului îşi luaseră pe atunci următorul obicei: un oarecare Karp Edrenâci aducea, să zicem, un călător de la Ivanteevka la Nikolaevka, iar Edren Karpâci, din Nikolaevka, căpăta ordin să ducă un călător de acolo la Ivanteevka. Atunci ultimul nu mai făcea drumul de pomană, ci îl dădea în primire pe „muşteriul" său lui Karp, care-l ducea la destinaţie cu caii lui obosiţi, mergând cu iuţeala melcului, aşa că drumul ţinea cine ştie cât. Fireşte că, la primul prilej, celălalt ţăran îi întorcea unchiaşului Karp binele făcut. Procedeul le convenea de minune surugiilor, în schimb pentru călători era o nenorocire, căci erau siliţi să străbată un drum de vreo două zeci de kilometri în cel puţin patru-cinci ceasuri. Şi asta, în ciuda oricăror prevederi exprese ale mandatului lor, în care scria categoric:

„Extraurgent... Cu precădere... Misiune specială..."

Dar toate aceste aprige prescripţii nu-i mişcau pe ţărani; zâmbeau blajin, pe sub mustaţa îngheţată, şi îşi desprindeau agale din bărbile zbârlite ţurţurii de gheaţă, căutând să-l liniştească pe călătorul zorit şi nerăbdător:

— Tare mai eşti pripit. Nu te grăbi, ai timp să mori, fraţioare...

Terenti auzise de acest şiretlic al vizitiilor şi acum, aducându-şi aminte de el, înţelese de ce plescăise şiretul unchiaş atât de mieros.

— Lasă că ştiu eu că voi umblaţi cu schimbul...

— Păi asta aşa-i, se învioră unchiaşul. Cu schimbul, se înţelege: aşa e mai uşor.

— Depinde pentru cine.

— Ba niciun depinde, tuturor le vine mai uşor... făcu surugiul, încercând să-i spulbere toate îndoielile lui Terenti.

— Vouă, ştiu că vă vine mai uşor. Nimic de zis, încuviinţă Bocikin. În schimb pentru noi rânduiala asta-i o adevărată pacoste: te pomeneşti că ne târâm o zi întreagă cu gloabele astea deşelate...

— Cum, caii mei sunt gloabe deşelate? sări deodată vizitiul supărat şi, întorcându-se cu spatele, trase voiniceşte de hăţuri, scoase un chiot şi sania se avântă ca săgeata, ridicând vârtejuri de zăpadă. Hii, dracilor! Ptii, drăguţilor... A-haaa... Hai, că nu mai e

mult... Hi, şoimilor!

Vizitiul era de nerecunoscut, gonea prin stepa înzăpezită ca la curse.

După ce-i mai trecu supărarea, domoli căluţii şi întoarse spre cei doi călători capul ascuns vederii de gulerul înalt:

— Aţi văzut ce pot gloabele?

— Straşnic, frate, straşnic, se minunară călătorii.

— Aşa mai zic şi eu, straşnic, se învoi ţăranul, şi adăugă cu gravitate: Dacă se mai întâmplă să fie şi osteniţi, nici nu-i de mirare... atâta umblet: ba cu treburile noastre, ba te trimite să faci un drum... Diavol să fii, şi tot ai cădea de-a-npicioarele, d-apoi un biet cal...

— Şi faci multe drumuri? îl iscodi Lopar.

— Destule, răspunse vioi ţăranul. Pe aici umblă multă lume încolo şi încoace. Şi la ce dracu aleargă atâta, blestemaţii, zău dacă pricep: una-două – gata îi vezi că o iau din loc. Şi toţi cer cai. Iar dacă zăboveşti, îţi mai trag şi-o ciomăgeală!

— Chiar o ciomăgeală? se îndoi Lopar.

— Da cum crezi, ce, ai la cine să te plângi?

— Tare vă mai pricepeţi la minciuni voi, mujicii, zise cu toată seriozitatea Lopar.

— Minte şi dumneata dacă te pricepi mai bine ca mine, bombăni unchiaşul oarecum supărat, întorcându-se greoi pe capră.

— Nemaipomenit, îşi ieşi din sărite Lopar. Scorniţi câte-o poveste şi credeţi singuri în ea. Credeţi, şi gata! Ce poţi să faci?

— Ce poveste, mormăi vizitiul, supărat şi jignit de întorsătura neaşteptată şi neplăcută pe care o luase convorbirea.

— Pe tine te-a bătut careva vreodată? întrebă Lopar.

— Ba bine că nu. Unul ca dumneata m-a pocnit cu sabia, mama lui. Noroc de cojoc, că altfel îmi scotea maţele afară...

— O fi fost beat, smintitul.

— Se vede c-a fost beat...

— Apoi la ce te poţi aştepta de la un om beat? observă Lopar, în treacăt.

— Parcă eu zic ceva...

Terenti voia să afle cum stau lucrurile cu sovietele: dacă sunt puternice, dacă lucrează bine. Întrerupse vorbele cam în doi peri ale vizitiului şi începu să-i pună alte întrebări. Dar şi de data asta urmară răspunsuri fără şir, neclare, incomplete, ocolite, de parcă ţăranului i-ar fi fost teamă de ceva.

— Ce să spun... multe se întâmplă... Ce rost are să lungim vorba?... încurca unchiaşul lucrurile în loc să răspundă limpede şi hotărât.

— Nu pricep nimic, vorbeşte mai lămurit, se răsti Lopar, ieşindu-şi din fire.

— Îi fi greu de cap, flăcăule, gândeşte-te mai bine şi poate ai să pricepi...

— Stai puţin, îl întrerupse Terenti pe Lopar, temându-se că îi va strica tot rostul discuţiei. Te întreb: cum e sovietul vostru? E bun sau nu? Îşi vede de treabă?

— Fireşte că îşi vede de treabă... numai Gorşkov ne nedreptăţeşte, ne trimite la drum fără nicio socoteală...

Auzind în sfârşit ceva concret, Lopar se repezi ca pisica la carne:

— Vă nedreptăţeşte?

— Judecă şi tu! Pe socru-său îl ocoleşte totdeauna, iar pe noi ne goneşte mereu, chiar când nu ne vine rândul.

— Ar fi trebuit să te plângi, îi spuse Terenti. Du-te la soviet, spune şi arată totul. Să vezi cum au să-l scarmene pe ticălos.

— Îl scarmănă, cum să nu! făcu necăjit vizitiul, cu o voce stinsă şi, deznădăjduit, plesni calul cu hăţurile. Vezi să nu-l scarmene: te mai vâri singur în bucluc şi-ţi găseşti beleaua...

— Ce tot îndrugi nerozii? se supără din nou Lopar.

— Nu-s nerozii, aşa-i cum îţi spun eu, zise amărât vizitiul, şi capul îi căzu într-o parte, ca unei păsări moarte.

— A fost vreun caz anume? întrebă răspicat Terenti ca la interogatoriu.

— Aia e, că a fost.

— Ei şi?

— Nimic! şopti ţăranul cu buzele îngheţate. A fost şi n-a fost. „A trăit şi s-a prăpădit înainte de soroc, şi cu asta, basta”...

— Şi de ce aţi tăcut? stărui Lopar.

— Păi am tăcut, ca să avem pace, îl lămuri netulburat ţăranul şiret. Când îţi ţii gura, scapi mai uşor.

— Gluma-i glumă, i-o reteză Lopar, dar ia vezi... Apoi, parcă revenindu-şi, adăugă cu blândeţe: De altfel, eu cred că dacă faci drumuri nu pierzi nimic, nu-i aşa, unchiaşule? Ai văzut doar ce scrie în anunţurile lipite peste tot la soviete: *„Dacă mergi cu caii, plăteşte; dacă iei ceva, plăteşte”.* N-ai văzut cu ochii tăi?

— Am văzut... Las’ să scrie...

Lopar scuipă înciudat, îşi ascunse faţa în gulerul umed de

năduşeală şi tăcu; la oraş era obişnuit să discute cu muncitorii deschis, pe faţă, cu totul altfel. Cu omul ăsta nu se pricepea s-o scoată la capăt: răspunsurile în doi peri, şirete, încurcate, îl scoteau din sărite. Tot restul drumului până la Ivanteevka nu mai rosti niciun cuvânt, în schimb răbdătorul Terenti Bocikin se străduí încă multă vreme să pătrundă înţelesul potopului de vorbe încâlcite şi prefăcute ale vizitiului, căutând să pescuiască, ca pe nişte mărgăritare preţioase, puţinele fapte mărunte, rarele idei şi păreri ce se puteau desprinde din răspunsurile ocolite pe care le dădea limbutul şi vicleanul ţăran.

Cu totul altfel se desfăşura discuţia în sania lui Feodor şi Andreev.

— Aşadar, tu, Grişa, ai făcut parte chiar din detaşamentul lui? îl întrebă Feodor pe tânărul vizitiu.

— Păi şi piciorul mi l-am vătămat tot acolo, arătă Grişa spre ciotul rezemat de capră. Toată vara am bătut stepa în lung şi-n lat; ei se ţineau pe urmele noastre, ne hăituiau, iar noi făceam tot ce puteam ca să-i îmbrobodim... Acu, ce-i drept, *cehul*[1] e prost, da pe *cazac* nu-l păcăleşti cu una cu două... E la el acasă, cunoaşte locurile, aşa că vezi...

Grişa şedea pe capră, sucit într-o parte. Avea gulerul răsfrânt, aşa că Feodor îi vedea bine faţa roşie, arsă de soare şi de vânt: o faţă bărbătească, deschisă, simplă. În cursul tulburătoarei convorbiri, ţinea buza de sus într-un fel propriu: strânsă peste cea de jos, acoperind-o şi strivind-o parcă. Avea nasul turtit, lat, ochi cenuşii, o frunte joasă, lucioasă, brăzdată de cute; pe scurt, o înfaţişare ca oricare alta, nimic deosebit. Şi totuşi, privindu-l, simţeai că în el clocoteşte o forţă neobişnuită, *autentică*. Grişa n-avea mai mult de douăzeci şi doi de ani, dar după faţă i-ai fi dat şi treizeci şi cinci. Viaţa grea şi munca de argat, chinurile pe care i le pricinuise piciorul ciumpăvit în luptă îşi puseseră o pecete de neşters pe faţa lui.

— Ei, şi cum e *el*, tânăr? întrebă curios Feodor, reluând discuţia întreruptă.

[1] Corp de armată format din prizonierii cehoslovaci din primul război mondial, care, incitaţi de Antantă, în anul 1918 s-au revoltat împotriva Puterii sovietice. Revolta lor a fost un semnal pentru culaci şi albgardişti care au dezlănţuit contrarevoluţia în regiunea Volgăi de mijloc şi Ural (n. r.).

— Da, tânăr de tot. Cred că n-are nici treizeci de ani.

— E de prin partea locului... Cazac?

— Ce cazac?! Lângă Pugaciov e un sat, Veazovka. Cică de-acolo ar fi. Alţii spun că-i venit de la Balakovo. Cine mai ştie...

— Ce fel de om e? îl iscodi stăruitor Feodor, şi după chipul lui emoţionat se vedea că îl captiva această convorbire, că-i era teamă să nu scape vreun amănunt.

— Cum să-ţi spun? Pe scurt, e un erou, asta-i, rosti Grişa, ca pentru sine. Şezi, de pildă, în căruţă, da băieţii, cum îl văd, de la distanţă încep să strige: „Ceapaev! Vine Ceapaev!...” Chiar de-ai da ochii cu el de zece ori pe zi şi tot ai mai vrea să-l priveşti: ăsta-i odată bărbat, frate! Aşa că te dai jos din căruţă şi te uiţi la el întruna, ca la o minune. Da el vine şi-şi tot răsuceşte mustaţa, când pe dreapta, când pe stânga, tare îi e dragă mustaţa, tot timpul şi-o netezeşte. „Ce faci, şezi?” zice. „Şed, tovarăşe Ceapaev.” „Bine, şezi”, şi trece mai departe. Atâta ţi-i de-ajuns. Când ţi-a spus o vorbă, parca te înfiori de bucurie. Ăsta-i *adevărat* om.

— Şi, fireşte, erou... E într-adevăr erou? îl zădărî Feodor.

— Mai încape vorbă, făcu Grişa, dând din cap cu înţeles. Să fi văzut, de pildă, cum se grăbea să ajungă la uzina din Ivaşcenkovo. Tare ar mai fi vrut să-i scape pe muncitorii de acolo, da n-a izbutit, n-a ajuns la timp.

— N-a ajuns la timp? tresări Andreev.

— N-a ajuns, repetă Grişa suspinând. Şi n-a întârziat decât atâtica. Of! şi ce râuri de sânge muncitoresc a mai curs din pricina asta. Va-ai!...

Grişa făcu un gest de necaz cu mâna şi plecă greoi capul.

Câteva clipe tăcură întristaţi. Apoi Grişa urmă cu glas coborât:

— Lumea spune în fel şi chip, da hotărât că au fost pe puţin două mii de morţi. I-au cosit rânduri-rânduri, printre clădirile fabricii, toată curtea era înţesată... Erau acolo şi femei, şi copii, şi bătrâne... Ce mai, i-au curăţat pe toţi, de-a valma. Aşa au făcut ticăloşii...

Scrâşni cu putere din dinţi şi smuci hăţurile.

— Ai văzut cu ochii tăi? întrebă Feodor.

— Sigur că am văzut... Mai bine nici să nu-ţi aduci aminte... Ce puteai vedea: numai sânge şi carne pe din două cu ţărână... Nemernicii, i-au secerat pe toţi, la rând, pe care cum îl nimerea...

— Şi Ceapaev ce-a făcut?

— Ce era să mai facă? Clocotea de furie. Ochii lui scăpărau scântei şi tremura din tot trupul, ca un cal după o goană nebună. A

lovit o dată cu sabia în caldarâm şi a spus: „Ce mai sânge o să curgă pentru sângele ăsta! N-o să uităm niciodată! O să le arătăm noi!”

— Şi le-a arătat? întrebă grav Andreev.

— Şi încă cum! răspunse însufleţit Grişa. Gonea prin stepă ca scos din minţi. A dat poruncă să nu fie luat prizonier niciun cazac. „Omorâţi-i pe toţi, ticăloşii! spunea Ceapaev. N-o să le iert niciodată uzina din Ivaşcenkovo!”

Tăcură din nou. Apoi Klâcikov îl descusu mai departe pe Grişa, care atâta aştepta.

— Grişa, şi ce fel de oameni erau ostaşii lui? De pe unde?

— Oameni de pe aici, cine să fie. De-ai noştri, argaţi, şi alţii dintre cei mai năpăstuiţi... Mai erau şi luntraşi, ăştia chiar ne-o luaseră înainte...

— Şi cum, eraţi un regiment?

— Da, aşa ne zicea cât am stat la Pugaciov. Dar, mai p-ormă, ne spuneau mai mult detaşament... De altfel nici lui Ceapaev nu-i plăcea să spună că eram un regiment. „Detaşament, zicea dânsul, detaşament se potriveşte mai bine...”

— Mda... Detaşament... Dar cu răniţii şi morţii din detaşament ce făceaţi?

— Îi ascundeam, răspunse tărăgănat Grişa, adunându-şi gândurile, îi ascundeam pe unde apucam; pe cei care nu izbuteam să-i strângem îi omorau cazacii, să nu crezi că scăpa vreunul cu viaţă. Iar cei pe care îi ridicam, îi lăsam prin sate, că peste tot sunt de-ai noştri. Uite şi pe aici, la Tavolojka, au fost unii. Da pe unde n-au fost...

— Şi cum îi lecuiaţi?

— Aici, pe loc, numai că, vezi, nu se aflau niciun fel de doftori, aşa că îi îngrijeau babele cum se pricepeau. Când se întâmpla să mai ajungă câte unul la oraş, nimerea mai bine. Da cei care rămâneau prin sate, vai de ei!... Cum să ştie o babă proastă să vindece un picior, când vinele se bălăbănesc fleandura, iar oasele fărâmate pârâie ca o zdrăngănitoare?... Cum să-l lecuiască o babă?

— Şi au fost cazuri din astea? întrebă Feodor, cu un tremur în glas.

— Mai e vorbă, aşa-i războiul!

— Drept ai zis! se amestecă deodată în vorbă Andreev, care şedea cu capul ascuns în cojoc şi nu scosese o vorbă tot timpul, de parcă i-ar fi fost ciudă pe cineva, sau ar fi fost nemulţumit de ceva.

Ai dreptate, repetă el cu putere, şi-l ghionti prieteneşte pe Grişa.

— Asta aşa-i, făcu vesel flăcăul, cu un gest vioi. Au fost de toate!

— Ia ascultă, Grişa, îl întrerupse Feodor. Dar de mâncat pe unde aţi mâncat, tot prin sate?

— Da, tot prin sate, răspunse cu importanţă flăcăul, încântat pesemne că se interesau cu atâta stăruinţă de soarta lui. Cu noi nu luam mai nimic şi-apoi cum puteam să ne mai cărăm şi cu de-ale gurii? Ce ne trebuia găseam prin sate; veneau ăia – luau, veneam noi – iar luam. Oricum te-nvârteai – aveai cincisprezece sate in jur.

— Da, trebuie să le fi fost greu, oftă Klâcikov.

— Pentru toată lumea era greu. Da ce, parcă noi o duceam mai bine? făcu Grişa, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie greşit înţeles.

— Desigur că nu, se grăbi să-l încuviinţeze Feodor.

— Aia e, zise Grişa liniştit. Acu ce-i drept, e drept, s-au întâmplat multe! Uneori, de pildă, nu voiau să ne dea o pâine sau ovăz pentru cai, sau nu voiau să ne dea cai de schimb, când ai noştri erau istoviţi peste măsură, trebuia... Şi dacă trebuia luam, fără multă vorbă. Şi cred că în privinţa asta şi noi şi *ăilalţi* făceam la fel... De ce să ne lăudăm că ar fi mers toate cu binişorul! Se mai întâmpla şi cu răul... N-ai pus, de pildă, nimic în gură de două zile, şi pe deasupra te întorci de la luptă şi nu ţi se dă nicio coajă de pâine. Cum era să iasă cu bine? Întâi îl luam cu duhul blândeţii: crăpăm de foame, dă-ne să îmbucăm ceva. Da el de colo îţi da cu tifla. Şi-atunci ce ai fi vrut să-i faci, să te închini la el? Ba bine că nu. Pe unii îi băgăm la răcoare, iar pe alţii, mai burduhănoşi, îi cârpeam peste bot de vedeau stele verzi, ce să mai lungeşti vorba cu ei...

— Îi băteaţi? întrebă Klâcikov cu răsuflarea oprită.

— Îi băteam! răspunse răspicat şi simplu Grişa. Toţi făceau la fel. Aşa-i la război.

— Bravo, Grişuha! se repezi iarăşi Andreev vesel.

Îl bucura adevărul gol-goluţ, brutal, spus fără ocol.

— Şi crezi poate că eu n-am mâncat bătaie? făcu Grişa, întorcându-se. Şi încă cum! Chiar Ceapaev m-a altoit o dată!... Ce să-i faci, dacă trebuie!

— Cum? Ceapaev? De ce? întrebă Feodor tresărind când auzi (pentru a câta oară?!) acest nume magic, uimitor.

— Eram de santinelă, prinse a povesti Grişa, într-o staţie, colo, după Pugaciov, la o zvârlitură de băţ de aici... Am uitat cum îi zice... Stăteam în post cam de mult şi începuse să mi se urască. „Mama mă-si, păcătoasă treabă să faci de gardă”, mi-am zis eu. Ce mai

tura-vura, mă plictiseam. Da-n apropierea gării se înălţau nişte mesteceni tineri şi pe crăciile lor puzderie de stăncuţe. Cîr-cîr-cîr... Croncăneau de te asurzeau. Când oi trage o dată, îmi zic, vă piere pofta să mai cârâiţi! Întâi mă gândisem la asta în glumă, da pe urmă ce mi-am zis: „Cine-ar putea să mă vadă, că doar atâţia trag cu puşca din te miri ce”. Am ochit în grămadă şi: pac, pac, pac... Nici n-am băgat de seamă când am tras toate cinci cartuşele din puşcă... Pe care le-am atins au căzut, agăţând crăcile cu aripile, şi le-am văzut zbătându-se înainte să moară... Celelalte şi-au luat zborul, stoluri-stoluri şi au prins a croncăni de-ţi spărgeau urechile... De unde să ştiu eu că el era la comandantul gării? Şi-odată îl văd că vine negru ca noaptea. „Tu ai tras?” „Nu, zic, n-am tras.” „Da cine a stârnit stăncuţele, mă, puţoiule?” „Cred că singure şi-au luat zborul!” „Ia dă-o-ncoa!” şi-mi înşfacă puşca. Se uită – magazia goală. „Cum? îmi zice. De unde ai să iei alte cartuşe, ticălosule? Cu ce ai să tragi în cazaci, boule? Va să zică pentru tine o stăncuţă e mai fioroasă decât un cazac? Na, diavole!” şi-mi arde una cu patul puştii în coastă. Eu tăceam chitic, ce să-i spun? Pe urmă mi-a venit mintea la cap, da era prea târziu... Altfel ar fi trebuit să fac: când a vrut să-mi ia puşca, trebuia să nu mă las: „Nu te apropia, că trag! Nu-i voie să iei puşca santinelei!” Şi orice ar fi făcut, nu trebuia să i-o dau, ba încă ar fi trebuit să îndrept baioneta spre pieptul lui. Asta-i plăcea, şi mi-ar fi iertat tot, pe dată...

— Îi plăcea aşa ceva? întrebă curios Feodor, privind pe sub gene.

— Grozav îi mai plăcea. Cu cât îl luai mai repede, cu atât se purta mai blajin. Îl respecta pe omul dârz, orice trăsnăi ar fi făcut: „Eşti un om şi jumătate! dacă ai curaj...” Ehei, ar fi multe de povestit... Da iată şi Ivanteevka! strigă vesel Grişa.

Se îndreptă de spate, pe capră, trase voiniceşte de hăţuri, plescăi zgomotos din limbă, fluieră şi îndemnă întruna caii până ce ajunseră în sat. Nu se mai întoarse spre călători decât o singură dată.

— Să vă duc la soviet?

— Da, Grişa, la soviet.

— Sau, poate, la Parfenâci? Ăsta o să vă povestească despre Ceapaev...

— Cine-i Parfenâci?

— Unu de-ai noştri, a fost în detaşament înaintea mea. Da a pierdut o mână şi cu atâta s-a ales...

— E de aici, localnic?

— De aici. A rămas numai cu ce-i pe el; cazacii i-au distrus totul: i-au dărâmat casa, au dat foc la hambare, l-au lăsat gol puşcă... A mai dres el câte ceva, da degeaba!

— Să ne arăţi unde stă, când vom trece pe acolo, zise Feodor, pentru orice eventualitate.

— Vă arăt...

Intrară în Ivanteevka, un sat mare, întins, cu uliţe late, bătătorite, strălucind în lumina soarelui. Un sat mic se preface iarna într-o vizuină acoperită de nămeţi, îngropată sub troiene; pe când un sat mare e o frumuseţe iarna. Grişa dădu bici cailor şi ca să se fudulească mergea în trap mărunt. În dreptul unei cocioabe, arătă cu degetul: acolo era izba lui Parfenâci. Făcu semn apoi cu capul spre alta, se întoarse, ciocăni cu degetul în gâtlej şi zâmbi: voia să spună, pesemne, că acolo se face rachiu. Sania se opri în piaţa centrală, în faţa sovietului, instalat, ca peste tot, în fosta primărie. Coborâră, târându-şi greu picioarele înţepenite de frig, îşi scoaseră cojoacele acoperite de zăpadă şi chiciură şi cu bocceluţa în spate şi coşuleţele în mână (ăsta era tot bagajul: câte o jumătate de pud de fiecare) urcară scările şi intrară în clădirea sovietului.

Un soviet, ca oricare altul: o clădire mare, greoaie, neprietenoasă, neîngrijită şi posomorâtă. E încă devreme, la oraş n-ai găsi pe nimeni la ora asta prin birouri, dar aici, ia te uită ce de lume! Şi ce-or fi căutând oamenii aceştia cu noaptea în cap? Rezemaţi de pereţii cafenii, murdari, îşi răsucesc ţigări, duhnesc a mahorcă, împuţind aerul şi aşa destul de acru, de apăsător; se îngrămădesc la ferestre, desenând tot felul de figuri pe geamurile îngheţate de frig, îşi freacă mâinile ca să se încălzească şi, din când în când, schimbă câte-o vorbă, alene, într-o doară. Se vede cât de colo că mulţi dintre ei, majoritatea, sau poate chiar toţi, se înghesuie fără nicio treabă. Neavând unde se duce şi nici ce să facă, s-au strâns acolo, ca să-şi omoare vremea.

Văzându-i pe noii-veniţi, toţi se întoarseră către ei, îi cercetară din cap până în picioare, făcură tot felul de reflecţii cu privire la gerul de afară, oboseala drumului, ţinta, scopul, greutăţile călătoriei; pomeniră, în treacăt, că duc lipsă de orz şi ovăz; în sfârşit, îşi dădură cu părerea că în ziua aceea o să viscolească şi că „în niciun caz” nu se poate pleca la drum.

— Noroc, tovarăşi, zise Lopar care, zăbovind puţin pe afară, intrase în urma celorlalţi.

— Bună ziua, mormăiră câteva glasuri.

— Am vrea să-l vedem pe preşedintele sovietului.

— Luaţi-o pe aici, şi i se arătă o cămăruţă dinapoia unui perete de lemn despărţitor.

Tot timpul călătoriei, Lopar jucase rolul de reprezentant al grupului celor patru călători: vorbea în numele lor, cerea cai, se interesa unde puteau opri ca să îmbuce ceva, într-un cuvânt se îngrijea de toate.

Andreev nu-şi scosese cojocul; fără multă vorbă împinse la o parte pe un mujic care stătea pe pervazul ferestrei, îşi făcu loc lângă el, îşi aprinse o ţigară şi, tăcut, îi întinse şi lui una. Terenti se amestecase în mulţime şi discuta de zor, interesându-se câţi locuitori are satul, cum merg treburile, cum lucrează sovietul, dacă oamenii erau mulţumiţi de Puterea sovietică, pe scurt, se şi apucase de treabă.

Feodor se adâncise în gânduri; nu-i ieşea din minte ce-i povestise Grişa. Înaintea ochilor îi stăruia întruna figura legendară a lui Ceapaev, acest ataman al stepelor, care-l obseda, îl neliniştea şi-l bucura în acelaşi timp.

„E fără îndoială un erou popular, spunea Feodor în sinea lui, un erou al libertăţii ca Emelka Pugaciov[1], Stenka Razin[2], Ermak Timofeevici[3]... Aceştia au făcut fapte mari la vremea lor; el trăieşte în alte timpuri şi de aceea şi faptele lui sunt deosebite. Din cele povestite de Grişa reiese că principalele trăsături ale firii lui Ceapaev sunt: vitejia, bravura. Este mai degrabă *erou* decât luptător, mai degrabă un pătimaş amator de aventuri, decât un revoluţionar conştient. La el predomină, pe cât se pare, şi sunt stârnite peste măsură: neastâmpărul şi setea de impresii veşnic noi. Dar ce personalitate originală, gravată pe un spirit ţărănesc de răzmeriţă! Ce figură neobişnuită, primitivă, strălucitoare, plină de pitoresc!”

Feodor îi întrebă pe ţărani cum să ajungă la Parfenâci. După

---

[1] *Pugaciov, Emelian Ivanovici* (1742[?]-1775) – conducătorul unei răscoale antifeudale a ţăranilor şi cazacilor în secolul al XVIII-lea, care a cuprins întreaga regiune a Volgăi şi a Uralului (n. r.).

[2] *Razin, Stepan Timofeevici* (mort în 1671) – cazac de pe Don, conducătorul unei mari răscoale antifeudale a ţăranilor şi cazacilor în anii 1667-71 (n. r.).

[3] *Ermak Timofeevici* (mort în 1584) – ataman cazac care, alături de alţi exploratori ruşi din secolul al XVI-lea, a jucat un rol de seamă în deschiderea drumului spre Siberia, pregătind căderea banatului tătar din Siberia Apuseană şi alipirea acesteia la statul rus (n. r.)

terminarea convorbirii cu preşedintele sovietului, Lopar se duse cu ceilalţi să bea în tihnă ceai, iar Feodor le spuse că nu-i dă pace un gând şi trebuie să se ducă la Parfenâci.

O oră şi jumătate mai târziu părăseau Ivanteevka. Feodor stătea tăcut şi mohorât; nu-l găsise pe Parfenâci, care plecase din ajun în localitatea Pugaciov. Andreev îi puse vreo două întrebări, încercă să înfiripe o discuţie, dar, văzând că tovarăşul său n-are chef de vorbă, îl lăsă în pace. Terenti şi cu Lopar stătură cât stătură tăcuţi, apoi, ce le trăsni prin cap? Se apucară să cânte. Era un duet nemaipomenit: Lopar nu cânta, ci scotea un fel de grohăit, iar Terenti scheuna îngrozitor, într-un soi de soprano. Era ceva înfiorător, un vălmăşag de zgomote stridente. De la o vreme, Andreev, care era în sania din faţă, nu mai putu răbda şi le strigă să înceteze cu urletele. Cei doi se lăsară păgubaşi. Moţăiră toţi până la Tavolojka, iar acolo nu mai zăboviră defel, cerură imediat alţi cai şi o luară spre Pugaciov.

La ieşirea din Tavolojka, surugiii se uitară cu îngrijorare la norii groşi şi negri care fumegau pe cerul mohorât. Vântul bătea tăios şi schimbător, din toate părţile, fără o direcţie precisă; se năpustea asupra unui duşman nevăzut, ca un câine scăpat din lanţ, îşi înfigea colţii în el, smucea cu furie, dar de fiecare dată o îmbrâncitură voinicească îl azvârlea cu putere înapoi. Şi atunci, se năpustea din nou, şi din nou se retrăgea şi mai turbat, lătrând, schelălăind, urlând năprasnic, cu furie. Vârtejuri de zăpadă se roteau, zburau, dănţuiau pe pământ; drumurile dispăruseră, acoperite cu desăvârşire de zăpada spulberată. Se lăsa pe nesimţite un amurg negru, prevestitor de viscol. Vântul se înverşuna, se îndârjea, şi izbea tot mai tare, tot mai aprig; cerul se întuneca din ce în ce; fulgi mari se învolburau tot mai îndrăcit. Vijelia îţi şfichiuia obrajii cu ace şi ţurţuri mici de gheaţă, îţi zvârlea trâmbe de zăpadă în faţă.

Călătorii, înfăşuraţi în cojoace, păreau nişte cârtiţe ascunse în găurile lor. Numai surugiii îşi mai arătau vârful nasului. Vântul îţi tăia răsuflarea, gerul îţi ardea obrajii. Drumul era lung, şi cu cât înaintau în stepă, viforniţa se dezlănţuia tot mai cumplită, tot mai turbată. Merseră o bucată printr-o vâlcea, un fel de văgăună cu malurile înalte, străjuite de tufe rare; acolo era parcă mai linişte; dar cum ieşiră din nou în stepă, viscolul începu să-şi facă iar de cap ca un beţiv violent, care nu vrea să ştie de nimeni şi de nimic, şi care parcă îşi zice: „Aci totul e al meu şi, orice aş face, n-am de dat socoteală nimănui”. Bântuită de vijelie, stepa oferea o privelişte

ameţitoare, veselă şi totodată înspăimântătoare.

Până la Pugaciov mai rămăseseră vreo zece verste. În drum întâlneau caravane de cămile şi, din când în când, câte un călăreţ. În ziua aceea, desigur, mulţi drumeţi n-au mai ajuns la căminele lor: unii au pierit în viscol, alţii au rămas îngropaţi în zăpadă toată noaptea, de unde au fost scoşi abia în zori şi, cu mare greutate, readuşi la viaţă.

„Un viscol ca ăsta, spuneau locuitorii stepei, n-a mai fost de mulţi ani.” „Pedeapsă dumnezeiască, spuneau unii, pentru că nu ne-am rugat fierbinte, pentru că oamenii uită să mai păşească pragul lăcaşurilor sfinte.”

Spuneau ei aşa, dar se simţea cât de colo că nu erau decât *vorbe goale*, lipsite de conţinut, cuvinte obişnuite, spuse ca să fie, să se găsească. Şi dacă ţăranii le rosteau totuşi, o făceau mai mult din respect pentru tradiţiile bisericii, dar nu puneau mare preţ pe ele.

Gara era înţesată de oameni, veniţi acolo ca să se adăpostească de viscol. De astă dată, când călătorii noştri, asemenea unor bulgări de zăpadă, se rostogoliră din sănii, nu se mulţumiră să-l trimită numai pe Lopar singur ca iscoadă, ci porniră toţi: unul la şeful gării, altul la comandantul militar, iar pe simpaticul Tereoşa îl expediară să caute, pe liniile troienite, garnitura cu destinaţia Uralsk. Băieţii noştri recurseseră la această „diviziune a muncii” pentru că, în timpul călătoriei spre Samara, se convinseseră de nenumărate ori cu câtă măiestrie minţeau – cu ştiinţă sau fără ştiinţă – slujbaşii mai mari de la calea ferată de câte ori dădeau informaţii cu privire la plecările trenurilor: dacă spuneau, de pildă, că trenul pleacă „peste un ceas”, asta însemna că puteai să fii pe pace deoarece până a doua zi n-ai să te mişti de aici; dacă îţi spuneau „în tot cazul nu pleacă până mâine dimineaţă”, trebuia să te aştepţi ca trenul să dispară de sub nasul tău.

Căutară cât căutară şi, în sfârşit, descoperiră un vagon ca vai de lume, în care se instalase un grup de activişti politici ce plecau şi ei tot spre Uralsk. Intrară în vorbă cu ei, se înţeleseră repede şi urcară în vagon cu lucruşoarele lor puţine. Dar înainte de a ajunge la Uralsk mai avură multe de pătimit: în apropiere de Erşov, linia era înzăpezită; trebuiră să coboare şi să dea la o parte troienele; prin staţii, se certau cu comandanţii şi recurgeau la tot felul de şiretlicuri ca să facă rost de lemne pentru încălzitul vagonului, în care era frig ca într-un mormânt. Se târau încet, ca melcul, de li se

urâse. Îndată ce trecură de Erşov, se strică ceva la locomotivă: iar alergătură, debarcare, ceasuri lungi de aşteptare care te scoteau din sărite. Apoi le făcu festa cutia de unsoare a vagonului: altă oprire, din nou bătaie de cap, reparaţii în mers, alte şi alte necazuri şi griji. Drumul între cele două localităţi, Pugaciov şi Uralsk, ţinu două zile încheiate, deşi sunt la o zvârlitură de băţ una de alta.

III

URALSK

La Uralsk anunţară telefonic din gară că au sosit. Şeful comenduirii le trimise două sănii ţărăneşti. Se urcară cu tot calabalâcul şi porniră spre hotelul Central. Acolo, frig – un frig cumplit, camerele umede, murdare şi goale, n-aveai pe ce să stai, pe ce să te culci, pe ce să-ţi aşezi lucrurile. În cele din urmă luară o singură cămăruţă pentru toţi; cei patru prieteni nu voiau nici în ruptul capului să se despartă.

Îngheţaţi cum erau, goliră mai întâi, unul după altul, două samovare cu ceai, apoi porniră să hoinărească prin oraş – nu ştiau cum să-şi folosească timpul liber. Încă de la gară aflaseră că Frunze plecase de dimineaţă spre poziţii, ca să conducă ofensiva care începuse. Pe vremea aceea, poziţiile cele mai apropiate erau la o depărtare de numai douăzeci de verste de Uralsk şi trebuia acţionat repede pentru a alunga inamicul cât mai departe cu putinţă. De altfel, în primele lupte nu avusesem prea mari succese. N-a fost cu putinţă să-i respingem atunci pe cazaci, ci abia mai târziu, după ce s-a alcătuit un plan de ofensivă generală, mai larg şi mai prevăzător. Ofensiva urma să pornească deodată, din mai multe părţi: nu numai de la Uralsk, ci şi dinspre Alexandrov-Gai, asupra staniţei Slomihinskaia. Trecând de ea, urma să se taie şoseaua principală Uralsk-Lbişcensk-Guriev, pe care unităţile roşii, ce presau din nord, trebuiau să-i urmărească pe cazaci.

Dar despre aceasta vom vorbi mai târziu. Toate lucrurile la vremea lor. Ne vom mai întoarce, şi nu o dată, la drumul chinuitor dintre Uralsk şi Guriev.

Fiecare din prietenii noştri avea obiceiurile lui, mai bine zis, specialitatea lui. De pildă, Terenti Bocikin era mare meşter în alcătuit scrisori. Mai tot ce înşira într-însele se referea la chestiuni

cu caracter economic; afla numaidecât ce se vinde, unde şi cu cât, le ţinea minte pe toate, apoi le descria, le compara unele cu altele...

Klâcikov îşi nota regulat impresiile în jurnalul său intim. În orice împrejurare şi în orice condiţii, el reuşea să însemne tot ce era mai important. Dacă nu scria în carneţel, atunci măcar pe fiţuici, din mers sau rezemat de un gard – dar de înregistrat, înregistra absolut totul. Prietenii lui râdeau de dânsul, pentru că nu vedeau în îndeletnicirea asta niciun rost, niciun folos.

— Şi de ce strici hârtia, Fedka? îi zicea Andreev. Ce plăcere găseşti să însemni toate prostiile? Câte nu fac ori nu spun oamenii, poţi să le cuprinzi pe toate? Dar dacă scrii, scrie tot, înţelegi? Căci dacă scrii numai o parte, are să iasă numai rău din asta, înşeli lumea degeaba.

— Nu, Andreici, greşeşti, îl lămurea Feodor. Eu scriu o parte, un al doilea, alta, un al treilea, alta, un al zecelea, alta... Le aduni pe toate şi iese treabă bună. Aşa se scrie istoria...

— Păi tu, diavole, cine ştie ce bazaconii născoceşti... Ce fel de istorie o mai fi şi asta? se îndoia Andreev.

— Dar ştiu cum să le leg pe toate, se îndârjea Feodor, simţindu-se stânjenit că prietenul său o ţine tot pe a lui şi-l necăjeşte mereu.

— Ce ştii tu? Nu ştii nimic, riposta Andreev, te ocupi de fleacuri!

Lui Klâcikov nu-i plăcea să dezbată această temă şi, ştiind cât era de greu să te înţelegi cu Andreev, căuta să curme vorba, nu-i răspundea deloc la unele întrebări, lăsând discuţia să se stingă de la sine.

Îşi trecea de obicei în jurnal lucrurile care nu apăreau în coloanele ziarelor, ori erau oglindite acolo în modul cel mai jalnic. Pentru ce nota, nu ştia bine nici el; o făcea aşa, dintr-o nevoie firească, organică, fără să-şi dea seama limpede ce-l îndeamnă s-o facă.

Andreev avea o altă specialitate: trebuia să fie neapărat la curent cu tot ce se întâmplă pe frontul muncii. Se simţea atras de aceste probleme aşa cum se simţea atras Terenti de scrisori, ori Feodor Klâcikov de jurnalul său. De câte ori vorbea cu cineva, indiferent dacă îşi cunoştea abia atunci interlocutorul sau dacă se afla pentru prima oară undeva, instinctiv Andreev începea să întrebe: dacă au fabrici şi de când, dacă fabricile lucrează bine, de ce şi de când sunt oprite, câţi muncitori au şi cum sunt, dacă au nivel politic, când şi cum s-au manifestat etc.

Se vedea în el muncitorul care se simte atras de mediul lui drag, de problemele, nevoile şi grijile semenilor săi. Andreev voia să cunoască şi situaţia generală, mai cu seamă bogăţiile din partea locului, populaţia existentă, compoziţia ei, în ce măsură te poţi bizui pe ea; de altfel, aceste probleme îi interesau cam în aceeaşi măsură pe toţi patru.

Lopar era *specialist* în probleme militare: putea să afle imediat ce unităţi militare staţionează în apropiere, care regimente sunt mai bune, care mai proaste, cum se duce munca politică în rândurile ostaşilor roşii, dacă sunt mulţi comunişti şi cum se comportă, care este în general situaţia pe front etc., etc.

Aceste *specialităţi* s-au conturat, într-o oarecare măsură, încă de pe drum, dar mai ales după ce toţi patru au fost prinşi în vârtejul muncii. La unii, câmpul de observaţii s-a îngustat (astfel, Andreev găsea rar centre muncitoreşti), la alţii s-a lărgit: era cazul lui Lopar. Totuşi, chiar din primele zile şi-au dat seama cu toţii de un lucru: problemele şi interesele de ordin militar îi acaparau din ce în ce mai mult şi împingeau tot mai hotărât pe planul al doilea orice alte preocupări şi interese, ajungând în cele din urmă covârşitoare.

Cutreierară oraşul în lung şi în lat. Totul era nou, surprinzător, neobişnuit. Nu vedeai decât mantale ostăşeşti cenuşii, puşti, baionete, tunuri, căruţe militare – o adevărată tabără militară. Pe străzi – forfotă neîntreruptă: coloane de ostaşi roşii mărşăluiesc întruna, câte un cavalerist trece în goană, pe caldarâm tunurile lunecă încet, iar caravanele de cămile păşesc maiestuos spre poziţii. De jur împrejur răsună întruna împuşcături dezordonate, fără niciun rost, care se potolesc abia spre seară: unii „îşi curăţă ţevile armelor”, alţii „vânează”, iar alţii „au apăsat din greşeală pe trăgaci”. Un specialist militar, calculând media gloanţelor trase în vânt pe fiecare secundă şi minut, a găsit că se iroseau în van, cu aceste trageri stupide, două-trei milioane de cartuşe zilnic. Greu de spus dacă socoteala a fost corectă! Fapt cert este că se trăgea într-adevăr fără noimă. Pe atunci, în rândul trupelor din stepă, despre care e vorba, nu domnea încă o disciplină de fier liber-consimţită, regimentele nu aveau cadre de bolşevici cu un nivel politic ridicat, în stare să transforme de la bun început aceste regimente, să le imprime o înfăţişare nouă, o formă nouă, o comportare nouă. Toate acestea au venit mai târziu. Însă la începutul anului 1919, lângă Uralsk, regimentele, alcătuite aproape în întregime din ţărani,

luptau admirabil, vitejeşte, eroic. În aceste regimente ori nu erau deloc, ori foarte puţini comunişti, din care jumătate purtau numai numele de comunişti.

În regimentele acelea prindea uşor agitaţia care se făcea în jurul comuniştilor, cum că ar fi nişte jandarmi, nişte asupritori veniţi de la oraş, chipurile, ca să impună , prin forţă „comunismul” lor.

Adeseori auzeai vorbindu-se prin regimente că „bolşevicii sunt tovarăşii şi fraţii noştri, pe câtă vreme comuniştii sunt cei mai aprigi duşmani”. La două zile după sosirea sa, Klâcikov fu nevoit chiar să ţină un referat pe tema absurdă: „Ce deosebire este între bolşevici şi comunişti?”

De altfel, nici nu era de mirare, deoarece tema „bolşevici şi comunişti” răscolise aproape toată republica şi era „dezbătută” cu o deosebită înverşunare în ţinuturile periferice: Caucaz, Ucraina, Ural, Turkestan şi chiar în Gruzia.

Cât de încâlcită era pe atunci situaţia în regimente se poate vedea chiar şi numai din faptul că unul din cei mai cinstiţi revoluţionari, Lindov, un om inteligent şi plin de tact, a fost răpus, împreună cu o întreagă echipă de bolşevici, de către „ostaşii roşii”, din propriile lor regimente.

Când, peste câteva zile, a sosit la Uralsk detaşamentul de ţesători din Ivanovo-Voznesensk, cu coifurile lor „variage”, cu stele roşii mari în frunte, şi a preluat paza oraşului, ostaşii roşii din regimentele „libere” de ţărani au tras mişeleşte, de după colţurile străzilor, asupra ţesătorilor care zăgăzuiau dezlănţuirea aceea – aşa-zisa lor „libertate”.

Scurt timp după asta, de îndată ce aceste regimente au văzut de ce sunt în stare ţesătorii, cu câtă dârzenie şi curaj luptă, neîncrederea s-a risipit pe loc şi s-au statornicit alte legături, legături de prietenie.

În Uralsk erau puţini comunişti: unii căzuseră în lupte, pe alţii îi luaseră cazacii, alţii fuseseră împrăştiaţi şi terorizaţi încă mai înainte, iar alţii rămăseseră în armată. Munca era dusă mai ales de bolşevicii veniţi de aiurea. Între aceştia, figura centrală era un muncitor miner poreclit „Fugas”[1], inimă nobilă, tovarăş iubit de toţi, luptător încercat. Antipodul lui, care servea întotdeauna ca termen de comparaţie când venea vorba despre Fugas, era un oarecare Pulemiotkin, un intelectual meschin, un filfizon politic căruia îi

[1] Bombă explozivă (n. r.)

plăcea să pozeze în comunist, însă era din acei oameni care nu merita decât o antipatie sinceră şi profundă. Pulemiotkin se arătase a fi un fanfaron ambiţios, un palavragiu, un frazeolog care căuta mereu să se evidenţieze şi care se silea să devină popular pretutindeni. Cei patru noi-sosiţi s-au dumirit repede ce-i cu „grupurile” care se formaseră în jurul lui Fugas şi Pulemiotkin, s-au alăturat lui Fugas şi peste câteva zile au legat o prietenie strânsă cu dânsul.

Obosiţi de atâta umblet, cei patru se îngrămădiră în odăiţa lor neîncălzită. Terenti îşi scrisese deja jumătate din scrisoarea tradiţională, în care se arăta că „o porţie de seleanka[1], cu pâine cu tot, costă cinci ruble... iar un funt[2] de icre negre – douăzeci şi trei de ruble”, când un curier de la statul-major veni să-i înştiinţeze că Frunze se reîntorsese. Băieţii săriră în sus, împinşi ca de un resort, şi o luară din loc. La statul-major totul li se părea ciudat, nou, neobişnuit: nici n-au fost lăsaţi să intre numaidecât, ci au fost anunţaţi mai întâi. Cui? Lui Mihai Vasilievici, pe care îl cunoşteau atât de bine, cu care lucraseră atât de strâns, atât de simplu şi tovărăşeşte, cu care se obişnuiseră atât de mult? Visau oare? Aş, de unde! Despre ce vis mai poate fi vorba când ţi se vâră sub nas baioneta unei santinele? Santinela nu se uita cu ochi buni la flăcăii aceia care încercaseră, plini de ei, fără să ţină seama de nimic, să intre la comandantul-şef.

Se foiră prin coridor câteva clipe, stingheriţi, fără să îndrăznească să se uite unul în ochii altuia.

Cineva strigă:

— Intraţi!

Şi intrară. Întâlnirea fu extrem de călduroasă, simplă, sinceră, cu adevărat tovărăşească. Simţeau că au în faţa lor acelaşi tovarăş dintr-o bucată, apropiat de ei, întotdeauna binevoitor. Abia scăpaseră de stinghereala de adineauri, când avură noi surprize. Frunze era înconjurat de specialişti militari, dar nu nişte „pârliţi”, ci d-ăia „barosani”, toţi foşti colonei şi generali. Care mai de care se întreceau în temeneli, spunând întruna: „Da, vă rog”, „Nu, vă rog” şi căutau să-i prindă din zbor cuvintele. Băieţii îşi dădeau seama că „aşa cere disciplina”, că nu se poate altfel şi nici nu se cuvine să fie altfel, dar nu puteau nimeri tonul potrivit; se căzneau să nu-i spună comandantului „Mişa”, vorbele lor contrastau puternic cu ale

[1] Mâncare de varză acră, cu peşte sau carne (n. r.).

[2] Aproximativ 0,5 kg (n. r.).

celorlaţi şi se purtau aşa ca şi cum ar fi fost la ei, la comitetul de partid... Coloneii ascultau nedumeriţi, se uitau miraţi, zâmbeau stânjeniţi şi erau şi mai atenţi să nu lunece cumva pe panta familiarismului, asemenea noilor-veniţi, să nu calce regulile disciplinei. Aşa că, până la sfârşitul convorbirii, rămaseră două tabere distincte: de o parte, noii-veniţi; de cealaltă parte, specialiştii militari. Frunze expuse situaţia de pe front, arătă ce evenimente ar putea surveni şi ce trebuia să se întreprindă într-un viitor apropiat. Băieţii ascultau cu un aer blajin, fără să înţeleagă prea mult, dar silindu-se să priceapă, să ţină minte, să-şi imagineze totul cât mai clar. În zadar. Mai întâi nu cunoşteau harta şi de aceea staniţele şi punctele întărite erau pentru dânşii nişte vorbe goale; pe de altă parte, noţiunile de „strategie", „tactică", „capacitate de manevră" şi altele le înţelegeau numai în linii generale, fără să le pătrundă prea bine sensul.

Scurt timp după asta, specialiştii se retraseră şi rămaseră numai prietenii între ei. Pe dată, totul se schimbă: începură să descifreze amănunţit, pe faţă, planurile. Feodor trăgea cu coada ochiului la Frunze, mirându-se cât de limpede înţelegea problemele militare. „Cum de pricepe totul aşa de bine şi nu se încurcă la nicio problemă? se întreba el. Pentru dânsul totul e clar, se descurcă cu multă uşurinţă, ţine seama de totul, prevede totul, ptiu, drace! Şi când te gândeşti că până mai ieri era un *pârlit* de civil!" Încă din zilele acelea, când abia luase comanda, se vădiseră la Frunze trăsăturile lui caracteristice: repeziciunea, perfecţiunea, limpezimea şi uşurinţa cu care înţelegea lucrurile, capacitatea de a le analiza cu de-amănuntul şi la momentul potrivit şi de a ţine seama de tot ce-ar putea surveni, siguranţa în rezolvarea problemelor şi încrederea în succes, o încredere imensă, dar nu deşartă, ci bine întemeiată.

Au stat aşa, mult timp, de vorbă. Şi-au amintit de dragul lor Ivanovo-Voznesensk, de tovarăşii comuni, de munca lor de până mai ieri. S-au despărţit după miezul nopţii. Dimineaţa, Frunze plecă de urgenţă la Samara, lăsând vorbă că le va trimite numirile de acolo şi că, până atunci, trebuie să rămână la Uralsk şi să lucreze la comitetul de partid. Această muncă de partid, neprevăzută, a ţinut opt zile încheiate, până ce au primit toţi patru ordinele de repartizare în armată.

Îşi împărtăşiră impresiile:

— E schimbat Mihailo Vasilievici al nostru...

— Cred şi eu. Cu atâtea treburi pe cap...

— E gălbejit şi tras la faţă, săracul de el...

— Poţi să şi înverzeşti, nu numai să îngălbeneşti... Uitaţi-vă numai la unităţile noastre, o gloată de bezmetici. Credeţi că puţină bătaie de cap o să fie cu ele? Nu o dată s-a ordonat să nu se mai tragă degeaba şi uite rezultatul... Ascultaţi numai puţin!

Îşi lipiră urechea de geam: afară răsunau focuri de armă răzleţe...

— Ce anarhie, lua-o-ar dracu! bombăni mânios Andreev. Apoi, după o scurtă tăcere, adăugă calm şi hotărât, cu vocea-i joasă: Am îndreptat noi lucruri şi mai rele, o să le schimbăm pe toate.

Se apropia ziua de 23 februarie, aniversarea Armatei Roşii. Pregătirile începură ca întotdeauna, cu mult înainte, dar munca de organizare propriu-zisă a serbărilor s-a făcut în ultimele trei-patru zile. Lopar, care era întotdeauna la curent cu tot ce se întâmplă, a ştiut, chiar a doua zi după sosirea lor, că organizaţia de partid locală este extrem de slabă, că, de fapt, n-are cine să se îngrijească de serbări şi că dacă n-o să intervină cineva cu toată energia şi să ia lucrurile în mână, n-o să iasă nimic. Comitetul revoluţionar i-a comunicat lui Lopar că de serbări se ocupă comitetul de partid. De acolo l-au trimis înapoi la comitetul revoluţionar, invocând nu ştiu ce comisie inexistentă. La insistenţele lui Lopar, s-a convocat la iuţeală o adunare, s-au invitat reprezentanţi ai muncitorilor, dar nici de data aceasta n-a venit nimeni din partea comitetului revoluţionar. Atunci Lopar s-a hotărât să acţioneze pe riscul lui, a declarat adunarea valabilă şi, având drepturi depline, a anunţat pe scurt apropiatele serbări, arătând că organizarea lor nu mai poate fi tărăgănată, şi a propus să fie ales un organ executiv. Lopar a fost ales preşedinte, iar Andreev, secretar. În sfârşit, treaba s-a urnit din loc: oraşul a fost împărţit în sectoare, s-au fixat locurile unde aveau să se desfăşoare adunări, mitinguri de masă, conferinţe despre însemnătatea zilei, s-a stabilit cine va lua cuvântul şi unde anume, s-a hotărât cum să fie folosite teatrul, cinematograful, orchestrele. S-a luat apoi legătură cu sindicatele, au fost chemaţi de acolo muncitori şi muncitoare: unii au fost însărcinaţi cu amenajarea tribunelor, alţii au dat o mână de ajutor la scoaterea foilor volante, a afişelor şi la editarea numărului festiv al ziarului *Iaiţkaia Pravda*. Un grup de muncitoare a primit în grijă copiii care trebuiau să primească în ziua aniversării o masă mai bună şi să fie duşi la

teatru şi la cinematograf. În trei zile totul a fost gata. În primele ore ale dimineţii de 23, coloane de muncitori, venind din toate direcţiile, se scurgeau spre piaţa principală. Se grupau pe sindicate, în rânduri, tot pe lângă tribune, lăsând mijlocul pieţei liber pentru unităţile militare care veniseră, în cinstea acestei zile, fercheşe, puse la punct. Piaţa se umplu de lume. Cuvântări... cuvântări... una după alta. Cuvântarea lui Fugas, scurtă, simplă şi inteligentă, fu primită de muncitori şi ostaşi mai bine decât toate celelalte, cu mai multă căldură. Dar după Fugas îşi făcu apariţia, ca de obicei, Pulemiotkin, care începu să rumege şi să molfăie aceleaşi adevăruri răsuflate despre „hidra contrarevoluţiei”... Era în stare să bată apa-n piuă ceasuri întregi dacă nu-l oprea cineva. Trecură zece minute... douăzeci... treizeci, şi Pulemiotkin tot mai turuia. De două ori îl traseră de poalele mantalei: degeaba! Toţi se plictiseau de moarte. Ziua era geroasă, ostaşii tropăiau încercând să-şi încălzească picioarele amorţite de frig. Nu mai puteau răbda. Atunci Lopar rosti din spatele lui Pulemiotkin, cu glas răspicat, impunător:

— Încetează o dată, că de nu, strig „ura”! M-ai înţeles?

Pulemiotkin întoarse repede capul, ochii săi apoşi şi răi scăpărară, dar văzând expresia hotărâtă de pe faţa lui Lopar înţelese că acesta nu glumeşte. Îşi termină în grabă cuvântarea, coborî de pe tribună şi se pierdu în mulţime. Cuvântările erau ca toate cuvântările rostite în ziua aceea în întreaga Rusie Sovietică... Şi seara, probabil la fel cu toate serile din restul ţării: conferinţe, spectacole de teatru, cinematograf...

Toţi cei adunaţi în piaţă străbătură oraşul, purtând steaguri roşii, cântând cântece revoluţionare, şi se îndreptară spre mormântul comun al ostaşilor căzuţi în lupte. Aici o altă tribună. Fugas şi Lopar rostiră de la tribună câte o cuvântare. Pe Pulemiotkin, care încercase să se urce la tribună, îl opriră la timp, nu-i îngăduiră să ia cuvântul. Lopar evocă tovarăşii ce se odihneau în mormântul comun, vorbi despre cauza pentru care şi-au dat viaţa şi arătă că trebuie să fie cinstită cum se cuvine memoria lor. Mulţimea primi într-o tăcere prelungită, adâncă, solemnă, cuvintele sale calde, pline de sinceritate şi vigoare. Deodată răbufni o împuşcătură; o împuşcătură singuratică şi, poate, chiar întâmplătoare, dar care răsună ca un semnal. Toate unităţile din faţă deschiseră „foc asupra cerului”! Nu erau salve de salut, solemne; se trăgea dezordonat, asurzitor, din toate părţile. În învălmăşeală, orice

albgardist putea uşor „să-i cureţe” pe toţi bolşevicii de la tribună. În zarva aceea nimeni nu l-ar fi observat, nimeni nu l-ar fi recunoscut. Celor de la tribună le era ruşine să coboare şi rămaseră sus, până când ostaşii roşii îşi consumară toate cartuşele. Lopar era alb ca varul: în acele câte va clipe îl trecuseră fiorii morţii. Mai târziu, niciodată, nici chiar în vâltoarea celor mai crâncene lupte, n-a mai încercat această senzaţie de tremur inconştient, dureros, sâcâitor, care îi zgâlţâia trupul lipsit de apărare. Nu există împrejurare mai stupidă decât atunci când te simţi neputincios, în voia întâmplării oarbe!

În Uralsk, ziua Armatei Roşii a fost sărbătorită, am putea spune, mulţumitor. În ce priveşte restul regiunii, cine ştie cum a fost? Nici directive ca lumea n-au apucat să trimită, s-a amintit numai în linii generale ce trebuie făcut. Bocikin şi cu Feodor Klâcikov plecaseră pe front încă din ajun, luând cu ei ce găsiseră: numărul festiv din *Iaiţkaia Pravda*, manifeste, diferite foi volante. Se întoarseră noaptea târziu. Îşi treziră din somn prietenii şi le povestiră cu înflăcărare cât de minunat au fost primiţi pe poziţiile înaintate (cu ce mândrie rosteau aceste cuvinte!), cât de recunoscători erau ostaşii de darurile trimise, de faptul că nu au fost daţi uitării, cum le-au ascultat cuvântările şi cum i-au rugat să mai vină pe la ei. Andreev şi Lopar, somnoroşi şi nedumeriţi, ascultau fără niciun chef relatarea lor entuziastă; apoi Andreev, buimac de somn, drăcui şi declară că s-a săturat până în gât să asculte „povestiri vânătoreşti”. Se vedea bine că discuţia lâncezea. Curând, din lipsă de auditoriu, povestitorii se văzură nevoiţi să curme discuţia, cu toate că aveau o poftă grozavă să relateze până în „cele mai mici amănunte” călătoria lor pitorească spre „poziţiile înaintate”. Şi aşa s-a încheiat pentru prietenii noştri ziua Armatei Roşii.

Într-una din serile următoare, după masă, pe când erau adunaţi toţi patru, li se aduse o telegramă. Lopar şi Bocikin trebuiau să plece la brigadă a doua zi de dimineaţă!

S-a sfârşit! A venit vremea despărţirii!

Toţi erau într-o dispoziţie neobişnuită, ca în ajun de plecare; îi frământau gânduri şi simţăminte noi, neaşteptate. Nimeni nu se mira că doi dintr-înşii trebuiau s-o pornească în zori şi că ceilalţi doi vor trebui poate să-i urmeze curând. Tocmai asta au aşteptat! Şi totuşi, fiecare din cei patru se afla într-o stare sufletească diferită de a celorlalţi: Lopar şi Terenti deveniră deodată foarte bătăioşi, ca şi cum o viaţă întreagă n-ar fi făcut altceva decât să se războiască.

Andreev era mai posomorât ca de obicei. Feodor, îngândurat şi concentrat, tăcea şi asculta zâmbind cuvintele entuziaste şi energice ale tovarăşilor care urmau să plece.

În zori, Terenti şi Lopar se urcară într-o sanie mică. Îşi luară rămas bun, îşi îmbrăţişară prietenii şi o porniră. Apoi sosi o altă telegramă care anunţa că Andreev avea să rămână pe loc la divizie, în calitate de comisar; iar Feodor Klâcikov urma să plece la Alexandrov-Gai, ca să organizeze munca politică la trupele în curs de formare, al căror şef fusese numit Ceapaev. Citind telegrama, Feodor încremeni. Nu-şi credea ochilor. Citi şi reciti telegrama. Nu mai încăpea nicio îndoială: *Ceapaev*...

Sângele-i năvăli în cap. Tâmplele începură să-i zvâcnească. Emoţia îl sugruma, nu putea scoate un cuvânt. „Cu un asemenea erou!... Cot la cot cu Ceapaev!... Ce uimitor se rânduiau lucrurile... O adevărată minune: visam la Ceapaev ca la un erou legendar, şi acum voi fi alături de el, aproape de tot, cum sunt aici, cu Andreev... Poate că ne vom apropia chiar unul de altul, vom deveni buni prieteni? Da... interesantă întorsătură au luat lucrurile, zău aşa!”

Din clipa aceea, Feodor nu mai avea decât un singur gând, o singură dorinţă arzătoare: să-l vadă cât mai repede pe Ceapaev. Despre orice se discuta, aducea iar şi iar vorba despre Ceapaev. Din telegramă reieşea că Ceapaev nu era la Alexandrov-Gai, dar că se pregătea să vină acolo. Ei, ce-are-a face! Trebuia să se ducă acolo cât mai repede... Şi, fără să mai aştepte până a doua zi, trei ore mai târziu, Feodor era gata de drum. Se despărţi de Andreev, ca de un bun prieten, cordial şi simplu. Feodor plecă. Andreev rămase singur la Uralsk.

IV

ALEXANDROV-GAI

Lui Feodor i se spusese că va ajunge cu trenul direct la Algai (aşa se numea prescurtat staţia Alexandrov-Gai), poate chiar a doua zi. Dar pe urmă se dovedise că trebuia să schimbe trenul la Erşov, Urbah şi Krasnâi-Kut. Trei transbordări, nu erau glumă! Cine a călătorit în 1919 pe calea ferată poate lesne înţelege cât de greu şi de chinuitor este să schimbi de trei ori trenul. După socotelile lui

aproximative, luând ca bază cifre medii, Feodor constată că această călătorie va ţine cam o săptămână şi jumătate. De aceea luă o altă hotărâre. Coborî din tren la Dergaci, unde tocmi nişte cai de poştă, ca să continue călătoria cu sania; de la Dergaci până la Alexandrov-Gai era o distanţă de o sută cincizeci de verste în linie dreapta.

Din nou stepa întinsă, zarea albastră, giulgiul nesfârşit de nea. Ici şi colo zăpada, topindu-se, dezgolise moviliţe de pământ negru. Dacă nu adie niciun vânt în timpul zilei, atunci simţi mângâierile calde ale soarelui. Asta înseamnă că în curând primăvara are să poposească pe aceste meleaguri. Prin locurile acelea, în stepă, aşezările sunt rare: la o depărtare de douăzeci şi cinci-treizeci de verste unul de altul. Oamenii duc în sate o viaţă îndestulată, închisă. Fetele aproape că nu se mărită cu flăcăii de prin alte părţi; fiecare sat se descurcă singur, are din belşug de toate, pentru toată lumea. Satul e ca o mică republică: oamenii se simt de sine stătători, n-au nevoie de nimeni şi de nimic, şi înclină spre cea mai desăvârşită neatârnare.

Satele mari, înşirate pe drumul spre Algai – Osinov-Gai, Orlov-Gai, Kurilovo – au jucat un rol uriaş în istoria războiului civil din stepele Uralului. Ele au dat nu numai voluntari răzleţi, ci şi regimente roşii întregi, complet echipate. E drept că tot din aceste sate au plecat şi mulţi chiaburi la albi, dar fapt cert e că balanţa înclina întotdeauna de partea roşilor. Când în 1918 căzăcimea, năvălind în Kurilovo, începuse, după indicaţiile chiaburilor de acolo, să-i prindă pe activiştii sovietici, toţi ţăranii muncitori s-au ridicat, ca unul, la luptă, s-au înarmat cum au putut, i-au măcelărit pe cazaci şi i-au alungat. Atunci au hotărât să-şi alcătuiască propriul lor regiment, căruia îi dădură numele de „Kurilovski”. În împrejurări asemănătoare au fost create şi alte regimente, formate din localnici: „Domaşkinski”, „Pugaciovski”, „Stenka Razin”, „Novouzenski”, „Malouzenki”, „Krasnokutski”. Aceste regimente aveau la început scopul să-şi păzească şi să-şi apere satele de baştină. Luptătorii şi comandaţii (iniţial nu existau comisari) erau toţi ţărani din acelaşi sat. Legătura dintre ei era, bineînţeles, nespus de trainică: oamenii se cunoşteau de zeci de ani, erau prieteni între ei, mulţi chiar rude. Astfel, din regimentul „Kurilovski” făcea parte un tată împreună cu cei cinci fii ai săi. Erau, ce-i drept, şi cazuri când doi buni prieteni se despărţeau: unul fugea la albi, celălalt se înrola în regimentul de ostaşi ai Armatei Roşii din locurile

natale; în alte cazuri, şi mai izbitoare, o familie se rupea în două şi unii treceau de partea albilor, alţii rămâneau cu roşii.

Toate aceste regimente alcătuite din localnici, create pentru apărarea satelor lor, au fost silite curând, prin forţa împrejurărilor, să părăsească ţinuturile de baştină şi să plece departe în stepele Uralului, de acolo să se îndrepte împotriva lui Kolceak, apoi din nou în stepă, iar din stepă să ajungă pe frontul împotriva panilor polonezi.

Între aceste regimente, cel musulman era socotit un regiment eroic, cu merite în lupte; în rândurile sale se aflau reprezentanţi a paisprezece naţionalităţi, în cea mai mare parte kirghizi, care până atunci fuseseră exploataţi crunt, neomenos, de căzăcimea bogată şi parazitară, faţă de care nutreau o ură sălbatică, nestăvilită. Aceste regimente de voluntari săvârşeau fapte cu adevărat eroice. Fără proiectile şi cartuşe, prost înarmaţi, dezbrăcaţi şi desculţi, luptau ca nişte lei, cu îndârjire şi curaj. Ostaşii acestor regimente au rezistat îndelung şi i-au înfrânt de mai multe ori pe cazacii din Ural care se răzvrătiseră împotriva Puterii sovietice. De la început şi până la sfârşit unităţile de luptă s-au comportat minunat. Dar sub aspectul politic nu s-au maturizat din capul locului, după cum n-au pătruns, n-au înţeles dintr-o dată cauzele şi proporţiile luptei sociale la care luau parte.

O disciplină slabă, o înţelegere proprie a noţiunii de „libertate”, o luptă îndelungată pentru alegerea cadrelor de comandă, o înţelegere confuză, greşită, a sarcinilor şi directivelor care veneau de la centru – toate aceste trăsături au rămas încă multă vreme caracteristice bravelor regimente de voluntari, alcătuite în întregime din ţărani, deosebindu-le de regimentele din Rusia Centrală.

Alexandrov-Gai nu era cu nimic mai altfel decât celelalte „gai”-uri, ca Orlov-Gai, Osinov-Gai sau decât alte aşezări din stepă, care semănau mult între ele: toate întinse, cu casele împrăştiate, cu centrul satului murdar, iar spre margine aproape să te îneci în noroi. Pe vremea aceea Alexandrov-Gai era un punct deosebit de animat: acolo se aflau cantonate statul-major al brigăzii, secţia politică, diverse formaţii şi unităţi de luptă. Pe drumul spre Şilnaia-Balka, spre Bai-Turgan şi Port-Arthur, spre Uralsk se circula intens, în toate direcţiile: se asigura legătura când cu unităţile militare, când cu centrele conducătoare. Treceau întruna căruţe, soseau şi plecau oameni; era un du-te-vino necontenit; cavaleriştii goneau

fără astâmpăr cine ştie unde; convoaiele unităţilor militare se scurgeau în mersul domol al căruţelor ţărăneşti ori în legănatul semeţ al cămilelor. Plecări şi sosiri, încărcări şi descărcări, fără contenire. La Alexandrov-Gai, viaţa clocotea peste tot, din plin, aşa cum nu clocotise niciodată până atunci. În fiecare seară „intelectualitatea” localnică organiza lângă piaţă şi pe strada principală petreceri ca de bâlci, unde ostaşii roşii, care izbutiseră să cucerească până atunci inimile unei bune părţi din populaţia feminină a Algaiului, nu-şi pierdeau bineînţeles vremea degeaba.

Secţia politică a brigăzii organiza din când în când mitinguri atât pentru ostaşii roşii cât şi pentru un auditoriu amestecat. La aceste mitinguri era scos în evidenţă stereotipul „moment actual”. Desigur era mai greu să-i antrenezi la viaţa politică pe localnici decât pe ostaşii roşii. Aceştia veneau cu plăcere, ascultau cu atenţie, cereau să fie convocaţi cât mai des, să li se facă expuneri cât mai complete şi mai amănunţite. Dorinţă lăudabilă, care însă nu putea fi întotdeauna satisfăcută, şi asta nu numai din lipsă de forţe politice – pentru locurile şi vremurile acelea existau, poate, destule forţe – ci pentru că situaţia militară nu îngăduia să se convoace prea des mitinguri şi adunări: cazacii din jur ar fi putut ataca în orice clipă auditoriul, luând prin surprindere masa de luptători şi pricinuindu-le multe nenorociri.

Pe atunci secţia politică era condusă de un muncitor din Petersburg, anume Nikolai Nikolaevici Iojikov, un tânăr cam de douăzeci şi doi de ani, dar cu mintea coaptă, deştept şi serios. Iojikov era în acelaşi timp şi comisarul brigăzii. Nu numai comandanţii şi ostaşii roşii, ci şi locuitorii din sat aveau un mare respect faţă de Nikolai Nikolaevici. Îl iubeau pentru că vorba îi era simplă, înţeleaptă şi prietenoasă. Nu făcea niciodată promisiuni în vânt, iar când făgăduia ceva, cuvântul lui era lege. Îl iubeau pentru ordinea care domnea în sat. Această ordine se datora, pe bună dreptate, marii înrâuriri morale a lui Iojikov asupra ostaşilor roşii. Aceştia îl iubeau mai cu seamă pentru că mărşăluia alături de ei, lupta cot la cot cu ei, se alătura şirului de ostaşi în lanţurile de trăgători, şi se purta ca de la egal la egal.

Trebuie spus că în vremea aceea – chiar la începutul anului 1919 – în general, munca politică nu era încă organizată cum trebuie în Armata Roşie. Formele şi metodele ei nu erau clare, şi o bună parte din lucrătorii politici, mai cu seamă comisarii inferiori, nu erau decât nişte ostaşi dintre cei mai conştienţi, care prin exemplul lor

personal arătau cum trebuie să reziste un soldat al Armatei Roşii la foame şi la frig, fără îmbrăcăminte şi încălţăminte, cum trebuie să îndure greutăţile şi lipsurile marşurilor istovitoare, cum trebuie să lupte vitejeşte şi, la nevoie, să-şi dea viaţa calm, liniştit, ca un vrednic ostaş. Din cauza luptelor neîncetate nu se putea duce, săptămâni şi luni în şir, o muncă mai concentrată, mai sistematică. Erau nevoiţi să se mulţumească cu „incursiuni politice" ocazionale, *adevărata* muncă politică fiind amânată pentru zile mai prielnice.

La Alexandrov-Gai situaţia nu era nici mai proastă, nici mai bună decât în alte părţi; rezervele erau mici de tot şi ostaşii rămâneau prea mult timp în repaos. Marea masă de soldaţi se afla continuu pe linia de foc. Lucrătorii secţiei politice, afară de cei care duceau o muncă „sedentară", plecau mereu pe poziţie, unde împărţeau cărţi, dădeau dispoziţii noi, instrucţiuni şi directive, luau contact cu comisarii şi cu celulele de partid şi făceau instructaje curente şi cu alţii. Când împrejurările permiteau, duceau muncă şi în rândurile ostaşilor – iar la nevoie, lăsau la o parte instrucţiunile, luau arma în mână şi luptau. Chiar atunci, în primele zile ale lui martie, trei dintre lucrătorii secţiei politice a brigăzii au căzut într-o luptă inegală, pe când se retrăgeau într-o vâlcea cu o mână de ostaşi roşii, sub presiunea unei avalanşe de cazaci.

Prestigiul pe care-l aveau lucrătorii politici în regimentele de ţărani se datora exclusiv preţuirii de care se bucurau: erau socotiţi nişte excelenţi luptători ai Armatei Roşii, nişte oameni viteji şi cinstiţi. Din acest punct de vedere, Nikolai Nikolaevici era extrem de respectat de soldaţi: când vorbeau între ei, îl dădeau întotdeauna de exemplu.

La începutul lui martie, poziţiile se aflau în apropiere de Port-Arthur, o aşezare mică, distrusă până în temelii, aşezată pe drumul ce ducea la staniţa Slomihinskaia (la câteva zeci de verste depărtare de Algai); dacă treceai prin această staniţă, puteai ajunge la drumul principal Uralsk-Lbişcensk-Saharnaia-Guriev. Armata, al cărei centru se afla în Uralsk, avea intenţia să înceapă într-un viitor apropiat ofensiva şi, mai târziu, prin acţiuni combinate, să-i respingă pe cazaci cât mai departe de Uralsk, ca apoi să le nimicească complet armata. Din Alexandrov-Gai, lovitura avea să fie dată asupra staniţei Slomihinskaia, iar după aceea ofensiva trebuia să se desfăşoare prin mlaştinile Cijinskului şi să ajungă la drumul principal Uralsk-Guriev. Prin această manevră se tăia drumul unităţilor de cazaci, care, sub presiunea trupelor roşii,

aveau să se retragă dinspre Uralsk. Ziua ofensivei se apropia; brigada din Algai se pregătea cu înfrigurare.

De îndată ce ajunse în staniţă, Feodor se duse la secţia politică. Fu condus la Nikolai Nikolaevici. În odaia lui de lucru, cu tavan înalt, aproape goală şi fără pic de foc, Iojikov stătea singur la o masă, înfofolit într-o şubă neagră, închisă la gât, cu capul înfundat într-o căciulă miţoasă, cu pâslari în picioare, şi răscolea cu degetele roşii, tremurând de frig, un maldăr de hârtii.

Odaia de lucru era mobilată sărăcăcios: o masă, un scaun – şi atâta tot. Pe masă era un capăt tocit de creion prost, ieftin; o candelă cu un lichid cam murdar în ea, de culoare suspectă, probabil cerneală; un condei ros, care părea mai curând o lumânare de ceară; un tampon primitiv; două cărţi politice; un registru şi un teanc întreg de hârtii – un maldăr de hârţoage de diferite mărimi, boţite şi răvăşite. Şi-au strâns mâna şi au făcut cunoştinţă. Feodor îi arătă lui Iojikov telegrama lui Frunze, în care scria că *„tovarăşul Klâcikov este trimis pentru a duce munca în gruparea Alexandrov-Gai”*. (Brigada urma să fie transformată în grupare şi i se afectau noi unităţi.)

Iojikov se uită distrat la hârtie şi i-o înapoie lui Feodor fără niciun comentariu. Apoi, deodată, spuse:

— Hai să mergem, să te instalez. Să bei un ceai, poate, să te odihneşti după drum...

Feodor ar fi vrut să înceapă imediat o discuţie serioasă cu Iojikov, să afle care este situaţia militară generală, în ce stadiu se găseşte munca politică, care sunt perspectivele, ce măsuri s-au luat, care sunt posibilităţile – într-un cuvânt ar fi vrut să pornească din capul locului la treabă. Iojikov însă îl conduse atât de grijuliu şi de grăbit acasă la el, aduse cu atâta bunăvoinţă apă clocotită pentru ceai, şi pâine, încât Feodor se văzu silit să amâne orice discuţie serioasă pentru mai târziu. Iojikov ocupa o cameră într-un apartament mare de tot, care era gol. În mijlocul casei se afla salonul, iar de jur împrejur erau camere mai mici. Feodor se instală într-una din aceste camere. În salon se afla un pian cu coadă. De îndată ce-l aşeză pe Feodor la masă, Iojikov se duse la pian şi începu să zdrăngănească cântece revoluţionare. Salonul era neîncălzit şi răsuna a pustiu.

Încet-încet, se înfiripă o discuţie: Feodor privea faţa încă tânără, palidă şi aspră a lui Nikolai Nikolaevici, îl admira şi simţea o bucurie nespusă la gândul că munca politică a brigăzii fusese încredinţată

unui om atât de destoinic. Aşa cum se întâmplă de obicei în asemenea prilejuri, într-o oră îşi împărtăşiră unul altuia biografia, istoricul muncii lor politice de până atunci şi condiţiile în care o desfăşuraseră; cum au ajuns pe front şi la ce se aşteaptă în viitorul apropiat. Discuţia părea că se duce normal, totuşi Feodor avea impresia că Iojikov era grăbit, enervat sau poate supărat şi nemulţumit de ceva. Înfăţişarea lui era de om sincer, se vedea că e o fire deschisă şi simplă, dar nu s-a uitat nicio dată măcar drept în ochii lui Feodor; clipea şi-şi ţinea privirile în pământ, îşi freca mâinile şi nu-şi găsea locul. Se ridica mereu în picioare, râdea prefăcut, încuviinţa totul, extrem de prevenitor şi prea repede...

„Ce dracu, ce-o fi cu el?" se întreba Feodor, fără să-şi poată răspunde la întrebare, fără să-l înţeleagă pe Iojikov.

Apoi plecară la secţia politică. Acolo, în odaia aceea rece, discuţia luă de la sine un caracter aproape oficial, Iojikov vorbea puţin, nu relata nimic, asculta întrebările lui Feodor şi răspundea scurt, în silă, cu un ton sec, uşor dispreţuitor parcă. Când intra câte un funcţionar, Iojikov îl întâmpina bucuros, începea cu el o discuţie fără sfârşit şi, după toate aparenţele, absolut inutilă. Dacă Iojikov ar fi fost un palavragiu, lucrul acesta n-ar fi stârnit mirare. Feodor îl ghicise însă: era zgârcit la vorbă, mai ales într-o anumită ambianţă de muncă – dădea numai ordine, informaţii sau explicaţii, şi doar atât cât era nevoie. De aceea vorbăria artificială a lui Nikolai Nikolaevici i se păru nefirească. Klâcikov se întreba mereu, nedumerit: de ce se fereşte Iojikov de o discuţie cu dânsul şi se bucură atât de mult când vede un funcţionar intrând pe uşă?

Din răspunsurile sale scurte puteai conchide că existau pretutindeni celule de partid, că toate comisiile de judecată tovărăşească lucrau admirabil, că literatură era suficientă, că adunările, conferinţele şi mitingurile se ţineau regulat şi cu succes etc., etc.; într-un cuvânt, munca mergea ca pe roate, aşa încât Feodor nu va avea probabil nevoie „s-o organizeze şi s-o desfăşoare", deoarece venise la de-a gata.

Drept vorbind, Feodor se simţea destul de încurcat în faţa acestui nou fel de muncă pe care o începea. Se afla pentru prima oară pe front, nu cunoştea cum merg lucrurile acolo şi de aceea nu putea să-l „înveţe" pe Iojikov. De altfel, venise animat de cea mai sinceră dorinţă să muncească – *să muncească* şi nu *să comande*. Problema subordonării nu-l preocupa câtuşi de puţin. I-o spusese lui Nikolai Nikolaevici deschis, încă de la prima lor convorbire, dar din

mormăitul acestuia nu pricepuse dacă primise bine ori rău cuvintele lui. Văzând că trebuie să-i scoată fiecare răspuns cu cleştele, Klâcikov hotărî să acţioneze cu foarte multă prudenţă şi tact; bănuia că Iojikov era jignit de numirea lui, care-l punea într-o situaţie de subaltern, dându-l jos de pe piedestalul pe care se ridicase faţă de brigadă, precum şi faţă de întreg Algaiul. Până acum el fusese singurul centru politic cu autoritate: la el se concentrau toate firele, la el se căutau întotdeauna soluţii pentru tot soiul de probleme, numai la el, şi la nimeni altul. Şi acum, iată, soseşte un oarecare Klâcikov, şef politic al unei grupări întregi, din care brigada era numai o unitate... S-a sfârşit cu el! Piedestalul său începuse să se clatine. Klâcikov ar putea să-l pună pe Iojikov încet-încet în umbră, să-i submineze situaţia dominantă. Feodor bănuia că toate aceste gânduri îl frământau nespus de mult pe Nikolai Nikolaevici, şi aici s-ar găsi pricina pentru care acesta din urmă, după o oră şi jumătate de la prima lor întâlnire, avea o atitudine vădit ostilă faţă de el, Feodor.

Klâcikov se arătă foarte reţinut şi nu-i mai puse niciun fel de întrebări; simţul lui de organizator îl făcu să înţeleagă ce are de făcut.

Hotărî, în primul rând, să se pună la curent cu starea efectivă a muncii în brigadă, pe baza documentelor şi a dărilor de seamă, urmând să-şi procure rapoartele oficiale şi toate informaţiile dacă nu prin Iojikov, atunci prin adjuncţii şi colaboratorii acestuia.

În al doilea rând, va stărui să se convoace mici consfătuiri ale celulelor de partid, ale comisiilor culturale, comisiilor de control economic, adunări ale comisarilor militari etc., cu ajutorul cărora va putea înţelege şi sesiza o grămadă de lucruri.

Apoi voia să dea o raită pe la toate unităţile şi să constate la faţa locului cum este organizată munca şi, în sfârşit, voia să ia parte personal la viitoarele lupte, ca simplu ostaş, ca să merite numele de bun tovarăş, de soldat viteaz. Aceasta ar putea avea o influenţă decisivă asupra întregii lui munci politice de mai departe, determinând reuşita sau eşecul ei.

În cele câteva zile dinaintea ofensivei, Feodor îşi îndeplini cu stăruinţă sarcinile pe care şi le propusese. Stătu de vorbă în repetate rânduri cu oamenii şi în biroul organizatoric, şi în cel cultural-educativ, şi în cel de informaţii, dar pretutindeni fu întâmpinat cu aceeaşi ostilitate preconcepută: influenţa lui Iojikov

se simţea peste tot. Izbuti cu mare greutate să obţină o dare de seamă, destul de amănunţită, despre munca în ansamblul ei. Darea de seamă abunda în generalităţi – neajuns pe care Feodor avea să-l întâlnească şi mai târziu de zeci şi de sute de ori, şi chiar atunci când i se vor încredinţa munci politice de şi mai mare importanţă. Ca de obicei, expunerea începea de la „Adam”, apoi se descria „starea haotică” de la început; în continuare se arăta că „munca este în curs de organizare”, dar că în unele privinţe încă „nu este la înălţimea cuvenită”; totul se sfârşea cu citarea unui şir întreg de „măsuri eficace” care, fără îndoială, aveau să remedieze toate lipsurile existente.

Din aceste vorbe pompoase se puteau desprinde anumite lucruri: se aduc de ajuns de conştiincios şi de regulat cărţi la regimente, micile biblioteci sunt în curs de înfiinţare; şcolile de alfabetizare nu mai funcţionează deloc, din cauza operaţiilor de luptă şi, când funcţionează, sunt slab frecventate; diversele comisii există formal, sunt organizate peste tot, dar lipsesc informaţii precise despre activitatea lor; mitinguri se ţin, însă rar; în schimb cercurile de artişti amatori dau des reprezentaţii la care se vine cu plăcere. Cam aşa suna toată darea de seamă. Fără doar şi poate, această relatare aridă dădea şi ea o oarecare imagine a muncii. Feodor se bizuia însă mai ales pe proiectul său de a vizita personal unităţile şi de a cunoaşte nemijlocit, la faţa locului, munca.

Încercă să convoace câţiva comisari, dar se izbi de aceeaşi atitudine preconcepută; fixă o adunare a reprezentanţilor celulelor, care n-avu loc defel; organiză un miting, dar secţia politică făcu o mobilizare slabă, nu se adună decât un public întâmplător, vreo cincizeci-şaizeci de oameni.

Treaba nu mergea. Situaţia aceasta nu putea să mai dăinuie. Feodor aştepta numai sosirea lui Ceapaev; era convins că o dată cu venirea lui se va tăia nodul gordian şi se vor lămuri lucrurile.

Poimâine începe ofensiva. De ce n-o fi sosit încă Ceapaev? Feodor ceru lămuriri de la statul-major al armatei, dar nu primi niciun răspuns. Mâine, ultimele unităţi aveau să pornească prin Kazacia-Talovka spre Port-Arthur, urmând să ajungă în punctele de plecare înainte de începutul ofensivei.

La statul-major se ţinu ultima şedinţă. Se discută planul definitiv al ofensivei, elaborat în amănunt. Ofensiva va fi dezlănţuită din trei puncte deodată; se conta nu atât pe surprindere, cât pe gradul de

organizare generală şi pe superioritatea tehnicii noastre de luptă, în special în mitraliere. Feodor, care în vremea aceea nu cunoştea încă prea bine problemele militare, era atent la toate dezbaterile acestui consiliu militar, dar nu participa la discuţii. Nu-şi lua ochii de la „specialişti”, uitându-se când la unul, când la altul, când la un al treilea, şi îşi spunea:

„Dar ăsta? O fi un trădător? E cu putinţă oare ca tot patosul lui să nu fie decât ficţiune, aparenţă, mistificare? E posibil ca mâine, când totul va fi gata, să se transforme din prieten în duşman?” Îl scrută mai cu seamă pe colonel, comandantul brigăzii, atent, cu răsuflarea oprită. „Să fie oare cu putinţă?”

Figura comandantului brigăzii nu trezea însă nicio bănuială; avea o înfăţişare care atrăgea imediat simpatia, încrederea oamenilor. „Totuşi, comisarule, fii cu ochii în patru!”

Şedinţa „consiliului” luă sfârşit. Participanţii părăsiră clădirea statului-major.

Toată ziua şi toată noaptea se scurgeau spre Kazacia-Talovka transporturi după transporturi, caravane după caravane. Alexandrov-Gai se golea. Mâine vor pleca ultimii: satul va rămâne părăsit, fără apărare.

V

CEAPAEV

Dis-de-dimineaţă, cam pe la ceasurile cinci-şase, cineva bătu hotărât în uşa lui Feodor. Acesta deschise şi se pomeni faţă-n faţă cu un necunoscut.

— Bună dimineaţa. Eu sunt Ceapaev.

Feodor înmărmuri; somnul îi pieri într-o clipă. Îl scrută în grabă pe noul-venit, îi întinse mâna cu un gest pripit, căutând să rămână calm.

— Klâcikov, se prezentă Feodor. Aţi sosit de mult?

— Chiar acum. Vin de la gară... Băieţii mei au rămas acolo... Am trimis caii...

Feodor îl cercetă cu luare-aminte; privirea îi alerga iute, de colo-colo, pe chipul oaspetelui: voia să pătrundă cât mai repede fiecare amănunt din înfăţişarea lui, să-i citească pe obraz totul, să înţeleagă totul, aşa cum, pe front, în bezna nopţii, reflectorul scotoceşte ca un copoi, grăbindu-se să pătrundă fiecare crăpătură,

să alunge întunericul din toate ungherele, să dezvăluie goliciunea sfioasă a pământului.

Seara, Feodor făcu în carnetul său următoarea însemnare despre Ceapaev:

„Un om obişnuit, statură mijlocie, uscăţiv, pe cât se pare nu prea voinic, cu mâini fine, aproape ca de femeie; părul castaniu, rar, se lipeşte în şuviţe de frunte, nasul scurt, subţire şi nervos, sprâncene înguste, buze delicate, dinţi albi, strălucitori, bărbie rasă cu îngrijire, mustăţi stufoase de Feldwebel[1]. Ochii de un albastru deschis, aproape verzi, vioi, inteligenţi, care nu clipesc. Obrazul mat, proaspăt, curat, fără coşuri sau zbârcituri. E îmbrăcat cu o tunică kaki, pantaloni albaştri, în picioare cizme de piele de ren. În mână ţine o căciulă cu marginea roşie. Pe piept are o diagonală, şi la şold un revolver. Sabia cu mâner de argint şi podiovka[2] verde şi le-a aruncat pe ladă...”

După atâta drum, n-ar fi stricat o ceaşcă de ceai. Dar Ceapaev n-a băut şi a stat de vorbă aşa, în picioare. A ordonat apoi curierului să se ducă la comandantul brigăzii şi să-l cheme la statul-major, unde o să vină şi el, Ceapaev. Puţin după aceea, ceata zgomotoasă a băieţilor care-l însoţeau năvăli în încăpere; îşi aruncară lucrurile prin toate colţurile; mesele, scaunele, pervazurile ferestrelor se acoperiră cu căciuli, mănuşi, centuri, pistoale; unii îşi scoaseră grenadele şi le aşezară fără grijă printre căciulile şi mănuşile umede. Feţe crâncene, arse de vânt, bărbăteşti; părul gros, aspru; mişcări stângace, repezite, iar vorbirea – cam din topor, cuvinte aruncate la nimereală, dar în schimb hotărâte şi convingătoare. Felul lor de a vorbi era atât de ciudat, încât ai fi putut crede că se înjură întruna; întrebările sacadate şi tăioase, iar răspunsurile erau la fel de tăioase şi parcă înciudate; lucrurile zburau cât colo...

Toată casa răsuna acum de discuţii şi dispute; noii-veniţi „se răspândiră” cu iuţeală pretutindeni, în afară de camera lui Iojikov, care era închisă pe dinăuntru.

După două minute, Feodor îl văzu pe unul dintre oaspeţi trântindu-se în patul lui, încă nestrâns. Tânărul îşi ridică picioarele, le sprijini de perete şi-şi aprinse o ţigară, scuturând scrumul pe mica valiză a lui Klâcikov, aşezată lângă pat. Un altul se lăsă cu toată greutatea pe măsuţa de toaletă, şubredă, care pârâi, se frânse, aplecându-se într-o parte. Cineva făcu ţăndări un geam cu

[1] Sergent-major (germ.) (n.r.).

[2] Haină lungă, bărbătească, încreţită în talie (n.r.)

tocul revolverului; un altul îşi zvârli cojocul de oaie, murdar şi rău mirositor, peste pâinea de pe masă şi când, mai târziu, începură să o mănânce mirosea dezgustător. O dată cu această ceată, ba parcă chiar înaintea ei, pătrunseseră în cameră glasuri zgomotoase, gălăgioase, răsunătoare. Discuţiile nu conteniră nicio clipă, fără să se înţeţească însă; lărmuiau cu aceeaşi intensitate ca la început; aşa obişnuiau să vorbească oamenii aceştia tineri, de stepă. În zadar ai fi încercat să-i deosebeşti pe şef de subalterni. Nu găseai nici cel mai mic indiciu: aceeaşi comportare, reacţii la fel de spontane, de tăioase, acelaşi limbaj original şi colorat, din care se revărsa simplitatea şi voioşia omului din stepă. O singură familie! Nu se observa însă niciun ataşament al unuia pentru celălalt, niciun gest prevenitor, nicio urmă de grijă reciprocă, nici măcar în lucruri neînsemnate: nimic! În acelaşi timp, însă, îţi dădeai seama, simţeai că alcătuiesc un grup, strâns, unitar. Unirea aceasta izvora însă din alt soi de legături, ea se făurise într-un chip deosebit: îi sudaseră luptele, pribegia, primejdiile; îi apropiase curajul, vitejia, dispreţul faţă de primejdii şi lipsuri, o admirabilă solidaritate, întrajutorare în clipe grele, într-un cuvânt o viaţă plină de greutăţi şi pitoresc, trăită laolaltă, cot la cot, pe front, în luptă.

Ceapaev se deosebea de tovarăşii lui. Avea un pospai de cultură, arăta mai puţin primitiv, se comporta altfel; părea un cal de stepă care caută să se înfrâneze singur. Şi atitudinea băieţilor faţă de dânsul era diferită; iată, vezi câteodată o muscă plimbându-se pe geam: umblă de colo-colo îndrăzneaţă, dă fără sfială peste oricare altă muscă, sare peste ea, ori se ciocnesc şi îşi iau zborul amândouă, dar deodată îi iese în cale o viespe şi, speriată, dispare! La fel stăteau lucrurile şi cu tovarăşii lui Ceapaev; cât erau numai între ei, nici urmă de stinghereală sau sfială, erau în stare să-şi trântească vorbe nelalocul lor, să arunce unii după alţii cu căciula, cu o lingură, cu o cizmă, sau să se stropească, de pildă, cu apă clocotită din pahar. Dar, îndată ce apărea Ceapaev, nici urmă din toate glumele astea. Şi nu din cauza fricii, nu pentru că nu-l socoteau egalul lor, ci pentru că aveau pentru el un respect nemaipomenit: „cu toate că-i de-al nostru, e fără seamăn, e ca nimeni altul”.

Asta se simţea în fiecare clipă. Tovarăşii lui Ceapaev, în ciuda apucăturilor lor uşuratice, şi cu toate că făceau o gălăgie nemaipomenită şi înjurau de mama focului, imediat ce aveau de-a face cu el se schimbau ca prin farmec; dragostea şi respectul ce i-l

purtau erau nemărginite.

— Petka, dă fuga la comenduire! ordonă Ceapaev.

Şi Petka, un ostaş oacheş, mititel şi slăbuţ, însărcinat cu „misiunile speciale”, se desprinse numaidecât de grup şi plecă fuga, fără să scoată o vorbă.

— În două ceasuri am plecat, caii să fie gata! Pe călăreţi să-i trimiţi înainte, iar pentru mine şi Potapov pregăteşte o sanie. Potapov, mergi cu mine!

Şi, cu un gest autoritar, Ceapaev făcu semn unui flăcău cu faţa galbenă, puţin adus de spate. Potapov avea vreo treizeci şi cinci de ani. Ochii lui cenuşii şi plini de bunătate priveau zâmbitori, iar glasul suna ca un croncănit de cioară. Avea mişcări ciudat de delicate, ca de fată, nepotrivite cu statura lui uriaşă, de om voinic, vânjos.

Potapov povestea pesemne, în clipa aceea, ceva hazliu, care stârnea râsul, dar, cum auzi glasul lui Ceapaev, se opri pe dată, zâmbetul care-i licărea în ochii cenuşii se stinse ca flacăra unei lumânări, se uită ţintă, cu un aer serios, la Ceapaev şi îi răspunse din ochi: „Am înţeles!”

Ceapaev dădu apoi alte ordine:

— Încolo, nimeni altul! Mai merg doar comisarul şi trei călăreţi. Ceilalţi vor pleca după noi, la Talovka. Să nu cumva să goniţi caii fără rost! Spre seară, să fiţi acolo! Ascultă!... şi Ceapaev se uită în jur, dar nu-l zări pe cel pe care-l căuta. Ah, da, l-am trimis... Atunci tu, Kocinev, du-te la statul-major şi dacă-s toţi adunaţi acolo să vii să mă anunţi.

Kocinev ieşi. Lui Feodor îi păru că arată ca un acrobat, atât era de sprinten, uşor, suplu şi vânjos. Purta o scurteică groasă, cu mâneci scurte, o căciulă mititică dată pe ceafă, iar în picioare ghete şi moletiere până la genunchi. N-avea încă treizeci de ani, dar toată fruntea îi era brăzdată de zbârcituri. Ochii şireţi erau de un cenuşiu-deschis; smiorcăia mereu din nasul lat şi umed şi îl tot strâmba şmechereşte într-o parte. Dinţii erau strălucitori, puternici, ca de lup; când râdea, rânjea ca o fiară, de-ai fi zis că-i gata să te sfâşie.

Mai era acolo şi Cekov. Sprâncenele sale groase, roşcate, mustaţa stufoasă de culoarea focului, fălcile ca de crocodil şi pometii de mongol îţi atrăgeau privirea; buza de jos îi atârna ca o lipitoare ghiftuită de sânge, bărbia pătrată, ca turnată în tuci, îi ieşea mult în afară, iar deasupra ei se înălţa, ca o ciupercă în tigaie, un nas asudat şi moale. Sub tufele roşcate ale sprâncenelor, ochii

lui Cekov păreau doi tăciuni. Avea pieptul lat şi bombat, iar braţe grele, cu palme mari, ca două lopeţi. Cekov trecuse de patruzeci de ani.

Ilia Tiotkin se învârtea printre tovarăşii lui, îşi făcea de lucru cu ceainicul, tăia pâine, se ţinea de glume, râzând singur de ele, se lega de toţi şi răspundea fiecăruia. Destonic ostaş roşu, de meserie zugrav, fire blândă, vorbăreţ, iubit de toţi, era mare amator de cântece, de jocuri şi de distracţii. Ca ani – ceva mai mare decât Petka: să tot fi avut între douăzeci şi şase, douăzeci şi opt de ani.

Alături, în picioare, aştepta răbdător, tăcut, să-şi primească de la Tiotkin raţia de pâine, Vihor, cavalerist îndrăzneţ, comandant aprig al cercetaşilor călări; îi lipsea degetul cel mic de la mâna stângă, amănunt care era ţinta multor glume proaste:

— Ascultă, măi Vihor, ia ghionteşte-l cu degetul ăl mic pe puturosul ăsta!

— Dacă-mi arăţi degetul cel mic, îţi dau o ţigară...

— Dă-te-ncolo, mă nătărău cu nouă degete... Dulău cu nouă labe!

Pe Vihor greu îl scoteai din sărite: aşa era firea lui întotdeauna, chiar şi în toiul luptei. Tăcea, dar făcea treabă!

Cel mai neastâmpărat, cel mai gălăgios şi neîntrecut la înjurături era Şmalin. Purta un cojoc de oaie şi pâslari în picioare (mereu rebegit, mereu bolnav), răguşit, ca Potapov, cu ochii negri, părul negru şi faţa smeadă; era cel mai în vârstă dintre toţi; avea aproape cincizeci de ani.

Vizitiul Averka, un flăcăiandru, era şi el acolo, în mijlocul celorlalţi şi, sprijinit în coada biciuştii, urmărea cu atenţie forfota pregătirilor pentru gustare şi ceai. Era roşu la faţă, cu nasul ca o ceapă, ochii împăienjeniţi din pricina gerului, buzele crăpate de vânt, iar în jurul gâtului purta o basma pe care nu şi-o scotea nici la culcare.

Dintre curieri, preferatul era Leksei: un băiat ager la minte şi descurcăreţ. Când era vorba de făcut rost de ceva, era trimis totdeauna Leksei; din pământ, din piatră seacă, făcea rost de toate, prepara şi aducea orice. Indiferent dacă era vorba de ceva de-ale gurii, de un cui pentru osie, de o cureluşă pentru şa, ori de un leac – era trimis Leksei, cel mai dibaci dintre toţi.

Ce oameni! Câte figuri, atâtea chipuri; nu-ţi rămânea decât să iei o pană şi să scrii despre ei un poem al stepei. Fiecare îşi avea trăsăturile sale proprii. Nu semănau doi între ei, nu se potriveau

unul cu altul, cum nu se potriveşte o piatră cu alta. Luaţi însă laolaltă, alcătuiau un cuib de voinici strâns legaţi şi uniţi. O singură familie! Şi ce familie!

Intră Kocinev:

— Comandantul brigăzii e la statul-major, puteţi merge...

Un murmur, o uşoară forfotă; în toţi ochii aţintiţi asupra lui Ceapaev se aprinse curiozitatea.

— Haidem!

Şi Ceapaev îi făcu semn cu capul lui Potapov, iar cu degetul îi atinse pe Şmalin şi pe Vihor. Se auzi zornăit de pinteni, bocănit apăsat de tocuri ţintuite. Ieşiră. Feodor plecă cu ei. I se păru că Ceapaev îi dădea prea puţină atenţie, punându-l în aceeaşi oală cu „suita" lui. Aceste bănuieli îi stârniră undeva, în adâncul inimii, o teamă neplăcută; auzise că în 1918, în timpul unei lupte, când el şi trupele lui fuseseră încercuite, iar un comisar îşi cam pierduse capul, Ceapaev l-ar fi prins într-o căruţă şi l-ar fi biciuit zdravăn cu nagaica. Aducându-şi aminte de asta, încercă un sentiment neplăcut de nelinişte. Ştia prea bine că toată povestea putea să fie născocită, înflorită, trasă de păr. Pe atunci vremurile fuseseră cu totul altele. Ceapaev însuşi era altfel decât acum şi, apoi, chiar comisarul acela poate că era un terchea-berchea! Feodor mergea în urma tuturor, ceea ce era de ajuns ca să nu se simtă în apele lui.

Ceapaev îl salută pe comandantul brigăzii în grabă, scurt, uitându-se într-o parte; acesta însă se înclină curtenitor, îşi ciocni pintenii, apoi încremeni în poziţie de drepţi, de parcă s-ar fi pregătit să dea raportul. Auzise despre Ceapaev multe, şi mai cu seamă lucruri urâte, scandaloase, în orice caz îl socotea cel puţin un om sucit; cât priveşte faptele lui de vitejie, habar n-avea de ele şi nu credea o iotă din tot ceea ce se scria în foile volante despre eroismul lui Ceapaev.

În uşi se iviră capete curioase, ca în zilele când se întâmplă să vină câte un oaspete de vază la vreun negustor bogat şi ai casei trag cu coada ochiului prin toate crăpăturile; se vedea cât de colo că nu numai comandantul brigăzii, ci şi toţi ceilalţi de la statul-major auziseră cele mai înspăimântătoare grozăvii despre Ceapaev. Contrar obiceiului, astăzi localul statului-major sclipea de curăţenie. Toţi erau la locurile lor: unii pe scaune, alţii în picioare. Se pregătiseră ca să nu se facă de râs, sau poate îi împinsese frica. Ceapaev e iute din fire şi nu ştii niciodată ce-i poate trece prin cap... Îndată ce intrară în biroul comandantului de brigadă, acesta

întinse pe masă un plan, foarte exact schiţat, al atacului din ziua următoare. Ceapaev îl luă, îl examină şi, fără să scoată o vorbă, îl puse la loc. Trase un scaun şi se aşeză. Câţiva din cei ce erau de faţă făcură la fel.

— Un compas!

Îi dădură un compas stricat şi ruginit. Ceapaev îl deschise, trase de câteva ori de el, dar nu-i plăcu şi renunţă.

— Vihor, du-te la Averka şi adu-l pe-al meu din raniţă.

După câteva clipe, Vihor se întoarse cu compasul şi Ceapaev începu să măsoare. La început măsură distanţele după plan, apoi scoase o hartă din buzunar şi se apucă să măsoare pe ea. Se interesa mereu de distanţe, de greutăţile drumului, dacă se găseşte apă, cum stau cu transportul, cu lumina slabă a dimineţilor şi cu viscolul de stepă.

Toţi cei de faţă tăceau. Doar comandantul brigăzii scotea din când în când câte un cuvânt sau răspundea la câte o întrebare. Privind liniile subţiri de pe hartă, Ceapaev vedea desfăşurându-se dinaintea ochilor săi văi înzăpezite, sate arse până în temelii, trupe care se deplasau prin semiîntuneric, în lanţ sau în coloane, convoaie de transport înaintând greu; auzea şuieratul vântului din zori; prin faţa ochilor i se perindau dealuri, fântâni, râuleţe albastre, îngheţate, poduri de lemn cenuşii, stricate, tufişuri pipernicite.

Ceapaev pornea în ofensivă!

Când sfârşi de măsurat, îi arătă comandantului brigăzii greşelile găsite: o etapă de marş prea lungă, un loc pentru popas rău ales, o plecare fixată prea devreme, sau o sosire târzie. Şi toate observaţiile erau susţinute cu notele pe care şi le făcuse în timpul măsurătorilor. Comandantul brigăzii nu le primea bucuros, ba uneori râdea pe înfundate. Până la urmă, însă, se dădu bătut, îşi notă observaţiile şi modifică ordinele şi planurile. Pentru unele chestiuni, Ceapaev i se adresa când lui Vihor, când lui Potapov, când lui Şmalin, ca şi cum ar fi voit să aibă aprobarea şi sprijinul lor:

— Dar tu ce zici? Ce părere ai? Am sau nu am dreptate?

Tovarăşii săi nu prea erau obişnuiţi să vorbească mult în faţa lui şi, de altfel, nici nu prea ar fi avut ceva de adăugat, atât de amănunţit şi de precis prevedea Ceapaev totul. De aceea îi ticluiseră şi o zicală: „Pe Ceapaev să nu-l încurci. Cu el, aşa-i: un sfat e bun, dar două strică...”

Şi pe bună dreptate, căci i se întâmplase de câteva ori ca,

ascultând de sfatul altora, să regrete amarnic, să tune şi să fulgere, blestemându-şi această slăbiciune. Băieţii nu puteau uita o „consfătuire”, în care, în focul discuţiilor, spuseseră câte şi mai câte. Ceapaev ascultase cu răbdare, ba chiar încuviinţase întruna:

— Aşa, aşa... Da... Foarte bine... Aşa-i... Foarte bine...

Cei de faţă credeau într-adevăr că este de acord cu ei. Dar când terminară, se lămuriră pe dată.

— Bine, bine, făcuse Ceapaev. Uite ce zic eu: tot ce-aţi trăncănit aici nu face nici cât o ceapă degerată. Acum, ascultaţi ce-am să vă ordon eu.

Şi când a început...

Imediat a răsturnat totul, încât nu s-a mai ales nimic din cele atât de mult dezbătute.

Cei trei care fuseseră întrebaţi luaseră parte la consfătuirea cu pricina, pe care nu o puteau uita deloc şi de aceea acum nu se mai amestecau în vorbă, ci mai mult tăceau, ştiind foarte bine când şi unde era cazul să vorbească, şi când să tacă: „Câteodată e bine, poate, să vii cu un sfat, dar alteori cu o singură vorbă poţi să dai de belea!”

Acum tăceau. Feodor tăcu şi el mai tot timpul, deoarece nu se pricepea încă în problemele militare, şi anumite lucruri le înţelegea cu mare greutate sau nu le înţelegea deloc; abia mai târziu, după luni de zile, ajunse şi el să pătrundă în tainele luptei şi ale frontului. Acum însă ce puteai să-i ceri unui „pârlit” de civil?

Stătea în picioare, în faţa mesei, cu mâinile la spate, şi se uita cu un aer foarte grav când la hartă, când la plan, încruntând din sprâncene sau tuşind într-o parte, vădit stăpânit de teama ca nu cumva să stingherească discuţia. Avea o înfăţişare gravă, calmă. Privindu-l, ai fi putut crede că participă la discuţie pe picior de egalitate cu ceilalţi. Încă înainte de a se întâlni cu Ceapaev, Feodor hotărâse să stabilească cu dânsul un fel de relaţii speciale, mai subtile, precaute: la început să ocolească discuţiile despre chestiunile pur militare, ca să nu apară cu desăvârşire profan; să dezbată probleme politice în care Feodor era, indiscutabil, superior; să-l facă să stea de vorbă cu toată sinceritatea despre tot felul de chestiuni, inclusiv cele intime; să abordeze mai ales probleme de ştiinţă, învăţătură, cultură generală; aici, Ceapaev va fi silit mai mult să asculte decât să vorbească. Apoi... apoi să-i dovedească că e un ostaş viteaz, asta neapărat, şi cât mai repede cu putinţă, altminteri îşi va pierde toată autoritatea în ochii lui Ceapaev şi

poate şi în ochii tuturor ostaşilor roşii. Altfel nu ajută nici politica, nici ştiinţa, nici calităţile personale! Odată terminată această muncă pregătitoare, de tatonare, şi odată ajuns să-l cunoască întrucâtva şi să-l înţeleagă pe Ceapaev, va putea încerca să se apropie de el, dar, până atunci, Feodor trebuia să rămână prudent! Atitudinea prevenitoare şi atentă să nu fie însă interpretată ca o dorinţă de a intra în graţiile „eroului”. (Ştia, bineînţeles, că numele lui se bucura pretutindeni de o faimă răsunătoare, şi că mulţi, foarte mulţi oameni s-ar înghesui în jurul lui, s-ar simţi măguliţi să-i câştige prietenia.) Abia mai târziu, când Ceapaev va fi „cucerit sufleteşte”, când va ajunge să caute discuţiile cu Feodor, când va învăţa poate ceva de la el, abia atunci îi va arăta toată solicitudinea. Nici pic de înfumurare; simplitate, cordialitate şi relaţii întrucâtva brutale trebuiau stabilite de pe acum, pentru ca nimănui să nu-i treacă prin minte să-l socotească pe Feodor drept un „intelighent” – un intelectual, un boierit, faţă de care pe front toţi se poartă bănuitori şi cu un dispreţ făţiş.

Toate aceste pregătiri ale lui Klâcikov nu erau de florile mărului; ele l-au ajutat să pătrundă, pe calea cea mai simplă şi cu cât mai puţine dificultăţi, în mediul în care începea acum să-şi ducă munca şi, în numele acestei munci, să se contopească organic cu acest mediu. Nu ştia încă până *unde* va merge „contopirea”. Dar îşi dădea bine seama că Ceapaev şi tovarăşii săi, toată această masă de semipartizani, concepţiile lor, atitudinea lor, erau un fenomen complex, de care nu puteai să te apropii cu ochii închişi. Pe lângă elementele pozitive, erau şi altfel de elemente, faţă de care trebuia să fii prudent, să le urmăreşti manifestările cu luare-aminte, stăruitor.

Cine era acest Ceapaev? Cum îl vedea Klâcikov şi de ce îşi pusese în gând să înfiripeze tocmai cu dânsul o legătură profundă, neobişnuită? Era oare într-adevăr necesar s-o facă?

Încă de pe când lucrase în spatele frontului, Feodor auzise vorbind şi desigur citise de atâtea ori despre „eroii populari”, care străluceau când pe unul când pe altul din fronturile războiului civil. Când cerceta mai atent, vedea că cei mai mulţi dintre ei erau ţărani şi numai foarte puţini proveneau din rândurile muncitorilor de la oraşe. Eroii muncitori erau cu totul altfel. Crescut într-un mare centru muncitoresc, obişnuit cu lupta unită, amplă şi organizată a ţesătorilor, Feodor se uita întotdeauna cam chiorâş la isprăvile semianarhice, de partizani, ale eroilor populari, de felul lui

Ceapaev. Dar asta nu-l împiedica să-i privească cu cea mai mare atenţie şi să se simtă fermecat de actele lor de eroism, deşi păstra întotdeauna o urmă de îndoială. Acelaşi lucru i se întâmpla şi acum.

„Ceapaev e un erou, îşi spunea Feodor. Întruchipează tot ce-i spontan, de nestăvilit – înverşunare, mânie şi revoltă – tot ce s-a strâns atâta amar de vreme în sufletul ţărănimii. Dar spontaneitatea... naiba s-o ia, nu se ştie niciodată unde poate duce! N-au fost la noi cazuri (şi încă destul de multe!) când un comandant glorios, uite aşa ca Ceapaev, şi-a curăţat nitam-nisam comisarul, care nu era nici potlogar, nici palavragiu, nici fricos, ci un revoluţionar viteaz, curajos! Ba au fost unii care au şters-o la albi, cu tot detaşamentul lor «spontan»...

Muncitorii sunt cu totul altceva: *ei nu vor da înapoi niciodată, orice s-ar întâmpla*; bineînţeles, cei care au plecat la luptă în mod conştient. Fireşte, şi printre muncitori există unii, până mai ieri ţărani, cu un nivel mai puţin ridicat, după cum sunt şi unii cu un nivel «prea» ridicat, care au devenit coconaşi. Însă îţi dai numaidecât seama cu cine ai de-a face.

Pe câtă vreme această bravură nepăsătoare, de partizan, a lui Ceapaev, ascunde tare multe primejdii, of, tare multe!”

Tocmai această atitudine plină de îndoială, pe care o avea faţă de stihia partizanatului, zămislise în Feodor dorinţa de a stabili cu noul mediu astfel de relaţii încât să nu fie înghiţit de acest mediu, ci, dimpotrivă, să-l supună influenţei sale ideologice. Începutul trebuia să-l facă cu căpetenia, cu şeful, cu Ceapaev. Şi asupra lui îşi concentră Feodor toată atenţia...

Petka – aşa se obişnuiseră aproape toţi să-i spună lui Isaev – îşi vârî capul său micuţ, de pasăre, prin uşa întredeschisă, îi făcu semn lui Potapov cu degetul mic şi îi strecură în mână un bileţel cu următorul conţinut: *„Caii şi ălilalti tăti îs gata. Raportează şi lui Vasili Ivanâci.”*

Petka ştia că în anumite locuri şi împrejurări nu avea voie să dea buzna, şi atunci recurgea de fiecare dată la aceste bileţele. Bileţelul sosise la timp. Totul fusese spus, notat, semnat: ordinul urma să fie trimis îndată la regimente. Cât priveşte formalităţile pentru luarea în primire, acestea nu răpiră mult timp.

— Eu am venit să comand, declară Ceapaev, nu să-mi pierd vremea cu hârţoage. Asta-i treaba furierilor.

— Vasili Ivanâci, îi şopti Potapov, văd c-ai isprăvit. Totul e gata, putem pleca.

— E gata? Haidem!

Ceapaev se ridică repede de pe scaun.

Ceilalţi îi făcură loc şi el ieşi primul, aşa cum intrase.

Afară, în faţa pridvorului, se strânseseră o mulţime de ostaşi roşii care auziseră de sosirea lui Ceapaev. Mulţi luptaseră alături de el încă în 1918, unii îl cunoşteau personal, în orice caz toţi, până la unul, auziseră de dânsul. Gâturi întinse, ochi scânteind de admiraţie şi uimire, zâmbete mieroase, cu gura până la urechi.

— Trăiască Ceapaev! strigă cineva din primele rânduri îndată ce vestitul comandant coborî treptele pridvorului.

— Ura-a-a!... Ura-a-a!...

De pretutindeni veneau în goană ostaşi, localnici. Mulţimea creştea.

— Tovarăşi! li se adresă Ceapaev. Se făcu tăcere. N-am timp să vă vorbesc acum. Mă duc pe poziţie. Ne vedem acolo; le-am pregătit cazacilor o porţie zdravănă şi mâine le-o servim... Om sta noi mai târziu de vorbă, acum rămâneţi cu bine!...

Din nou răsunară, ca un tunet, uralele. Ceapaev urcă în sanie, urmat de Potapov. Alături aşteptau trei călăreţi. Lui Feodor i se aduse un armăsar negru ca pana corbului şi iute ca focul.

— La o parte! strigă Ceapaev.

Caii se smuciră, mulţimea se dădu în lături, hăulind. Şi aşa, până la marginea Algaiului, trecură printre două şiruri de oameni.

Stepa troienită şi pustie era monotonă, tristă. În ultimele zile, mai calde, zăpada se topise pe coline, dezgolind pământul. Dar iarna se întorsese în stepă, aşternând pretutindeni o pojghiţă de gheaţă. Caii mergeau la trap, sprinteni şi vioi. Ceapaev şi Potapov şedeau aproape spate-n spate, ai fi zis că sunt certaţi; amândoi se gândeau la viitoarea luptă, se pregăteau pentru ziua de mâine. La câţiva paşi în urmă veneau călăreţii, păstrând mereu aceeaşi distanţă – nici mai aproape, nici mai departe – de parc-ar fi fost priponiţi. Feodor călărea pe de lături. Uneori rămânea în urmă cu vreo verstă, apoi deodată dădea pinteni calului şi o pornea în galop! E plăcut să călăreşti prin stepă, mai ales pe un fugar sprinten, care abia aşteaptă s-o ia la goană.

„Mâine, îşi spunea el călărind în trap săltat, începe adevărata viaţă de luptător... Şi mă va lua în vâltoarea, în vârtejul ei... Pentru câtă vreme oare? Cine ştie ce soartă mă aşteaptă? Poate să spună cineva când va fi ziua victoriei? Când va fi oare? Zilele se vor scurge una după alta, în iureşul marşurilor şi al luptelor, în

primejdii, frământări, nelinişti... O să scăpăm oare noi, biete frunze purtate de vânt? Câţi se vor mai întoarce pe la vetrele lor şi câţi vor rămâne aici, prin văgăuni întunecoase sau în pustiul troienit al stepelor?”

Şi în minte îi roiau amintiri din viaţa pe care o trăise, i se perindau chipuri dragi, feţe cunoscute... Îşi închipuia cum ar fi dacă l-ar ucide, cum ar zăcea pe zăpadă cu braţele larg desfăcute, cu o şuviţă de sânge prelingându-i-se din tâmplă. I se făcu chiar milă de el. Altădată, această milă pentru sine s-ar fi transformat într-o tristeţe imensă, sfâşietoare, dar acum se reculese repede, alungă acest sentiment copleşitor şi îşi urmă drumul calm, râzând de propria lui moarte.

Aşa trecură vreo două ceasuri şi jumătate. Ceapai[1] se săturase, pesemne, să stea nemişcat. Opri sania, aşeză în locul lui pe unul din călăreţi şi porni mai departe călare. Se apropie de Feodor.

— Aşadar, mergem împreună de-acu încolo, tovarăşe comisar?

— Da, răspunse Feodor, şi băgă imediat de seamă cât de bine se ţinea Ceapaev în şa; părea crescut în ea. Apoi se uită cum se ţine el însuşi: parcă era legat de cal.

„Dacă mă zgâlţâie puţin, zbor cât colo, îşi spuse el, pe când Ceapaev, ia uite la el, nu-l poţi clinti cu una, cu două.”

— Dumneata ai început de mult să lupţi?

Şi Feodor avu impresia că Ceapaev zâmbise, că glasul lui trăda o uşoară ironie. „Ştie foarte bine că sunt proaspăt picat pe front şi mă ia peste picior.”

— Abia acum încep...

— Va să zică până acum ai umblat numai prin spatele frontului? întrebă din nou Ceapaev.

Şi întrebarea asta era veninoasă.

E bine să se ştie că pentru ostaşi ca Ceapaev cei din spatele frontului erau fiinţele cele mai demne de dispreţ, cele mai nevrednice. Feodor presupunea asta mai de mult, iar în ultimele săptămâni, după ce bătuse drumurile alături de soldaţi şi discutase mult cu ei şi cu comandanţii, se convinsese pe deplin de această apreciere.

— Prin spatele frontului? Află că am muncit la Ivanovo-Voznesensk... făcu Feodor cu o nepăsare prefăcută.

— Asta e dincolo de Moscova?

— Da, la vreo trei sute de verste.

[1] Cei apropiaţi îi spuneau adeseori lui Ceapaev: Ceapai (n. r. ruse).

— Şi ce se aude pe acolo, cum merg treburile?

Feodor se bucură că schimbaseră subiectul, se agăţă imediat de această ultimă întrebare, şi-i explică lui Ceapaev ce viaţă grea duc şi ce foamete îndură ţesătorii din Ivanovo-Voznesensk. De ce numai ţesătorii? Ce, nu mai era nimeni acolo, afară de ei? Era, desigur, dar lui Klâcikov i se întâmpla aşa întotdeauna: când vorbea despre Ivanovo-Voznesensk, vedea mereu înaintea ochilor oastea de mii de muncitori, era mândru că avea legături strânse cu ea şi, povestindu-şi amintirile, era chiar pornit să exagereze puţin, să facă pe grozavul.

— Aşadar, o duc greu, zise cu un ton grav Ceapaev. Şi asta din cauza foametei! Dacă n-ar fi foamete, atunci toate ar merge altfel. Şi ticăloşii ăia se îndoapă ca gâştele, nici nu se gândesc că...

Feodor nu înţelese şi întrebă:

— Cine se îndoapă?

— Cazacii... Puţin le pasă...

— Totuşi, nu toţi cazacii sunt la fel...

— Ba toţi! se repezi Ceapaev. Dumneata nu ştii. Îţi spun eu: toţi! Ce să mai... Da-da!

Ceapaev se frământa nervos în şa.

— Cu neputinţă să fie toţi la fel, protestă Feodor. Oricât de puţini ar fi, totuşi sunt şi din cei care ţin cu noi. De altfel, nici nu-i nevoie să căutăm exemple prea departe, urmă Feodor, amintindu-şi ceva cu adâncă bucurie. Uite, chiar în brigada noastră toţi cercetaşii călări sunt cazaci.

— În brigada noastră? întrebă Ceapaev, după o clipă de tăcere.

— Da-da, chiar în brigada noastră!

Ceapaev nu prea se lăsa convins:

— Or fi de pe la oraş... N-aş crede să fie de la ţară...

— Ce să zic, nu ştiu dacă-s de la oraş sau nu, însă că sunt cazaci nu-ncape îndoială. De altfel, e cu neputinţă, tovarăşe Ceapaev, ca toată căzăcimea, absolut *toată*, să fie împotriva noastră. Prin firea lucrurilor aşa ceva nu se poate.

— Şi de ce nu? Uite, după ce ai să mai stai puţin cu noi, ai să vezi şi dumneata...

— Nu, oricât aş rămâne aici, tot n-am s-o cred.

Glasul lui Feodor era hotărât şi aspru.

— Nu vorbesc de cazurile răzleţe, începu Ceapaev să dea îndărăt. Fireşte că există, dar sunt atât de rare, încât...

— Nu, nu-s numai cazuri răzleţe. Dumneata te-nşeli... Uite, în

ziar scrie că în Turkestan regimentele de cazaci au constituit soviete într-o regiune întreagă... La fel în Ucraina... Pe Don... Şi în multe alte locuri...

— Bizuie-te pe ei! Or să-ţi joace festa când nici nu te aştepţi, ticăloşii!

— Nu mă bizui pe ei, n-am de gând să fac asta, încercă să-l lămurească Klâcikov. Şi dumneata ai dreptate în multe privinţe... E adevărat, cazacii sunt nişte corbi, ai dreptate. Cine spune altfel? Tocmai de aceea autorităţile ţariste îi aveau în grijă. Dar ia priveşte tineretul căzăcesc, ăsta nu mai seamănă cu bătrânii. Tineretul trece mai mult de partea noastră. E limpede, unui cazac cu barbă albă îi vine mai greu să se împace cu Puterea Sovietică... În orice caz, deocamdată, atâta timp cât n-o înţelege, îi vine greu. Doar aud despre noi tot felul de bazaconii şi sunt gata să creadă toate neroziile: cică facem din biserici grajduri pentru vite, că la noi femeile sunt ale tuturor, că silim oamenii să trăiască laolaltă, să mănânce şi să bea cu toţii la una şi aceeaşi masă... Cum să-i placă aşa ceva cazacului, când el s-a obişnuit din tată-n fiu cu biserica, cu gospodăria lui bogată, îndestulată, îi place să tragă foloase din munca altora, şi să ducă o viaţă de stepă, liberă, fără oprelişti?

— „Isplotatori”, rosti anevoie cuvântul Ceapaev.

— Întocmai, încuviinţă Feodor, stăpânindu-se să nu zâmbească. Aici e toată buba – în exploatare. Vezi bine că bogătaşii cazaci nu exploatează numai pe cei ce nu-s de neamul lor sau pe kirghizi, ei nu se dau în lături să-i exploateze şi pe ai lor, pe cazaci. Tocmai de aici vin neînţelegerile. Numai că bătrânii, deşi simt nedreptatea, s-au obişnuit cu această stare de lucruri şi îşi închipuie că aşa a orânduit Dumnezeu; tinerii însă privesc toate astea mai simplu, cu mai mult curaj, de aceea trag mai mult spre noi. Pe bătrâni însă nu e chip să-i scoţi dintr-ale lor: nu poţi să-i convingi decât cu arma în mâna...

— Cu arma! E lucru ştiut, întări Ceapaev, dând din cap. Dar e greu de dus lupta. Altfel...

Feodor nu înţelese ce voia să spună Ceapaev, dar simţea că vorbele acestea nu fuseseră rostite în vânt, că ele aveau un anumit tâlc pe care trebuia să-l pătrundă. Nu răspunse nimic, aşteptând ca celălalt să explice, să-şi dezvolte ideea.

— Centrele noastre... asta-i, mai aruncă Ceapaev câteva vorbe cu înţeles neclar, dar care-l atraseră pe Feodor ca un magnet.

— Care centre?

— Păi, uite, centrele sunt pline cu tot soiul de mişei, bombăni Ceapaev, ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi, însă în aşa fel, ca Feodor să audă totul desluşit. Pe vremuri, ăştia mă ţineau în front zi şi noapte, pe un ger de crăpau pietrele, şi acum... Poftiţi, domnule general, lungiţi-vă în voie în fotoliul ăsta moale şi comandaţi cum doriţi. Adică ar veni cam aşa: vreţi să ne daţi cartuşe – bine, nu vreţi să ni le daţi – iarăşi bine, cică – n-au decât să se bată cu ciomegele.

Ceapaev atinsese chestiunea care-l durea cel mai mult: statele-majore, generalii, ordinele, pedepsele pentru nesupunere – probleme care pe atunci îi stăteau în gât nu numai lui Ceapaev ci şi celor ca de-alde Ceapaev.

— Nu ne putem descurca fără generali, mormăi Klâcikov, căutând să-l potolească. Cum ai vrea să ducem războiul fără generali?

— Ba află că ne putem descurca şi fără ei...

Ceapaev strânse frâul în mână.

— Nu, tovarăşe Ceapaev... numai cu vitejia nu poţi face lucruri mari; mai trebuie şi cunoştinţe, şi noi nu le avem. Şi cine ar putea să ni le dea dacă nu generalii? Ei le au şi trebuie să ni le transmită şi nouă. Va veni, desigur, o zi când vom avea dascălii noştri, dar, deocamdată, ne lipsesc. Aşa e, sau nu? Ei vezi, asta-i! Şi dacă ne lipsesc, trebuie să învăţăm de la alţii!

— Să învăţăm? Hm! Da! Şi ce-au să ne înveţe ei, mă rog? Ce? rosti furios Ceapaev. Dumnealor crezi că au să ne spună ce trebuie făcut? Vezi să nu ne spună! Am fost şi eu la Academia lor şi am pierdut vremea de pomană vreo două luni, umblând de colo-colo. Într-o bună zi, am dat la dracu tot, şi m-am întors. De-alde noi n-avem ce căuta acolo. Era un profesor, îl chema Pecikin, chel ca-n palmă... Ei bine, ştii ce m-a întrebat la examen? „Ai auzit de fluviul Rin?” Cum să nu fi auzit, dacă am făcut tot războiul pe frontul german? Dar ştii ce mi-am zis: ce rost are să-i răspund? „Nu, zic eu, n-am auzit! Dar ia spune-mi, dumneata cunoşti râul Soleanka?” A holbat nişte ochi cât cepele, nu se aştepta la asta. „Nu, zice el, n-am auzit. Dar de ce?” „Dacă n-ai auzit, n-are rost să mai întrebi nimic... Află că eu am fost rănit pe Soleanka şi am trecut de pe un mal pe celălalt de cinci ori... Ce-mi trebuie să ştiu de Rinul dumitale, la ce bun? Pe când cu Soleanka e altceva, acolo trebuie să cunosc fiecare petic de pământ, pentru că acolo ne luptăm cu cazacii!”

Feodor izbucni în râs, se uită mirat la Ceapaev şi îşi spuse: „Ce

idei copilăroase poate avea Ceapaev, acest erou popular! Asta e, fiecare cu chemarea lui, unii se împacă cu ştiinţa, alţii nu. A stat două luni la Academie omul şi n-a găsit acolo nimic bun, n-a înţeles nimic! Şi totuşi e deştept, numai că e tare crud încă. Va avea nevoie de multă vreme ca să se coacă...”

— Dumneata ai stat cam puţin la Academie, spuse Feodor. În două luni nu poţi să le înveţi pe toate... Nu-i lucru uşor să...

— Mai bine nu mă duceam deloc, răspunse Ceapaev, făcând cu mâna un gest a lehamite. N-am ce să învăţ acolo... Ştiu tot ce-mi trebuie...

— Cum să nu înveţi, îl contrazise Feodor, întotdeauna ai ceva de învăţat...

— Da, dar nu acolo! stărui Ceapaev agitat. Ştiu că am ce învăţa şi o să învăţ... Vreau să-ţi spun, tovarăşe... Cum zici că te cheamă?

— Klâcikov.

— Vreau să-ţi spun, tovarăşe Klâcikov, că nu ştiu carte aproape deloc. Am treizeci şi cinci de ani şi abia acum patru ani am învăţat buchile. Am trăit, cum s-ar zice, toată viaţa în bezna neştiinţei. Aşa că... De altfel mai vorbim noi altă dată despre asta... Uite, mi se pare că se vede Talovka...

Ceapaev dădu pinteni calului. Feodor făcu la fel. Îl ajunseră pe Potapov. Zece minute mai târziu intrară în Kazacia-Talovka.

VI

LUPTA DE LA SLOMIHINSKAIA

Kazacia-Talovka era un sătuc mititel care arsese până în temelii. Numai trei căsuţe, înnegrite de fum, scăpaseră întregi, iar hornurile izbelor arse se iţeau peste tot deşirate şi caraghioase. Poposiră într-o cocioabă în care se îngrămădiseră ostaşii roşii. Unii şedeau în capul oaselor, alţii se lungiseră pe jos, în aşteptarea marşului.

Stăteau tihniţi, nimeni nu-i tulbura, nimeni nu-i poftea să părăsească izba. O parte rămaseră mai departe culcaţi, alţii se aşezară pe laviţă, înghesuindu-se ca să le facă loc şi celorlalţi. Pe cei care sforăiau din cale afară de tare îi deşteptară, căci nu se putea schimba o vorbă din pricina lor.

Ceaţa stepei întărise amurgul, în colibă era întuneric. Ostaşii făcură rost de un muc de lumânare, îl lipiră pe o farfurioară unsuroasă, se îngrămădiră în jurul mesei, întinseră o hartă şi o

cercetară, chibzuind în toate amănuntele ofensiva pe care aveau s-o pornească în zori. Ceapaev şedea în mijlocul laviţei, cu amândouă mâinile pe masă: într-una ţinea un compas, iar în cealaltă, un creion cu vârful bine ascuţit. Comandanţi de regimente, de batalioane, de companii şi simpli soldaţi se strânseră roată în jurul lui, unii sprijinindu-se în coate, alţii aplecaţi peste masă, şi toţi îl urmăreau atenţi pe Ceapaev, care plimba micul compas alb pe hartă, făcând cu el paşi de cocostârc, în zigzag. Feodor şi Potapov se aşezaseră alături, pe laviţă. La drept vorbind, nu era o consfătuire. Ceapaev voia să-i pună la curent cu situaţia, să relateze unele amănunte, să-i prevină.

Toţi ascultau în tăcere: unii notau diferitele îndrumări şi sfaturi pe care le dădea Ceapaev. În liniştea aceea gravă nu se auzeau decât glasul autoritar al lui Ceapaev şi sforăiturile ostaşilor adormiţi. Unul, lungit în colţ, şuiera de zor, de parcă ar fi suflat într-un fluier; vecinul lui îi atinse nasul cu talpa murdară a cizmei. Ostaşul sări ca ars şi se uită în jur aiurit, buimac de somn, neînţelegând ce se petrece.

— Mai încet, mă nătăfleaţă, îl ameninţă celălalt încruntat.

— Ce mai încet? şi ochii cârpiţi de somn priveau nedumeriţi.

Celălalt îl lămuri cu un ghiont zdravăn în spate; ostaşul se săltă, se frecă la ochi şi, văzându-l pe Ceapaev, se ridică uşurel în vârful picioarelor şi ascultă, atent şi blajin până la sfârşit, fără să înţeleagă, poate, ce spune comandantul.

Peste puţină vreme, sosiră de la Alexandrov-Gai şi ceilalţi tovarăşi ai lui Ceapaev. Se înghesuiră şi ei în cocioabă. Era acolo o îmbulzeală nemaipomenită.

— ...Dacă nu-i curăţăm dintr-o dată, continua să vorbească povăţuitor Ceapaev, nu facem nimic; neapărat trebuie să-i dăm gata dintr-o dată! Dacă dăm năvală peste ei pe neaşteptate, nu mai au pe unde scoate cămaşa... Plecăm de aici cu toţii, cam în două ceasuri. Aţi înţeles? Trebuie să ajungem la Port-Arthur înainte de ivirea zorilor, ca să se desfăşoare totul pe întuneric, înainte de a se crăpa de ziuă, aţi înţeles?

Cei de faţă dădeau din cap în semn de încuviinţare, răspunzând încet:

— Am înţeles... Fireşte, pe întuneric... Întunericul e numai bun pentru aşa ceva.

— Ordinul l-aţi primit, urmă Ceapaev. Acolo am arătat precis la ce oră şi unde trebuie să vă opriţi, şi când să porniţi mai departe.

Trebuie să fiţi încredinţaţi, băieţi, că totul va merge bine. Ăsta este lucrul cel mai de seamă... Dacă nu crezi în victorie, mai bine rămâi pe loc... Eu am fixat ora şi poziţiile, dar nu-i destul ca să biruim. Trebuie să vă străduiţi fiecare. Mai presus de orice, fiţi cu luare-aminte: nimeni nu trebuie să ştie că pornim la atac, absolut nimeni... Dacă se află, se duce totul de râpă... Pe oricine aţi întâlni: cazac, kirghiz, sau un ţăran oarecare, arestaţi-l şi nu-i daţi drumul. Pe urmă om vedea ce facem cu el.

— Sunt din ăştia, spuse cineva dintr-un colţ.

— Dacă sunt, ţine-i bine, îi luă vesel vorba din gura Ceapaev. Fiţi cu ochii în patru când daţi de cazac. Îl ştiţi ce-i poate pielea: e-n stare să răsară de sub masă. Aci e la el acasă: cunoaşte toate potecile, toate văgăunile... Să nu uitaţi. Şi nu lungiţi vorba cu el... Cu cazacul, dacă eşti moale, te mănâncă el fript pe tine...

— Aşa e... Drept îi... Cazacul e întotdeauna gata să-ţi sară în cap...

Partea oficială a discuţiei se terminase.

Petka cel atotputernic scoase pâinea, puse la fiert nişte apă în gamelă, făcu rost de vreo şase bucăţele de zahăr mozolite, cenuşii. Toţi prinseră să discute vesel, zgomotos. Izba se umplu de o larmă asurzitoare, nemaipomenită. Ostaşii care dormiseră tun până atunci, istoviţi de pe urma marşului, deschideau rând pe rând ochii, nedumeriţi. Se trezeau care din pricina unui strigăt, care dintr-un ghiont zdravăn, care atins pe faţă cu vârful cizmei, cu patul puştii, cu colţul mantalei, cu ce se nimerea. Fiecare se grăbea să-şi primească ceaiul. După vreo cinci minute, împinseră măsuţa în mijlocul încăperii şi se aşezară în jurul ei pe şei, pe scânduri, pe buturugi, şi chiar pe vine, de-a dreptul pe podea. Capătul de lumânare galben arunca o lumină blândă: se zăreau doar umbre negre, cu contururi şterse, iar feţele păreau nişte pete de ceară.

În mediul acela nou, ciudat, Feodor încerca un simţământ neobişnuit, straniu. I se părea că nimeni nu-l ia în seamă. Şi de altfel de ce l-ar fi luat în seamă careva? Da, e comisar, dar ce-i cu asta?! În problemele militare, deocamdată, nu era în stare să dea cea mai mică îndrumare; iar de politică, până una alta, nu era momentul să se ocupe, şi atunci pentru ce să-l ia în seamă? „O să vină timpul când se vor rândui toate, îşi spuse el în gând, iar până atunci pot să rămân şi neobservat.”

Se simţea singuratic în mijlocul acestei familii de luptători strâns unită. Începuse chiar să-i invidieze pentru că fiecare dintre ei le era

celorlalţi mai apropiat, mai drag, mai de înţeles decât el, Klâcikov – până şi Petka ăsta, negru ca un cioroi. Şi cât de mult îl respectau toţi pe Ceapaev al lor! Era destul să se adreseze vreunuia, pentru ca respectivul să rămână cu gura căscată, fericit că stă de vorbă cu el. Iar dacă rostea vreun cuvânt de laudă, cel lăudat nu uita în vecii vecilor. Să stea la aceeaşi masă cu Ceapaev, să-i strângă mâna, asta era cea mai mare mândrie a fiecăruia; aveau pe urmă ce povesti cu belşug de amănunte şi cu un adânc respect, înflorind faptele cu tot felul de născociri năstruşnice.

Feodor ieşi din căsuţă şi o porni pe câmp. Auzindu-i însă pe cei din izbă cântând, se înapoie, îşi făcu loc la masă şi ascultă.

Cânta şi Ceapaev. Avea un glas metalic, tremurat, care părea la început neplăcut. Pe urmă însă cu cât îl ascultai mai mult te captiva înflăcărarea, patima sinceră cu care-şi cânta cântecele preferate. Şi nu erau multe: în total patru sau cinci. Toţi tovarăşii lui le ştiau pe de rost, semn că le cântau adeseori! Ceapaev putea să ia note neînchipuit de înalte şi, în asemenea clipe, te înfiorai de teamă să nu i se frângă glasul. Totuşi nu i se întâmplase niciodată să nu sfârşească cântecul; în cel mai rău caz, dacă îşi forţa peste măsură vocea, răguşea şi atunci umbla trei-patru zile în şir mai întunecat ca noaptea: aşa era Ceapaev întotdeauna când nu putea cânta; în zilele acelea suferea de dorul cântecului. Oricât de îngrijorătoare ar fi fost situaţia, oricât ar fi fost de istovit de pe urma drumului, sau de înfrigurat după luptă, oricât ar fi fost de toropit după muncă, tot găsea vreo zece minute ca să cânte cât de puţin. N-ai fi găsit alt om căruia să-i placă atât de mult cântecele; pentru el erau ca pâinea, ca aerul. Şi băieţii lui, din obişnuinţă prietenească, nu se lăsau mai prejos, şi-i ţineau, gălăgioşi, isonul:

Ce frumos eşti, marinare,
Douăzeci de ani abia!
Strânge-mă în braţe tare –
Ce-ai să-mi spui când te-oi chema?

Cântecul se desfăşura mai departe, până la capăt, tot atât de dezlânat, de monoton şi de lipsit de conţinut. Ceapaev îl îndrăgise mai ales din pricina refrenului care se potrivea atât de bine cu viaţa lor de partizani, zbuciumată şi pribeagă:

Peste valuri, peste mări,
Azi aici, mâine departe!
Să ne poarte zări şi mări.
Azi aici, mâine departe!

Refrenul acesta, cântat de întreg corul, bubuia deasupra stepelor, ca un tunet pe cerul înnourat. Le plăcea să cânte şi despre Stenka Razin, despre atamanul Ciurkin şi încă un cântec care glăsuia aşa:

În temniţa umedă zac zăvorât,

Un şoim în robie de mic, amărât...[1]

Cântară, glumiră şi pălăvrăgiră până la miezul nopţii, apoi se ghemuiră care pe unde apucară şi adormiră.

Atacul era plănuit în aşa fel încât să ajungă la Slomihinskaia de cum se vor ivi zorile. Atacau din trei părţi, pe regimente. Regimentul aflat aici, la Talovka, ataca în centru, lovind direct staniţa; celelalte două o învăluiau în semicerc, pe la flancuri.

Se stabilise că regimentul din Talovka va pleca curând cu căruţele, peste vreun ceas şi jumătate. Pretutindeni – linişte, niciun semn prevestitor de luptă.

Feodor nu putea să doarmă. Încercase să se culce pe podea, cu capul pe o şa căzăcească rece, dar nu putea aţipi cu niciun chip. Care să fie pricina: şaua aceea tare pe care nu era obişnuit să doarmă, sau furtuna care se stârnise, nepotolită, în sufletul lui în această noapte dinaintea primei lupte?

Celorlalţi nici nu le păsa! Fuseseră de zeci şi zeci de ori în luptă, aveau contuzii peste contuzii, oase rupte, capete sparte, erau ciuruiţi de gloanţe – ce le păsa lor! Pentru ei noaptea aceea nu avea nimic deosebit. Mare lucru o noapte din ajunul luptei! Câte nopţi ca asta trăiseră! Sforăiau de cu seară până în zori, ca în orice noapte liniştită, obişnuită. Însă fiecare, hotărât că fiecare dintre ei, trecuse o dată în viaţa lui prin „noaptea din ajunul primei lupte”. Şi, atunci, desigur că fiecare se frământase la fel ca şi Feodor în vălmăşagul acela de contradicţii nerezolvate, de presimţiri sumbre, suferind în tăcere din pricina gândurilor şi simţămintelor chinuitoare.

Nu putea adormi şi pace. Şi nu numai că nu-l prindea somnul, dar simţea că-l apasă o greutate inexplicabilă, nemaiîntâlnită. Se uită în jur: luminaţi de pâlpâirea firava a unui muc de lumânare, ostaşii dormeau pe podea, unii lungiţi, alţii ghemuiţi, de-a valma, claie peste grămadă.

„Probabil că tot aşa zac şi pe câmpul de bătălie leşurile, unul peste altul, în poziţii ciudate, aşa cum i-a surprins moartea: ici un

[1] A. S. Puşkin, *Lirice – Captivul*, în româneşte de Al. Philippide – Cartea Rusă, 1957.

morman, colo câte unul, dincolo şiruri, şiruri, cum i-a secerat mitraliera.”

În semiîntuneric feţele păreau mai palide, ca de mort, iar sforăiturile când răbufneau în salve, când se avântau în şuierături şi oftaturi prelungi, aidoma unor gemete...

Văzând că nu-l prinde deloc somnul, Feodor ieşi afară. Nu e mai bun aerul înviorător al nopţii geroase? Era o noapte liniştită şi întunecoasă, adevărată noapte de stepă. Pe bolta cerului străluceau stele verzui. O boare lină trecu nestingherită – aşa îşi trimite vântul adierile numai în stepă.

Regimentul se instalase printre ruinele staniţei arse, sub cerul liber. Ici-colo, lângă focurile gata să se stingă, desluşeai siluete de ostaşi singuratici: erau soldaţii de planton, care, la fel ca şi el, se chinuiau istoviţi de nesomn, neştiind ce să mai facă ca să treacă mai repede timpul care se scurgea prea încet. Din când în când aruncau alene în foc surcele ude şi crenguţe jilave, adunate din stepă – în stepă nu găseşti lemne! Răscoleau grijulii jarul, ca să nu se stingă focul şi să nu rămână cufundaţi în bezna neagră şi pustie. Lângă foc se adunaseră trei-patru inşi şi se auzea zăngănit de gamele: fierbeau supă şi ceai, şi până departe răsunau hohotele lor de râs; se înveseleau cu tot felul de glume, petrecând în felul lor ultimele ceasuri dinaintea luptei.

Noaptea era nespus de neagră, de sumbră. Îi împresura din toate părţile, înspăimântătoare, cu mii de foşnete abia auzite, care făceau tăcerea stepei şi mai înfiorătoare.

În stepă, în preajma ruinelor, se legănau lin şi maiestuos, ca nişte stafii, cămile miţoase şi mătăhăloase. Umbre ciudate se strecurau fugare prin beznă. Din întunericul de nepătruns apăreau deodată, în lumina tremurândă a focului, siluete omeneşti, apoi se pierdeau tot aşa de brusc în bezna adâncă a nopţii. Totul vădea o încordare puternică, de neînţeles; aşteptarea înfrigurată a unui eveniment măreţ şi hotărâtor: aşteptarea luptei.

Mai târziu, Feodor a avut prilejul să petreacă multe nopţi în aşteptarea luptei din zori. Toate aceste nopţi seamănă una cu alta prin sobrietatea şi duritatea lor, prin măreţia lor sumbră şi gravă. Într-o noapte ca asta, mergând în lungul lanţului de trăgători, păşind peste capetele ostaşilor adormiţi, simţi cum ţi se îmbulzesc în cap gândurile despre lupta noastră, despre suferinţele oamenilor, despre vieţile jertfite, despre trupurile mâncate de viermi, neştiute de nimeni, risipite pe câmpurile războiului civil.

„Iată-i acum pe ostaşi dormind, istoviţi după atâtea marşuri obositoare. Mâine, în revărsatul zorilor, vor porni la luptă în lanţuri de trăgători şi în coloane, în coloane şi în lanţuri de trăgători; se vor culca la pământ, se vor ridica apoi ca să înainteze dintr-un salt, se vor trânti din nou cu faţa în jos în gropi făcute de vreo sălbăticiune, sau săpate în grabă cu o lopată micuţă sau cu degetele îngheţate... Mulţi dintre ei vor dispare pentru totdeauna, încremeniţi, muţi, în stepa pustie... Fiecare dintre cei căzuţi pradă corbilor, oameni neînsemnaţi şi singuratici, veniţi neobservaţi pe front şi dispăruţi din rândurile luptătorilor tot aşa, fără urmă – fiecare dintre ei a dăruit tot ce a avut, fără surle şi trâmbiţe, necunoscut şi neglorificat de nimeni, desprinzându-se pe neobservate, ca un şurub dintr-un colos de oţel cu suflare de foc...”

Feodor zări un vlăjgan cu părul cârlionţat aplecându-se deasupra focului; pusese câţiva cartofi să se coacă în spuză şi îi întorcea cu vârful baionetei... Din când în când înfigea nerăbdător baioneta în cenuşă, scotea câte un cartof, îl pipăia cu vârful degetelor şi îl ducea cu grijă la gură – era doar din foc! Apoi scuipa repede şi azvârlea din nou cartoful din vârful baionetei în spuză: era cu totul absorbit de această îndeletnicire nevinovată. Poate că şi în capul lui roiesc acum gânduri obsedante, amintiri care gonesc una după alta? La ce s-o fi gândind cu atâta încordare, cu ochii ţintă la focul ce se stinge? Hotărât că se gândeşte la satul lui, la munca lui, la viaţa pe care a părăsit-o ca să se ducă pe front, şi la care ar vrea să se întoarcă. Ah, cu câtă bucurie şi cu câtă dragoste s-ar întoarce! De altfel, cine poate şti câte gânduri îl vor frământa în noaptea asta... Şi dimineaţa îl vor aduce, poate, tot aci, fără un picior, cu pieptul ciuruit de gloanţe sau cu ţeasta spartă... Va horcăi sfâşietor, încet şi zadarnic; îşi va îndrepta scrâşnind din dinţi mâna sau piciorul sfărâmat, va avea o înfăţişare groaznică, sălbatică, va fi plin de sânge şi de cheaguri; îi vor tunde atunci claia asta de cârlionţi negri, dezmierdată cu duioşie de cine ştie ce mână; îi vor rade capul mare şi rotund şi se vor apuca să-i scormonească cu bisturiul şi cu ace de oţel trupul însângerat, sensibil la cea mai mică atingere... Brrr...

Vecinul lui, uite, ţăranul acela cu barbă roşcată, nu mai e tânăr: să aibă cam vreo patruzeci de ani. Şi el e adâncit în gânduri. Nu-şi spun nimic, nu schimbă nicio vorbă: fiecare e copleşit de frământările lui, în fiecare pulsează acum mai puternic, mai iute, viaţa sa proprie, legată de a celorlalţi şi, în acelaşi timp, deosebită

de a tuturor... În clipele acestea nu le arde de discuţie, vorbele sunt de prisos. Ţăranul cu barba roşcată stă nemişcat, de parcă ar fi încremenit în poziţia aceea: cu mâinile încrucişate pe burtă, cu picioarele îngheţate, strânse sub el, priveşte ţintă focul, fără să clipească; îl năpădesc gândurile. Mâine poate va rămâne şi el întins, încremenit, în stepa înzăpezită, printre alte cadavre, la fel cu al lui – pete negricioase şi roşii pe covorul neprihănit de zăpadă pufoasă... Doar într-un singur loc, lângă tâmplă, sângele purpuriu va lăsa o pată întunecată pe zăpadă... încolo, nicio altă urmă.

Mâinile acestea uscăţive şi pistruiate nu vor mai sta încrucişate pe burtă, ci desfăcute în lături, ca într-un delir, de parcă cineva l-ar fi răstignit şi ţintuit cu cuie nevăzute pe linţoliul de zăpadă... Privirea de plumb va fi tot atât de nemişcată ca şi acum; privirea moartă, sticloasă a unui cadavru răcit...

Feodor îşi imagina clar aceste tablouri îngrozitoare, ce i se întipăriseră în minte din timpul războiului trecut, când aduna răniţii de pe câmp şi le dădea primele îngrijiri...

— Stai, cine e? îl somă o santinelă.

— Om bun, un tovarăş...

— Parola?

— Închizător...

Santinela trecu arma grea dintr-o mână în alta, se cutremură înfrigurat, şi păşi pe lângă el, topindu-se în beznă.

Feodor se înapoie în cocioabă. Acolo sforăitul şi şuierăturile se înălţau pe-ntrecute, când într-un colţ, când într-altul. Ochi primul locşor liber între trupurile adormite, se strecură printre ele, îşi făcu loc, se ghemui şi se culcă. Se culcă şi adormi.

Încă nu se risipise întunericul când înşăuară caii şi porniră la trap din Talovka spre Port-Arthur. (La drept vorbind de ce i-o fi spus „Port-Arthur” micului sat, acum ars până în temelii?) Tremurau de frig. Din pricină că nu dormiseră destul, toţi căscau nervos, de le trosneau fălcile. În stepă, înainte de ivirea zorilor, aerul e rece şi tăios; frigul pătrunde prin manta şi prin cămaşă şi îţi înţeapă trupul cu mii de ace de gheaţă.

Călăreau în tăcere. Abia când ajunseră lângă Port-Arthur şi când primele explozii de şrapnele săgetară cerul întunecat, Ceapaev se întoarse către Feodor:

— A început...

— Da...

Apoi tăcură din nou; până în sat nu mai scoaseră nicio vorbă. Dădură pinteni cailor şi o luară la galop. Inima se strângea şi se oprea, cuprinsă de acea emoţie nemaipomenită care e nelipsită când te apropii de locul luptei, indiferent dacă eşti laş şi fricos, sau curajos şi viteaz: în asemenea împrejurări nu există om calm; să susţii că sunt oameni *cu desăvârşire calmi în luptă, sub foc*, e o simplă pălăvrăgeală; astfel de cioturi nesimţite nu se găsesc în neamul omenesc. Poţi să înveţi să pari calm, poţi să te ţii demn, poţi *să te stăpâneşti, să nu te laşi influenţat* repede de condiţiile înconjurătoare – asta e altceva. Dar *oameni calmi* în luptă şi în clipele dinaintea luptei nu au existat, nu există şi nu pot exista.

Atât Ceapaev, luptător călit, cât şi Feodor, un novice, – amândoi erau stăpâniţi acum de această stare uimitoare. Nu era nici frică şi nici groază de moarte, ci o maximă încordare a tuturor strunelor sufletului, o ascuţire extremă a gândurilor şi o grabă, o grabă nemaipomenită, de neînţeles. Încotro te grăbeşti, încotro te zoreşti aşa nu-ţi dai seama şi nu înţelegi, dar toate mişcările brusce, cuvintele trunchiate şi scurte, privirile atente şi grăbite, toate arată că în aceste clipe întreaga ta făptură e cuprinsă de o grabă nestăvilită. Feodor ar fi vrut să-l întrebe ceva pe Ceapaev, să-i afle gândurile, să ştie ce simte, dar văzând expresia gravă, aproape mânioasă, ce i se întipărise pe faţă, tăcu. Se apropiară de Port-Arthur; aci se opriseră coloanele de transport; conducătorii-ţărani şedeau grupuri-grupuri printre ruinele sătucului ars, îşi turnau din gamele ceai fierbinte şi mâncau, pe îndelete, cu poftă, nesăţioşi. Ceapaev sări de pe cal, se caţără pe un perete înalt de tizic, care mai rămăsese în picioare, şi se uită cu binoclul spre locul unde explodau şrapnelele. Întunericul se destrămase, lăsând să pătrundă lumina. După câteva minute, încălecară din nou şi porniră în galop mai departe. În drum, întâlniră o căruţă ţărănească pe fundul căreia era întinsă o mogâldeaţă acoperită cu un zăbun vechi şi zdrenţuit.

— Ce duci acolo, tovarăşe?

— Un soldăţel rănit...

Feodor aruncă o privire în căruţă şi, desluşind sub zăbun contururile unui trup, întoarse calul şi călări un timp pe lângă căruţă. Ceapaev îşi văzu de drum.

— E grav?

— Grav, tătucule... Şi la cap şi la picioare...

— E pansat?

— Fireşte, e tot numai feşe.

În clipa aceea rănitul gemu şi scoase încetişor de sub ţoala cenuşie capul însângerat, înfăşurat în pansamente; deschise ochii şi se uită la Feodor cu o privire tulbure, grea, de parcă ar fi vrut să spună: „Da, frate, cu o jumătate de ceas în urmă şi eu eram teafăr ca tine. Şi acum, ia priveşte. Mi-am făcut datoria şi plec, schilodit, las locul altora, e rândul lor. Am luptat cinstit şi... până la capăt. Acum, după cum vezi, mă duce pe sus...

Aceste crâmpeie de gânduri îl săgetară fulgerător pe Feodor. Şi simţi o durere nespusă, căci acesta era *cel dintâi* rănit... Vor mai fi şi alţii, ce să-i faci? La ceilalţi îi va veni mai uşor să se uite. Aşa e în luptă. Acesta era însă *cel dintâi*; o, cât de dureroasă eşti tu, cea dintâi pierdere!

Prin minte i se perindară, tot atât de repede, şi alte gânduri – mai bine zis nu gânduri, ci imagini proaspete, de ieri: Kazacia-Talovka, focul de vreascuri... Poate că şi omul acesta, la fel ca celălalt, ieri... şi nu ieri, ci astă-noapte, a copt îngândurat undeva, lângă foc, cartofi aproape putrezi, i-a înţepat cu baioneta şi i-a scos din spuză fierbinţi, încinşi, încercându-i cu buzele?

Feodor galopă ca să-l ajungă pe Ceapaev, dar pesemne acesta o luase prin altă parte. Se întâlniră abia pe lanţul de trăgători.

Atât spre front, cât şi dinspre poziţii se scurgeau şiruri de căruţe: unele cu obuze, cu cartuşe, altele goale, ducându-se după răniţi, iar altele – care veneau din partea opusă – toate cu aceeaşi încărcătură înfiorătoare: trupuri omeneşti sfârtecate.

— Mai e mult până la ai noştri? întrebă Feodor.

— Nu mai e mult, uite ici, să tot fie vreo cinci verste...

În dreapta, dincolo de râul Uzen, se înşiruie aulele kirghizilor; cazacii fuseseră scoşi de acolo cu foc de artilerie. Peste râu se văd umblând de colo-colo cercetaşii: doi ostaşi roşii. Sfredelesc cu privirea râpile, cercetează mormanele de pietre şi de tizic, să vadă dacă n-a căzut pe acolo vreun tovarăş de-al lor rănit. Bateria bubuie tot mai aproape şi mai puternic, exploziile obuzelor răsună mai clar... Iată şi lanţurile de trăgători, conturându-se negre în depărtare. De unde cinci verste? Probabil că nu sunt nici două. Pesemne ţăranului i s-a părut calea mai lungă din cauza focului artileriei!

Feodor se apropie de al doilea lanţ de trăgători şi acolo dădu de Ceapaev, însoţit de comandantul regimentului. Cei doi discutau grav şi calm.

— Am trimis un om şi nu s-a mai întors, răspunse comandantul de regiment la o întrebare a lui Ceapaev.

— Să mai trimiţi unul! i-o reteză Ceapaev.

— Am mai trimis! Acelaşi rezultat...

— Să trimiţi din nou! stăruia Ceapaev.

Comandantul de regiment tăcu o clipă. Ceapaev se aprinse la faţă de furie. Pleoapele îi tremurară, ochii scânteiară fioros printre gene, pândind atent ca o fiară hăituită.

— De acolo a venit cineva? întrebă tăios Ceapaev.

— Nici de acolo n-a venit.

— De mult?

— De mai bine de un ceas.

Ceapaev încruntă sprâncenele, dar nu spuse nimic şi nu mai continuă discuţia. Feodor înţelese că era vorba de legătură. Cu unul din regimente aveau o legătură excelentă, iar cu celălalt nu aveau niciun fel de legătură. Abia mai târziu aflară că ostaşii se îndoiseră de buna-credinţă a comandantului de regiment – un fost ofiţer ţarist. Li se năzărise deodată că ofiţerul îi duce la moarte sigură, şi nu plecaseră la atac. Stătuseră multă vreme locului, făcuseră o zarvă nemaipomenită, încercând să lămurească lucrurile, şi pierduseră un timp preţios.

Feodor păşea alături de Ceapaev; amândoi mergeau pe jos, ducând caii de dârlogi. Deodată se pomeniră lângă ei cu Potapov, care se apropiase pe nesimţite, la câţiva paşi – Teotkin Ilia şi lângă el Cekov. Feodor habar n-avea când apăruseră acolo: în zarva plecării din Talovka, o dată cu Ceapaev, nu băgase de seamă dacă flăcăii rămăseseră în cocioabă sau dacă, după ce isprăviseră de cântat, porniseră călare înaintea lor, în noapte.

Până la primul lanţ de trăgători mai era vreo jumătate de verstă. Hotărâseră s-o ia călare într-acolo. Deodată însă începu să sufle un vânt tăios, stârnit brusc, aşa cum se întâmplă adeseori în stepă; prinseră să cadă fulgi mari de zăpadă, moale şi apoasă, acoperind feţele şi împiedicându-i să înainteze. Opriră atacul. Dar viforniţa nu ţinu mult; după o jumătate de oră, lanţurile de trăgători se puseră din nou în mişcare. Klâcikov şi Ceapaev se îndreptară fiecare spre câte un flanc; erau acum chiar în primul lanţ de trăgători. În dreapta se ivi cătunul Ovcinnikov.

— Cred că aci s-au cuibărit cazacii, făcu Ceapaev arătând cu mâna dincolo de râu. Încăierarea o să aibă loc lângă sat!...

De astă dată Ceapaev se înşelase: mânaţi din urmă, cazacii nici

nu se gândiseră să rămână în sătuleţ; trăseseră doar câteva focuri ca să-i sperie pe urmăritori şi o luaseră la sănătoasa, fără să opună rezistenţă.

Se apropiau de Slomihinskaia. Până la staniţă mai erau o verstă şi jumătate-două. În faţă se întindea, cât vedeai cu ochii, un şes neted ca-n palmă, deci nimic mai uşor şi mai prielnic decât să tragi din staniţă încoace. Cazacii însă tăceau... De ce or fi tăcând? Tăcerea aceasta sinistră e mai înfiorătoare decât bubuitul tunului. Nu cumva pun la cale un şiretlic, nu cumva le pregătesc acolo a cursă? Se încăieraseră numai pe celălalt mal al Uzenului, iar aici domnea o linişte adâncă.

Feodor călărea în faţa lanţului de trăgători, fumând şi vrând să-şi arate curajul: vedeţi cât sunt de viteaz – părea el să spună – merg călare în faţa lanţului de trăgători şi nu mi-e teamă că ar putea să mă lovească vreun glonţ căzăcesc...

Răbufnea din el o lăudăroşenie copilărească, dar în clipele acelea era necesară. În primul rând creştea autoritatea comisarului şi apoi această înfocare dădea fără îndoială curaj şi lanţului de trăgători: când în faţa lanţului merge un călăreţ, trăgătorii se simt mai voioşi, au mai mult curaj; asta o ştie orice luptător care a luat parte la vreun atac. Fireşte însă că această bravură e cu putinţă numai înainte de începerea luptei; când s-a dezlănţuit focul şi au început salturile, n-o mai poţi face pe călăreţul neînfricat.

Ceapaev galopa înaintând ca săgeata; îl frământa problema stabilirii legăturii între regimente, se interesa de transportul obuzelor, cerea relaţii despre coloanele de transport...

Feodor trecu călare de la un capăt la celălalt al lanţului de trăgători, se întoarse la flancul drept, descălecă şi porni şi el alături de ostaşi, ducând calul de dârlogi. Bateria îşi înteţi focul. Staniţa continua să tacă. Cât timp ţinu tăcerea, Feodor merse calm, glumind, făcând puţintel paradă de simplitate şi de o aşa-zisă obişnuinţă cu astfel de treburi: făcea aproape pe veteranul înnegrit de fumul prafului de puşcă. Acesta era însă la el „botezul focului”, la ce te-ai fi putut aştepta mai mult de la un „pârlit de ţivil”? Mai bine să vedem ce s-a întâmplat cu veteranul după vreo cinci minute.

Cazacii îi lăsară să se apropie la vreo trei sute de stânjeni, apoi deschiseră focul cu tunurile. În urma artileriei, prinseră să ţăcăne mitralierele, aşezate în dreptul morilor din marginea satului. Feodor îşi pierdu pe dată cumpătul dar nu lăsă să se vadă câtuşi de puţin

ce simţea: avea impresia că se prăbuşise *o dată* ceva într-însul, că se făcuse un gol, şi-l treceau fiori de gheaţă de parcă i-ar fi stropit cineva măruntaiele înfierbântate cu picături reci de mentă. Un timp continuă să meargă ca şi până atunci, dar pe urmă se desprinse de ceilalţi, îi lăsă s-o ia puţin înainte, venind în urma lor, ascuns după cal.

Lanţul de trăgători se culca la pământ, se ridica, făcea un salt, apoi se culca din nou, scobind în grabă în zăpadă gropi mici, în care îşi vârau capetele, de păreau morţi. Tot pitindu-se după greabănul calului, Feodor făcu şi el vreo două salturi, apoi sări în şa şi porni în galop. Încotro? Nici el nu ştia, în orice caz nu voia să părăsească câmpul de luptă, ci doar să plece *de acolo*, din locul acela, să plece undeva în altă parte, unde gloanţele poate că nu ţiuie atât de strident şi pericolul nu este atât de apropiat şi îngrozitor. Galopă în lungul lanţului de trăgători, însă de astă dată nu pe dinaintea lui, ci prin spate, pornind fără niciun motiv spre extremitatea flancului stâng. În clipa aceea faţa lui avea o expresie cât se poate de gravă, se citea pe ea o preocupare serioasă, încât dacă l-ai fi întâlnit nici prin cap nu ţi-ar fi trecut că flăcăul o luase la goană de spaimă. Ai fi zis că duce o comunicare foarte-foarte importantă sau că se îndreaptă spre un sector primejdios cu o misiune urgentă.

În drum îl întâlni pe Potapov; acesta galopa spre flancul drept. În ce scop? Poate pentru acelaşi motiv pentru care galopa Feodor spre flancul stâng. De altfel, cum ai putea să ştii? În luptă nu poţi să-ţi dai seama dacă omul aleargă undeva cu o însărcinare, ori pentru că i-a luat spaima minţile şi el goneşte năuc, fără rost, în căutarea izbăvirii. Ajunşi faţă în faţă, se opriră, ţinând strâns caii de dârlogi, şi-şi puseră întrebări zorite:

— Sunt cartuşe? Avem obuze destule? Unde-i Ceapaev? Cum poate fi găsit?

Întrebările erau numai de formă.

Cât s-au învârtit ei pe loc, cazacii din staniţă i-au luat la ochi, presupunând că cei doi călăreţi nu pot să fie în niciun caz soldaţi de rând, ci niscaiva comandanţi mai mari. Deschiseră atunci un foc rapid, încadrându-i pe amândoi. Obuzele cădeau din ce în ce mai aproape, tot mai aproape, mai aproape...

Unul explodă la vreo douăzeci şi cinci de stânjeni, altul la vreo cincisprezece, iar un altul şi mai aproape. Era clar că staniţa îşi regla focul asupra lor. Obuzele cădeau roată de jur împrejur. Cercul de foc se închidea, se strângea tot mai mult.

— Să plecăm, repede! şopti zorit şi destul de tare Potapov.

În apropiere explodă un nou obuz.

Feodor nu-i răspunse şi, înfigând pintenii în pântecele calului, o luă la goană spre spatele frontului, îndepărtându-se de lanţurile de trăgători...

Potapov porni după el, apoi făcu stânga împrejur, rămase în urma lui şi dispăru în direcţia flancului drept. Feodor ajunse până la o colină, în spatele căreia se tupilaseră vreo zece căruţaşi. Se culcă şi el alături de ei şi urmări cum explodează obuzele exact în locul unde stătuse cu două minute înainte de vorbă cu Potapov. Îşi priponise bidiviul de o căruţă din preajmă şi, lipit de pământ, asculta atent vuietul şi şuieratul obuzelor ce zburau prin văzduh; când ţiuiau aproape de el, Feodor se făcea una cu povârnişul îngheţat, acoperit de zăpadă, şi zăcea nemişcat, cu faţa în jos. Apoi ridica încetişor, cu grijă, capul şi, cu inima cât un purice, urmărea, chinuit, dacă nu mai bufneşte alt obuz pe lângă el. Cine ar putea spune cât a stat el culcat acolo? Nimeni nu ştie. Cu siguranţă însă că ar fi fost ucis de vreun proiectil rătăcit, care schilodise trei dintre ţăranii lungiţi alături de el pe zăpadă, dar Feodor se ridicase cu câteva clipe mai înainte, sărise în şa şi rămăsese o clipă pe gânduri, întrebându-se încotro s-o ia. Dinspre flancul stâng un tânăr ostaş roşu galopa spre el, ca şi cum i-ar fi venit în ajutor. Îngăimând vorbele pe nerăsuflate, întrebă, fără a se adresa cuiva anume:

— Unde sunt mitralierele? Unde-s mitralierele?

— Care mitraliere?

— Ne trebuie mitraliere; din flancul stâng vin cazacii, puhoi...

La început Feodor crezu că are de-a face cu un viteaz ca şi el. Aruncându-şi însă privirile în direcţia pe care o arăta cavaleristul zări deodată, nu prea departe, o masă neagră venind într-un iureş turbat... Simţi că i se ridică părul măciucă.

— Am să trimit îndată mitraliere de la căruţe! îi strigă el şi cravaşând calul o porni în goană spre coloane.

Ajuns acolo se fâstâci, nu mai ştia ce să spună. Căruţaşii schimbau privirii batjocoritoare, clipeau şiret şi râdeau pe sub mustaţă: se vede treaba că simţiseră de ce venise acolo viteazul. Sau poate că lui Feodor i se păruse numai, poate că ţăranilor nici nu le ardea de el, ci râdeau şi glumeau numai ca să treacă mai repede aceste ceasuri de aşteptare, îngrozitoare, nesfârşite. Să stai şi să aştepţi, să nu te mişti din loc până nu primeşti ordin, în timp ce de jur împrejur şuieră şi ţiuie obuzele, căutând victime. Obuzele

rătăcite zboară departe; ele pot nimeri foarte bine şi în convoiul de căruţe. Numai în glumă poţi spune că în coloana de transport sunt trimişi doar cei ce se tem.

Ia încearcă să vii şi să stai aici – atunci ai să-ţi dai seama ce cuib de fricoşi e coloana de transport! Soldatul se simte la largul lui în lanţul de trăgători: acolo fiecare are puşcă, acolo sute de oameni înaintează cot la cot, cu pieptul înainte, în faţă au mitraliere proprii, însoţite de bubuitul tunurilor. Ce le pasă celor din lanţul de trăgători?! Acolo ai mereu pe cineva alături, ai de cine să te lipeşti, şi la tot pasul găseşti ajutor. Cu totul altfel stau lucrurile la coloana de transport: două sute de căruţe, două sute de ţărani, şi pentru toţi aceşti două sute... unsprezece puşti! Unsprezece puşti, iar cartuşe o nimica toată. E drept că mai e şi o mitralieră de rezervă, dar şi asta trebuie reparată. Unde mai pui că din cei două sute, o sută cincizeci nu ştiu să tragă ca lumea, iar cei care ştiu să tragă sunt schilozi sau bicisnici; câte unul nu-i în stare nici să ducă arma la umăr; singurul lucru pe care-l poate face e să îndemne iapa cu hăţurile. Uite aşa e la coloana de transport! Cazacilor însă le plac coloanele de transport. Şi de ce să nu le înhaţe cu mâinile goale! Şi când dă năvală o sotnie[1] cine să te apere, în cine să-ţi pui nădejdea, de unde să aştepţi ajutor? Cazacii gonesc printre căruţe şi retează la capete cu nemiluita. Cele unsprezece puşti tac şi ele: cât ai clipi cazacii le-au smuls din mâini. Uite aşa e cu coloana de transport, cu adunătura asta de fricoşi; căruţaşii trec printr-o astfel de spaimă, cum nu trec nici cei din lanţul de trăgători!

Aşa că e păcat, jignitor şi nedrept să spui că la coloanele de transport sunt fricoşi; fricoşii tremură pretutindeni, iar spaima de la coloana de transport e cu mult mai grozavă decât cea care-1 înfioară pe ostaşul din lanţul de trăgători!

Klâcikov se simţea cu musca pe căciulă, îl rodea ruşinea. În situaţia lui nici nu putea să intre în vorbă cu ţăranii sau să glumească cu ei, şi nici nu putea să plece – unde să se ducă? Rătăci aşa, printre căruţe, cerând un foc să-şi aprindă ţigara, interesându-se de furaje, de unsoare pentru roţi, de pâine, de conserve, de satul de baştină al celor cu care intra în vorbă: îs de departe sau de pe-aici? Dar toate încercările de a înfiripa o discuţie dădeau greş. Cuvintele sunau deşarte, fără noimă, nimeni nu avea nevoie de ele. Părea că oamenilor de la căruţe le era silă să-i răspundă. Se depărtau de el fără să-l ia în seamă, într-un fel jignitor. Timpul se

[1] Unitate de cavalerie căzăcească, compusă din o sută de cazaci (n. r.).

scurgea încet, anevoie, târându-se ca un vierme veninos. Clipele acestea cumplite îi otrăveau, îi sfredeleau, îi sfâşiau inima lui Feodor ca şi cum ar fi vrut să-l pedepsească pentru frica şi laşitatea lui.

Tunurile urlau, cutremurând împrejurimile şi văzduhul. Bubuitul se zvârcolea în stepă, ca o fiară uriaşă, încolţită, ce se zbate, se zbuciumă şi răcneşte de moarte. În geamătul, vâjâitul şi vuietul acesta, lanţurile de trăgători înaintau sprintene; lupta le dădea curaj. Cu căciula-i neagră bordată cu roşu, într-o burcă[1] tot neagră, ce fâlfâia în bătaia vântului ca aripile unui diavol, Ceapaev zbura de la un capăt la altul al frontului. Silueta lui uscăţivă, înşurubată parcă în şaua căzăcească, apărea ici-colo şi dispărea fulgerător. Dădea ordine din fuga calului, transmitea comunicări, cerea relaţii. Comandanţii, care îl cunoşteau atât de bine pe Ceapaev al lor, îl informau scurt şi repede; niciun cuvânt de prisos, nicio clipă de zăbavă.

— Mitralierele merg toate? întrebă din goană Ceapaev.

— Toate! îi strigă cineva din lanţul de trăgători.

— Câte căruţe cu obuze aveţi?

— Şase.

— Unde-i comandantul?

— În stânga.

Şi Ceapaev zbură spre flancul stâng.

Lanţurile de trăgători se avântau năvalnic. În aceeaşi clipă mitralierele cazacilor începură să răpăie. Luptătorii se aruncară la pământ, se făcură una cu pătura de zăpadă şi încremeniră, aşteptând o nouă comandă.

Prin spatele lanţurilor de trăgători gonea Ceapaev, dând ordine scurt, repede şi poruncitor, şi prinzând răspunsurile din zbor.

Iată-l întorcând brusc calul şi galopând spre comandantul de baterie:

— Trage asupra morilor! Curăţă toate mitralierele de acolo! De staniţă să nu te atingi până nu-ţi ordon!

Şi, întorcându-şi repede fugarul, se îndreptă spre lanţurile de trăgători. Tunurile, mânioase, prinseră să bubuie mai des, mai aprig. Staniţa se grăbea, încordată, să oprească lanţurile ce înaintau în salturi. Dinspre mori se auziră urlete şi deodată răbufni un pârâit scurt şi strident, ca un lătrat: începuseră să tragă toate mitralierele deodată. Focul se înteţea din amândouă părţile. Dar, cu

[1] Haină lungă şi largă de postav, îmblănită (n. r.).

fiecare clipă, ostaşii roşii se apropiau tot mai mult, obuzele cădeau şi explodau tot mai precis; ţi se tăia răsuflarea la gândul că moartea e atât de aproape, că duşmanul e la o zvârlitură de băţ, că trebuie să-l dobori şi să pătrunzi în staniţă, urmărindu-l pas cu pas...

Întărâtat, cu ochi scânteietori, Ceapaev zorea de colo, colo. Trimitea călăreţi ba la mitraliere, ba la căruţele cu obuze, ba la comandantul regimentului, pornea iarăşi în galop şi ostaşii zăreau peste tot silueta lui subţire. Un cavalerist se apropie în goană şi-i comunică ceva foarte grăbit.

— Unde? La flancul stâng? se repezi Ceapaev.

— Da.

— Sunt mulţi?

— Da, vă rog.

— Mitralierele sunt la posturi?

— Totul e în ordine. Am trimis după ajutor...

Şi Ceapaev goni într-acolo, spre flancul stâng, unde era primejdia mai mare. Cazacii se năpusteau puhoi... Caii lor galopau foarte aproape... Ceapai se opri lângă comandantul batalionului.

— Nu vă mişcaţi niciun pas! Toţi, în lanţul de trăgători! Trageţi salve!

— Am înţeles.

Apoi zbură ca vântul printre rândurile de ostaşi culcaţi la pământ.

— Nu vă fie teamă, nu vă fie teamă, băieţi! Nu vă ridicaţi... Lăsaţi-i să se apropie, şi apoi deschideţi focul la comandă... Staţi cu toţii pe loc... Foc la comandă!!!

Ce bine le prindea ostaşilor un cuvânt de îmbărbătare în clipele acelea hotărâtoare, ultimele! Acum erau liniştiţi. Auzeau şi vedeau că Ceapaev e cu ei şi erau siguri că nu se va întâmpla nimic rău.

De îndată ce puhoiul de cazaci ajunse în bătaia puştii urmă o salvă, apoi alta... Mitralierele începură să ţăcăne nervos...

„Ta-ta-ta... ta-ta-ta... ta-ta-ta...” răpăiau necontenit mitralierele.

„Pa-ac! Pa-ac! Pa-ac!” le ţineau isonul salvele tăioase, răspicate...

Puhoiul se clătina, năuc, încremenit pentru o clipă.

„Pa-ac!... Pa-ac!...” răbufneau sec salvele... Încă o clipă şi avalanşa nu mai înaintează... O altă clipă şi caii îşi întorc capetele. Cazacii o iau la sănătoasa, iar în urma lor răsună: „Ta-ta-ta... Pa-ac!... Pa-ac!... Ta-ta-ta... Pa-ac!... Pa-ac!”

Atacul fusese respins. Ostaşii ridicară de la pământ capetele albe. Pe feţele unora, încă înfierbântate şi neliniştite, flutura sfios un zâmbet speriat... Lanţurile de trăgători ajunseseră chiar lângă staniţă... Salturile erau tot mai scurte şi mai dese... Focul mitralierelor căzăceşti biciuia, cu un piuit subţire, lanţurile de trăgători. Şi, îndată ce ostaşii se ridicară în picioare, răsunară salvele căzăceşti, acoperite de pârâitul mărunt, tremurător al mitralierelor. Ostaşii ajunseră dincolo de primele mori, şi, pitulându-se pe după movile, furişându-se pe lângă garduri, pătrundeau tot mai adânc şi mai adânc în staniţă...

Pe neaşteptate, izbucniră strigăte:

— Tovarăşi! Ura... Ura... Ura!!!

Lanţul de trăgători fremăta, tresărea, ostaşii luară puştile în cumpănire şi, în pas viu, se avântară la ultimul atac.

Mitralierele căzăceşti nu se mai auzeau; mitraliorii fuseseră căsăpiţi. În staniţă se revărsau valuri gălăgioase de ostaşi roşii... Ultimii călăreţi se mistuiră în zare.

Armata Roşie intrase în staniţa Slomihinskaia...

Abătut, tulburat, Feodor Klâcikov ieşi din adăpostul în care se ascunsese în chip ruşinos. Se îndreptă din nou spre lanţurile de trăgători. Nu ştia ce se întâmplase acolo, dar auzea împuşcături tot mai rare, şi apoi linişte, focul încetase.

„Cu siguranţă că ai noştri au intrat în staniţă, îşi spuse el, deşi s-ar putea să se fi întâmplat şi altfel: să fi fost încercuiţi, să fi luptat cât au putut şi să se fi predat. Poate că acum cazacii, îmbătaţi de izbândă, îi scaldă într-o baltă de sânge. În zece minute vor sosi aici în galop ca să pună mâna pe căruţe. Şi o dată cu căruţele îl vor lua şi pe el, comisarul. Ce ruşine! Ce infamie nemaipomenită! Îi venea să intre în pământ când se gândea că în prima luptă i-a pierit curajul, a tremurat ca un iepure, şi-a înşelat propriile-i speranţe şi aşteptări. Unde erau bărbăţia, curajul, eroismul la care se gândise atât de mult cât timp fusese departe de lanţurile de trăgători, departe de câmpul de luptă, departe de obuze şi de gloanţe?”

Zdrobit, copleşit de sentimentul vinovăţiei sale, se îndreptă în trap uşor spre locul unde fugise în chip atât de ruşinos cu două ceasuri în urmă. Trecu de colina în spatele căreia stătuse lungit împreună cu căruţaşii şi zări aproape de tot o groapă uriaşă săpată de un obuz, iar pe zăpadă o pată de sânge. De unde sânge? Al cui să fie? Încă nu aflase că un obuz căzuse aici şi zdrobise trei dintre căruţaşii cu care stătuse de vorbă cu puţin mai înainte.

Dincolo de colină se întindea şesul neted: pe acolo înaintase lanţul nostru de trăgători. Unde or fi acum? Or fi în staniţă? Sau poate pe malul celălalt al Uzenuiui? Să-i fi gonit cazacii până acolo? Mai ştii?! I-or fi fugărit prin toată staniţa!

Îl năpădiră tot soiul de bănuieli şi făcea felurite presupuneri.

Între timp, un călăreţ se apropie de el în trap. Pesemne şi ăsta „căuta mitraliere”. Îi turuia gura ca o moară, dar vorbea fără şir. Feodor îl privi ţintă în ochi şi îşi dădu seama că amândoi suferă de aceeaşi boală.

— Unde or fi ai noştri? întrebă cu un aer foarte firesc călăreţul.

— Şi eu îi caut, răspunse dispreţuitor Feodor, simţind că-i plesneşte obrazul de ruşine. Fiecare dintre ei înţelesese tot ceea ce se petrecuse cu celălalt.

— Or fi în staniţă? întrebă necunoscutul, cu un căscat prefăcut şi silindu-se să pară calm.

— Poate, încuviinţă Feodor.

— Păi atunci să mergem şi noi, ce zici?

— Unde?

— În staniţă!

— Dar dacă-s cazacii acolo?

— Nu cred... Au intrat ai noştri, desigur... Cu toate că, cine ştie...

— Tocmai asta-i... Dacă le cazi în gheare nu mai ai nicio scăpare!

S-au tot îndemnat aşa unul pe altul de câteva ori şi tot de atâtea ori a căutat fiecare să-l convingă pe celălalt să renunţe, prevenindu-l, atrăgându-i atenţia că-i primejdios şi arătând că ar trebui mai întâi să afle, pe ocolite şi cu precauţie, cine stăpâneşte acum staniţa.

Tot discutând, înaintară încet-încet şi nici nu observară că se aflau la o jumătate de verstă de staniţă şi că de la mori erau foarte bine văzuţi; îşi dădură seama că n-au unde să se ascundă şi că dacă ar fi urmăriţi n-ar avea rost să fugă pentru că tot i-ar ajunge gloanţele mitralierelor.

Mergeau înainte tremurând ca varga. Nu ştiau ce-i aşteaptă şi se îngrozeau. Dârdâiau şi îşi vedeau de drum.

Când dădură de primele cocioabe, le ieşi în cale un băieţel de vreo zece ani.

— Puştiule, hei puştiule, Armata Roşie a intrat în sat?

— Da, sună vesel, ca un clopoţel, glasul copilului. Dar dumneavoastră de unde veniţi?

— Nu-i treaba ta, piciule! Hai, şterge-o! Du-te la joacă... Nu te

privesc chestiunile militare, răspunse Feodor părinteşte, potolind curiozitatea, cu totul nelalocul ei, a băieţaşului.

Auzind că nu mai e nicio primejdie, tovarăşul lui de drum dispăru într-o clipită, discret şi fără urmă. Klâcikov, liniştit, însă tot atât de abătut şi ruşinat, intră în staniţa ocupată de regimentele roşii. Încercă să se mângâie cu gândul că aşa păţesc toţi „bobocii” la prima luptă; că mai târziu va arăta el ce poate şi că, începând de la a doua sau a treia luptă, are să se schimbe cu desăvârşire...

Feodor nu s-a înşelat: un an mai târziu a fost decorat cu ordinul Drapelul Roşu pentru o acţiune din cele mai strălucite. Prima luptă a fost o lecţie aspră, din care a învăţat mult. Ce i s-a întâmplat la Slomihinskaia nu s-a mai repetat niciodată în tot timpul războiului civil, cu toate că uneori s-a aflat în situaţii mult mai grele şi mai complicate decât lupta de la Slomihinskaia... A dobândit însuşirile la care a năzuit: curaj, sânge rece, stăpânire de sine, priceperea de a cumpăni o situaţie şi de a lua repede măsurile necesare... Dar toate astea au venit treptat; ca să ajungă aci, a trebuit să străbată mai întâi un drum, pare-se, obligatoriu: de la zăpăceală şi teamă, la calm şi demnitate.

Întrebând pe cei pe care-i întâlnea în drum unde se oprise statul-major, Klâcikov băgă de seamă că oamenii îi răspundeau grăbiţi, parcă în silă. Toată staniţa se ridicase în picioare, era o zarvă şi o fierbere grozavă. Cazacii fuseseră puşi pe fugă, iar unităţi trimise anume îi urmăreau. Pricina neliniştii nu stătea nici în primejdiile de ordin militar, nici în pregătirile de luptă. Care să fie cauza frământării?

Feodor se apropie pe nesimţite de casa în care se instalase statul-major, încăpătoarea casă a negustorului Karpov. Erau toţi în păr: Ceapaev, tovarăşii lui, Iojikov, acesta din urmă îi rămăsese în minte multă vreme. Iojikov înţelesese pesemne ce se întâmplase şi îl primi pe „fiul rătăcitor” cu un zâmbet abia stăpânit:

— Ai fost să faci ordine pe la formaţiunile de spate... tovarăşe Klâcikov?... şi ochii lui, cu sclipiri aurii, râdeau batjocoritor.

— Da... Am fost reţinut acolo, mormăi încurcat Feodor, apoi, adresându-se lui Ceapaev, întrebă: Aţi încunoştiinţat armata?

— Uite, acum vrem s-o facem... Din Uralsk ne vin ştiri bune... Acolo au înaintat mult, curăţă drumul spre Lbişeensk...

— N-ar fi rău... Dar noi cum stăm cu staniţa Saharnaia?

De îndată ce puse întrebarea i se făcu ruşine; i se păreau vorbe

de prisos, după cum, de altfel, i se părea că şi el însuşi e de prisos. „Ei s-au dus cu toţii la atac, au luptat şi şi-au primejduit viaţa, pe câtă vreme eu am catadicsit să apar după două ceasuri!”

Remuşcările îi sfâşiau inima; obrajii îi ardeau ca para focului!

Ţărancele se apropiau, una câte una, de casă. Gesticulând de zor, se străduiau să înduplece santinelele şi plantoanele, încercând zadarnic să pătrundă la statul-major. De la fereastră se vedea bine că n-au să le lase; înfăţişarea netulburată şi zeflemitoare a ostaşilor arăta că sunt de neclintit. Feodor ieşi şi căută să le afle păsurile. Femeile se plângeau de noii lor oaspeţi. „Ostaşii roşii, ziceau ele, ne şterpelesc lucrurile.” Feodor le însoţi numaidecât la faţa locului, se interesă şi cercetă ce li s-a luat, însemnă totul şi făgădui femeilor că lucrurile vor fi căutate şi înapoiate.

Fără îndoială că se săvârşeau jafuri. Intrarea trupelor în diferite localităţi era urmată inevitabil de jafuri. Feodor a avut deseori prilejul să se convingă de acest adevăr, atât în ceea ce priveşte trupele roşii, cât şi cele duşmane. Jaful e ca o stihie, un fenomen cu care e greu de luptat şi care va dăinui atâta vreme cât va dăinui războiul. Luptătorii din zilele noastre, întărâtaţi, cu mentalitatea lor specific războinică, dominată de spiritul distrugerii, s-au obişnuit să prade. Jafurile de război vor dispare numai o dată cu dispariţia războiului. Asta aşa e. Dar nu înseamnă deloc că nu pot fi combătute de pe acum, şi chiar cu foarte-foarte mult succes.

Feodor avu prilejul să descopere o serie întreagă de prădăciuni fără nicio noimă, care n-aveau nimic comun cu tendinţa omului de a se căpătui. Iată, de pildă, un ostaş roşu târând o boccea cât toate zilele, plină cu tot felul de boarfe.

— Ce-i cu asta? Ia arată ce-ai acolo!

Cu aerul cel mai liniştit din lume, soldatul puse bocceaua pe zăpadă, o desfăcu şi scoase la iveală cămăşuţe de copii, scutece, tot felul de jucării, cârpe, rochiţe...

— Ce ai de gând să faci cu ele, prietene?

Ostaşul tăcea. Îşi dădea seama şi el că n-avea ce face cu ele.

— De ce ai luat lucrurile astea, ia spune?!

— Le-am luat şi eu la întâmplare, aşa cum fac toţi.

— Bine, dar pentru ce?

— Ştiu şi eu?

— Ei vezi! O ţărancă a venit la mine şi s-a plâns... Îşi căuta lucrurile. Poate că or fi chiar astea?

— Poate... Să şi le ia! încuviinţă flăcăul, fără pic de părere de rău

că se desparte de ele.

— Nu „să şi le ia”, trebuie să i le duci tu înapoi, îl povăţui Klâcikov autoritar, dar prieteneşte, fără umbră de răutate.

— Pot să i le şi duc, răspunse soldatul. I le duc, fireşte, ce să umble muierea pe drumuri? Spune-mi unde, şi i le duc numaidecât.

Feodor se interesă de unde luase ostaşul lucrurile şi îl întovărăşi până la locuinţa femeii. Ostaşul, fără să crâcnească, puse boarfele pe un pat de fier prăpădit; stătu locului o clipă, apoi apăsă pe clanţă şi ieşi fără să spună un cuvânt.

Mai târziu, Feodor întâlni un altul. Purta pe cap un cărucior de copil împletit din răchită; poate avea de gând să-l bage în sobă sau poate îl luase pur şi simplu ca să facă haz. Se mai întâmplau şi din astea – se înveseleau oamenii cum îi tăia capul. Un zdrahon cu labe ca de urs înşfăca pe câte un Mihriutka pletos, cu cizme grele şi pline de noroi, o matahală de om cu o claie de păr de culoarea inului, punea gabja pe el şi-l târa spre un astfel de cărucior de copil. Mihriutka urla, dădea din mâini şi din picioare, speriind trecătorii cu ţipetele lui. Oriunde s-ar fi petrecut lucrurile – într-o staniţă, într-un sat sau în oraş – jocul era peste tot la fel. Oricât ar fi zbierat, tot nu-l scăpa: flăcăii alergau din toate părţile, puneau mâna, îl legau fedeleş de nu mai putea să facă nicio mişcare şi-l vârau, ghem, în cărucior, cu mâinile răsucite şi bine strânse cu o frânghie. Apoi alegeau un povârniş cât mai prăvălatic şi, de sus, dă-i drumul cu căruciorul, de-a rostogolul!

Şi să te ţii râsete! Ce desfătare voinicească!

De astă dată Klâcikov izbândise din nou: flăcăul îi înapoie căruciorul fără urme de părere de rău, deoarece n-avea deloc nevoie de el, îl luase numai pentru că îi plăcuse.

Aşa au fost găsite şi înapoiate multe lucruri; staniţa se potoli şi jalbele încetară. Ceapaev dădu ordin să fie adunaţi imediat toţi comandanţii: le ordonă pe un ton aspru să se facă percheziţii peste tot, să fie arestaţi toţi cei la care se vor găsi lucruri de furat. Lucrurile găsite trebuiau să fie adunate în anumite puncte; să se numească o comisie specială de distribuire, urmând să fie chemaţi păgubaşii şi să li se asculte plângerile, dar... numai cei săraci. Cât despre „burjui”, nu li se dă nimic, nicio copeică. Avutul lor va fi predat la casieriile regimentelor ce trebuiau înfiinţate imediat, fără întârziere! Cei care vor aduce singuri lucrurile înapoi să fie lăsaţi în pace şi să nu fie arestaţi. În două ceasuri toţi ostaşii să fie adunaţi în piaţă şi să li se anunţe că „însuşi Ceapaev va veni să le

vorbească”... Chiar aşa ordonă să se anunţe: „însuşi Ceapaev va veni să le vorbească!”

Două ceasuri mai târziu, Petka Isaev îi raportă lui Ceapaev că ostaşii roşii s-au adunat în piaţă şi îl aşteaptă. În aceeaşi clipă sosi comandantul unui regiment şi Ceapaev porni împreună cu el spre piaţă. Feodor îl auzea pentru prima oară pe Ceapaev vorbind. De multă vreme se dezobişnuise să asculte astfel de oratori. În faţa unui auditoriu format din muncitori Ceapaev n-ar fi făcut două parale, n-ar fi fost bun de nimic, acolo ar fi fost luat în râs. Aici, însă, lucrurile stăteau cu totul altfel. Dimpotrivă, cuvântarea lui avu un mare răsunet. O începuse abrupt, fără introduceri sau lămuriri, trecând direct la chestiunea pentru care îi adunase pe ostaşi: jafurile. În continuare pomeni în treacăt o mulţime de amănunte inutile, agăţându-se de tot ce-i venea întâmplător în minte şi putea fi „legat de problemă” într-un fel oarecare. Cuvântarea lui era fără şir, lipsită de unitate, de un plan diriguitor; spunea tot ce-i venea în gând. Cu toate acestea, în ciuda nenumăratelor slăbiciuni, cuvântarea făcu o impresie extraordinară. Şi nu era numai o impresie superficială şi trecătoare, nu! Omul acesta avea o putere de înrâurire, de pătrundere, ce lăsa urme adânci. Din cuvântarea lui se revărsa sinceritate, energie, puritate şi un fel de cinste naivă, aproape copilărească. Ascultându-l, simţeai că această cuvântare dezlânată, plină de amănunte neînsemnate, nu era vorbărie goală şi nici poză, ci profesiunea de credinţă, pasionată, sinceră, a unui om de suflet; era chemarea unui luptător jignit şi care protestează; un îndemn viu şi convingător şi, dacă vreţi, în acelaşi timp, un ordin; pentru triumful adevărului, Ceapaev putea şi ştia nu numai să îndemne, ci să şi ordone! „Vă ordon, spunea el, să nu mai furaţi niciodată. Numai ticăloşii jefuiesc. Aţi înţeles?”

Ordinul fu primit de mulţimea de mii de oameni cu strigăte de încuviinţare şi recunoştinţă, asurzitoare, pornite din adâncul inimii. Domnea un entuziasm de nedescris. Ostaşii jurau cu toată convingerea, jurau sincer conducătorului lor, că nu vor mai îngădui niciodată jaful, că ei înşişi îi vor împuşca pe loc pe cei vinovaţi.

Dar vai! nu-şi dădeau seama că aşa ceva era *cu neputinţă* de realizat, că în *război* jaful nu putea fi stârpit din *rădăcină*; totuşi ei jurau cu convingere şi, fără îndoială, jafurile au fost *reduse* la minimul posibil pe front.

Iată câteva frânturi din cuvântarea lui Ceapaev:

— Tovarăşi! vocea lui metalică acoperea piaţa. Nu voi îngădui

nicio clipă cele ce s-au petrecut! Voi trage cel dintâi, cu *mâna mea* în ticălos! şi flutură energic braţul drept. De mă veţi prinde pe mine furând, trageţi, nu-l cruţaţi pe Ceapaev! Sunt comandantul vostru, dar numai pe câmpul de luptă. În afara serviciului, sunt tovarăşul vostru. Aveţi nevoie de mine, veniţi la orice oră din zi şi din noapte. Dacă e nevoie, treziţi-mă din somn. Sunt întotdeauna cu voi, oricând gata să vă ascult şi să vă răspund la ce vă doare... Dacă mănânc aşezaţi-vă la masa mea; dacă beau ceai să bem împreună. Aşa comandant sunt eu!

Feodor se simţi cam stingherit de această lăudăroşenie copilărească, sfruntată, dar Ceapaev, după ce răsuflă o clipă, urmă netulburat:

— Eu m-am obişnuit cu viaţa asta, tovarăşi! N-am fost pe la „Academii", nu am urmat cursuri, dar cu toate acestea am organizat paisprezece regimente, şi pe toate le-am comandat. Şi ce ordine domnea acolo! Nu se jefuia niciodată. La mine nu s-a întâmplat nicicând ca soldaţii roşii să fure rasele popilor din biserici... Sunteţi oare popi, să vă îmbrăcaţi cu rasă? Atunci de ce să le furaţi, ticăloşilor?

Ceapaev se întoarse ameninţător într-o parte, apoi în cealaltă, îşi dădu capul pe spate, sfredeli mulţimea cu o privire ageră, ca şi cum ar fi vrut să recunoască în masa cenuşie de mii de oameni care-l înconjura pe răufăcătorii de care vorbise.

— Popii sunt nişte mincinoşi, e lucru ştiut, enunţă Ceapaev o idee profundă. Ei dintr-asta trăiesc, că dacă n-ar minţi n-ar fi popi... Nu mânca de dulce, zice popa, dar el se îndoapă cu gâscă friptă în unt, de-i trosnesc fălcile. Nu te atinge de lucrul altuia, zice popa, dar el fură pe rupte. Uite, de asta mi s-a şi făcut lehamite de popi!... Toate-astea-s adevărate, totuşi nu-avem de ce să ne legăm de credinţa altora, de vreme ce nu ne supără cu nimic. Am dreptate, tovarăşi?

Momentul era cât se poate de prielnic. Ceapaev o ştia prea bine, tocmai de aceea pusese întrebarea sa cu tâlc, exact în acest moment.

Ostaşii roşii, ţăranii, înfierbântaţi de cuvântarea lui Ceapaev, ieşind din tăcerea îndelungată ce-i sugruma, izbucniră în strigăte asurzitoare.

Asta urmărea şi Ceapaev. Câştigase simpatia ascultătorilor şi, oricum şi-ar fi desfăşurat mai departe cuvântarea, succesul îi era asigurat.

— Uite, de pildă, jefuieşti o casă... Osteneală de pomană că şi aşa toate lucrurile sunt ale tale... Odată războiul terminat, cine are să se folosească de ele, dacă nu voi? Totul va fi al nostru. Dacă se iau o sută de vaci de la un burjui, atunci o sută de ţărani vor primi fiecare câte o vacă... Dacă i se ia îmbrăcămintea, şi ea trebuie împărţită, deopotrivă... N-am dreptate?

— Sigur că ai dreptate! Aşa-i! Aşa-i! tună din toate părţile răspunsul.

Obrajii se îmbujorau, ochii scăpărau, străluceau de entuziasm... Prin crâmpeie de cuvinte, clătinări din cap, râsete, ocheade vesele, ostaşii roşii îşi mărturiseau simpatia, aprobarea şi satisfacţia... Ceapaev stăpânea sufletul colectiv al mulţimii, silind-o să gândească şi să simtă ceea ce gândea şi simţea el însuşi.

— Să nu furaţi!... strigă el, întărindu-şi vorbele cu un gest hotărât al braţului stâng. Tăcu o clipă, negăsind cuvântul de care avea nevoie. Să nu furaţi, vă zic, ci strângeţi tot grămadă şi predaţi comandantului vostru, predaţi-i tot ce aţi luat de la burjui! Comandantul are să le vândă şi are să verse banii la casieria regimentului... Eşti rănit, capeţi o sută de ruble de la casierie... Te omoară, primeşte câte o sută de ruble fiecare membru din familia ta! Ei, ce ziceţi? Am sau nu am dreptate?

De astă dată se petrecu ceva de nedescris, entuziasmul se transformă într-o explozie de exaltare, strigătele se prefăcură în urlete nestăvilite, frenetice...

— Să aduceţi tot, termină Ceapaev, după ce se potoli freamătul, tot ce aţi luat, până la cel din urmă capăt de aţă. După aceea o să vedem ce şi cum trebuie dat, şi ce trebuie lăsat, tot spre folosul vostru. Aţi înţeles? Lui Ceapaev nu-i place să glumească: atâta timp cât o să mă ascultaţi, sunt tovarăşul vostru, dar de nu-i disciplină, atunci să nu vă plângeţi de mine.

Ultimele cuvinte ale lui Ceapaev fură acoperite de un tunet de aplauze şi urale nesfârşite.

Pe lada de pe care tocmai coborâse Ceapaev sări un ostaş roşu, îşi descheie într-o clipită mantaua, îşi ridică bluza şi cu o mişcare rapidă îşi desfăcu cingătoarea căzăcească masivă, încrustată cu argint, care-i ţinea pantalonii.

— Uitaţi-o, tovarăşi, strigă flăcăul, învârtind cingătoarea pe deasupra capului, o port de şapte luni... Am câştigat-o într-o bătălie. Eu l-am ucis, eu i-am luat-o. Şi, totuşi, o dau. N-am nevoie de ea. La ce bun? O dau ca să fie în folosul tuturor. Trăiască

viteazul nostru comandant, tovarăşul Ceapaev!

Mulţimea fremăta, exprimându-şi zgomotos entuziasmul.

Feodor vedea cât de adâncă era impresia produsă de cuvântarea lui Ceapaev, se bucura de acest efect, dar îl cam îngrijora chestiunea cu „suta de vaci” şi îmbrăcămintea pe care urmau să o împartă „deopotrivă”; şi apoi nici cu comisiile acestea pe regimente nu era prea bine.

— Tovarăşe Ceapaev, spuse el, aş vrea să fac chiar acum cunoştinţă cu ostaşii roşii şi aş mai vrea să le spun câteva cuvinte despre situaţia generală din ţară; numai că v-aş ruga să-i anunţaţi personal că are să le vorbească comisarul, tovarăşul Klâcikov.

Ceapaev urcă imediat pe ladă, îl anunţă, şi Feodor începu să vorbească despre luptele care se desfăşurau pe alte fronturi, împotriva lui Kolceak, împotriva lui Denikin, împotriva tuturor căpeteniilor armatelor albe. Se referi în treacăt la situaţia internaţională, spuse câteva cuvinte despre viaţa economică a statului. Din când în când, aşa ca printre altele şi pentru a-şi ilustra expunerea, cită exemple date de Ceapaev, se opri asupra lor şi, fără să le combată făţiş, le completă cu astfel de „explicaţii” încât din principiile acestuia nu mai rămânea decât o vagă amintire...

Feodor proceda cu o extremă prudenţă la dărâmarea tezelor lui Ceapaev şi tot timpul folosea expresii cam de felul următor: „Admirabila şi justa idee exprimată de tovarăşul Ceapaev cu privire la avutul nostru *comun*, duşmanii noştri ar răstălmăci-o desigur în sensul că noi am lua, am fura şi am împărţi totul, aşa cum i se năzare fiecăruia... Dar nu aşa înţelegem noi, tovarăşul Ceapaev şi cu mine, această chestiune şi, de altfel, nici voi n-o înţelegeţi aşa...” Şi Feodor darâmă sistemul de „împărţeală”, propus chiar de Ceapaev. În orice caz, numai aşa putea fi dezvoltat şi interpretat vestitul lui exemplu: „o sută de vaci luate, le vom împărţi la o sută de ţărani, câte o vacă de fiecare...” Era cu neputinţă să laşi asemenea teze fără explicaţie.

Răstimpul, ce e drept scurt, pe care Ceapaev îl petrecuse într-un grup de anarhişti, trecutul lui de ţăran şi firea sa cutezătoare, necumpătată, haotică, nedisciplinată, toate acestea îi imprimau o mentalitate cam anarhică, îl îndemnau să activeze ca un simplu partizan.

Cuvântul are într-adevăr o putere nemaipomenită: în staniţă jafurile, silniciile şi fărădelegile au luat sfârşit.

Îndată ce se termină mitingul, Feodor îl căută pe Iojikov, voia să

se sfătuiască cu el dacă n-ar fi bine să se înfiinţeze în aceeaşi zi un comitet revoluţionar în staniţă sau să se aştepte până a doua zi dimineaţă. Iojikov însă bombăni ceva neînţeles, ocolind un răspuns direct. Feodor hotărî să acţioneze singur: îi înştiinţă pe săteni să se adune numaidecât la sediul conducerii staniţei, invită şi trei lucrători politici, îşi notă câteva probleme pe care urma să le discute şi hotărî să-şi încerce norocul şi să pornească singur la treaba cea nouă. Până atunci n-avusese prilejul să înfiinţeze comitete revoluţionare în zona acţiunilor militare. Locuitorii staniţei se adunară în număr atât de mare, încât încăperea se dovedi prea mică. Iojikov aflând că comitetul revoluţionar va lua fiinţă, chiar fără el, veni singur. La început, Feodor nu prea înţelegea ce urmărea Iojikov. Abia mai târziu pricepu că Iojikov voia să strângă cât mai mult material cu privire la inactivitatea lui Feodor, la incapacitatea lui, la lipsa lui de energie etc., pentru ca Feodor să fie rechemat, iar el să rămână comisar al grupării. Avusese de gând să înfiinţeze singur comitetul revoluţionar şi să-l pună pe Feodor în faţa unui fapt împlinit, dar nu apucase s-o facă.

Aşa cum se întâmplă de obicei în asemenea împrejurări, cei de faţă şovăiau. Şi nici nu era de mirare. Ieri, îi strânseseră cazacii în acelaşi loc, ca să aleagă căpeteniile staniţei. Azi, vin roşii, înfiinţează un comitet revoluţionar; iar mâine poate că se vor întoarce iar cazacii, şi atunci ce va fi? Nu vor zbura oare capetele cetăţenilor aleşi să conducă staniţa?

Nimeni nu voia să lucreze în comitetul revoluţionar – le era teamă. Cei cărora nu le era teamă şi care înţelegeau toată complexitatea şi gravitatea evenimentelor părăsiseră de mult staniţa, plecaseră la oraş şi se înrolaseră în Armata Roşie. În comitetul revoluţionar fură numiţi lucrători politici din unităţi. Începură apoi discuţii despre munca pe care urmau s-o desfăşoare; ce trebuia făcut în primul rând, ce în al doilea rând, ce putea fi amânat etc. Pentru acoperirea primelor cheltuieli hotărâră să ceară celor de faţă să dea fiecare cât poate, iar apoi să umble cu căciula roată, prin toată staniţa. După aceea urmau să ia legătură cu Uralskul, pentru a primi de acolo directive şi îndrumări, şi poate chiar un ajutor bănesc.

Feodor se strădui să explice cât mai desluşit sarcinile comitetului revoluţionar, şi totodată şi pe cele ale Puterii sovietice. Sătenii ascultau, se declarau de acord, încuviinţau... În staniţă se statornici Puterea sovietică. Deasupra pridvorului fostei primării căzăceşti fu

înălţat un mic drapel roşu.

Spre seară, patrula de cercetare se întoarse, dar fără rezultat. Încercase pe ici, pe colo, căutase, iscodise, cercetase, dar din pricina revărsării apelor Cijinskului nici nu te puteai gândi să ajungi cu sania la drumul mare care duce spre Uralsk. E drept că dimineaţa totul îngheţa tun, dar peste zi zăpada din stepe se făcea moale şi lipicioasă. Zilele călduroase de martie fleşcăiseră şi topiseră zăpada, desfundând drumurile. Ofensiva trebuia oprită până la noi ordine. În casa mare a negustorului Karpov se adunară toţi comandanţii. Ceapaev ordonă să se instaleze posturi de pază, convoaiele să fie aduse mai aproape, să se facă ordine în staniţa sovietică... Tot acolo erau aduşi prizonierii. Un kirghiz, prins în stepă, fu interogat îndelung, însă fără rezultat. Aflară că în apropiere de Şilnaia-Balta – sat aflat la câteva zeci de verste – cazacii îşi făceau de cap şi erau gata să ocupe satul; trebuiau trimise acolo neîntârziat o parte din forţele disponibile. Aceasta era problema ce se discuta acum. Şi câte alte treburi mai erau! Parcă le poţi înşira pe toate?

Amurgul se lăsase ca o ceaţă neagră. Istoviţi de marşurile şi frământările de peste zi, comandanţii dormeau. Feodor adormise şi el. Curând, Ceapaev îl trezi, ca să semneze un ordin. Se deşteptă, semnă şi adormi din nou. Şi din nou îl trezi Ceapaev. Acest om uimitor nu închise ochii până în zori. De câte ori se deştepta, Feodor îl vedea pe Ceapaev stând la masă singur, la lumina zgârcită a unui opaiţ violet. Aplecat greoi deasupra unei hărţi, cu compasul favorit în mână, acelaşi pe care îl avusese şi la Alexandrov-Gai – măsura întruna şi nota, iar măsura şi iar nota... Toată noaptea, până la cântatul cocoşilor, măsură pe hartă, ascultând sforăitul puternic al comandanţilor adormiţi. La uşă, ţinând strâns puşca, moţăia santinela, ciocnindu-şi mereu fruntea cenuşie de muchia neagră a baionetei.

Rămaseră patru zile la Slomihinskaia. Frunze îi anunţă, prin fir direct, că trimite brigada pe frontul Orenburg. Dar împrejurările îl siliră să-şi schimbe repede hotărârea; brigada nu fu trimisă spre Orenburg, ci spre raionul Buzuluk. Frunze îi chemă pe Ceapaev şi pe Klâcikov, la el, la Samara, ca să hotărască amănuntele acestei operaţii.

În patru minute fură gata de plecare. Ştiau că nu se vor mai

întoarce pe meleagurile acelea. Aruncară raniţele în sanie. Caii înhămaţi la troică fremătau nerăbdători: fuseseră aleşi cei mai buni, cei mai iuţi.

Averka era pe capră, gata să le dea drumul, glonţ, prin stepă; ţinea hăţurile din scurt, voiniceşte, strânse ca buzele unei bătrâne. Potapov, Cekov, Tiotkin Ilia, toţi flăcăii lui Ceapaev, ieşiră în curte să-i petreacă.

— Să nu ne laşi mult pe aici, tovarăşe Ceapaev...

— Cum ajung, vă chem acolo!

Şi troica porni...

Prin învolburările de nea răzbăteau strigătele de rămas bun. De pe pridvor, ochii răsfrângeau, ca nişte oglinjoare, mâhnirea despărţirii. Un chiuit, o pocnitură de bici, o căciulă aruncată în văzduh... Pridvorul dispăru, trist, mohorât şi rămase undeva în urmă înghiţit de întinderea de zăpadă, răscolită de copitele cailor.

Stepă şi iar stepa! Amurguri purpurii şi leagăne albe de nea pufoasă. Ca un suspin, vântul pribegea cu undele-i reci şi aromitoare, plutea pe deasupra troienelor albe, pe deasupra pustiului înzăpezit, se pierdea în azuriul neprihănit al cerului de martie!

De la Slomihinskaia au făcut cale întoarsă spre Alexandrov-Gai, pe acelaşi drum pe care trecuseră mai ieri cu regimentele.

Mergeau în tăcere. Pentru călător stepa e ca un culcuş: îl îmbie la somn dulce.

Iată şi Kazacia-Talovka. Parcă ieri se pregătiseră aici de luptă, studiaseră harta, brăzdând-o în lung şi-n lat cu compasul şi ţinuseră consfătuiri, storcându-şi mintea ca să găsească mijlocul să zdrobească căzăcimea şi s-o facă praf! Şi noaptea aceea cu cântecele, cu glumele ei, după care se lăsase o linişte adâncă, tulburată de sforăitul asurzitor al ostaşilor istoviţi, adormiţi buştean...

Feodor îşi aduse aminte de focurile din noapte şi de ţăranul cu barba roşcată din preajma lor, şi de flăcăul cu părul cârlionţat, ce întorcea cartofii în spuză, scoţându-i cu baioneta. Unde or fi acum? Or mai fi în viaţă?

Aşa merse până la Alexandrov-Gai, cufundat în amintiri despre cele trăite, chibzuind şi cumpănindu-şi faptele.

La Algai nu zăboviră mult: îşi traseră puţin sufletul, îmbucară ceva, şi – la drum! Străbătură în goană stepa, cu troici de schimb până la Samara.

VII

LA DRUM

Ceapaev era un om de care puteai să te apropii şi să legi uşor prietenie cu el, dar tot atât de uşor şi de brusc puteai s-o şi curmi. Odată îşi ieşea din sărite, striga cât îl ţinea gura, te înjura, te bruftuluia, te ocăra, te repezea, se dezlănţuia nestăvilit, necruţător; mânia, furia lui oarbă îl scoteau din minţi. O clipă mai târziu se potolea şi-i părea nespus de rău. Cu încetul îşi reamintea ce-a făcut, cântărea, judeca, deosebea ceea ce era important şi serios de ceea ce era neînsemnat, întâmplător, ca grăuntele de pleavă, ca grâul de neghină. Odată lămurit, era gata să dea înapoi. Dar nu întotdeauna şi nu în faţa oricui: numai când voia şi numai în faţa celui pe care îl respecta, pe care îl preţuia. În clipele acelea, trebuia să-l provoci, fără şovăire, stăruitor, să se destăinuie, să spună tot ce are pe suflet. Ceapaev se lăsa uşor ademenit şi uneori îşi deschidea inima cu atâta sinceritate, încât citeai în ea totul, vedeai până în străfunduri.

Era nestăpânit, gălăgios şi atât de aspru, încât cine nu-l cunoştea bine nu cuteza să se apropie de el; te lua la rost – ba mai ştii – înfierbântat, îţi mai şi ardea una.

Aşa ceva se putea întâmpla într-adevăr oricui, mai cu seamă dacă era un fricos. Ceapaev nu-i suferea pe fricoşi: cu cât era mai temător omul ce-i ieşea în cale, cu atât mai repede începea să clocotească. La prima vedere ţi se părea o fiară, dar dacă-l observai mai atent constatai că era un om simplu, un tovarăş săritor, deschis la suflet, omenos, că inima lui bătea laolaltă cu inimile tovarăşilor săi. Dacă te uitai bine simţeai îndată că din toate sudălmile trântite cu năduf, din toată crâncena-i asprime nu mai rămânea nimic, nici urmă de pică. Îţi spunea verde în faţă tot ce avea de spus şi după ce terminai de vorbit cu el, indiferent dacă erai de acord sau nu, ştiai şi simţeai că şi-a revărsat toată mânia şi s-a potolit. Nu lăsa niciodată vreo treabă sau vreo problemă nerezolvată, totul trebuia dus la bun sfârşit, şi pace!

Ceapaev avea o ţinută falnică, mândră, nu degeaba i-a mers faima faptelor lui eroice prin toată stepa. Faima aceasta l-a ameţit; i s-au urcat la cap fumurile ambiţiei, făcându-l să se creadă un erou de nebiruit.

Flăcăii din jurul lui Ceapaev făceau mare caz de isprăvile lui, şi atunci când era de faţă, şi când lipsea. Ei erau cei dintâi care răspândeau toate aceste poveşti adevărate sau născocite, şi îl zugrăveau în culori strălucitoare, ca pe un erou. Ei erau cei dintâi care-i cântau osanale înflăcărate şi îl tămâiau, vorbind despre forţa lui de neînvins. Adeseori, îl amăgeau cu dibăcie, umblând cu fel de fel de linguşeli, iar Ceapaev se lăsa măgulit cu plăcere ca un motan ce se linge pe bot după ce bea lapte. Le ţinea isonul, ba chiar mai adăuga şi el câte ceva la balivernele câte unui guraliv mincinos. Dar dacă dădea peste vreun flecar sau peste vreun lingău meschin, care nu ştia nici să mintă cumsecade, îl alunga pe dată şi ordona să nu i se mai dea drumul la dânsul.

Ceapaev avea şi o altă trăsătură de caracter ciudată, care te uluia: credea ca un copil toate zvonurile, absolut toate, indiferent dacă erau adevărate ori fără temei, sau pur şi simplu absurde.

Credea, de pildă, că la Samara se distribuiau raţii de câte zece funţi de mahorcă pe cap de om, pe când pe front nu se dădea nicio optime dintr-un funt.

Credea că la statul-maior al frontului sau al armatei o ţin toţi într-o beţie, zi şi noapte, că acolo nu-s decât specialişti-albgardişti care trădează în fiecare clipă.

Credea că muniţia, încălţămintea, pâinea, puştile, întăririle – într-un cuvânt, totul – soseau cu întârziere din pricina relei-voinţe a câtorva indivizi şi nu din cauza lipsurilor generale, a dezorganizării transporturilor, a podurilor stricate, de pildă etc., etc.

Credea că păsările transmit tifosul şi că, deci, cu cât sunt mai multe păsări, cu atât e molima mai mare; că zahărul ar creşte în formă de căpăţâni; că un cal dacă nu-i bătut, nu-i bun de nimic... Şi câte şi mai câte nu credea el în simplitatea şi naivitatea lui!

Sau se lega de pildă de unul din tovarăşii săi, să zicem de Potapov. Potapov era comandant de brigadă; era şi el un erou: luase parte, alături de Ceapaev, la toate încercările grele, la nenumărate atacuri, fusese rănit sau contuzionat în mai multe rânduri; pe scurt, nu degeaba era comandant de brigadă.

Dar iată că s-a întâmplat ceva în cursul luptei: fie că Potapov n-a reuşit să-şi adune la vreme coloanele de transport, sau n-a izbutit să ajungă la timp în ajutorul unei alte brigăzi, sau poate că s-a retras, să zicem, cinci verste, pentru ca să înainteze apoi zece. Şi s-a găsit cineva care să-i sufle imediat la ureche credulului comandant de divizie:

— Potapov e un laş. A luat-o la fugă... Rău a făcut că n-a sărit în ajutor, şi-a pierdut capul. Şi apoi toată săptămâna s-a ţinut de beţii, ticălosul. Şi p-ormă, a zis parcă ceva împotriva ta, Ceapaev. E invidios...

Şi credulul Ceapaev asculta, sorbea cu nesaţ cuvintele, credea tot şi se înfuria cumplit:

— Ticălosul! Lasă că-i arăt eu! Îi zbor capul! Îl împuşc pentru beţie! Ce-i asta: îmi duce oamenii la pierzanie, iar el chefuieşte!... Şi Ceapaev să tragă ponoasele... Chemaţi-l imediat!

Şi aştepta furios să sosească Potapov care, auzind de furtuna izbucnită, lăsa totul baltă şi sosea în galop. Pe coridor se informa:

— E mânios?

— Foc, nu alta...

— Iarăşi pe mine?

— Numai pe tine...

— Te pomeneşti că m-a turnat careva...

— De bună seamă că aşa o fi...

— În sfârşit, o trece şi asta...

Potapov îşi strânse repede centura, îşi îndreptă pantalonii, tocul revolverului, luă o ţinută militărească şi intră la Ceapaev.

— Am onoarea, tovarăşe Ceapaev!

Celălalt nici nu se uită la el. Nu-i răspunse. Sub streaşina grea a genelor, ochii furioşi priveau în jos. Ceapai îşi răsucea mânios mustaţa, şi o vreme rămase tăcut. Pe urmă sări ca dopul sticlei:

— Iar te-ai pus pe beţie!

— Da eu nici măcar...

— Gura! V-aţi destrăbălat, nemernicilor!

— Tovarăşe Ceapaev, eu...

— Gura! Meriţi să te împuşc, da-i păcat de glonţ, ticălosule! Într-o situaţie ca asta, vă dezmăţaţi în asemenea hal, diavolilor! Ce-i asta? Hai, spune, ce-i asta? Vreţi să-l duceţi de râpă pe Ceapaev?

Potapov tăcea. Ştia că după ce iese damful, poţi destupa sticla fără teamă. Mai ştia că după ce strigă şi-şi varsă toată furia, Ceapaev se potoleşte. Şi când se potoleşte, atunci poţi să-i raportezi, să-i povesteşti cum a fost, să spulberi calomnia şi zvonurile prosteşti. La început o să se împotrivească, o să se încăpăţâneze, n-o să vrea să te audă, dar nu te lăsa, dă-i înainte, hotărât.

E destul să-i clinteşti cât de puţin convingerea şi să-i arăţi că-i vorba doar de o clevetire, că se face iarăşi bun ca pâinea caldă, te

priveşte prietenos în ochi şi-ţi spune, cu un aer vinovat:

— Şi când te gândeşti, că eu, înţelegi...

— Înţeleg, sigur că înţeleg.

— Da, da, apoi iacătă, eu, înţelegi. Mi s-a spus că ai luat-o la fugă... că te-ai pus pe beţie.

— Da, da.

— Şi eu am crezut... Cum era să nu cred? Dacă ai fi fost tu în locul meu n-ai fi crezut? Ba bine că nu. Oricine ar fi crezut!

Şi Ceapaev începea să râdă. Îl bătea prieteneşte pe umăr pe Potapov. Îl poftea la masă, să bea ceaiul împreună, şi nu mai ştia cum s-o dreagă...

După două-trei zile întâmplarea cu Potapov se repeta cu altcineva aidoma: Ceapaev credea iarăşi tot ce i se spunea, toate calomniile şi zvonurile absurde, tuna şi fulgera iar, ţipa şi ameninţa, şi pe urmă – pe urmă începea din nou să-i dea târcoale, vinovat...

Era credul ca un copil şi din pricina asta suferea mult, dar nu se putea schimba.

Un singur lucru nu l-ar fi crezut în ruptul capului: că duşmanul dispune de forţe puternice, că nu poate fi zdrobit şi pus pe fugă.

— Niciun duşman nu mi se poate împotrivi! rostea el mândru şi răspicat. Ceapaev nu cunoaşte retragerea! Ceapaev nu s-a retras niciodată! Aşa să le spuneţi tuturor: nu ştiu să mă retrag! De mâine dimineaţă să-l punem pe fugă pe duşman, de-a lungul întregului front! Transmiteţi că am dat ordin! Dacă îndrăzneşte cineva să mă contrazică, aduceţi-l la statul meu major... O să-l învăţ eu în doi timpi şi trei mişcări încotro să-şi îndrepte dosul!

În domeniul lui, Ceapaev era mare meşter şi ştia de minune ce are de făcut; îşi cunoştea foarte bine întreaga divizie – de la luptător la comandant; era mai puţin informat în privinţa lucrătorilor politici şi, de altfel, nici nu-l prea interesau. Regiunea unde se desfăşurau acţiunile de luptă n-avea nicio taină pentru el. O cunoştea fie din memorie, căci aici îşi petrecuse tinereţea, fie din informaţiile luate de la localnici, fie pentru că o studiase pe hartă, cu specialiştii. Şi avea o memorie uimitoare, care înregistra totul, nu scăpa nimic, ţinea ca într-un cleşte, cât voia, ceea ce avea nevoie. Îi cunoştea pe locuitori, mai ales masele de ţărani. Oraşul îl interesa mai puţin. Ceapaev ştia ce fel de ţărani sunt prin partea locului, la ce te poţi aştepta de la ei, pe ce te poţi bizui, de ce trebuie să te temi. Era informat despre pâine, încălţăminte, zahăr, cartuşe, obuze, mahorcă, ştia tot. Nu exista nicio chestiune pe care să n-o

cunoască, despre care să nu fi putut imediat să-şi spună părerea.

În schimb din problemele de altă natură, de ordin politic, mai ales cele care depăşeau cadrul diviziei, nu înţelegea o iotă, nu ştia nimic despre ele şi nici nu voia să ştie. Mai mult decât atât: multe lucruri nici nu le credea.

De pildă, internaţionalismul mişcării muncitoreşti îl socotea o născocire; nu credea şi nici nu-şi putea închipui că ar putea exista într-o formă atât de bine organizată. Când i se indicau fapte, ştiri din ziare, zâmbea viclean:

— D-apoi ziarele nu tot noi le scrim?... Ca să lupte oamenii cu mai mult curaj, mai născocesc câte ceva.

— Ba deloc, uite, se dau nume, oraşe, date, cifre. Sunt fapte care nu pot fi tăgăduite.

— Şi ce-i dacă se dau cifre? Mare lucru! Şi eu aş putea să scornesc cifre...

La început era absolut convins de toate astea şi, când i se arăta că lucrurile nu stau aşa, nici nu voia să audă, zâmbea numai, zeflemitor.

Dar, după îndelungate şi numeroase discuţii cu Klâcikov, îşi schimbă părerea şi în această privinţă, aşa cum şi-o schimbase şi în multe altele.

Apoi, credea că toată socoteala cu anarhiştii e zadarnică, absurdă.

— Pe anarhişti trebuie să-i laşi de capul lor, şi n-au să-ţi facă niciun rău, spunea Ceapaev.

Cu toate că era în partid de mai bine de un an, nu cunoştea deloc programul comuniştilor, nu-l citise, nu-l studiase, şi nu înţelegea temeinic nicio problemă.

În sfârşit, era interesantă şi atitudinea lui faţă de „statele-majore”, cum zicea el tuturor organelor de la care primea ordine, directive, ba primea chiar şi oameni, cartuşe, îmbrăcăminte, într-un cuvânt tot ce avea nevoie. În această privinţă, era cu neputinţă să i se schimbe părerea: Ceapaev era profund convins că în „statele-majore” se cuibăriseră aproape exclusiv ofiţeri ţarişti, care „trădează în dreapta şi în stânga” în vreme ce „poporul”, sub conducerea unor oameni ca el, Ceapaev, nu se lasă dus de nas şi, procedând în mod obişnuit *contrar* ordinelor date de statele-majore, nu pierde, ci, dimpotrivă, *câştigă*. Neîncrederea faţă de centru era la el ceva organic, iar pe ofiţeri îi ura de moarte. Rareori întâlneai în divizia lui câte un amărât de ofiţer, însă din „cei mai

mici în grad”. Erau şi ofiţeri (foarte puţini la număr) care se distinseseră în luptă. Ceapaev nu-i uita, îi aprecia, însă... niciodată nu avea încredere în ei.

Nici pe intelectuali nu-i prea avea la inimă. Ceea ce nu suferea îndeosebi erau *peroraţiile* despre ce trebuie făcut şi lipsa unor acţiuni vii, concrete, la care se pricepea de minune şi pe care le preţuia mult. Pe intelectualii care ştiau *să facă treabă* îi socotea nişte excepţii extrem de rare. Din această atitudine a lui Ceapaev faţă de ofiţeri şi intelectuali decurgea în mod cu totul firesc tendinţa de a pune pretutindeni numai oameni *de-ai lui*; în primul rând, pentru că erau oameni ai faptelor şi nu ai vorbelor, oameni de nădejde; în al doilea rând, pentru că alături de ei se simţea mai la largul său şi, în sfârşit, pentru că aşa cum spunea adesea: „Trebuie să-l învăţăm pe ţăran şi pe muncitor chiar de pe acum, şi asta nu se poate face decât prin practică... Îl numesc, de pildă, pe unul şef de stat-major şi prostul nu vrea să primească, nu vrea să înţeleagă că o fac tot în interesul lui. Atunci îi dau ordin, îl oblig; o săptămână dă din colţ în colţ, şi pe urmă merge, se descurcă chiar foarte bine, mai bine ca un ofiţer!”

Această linie, de a promova peste tot oameni *de-ai lui*, devenise o conduită. De aceea întreg aparatul diviziei sale era maleabil şi docil: pretutindeni avea numai comandanţi devotaţi, dintr-ai lui, mai mult chiar, oameni care-l ţineau la mare cinste.

Klâcikov descoperi destul de repede toate aceste particularităţi ale caracterului lui Ceapaev şi, odată descoperite, se convinse şi mai mult că, mai întâi, trebuie să capete prestigiu în ochii lui şi abia pe urmă să-l convertească, să-l înfrâneze, să-l orienteze pe calea luptei conştiente – nu oarbă şi instinctivă – oricât ar fi fost de pitorească şi eroică, de răsunătoare şi glorioasă.

Cum să capete acest prestigiu? Trebuia să-l cucerească pe Ceapaev spiritualiceşte, să trezească în el setea de cunoştinţe, de învăţătură, de ştiinţă, dorinţa de a avea un orizont larg, de a nu se mărgini numai la chestiunile de luptă.

Feodor îşi cunoştea superioritatea pe acest tărâm şi era convins dinainte că, de îndată ce va izbuti *să trezească* în el această năzuinţă, s-a sfârşit cu Ceapaev anarhistul si partizanul, şi atunci va putea fi atras – pe nesimţite, cu precauţie, dar hotărât – şi spre alte gânduri, i se va putea trezi interesul şi pentru alte probleme. Şi Feodor avea multă încredere în capacitatea şi în puterile sale.

Ceapaev iese din comun, n-are seamăn, e adevărat; nu va putea

fi domesticit decât cu greu, ca un cal nărăvaş. Dar... şi caii nărăvaşi pot fi înfrânaţi! Este însă musai s-o facă? Asta-i întrebarea. N-ar fi mai bine să lase în voia soartei acest înzestrat şi original om, n-ar fi mai bine să nu se atingă de această făptură scânteietoare, s-o lase să strălucească, să înfrunte, să-şi sclipească miile de focuri ca o nestemată? Gândul acesta îl săgetă o clipă pe Klâcikov, dar pe fundalul luptelor gigantice ce se dădeau, i se păru caraghios şi copilăresc.

Ceapaev era acum ca un vultur cu ochii legaţi; inima îi tresălta, sângele îi clocotea, avea porniri minunate, pătimaşe, o voinţă de neînfrânt, însă... nu urma un drum precis, nu cunoştea limpede calea pe care trebuia să meargă, nu şi-o putea închipui, nu o vedea...

Şi Feodor se hotărî să-l lumineze cât de cât, să-l ajute şi să-l scoată la liman. Chiar dacă nu va izbuti şi va da greş, n-are a face! Încercarea nu strică, mai rău nu poate să fie. Dar, dacă va izbuti – ehei! Revoluţia are nespus de mare nevoie de astfel de oameni!

De-abia părăsiră Alexandrov-Gai, şi imediat le dispăru din minte Slomihinskaia, lupta recentă şi toate evenimentele din ultimele zile. Gândul le zbura acum la acţiunea măreaţă, necunoscută, care-i chema grabnic la Samara. Nu bănuiau încă ce primejdie îngrozitoare pândea pe frontul împotriva lui Kolceak şi nu aflaseră de gravele înfrângeri pe care le suferisem la Ufa. Oricum, era limpede că nu degeaba fuseseră chemaţi atât de grabnic; se pregătea, probabil, o bătălie mare, în care urmau să joace un rol nu dintre cele mai neînsemnate.

— Ce credeţi, de ce ne cheamă? întrebă Klâcikov.

— La Samara?

— Da.

— Să ne arunce în alt sector. Au nevoie de noi în altă parte, răspunse, sigur de sine, Ceapaev.

Niciunul însă nu ştia nimic precis şi, nevoind să se piardă în presupuneri, discuţia se curmă de la sine. Amândoi se adânciră tăcuţi în gânduri nesfârşite şi nemărturisite...

Ajunşi în primul sat se opriră în faţa sovietului. Îndată ce auziră de sosirea lui Ceapaev, ţăranii umplură izba, înghesuindu-se, îmbrâncindu-se, ca să-l vadă pe gloriosul erou. Curând ştirea se răspândi în tot satul. Se stârni o zarvă, un iureş nemaipomenit. Oamenii alergau de zor pe uliţe, grăbiţi, ca să apuce să-l vadă. În faţa pridvorului se adunară o mulţime de oameni: copii, femei şi

chiar bătrâni stafidiţi, cu barba şi părul ca neaua. Toţi îi dădeau bineţe ca unei vechi cunoştinţe, iar unii îl strigau pe nume. Şi aici, ca şi lângă Samara, se găsiră vechi ostaşi care luptaseră împreună cu el, în 1918. Din toate părţile îl împresurau zâmbete duioase, drăgăstoase; figurile străine, cenuşii se luminau de bucurie. Unii îl priveau stăruitor, cu aer grav, ca şi cum ar fi vrut să-l soarbă din ochi, să-şi întipărească pentru vecie în minte chipul comandantului-erou. Câteva ţărance stăteau locului, nedumerite. Nu ştiau, nu înţelegeau ce se întâmplă, la cine şi de ce se uită toată lumea cu atâta curiozitate; bărbaţii plecaseră grabnic spre soviet şi se luaseră şi ele după ei. Copiii nu făceau larmă ca de-obicei; stăteau cuminţi, aşteptând cu răbdare ceva. De altfel, toată lumea aştepta: nădăjduiau, pesemne, că va vorbi Ceapaev. Prin mulţime zburau de la om la om cuvinte răzleţe, prinse la întâmplare. Oamenii le schimonoseau, le încurcau, dar le transmiteau mereu mai departe, tot mai departe...

— Ar fi bine să ne spui ceva, tovarăşe comandant, zise preşedintele sovietului, adresându-se lui Ceapaev. Oamenii, vezi, ar fi tare bucuroşi să audă câteva cuvinte înţelepte.

— Ce să le spun? întrebă Ceapaev, zâmbind.

— D-apoi spune-le cum trăieşte lumea pe acolo. Ticluieşte ceva...

Lui Ceapaev nu-i plăcea să se lase mult rugat. Ştia că ţăranilor le place să le vorbeşti, şi vedea că-s dornici să-l asculte – atunci de ce să nu stea la taifas cu ei?

În timp ce se înhămau caii, le ţinu o cuvântare. Ar fi greu de spus ceva despre tema principală a scurtei lui cuvântări – repetase frazele cele mai generale despre Revoluţie, despre primejdia care ne ameninţa, despre foamete. Dar şi aceste vorbe fură primite cu bucurie: păi ce, doar nu era glumă, le spunea însuşi Ceapaev! Ascultară cu luare-aminte, până la ultimul cuvinţel, discursul lui încâlcit, haotic şi, când termină, clătinară din cap în semn că sunt de aceeaşi părere. Se auzeau murmure:

— Asta mai zic şi eu cuvântare!

— Să tot asculţi!

— Straşnic om!

— Ne-ai spus multe lucruri bune. Îţi mulţumim, frate! Îţi mulţumim din inimă!

Prin toate satele şi cătunele pe unde trecură se repetă acelaşi lucru. Ceapaev era pretutindeni cunoscut, pretutindeni întâmpinat cu aceleaşi onoruri, cu aceeaşi bucurie, cu acelaşi alai. Tot satul

alerga în goana mare să-l vadă, bărbaţii intrau în vorbă cu el, femeile oftau şi şuşoteau, iar la plecare copiii lărmuiau şi se ţineau după sania lui. Ici-colo mai rostea câte o „cuvântare”. Efectul şi succesul îi erau asigurate: nu cuvântarea conta, ci numele lui Ceapaev. Acest nume avea o putere magică. El vestea că în spatele acestor *„cuvântări”*, oricât ar fi ele de goale, de slabe, se ascund fapte mari, însemnate.

Este o particularitate foarte ciudată a firii omeneşti, dar aşa se întâmplă întotdeauna: o vorbă aruncată la nimereală, şi adeseori *stupidă*, spusă de un om vestit, acoperit de glorie, capătă mai multă importanţă decât cuvintele, fără îndoială *înţelepte*, spuse de un om de rând, şters, fără renume.

Pe drum, între două sate, aduseră vorba despre chestiuni personale: locul de baştină al fiecăruia, ocupaţiile lor din trecut, în ce mediu crescuseră. Tema era inepuizabilă. Feodor vorbi despre oraşul muncitoresc, afumat, în care se născuse, în care culesese cele dintâi impresii de copil şi în care pricepuse pentru întâia oară că viaţa e o luptă aprigă. Apoi vorbi despre viaţa sa de pribegie şi de traiul ce-l dusese până la Revoluţie. După ce îşi isprăvi scurta poveste a vieţii lui, Ceapaev începu să vorbească despre sine. Ca să nu uite, în primul sat în care se opriră, Feodor însemnă, în aceeaşi zi, din memorie, povestirea lui Ceapaev.

BIOGRAFIA LUI CEAPAEV

...Ceapaev mi-a povestit viaţa lui, scria Klâcikov. Nu ştiu dacă să-l cred sau nu. În orice caz, sunt unele puncte în privinţa cărora am îndoieli; de exemplu, în ceea ce priveşte arborele lui genealogic este evident că a exagerat peste măsură. Am impresia că în acest domeniu a dat frâu liber fanteziei, totuşi voi reda totul aşa cum mi-a povestit el. Şi de ce n-aş reda?

Nu văd în asta niciun rău, iar dacă cineva are intenţia să stabilească totul cu precizie, n-are decât să cutreiere locurile despre care vorbesc – acolo au mai rămas şi prieteni de-ai lui Ceapaev, şi rude de-ale lui. Ei vor povesti, desigur, multe lucruri despre viaţa şi lupta comandantului din stepă.

— Ştii cine sunt eu? m-a întrebat astăzi Ceapaev, pe când şedeam în sanie. Şi ochii îi luciră tainic şi naiv. Maică-mea a fost fiica guvernatorului din Kazan, iar tata – ţigan, muzicant...

Cât pe ce să cred că „binevoieşte să glumească”, însă, după

câteva clipe, văzând că nu dau semne de mirare, Ceapaev a urmat:

— Ştiu că e greu de crezut, totuşi e adevărat, cum mă vezi şi cum te văd... El, ţiganul, a ademenit-o pe mama şi a părăsit-o însărcinată. „Fă ce ştii”, i-a spus. Încotro s-o apuce sărmana? A alergat încoace şi încolo şi, până la urmă, s-a dus la maică-sa. Maică-sa era deja văduvă. „Bunicul meu”, guvernatorul, nu mai trăia... A rămas la maică-sa şi a murit la facere. Am ajuns ca un câine al nimănui. Toată lumea se întreba cum să scape de asemenea odor. Şi până la urmă au găsit. Au chemat un servitor care avea un frate la ţară, şi m-au dăruit fratelui acestuia, ca pe o jucărie. Am trăit şi am crescut ca toţi copiii. Fratele servitorului avea familia lui, o droaie de copii... Uneori ne luam la bătaie, ţipam cât ne ţinea gura – să-ţi iei lumea în cap, nu alta... Despre copilăria mea nu-mi amintesc aproape nimic şi de altfel nici n-aş avea ce să-mi amintesc, la ţară copilăria e la fel peste tot. Când am împlinit opt ani, m-au băgat la stăpân. Am pribegit aşa, de colo-colo, toată viaţa... Întâi m-au pus la păzit porcii, ca să-mi fac ucenicia; vitele mari ţi se dau pe mână mai târziu. După ce am învăţat să păzesc porci, am ajuns văcar adevărat. De aici m-a luat un artel de dulgheri, şi-am învăţat dulgheria. Lucram, mă duceam pe şantiere, dar într-o bună zi am ajuns băiat de prăvălie, la un negustor. Învăţam să fac negustorie, să jecmănesc muşteriii, dar n-am scos-o la capăt; nu puteam suferi să înşel lumea... Un negustor trăieşte numai din înşelătorie; cum nu înşeală, cum ajunge la sapă de lemn. Când mi-am dat seama de toate astea, nimic n-a fost în stare să mă mai convingă: în ruptul capului n-am vrut să mai rămân, şi am plecat. Dacă acum am pică pe negustori, e pentru că-i cunosc pe diavolii ăştia cum îmi cunosc buzunarele; în această privinţă sunt mai socialist decât Lenin, pentru că din practică am văzut ce le poate pielea la toţi şi ştiu bine că trebuie să li se ia tot, să-i lase goi puşcă pe ticăloşii ăştia! Am dat, deci, dracului negustoria şi am început să mă gândesc de ce-aş putea să mă apuc eu, un orfan? Aveam pe atunci vreo şaptesprezece ani. Am chibzuit cât am chibzuit şi mi-a venit în minte s-o iau de-a lungul Volgăi, prin oraşe, să văd lumea, să mă încredinţez cu ochii mei care cum trăieşte... Şi mi-am cumpărat o flaşnetă... Era pe-atunci, cu mine, o *fată*, Nastia... „Să pornim, Nastia, de-a lungul Volgăi, i-am spus, eu am să cânt şi am să învârt la flaşnetă, iar tu ai să joci. În schimb o să vedem şi Volga şi o să cutreierăm toate oraşele amândoi!” Şi am plecat. Când ne prindea iarna pe undeva, rămâneam mai mult

locului şi chiar ne apucam de muncă, dar nu câştigam cât ne trebuia ca să ne potolim foamea. De altfel, ce muncă era aceea – ne tocmeam slugi pentru treburile de iarnă... Dar îndată ce soarele începea să încălzească verdeaţa lui april, iar maica Volga să-şi urnească sloiurile spre Caspica, porneam iar la drum de-a lungul malului, cu maţele chiorăind de foame... Muzica flaşnetei, trilurile ciocârliilor deasupra capului, cu Nastia alături şi cântecul pe buze... Ah, Nastia, mi-e cu neputinţă să uit! Frumoasă erai, plutind pe valurile primăverii! Deodată capul îi căzu pe piept şi glasul lui vesel se întristă: Mult soare e în aprilie, dar în afară de soare mai fumegă şi umezeala pământului... Şi de boarea asta răcoroasă n-am ştiut s-o păzesc pe rândunica mea... S-a prăpădit ca o frunză care se vestejeşte, şi-am rămas singur, cu flaşneta mea. Iar pe micuţa dansatoare am îngropat-o la Volsk, pe mal. Am vândut flaşneta unui ţigan şi am rămas singur-singurel. În asemenea împrejurări însă viaţa nu te lasă în pace; aşa s-a întâmplat şi cu mine: se apropia vremea să mă ia la armata ţaristă. La soroc, m-am dus şi cum m-am dus a izbucnit războiul. De atunci n-am mai lăsat arma din mână. Asta mi-a fost viaţa...

— Ai fost însurat? îl întreb pe Ceapaev. Parcă mi-ai vorbit într-o zi de copii...

— A! da! Asta a fost înainte de război... E drept că am fost însurat, numai că nu pentru multă vreme. Cum a început războiul ruso-german, îndată m-au înhăţat... Într-o bună zi am venit în permisie şi am auzit nişte vorbe urâte pe socoteala nevestei mele. Eu – şi să cred, şi să nu cred. „Spune-mi, zic, cum s-a întâmplat?” „Nu-i crede, Vasea, zice ea, îs numai bârfeli de oameni răi.” Acu, ce-i drept, lumea bârfea, dar pe urmă am aflat totuşi că într-adevăr nu fusese femeie cinstită. „Aşa va să zică, năpârcă, îi zic, deşi te-am iubit! Cară-te, du-te să nu te mai văd în ochi, căţea ce eşti! Pe copii îi iau cu mine.” Jignirea însă îmi îndurerase inima până în străfunduri. N-o văzusem de doi ani, iar de alte femei nu mă atinsesem nici atâtica! Niciodată! Tot aşteptam s-o revăd, mă păstrasem pentru dânsa... Şi cum aş fi vrut să nu mi se tulbure inima! Vine bărbatul acasă şi uite ce găseşte!

M-am întors înapoi pe front şi, de supărare, mă băgam mereu unde era focul mai aprig. „Mai bine s-o isprăvesc odată, îmi ziceam, de vreme ce în viaţă n-am parte de nimic bun...” Am căpătat toate patru ordinele Sfântul Gheorghe, am fost înaintat subofiţer, apoi feldwebel, dar gloanţele tot nu reuşeau să-mi vină de hac... În mai

multe rânduri am fost rănit dar am scăpat de fiecare dată cu viaţă... O singură belea se ţinea de mine: mă pricepeam de minune să lupt, dar nu ştiam carte o iotă, şi tare-mi cădea greu, crăpăm de ruşine, ba mă rodea şi pizma: tovarăşii mei ştiau să citească şi să scrie, iar eu eram cu ochii legaţi. Într-un rând, un praporgic[1] m-a făcut diavol cenuşiu; i-am tras atunci o înjurătură rusească, zdravănă, că straşnic mă înfuriasem... Îndată mi-au luat toate galoanele şi am rămas din nou soldat prost, ca mai înainte. În schimb am învăţat carte: scriam şi citeam pe cinste. Lucrurile îşi urmau cursul, războiul nu se mai termina; între timp, a venit Revoluţia şi iată-mă trimis la un regiment, în garnizoana Saratov.

Ce naiba? mi-am zis eu. În jurul meu auzeam numai discuţii serioase, oamenii vorbeau cu socoteală, ştiau de ce şi cum s-a pus în mişcare poporul, numai eu nu ştiam pe ce lume trăiesc... Hei, îmi zic, hai să intru şi eu într-un partid... M-am dus să mă sfătuiesc cu unul care se pricepea – da el mă tot trăgea la cadeţi[2], numai că n-am făcut pureci acolo... Am trecut la eseri[3]: am văzut că ăştia nu stăteau cu mâinile în sân. Am stat o vreme cu eserii, am umblat şi pe la adunările lor şi acolo am dat de anarhişti. Iată – mi-am zis – unde-i bine! Ăştia nu se codesc mult, nu cunosc oprelişti, fiecare face ce vrea... Pe vremea aceea Kerenski[4] forma un detaşament de voluntari, din sârbi. M-au pus comandant. Dar tot eu am destrămat detaşamentul – l-am întors împotriva lui Kerenski. Atunci mi-au luat comanda, m-au trimis la Pugaciov şi m-au numit comandant de companie. Da ce vremuri erau pe atunci? La Pugaciov, Consiliul Comisarilor Poporului era de-al nostru, iar preşedintele, un băiat, ce să zic, clasa una... Nu ştiu cum s-a făcut, dar, se vede că i-am plăcut, nu-i vorbă că şi el mie! Când îl auzeam vorbind, îmi venea poftă să ajung şi eu om cu cap. Chiar el a început să mă ajute şi să mă lumineze. De atunci, am început să judec totul altfel! I-am lăsat

[1] Sublocotenent (n. r.).

[2] Membri ai partidului constituţional-democrat contrarevoluţionar creat în octombrie 1905, principalul partid al burgheziei imperialiste din Rusia (n. r.).

[3] Membri ai partidului socialist-revoluţionar, creat în 1902, care în timpul războiului civil a luptat, împreună cu intervenţioniştii străini, împotriva Puterii sovietice (n. r.).

[4] *Kerenski, Alexandr Feodorovici* (n. 1881) ministru şi preşedinte al mai multor formaţiuni ale guvernului provizoriu burghez, contrarevoluţionar, din Rusia anului 1917.

şi pe anarhişti, şi m-am făcut bolşevic. Mi-au intrat atunci alte cărţi pe mână, că tare sunt dornic de slovă scrisă! În celălalt război, îndată ce am învăţat buchiile, stăteam în tranşee şi nu mă mai săturam de citit... Băieţii râdeau de mine: vezi că ai să ajungi dascăl la biserică, ai să te sminteşti de atâta citit, dar eu nici nu le luam în seamă glumele. Am citit despre atamanul Ciurkin, despre Razin, Emelka Pugaciov, Ermak Timofeici, mi-au căzut în mână cărţi despre Hannibal, am citit despre italianul Garibaldi şi chiar despre Napoleon... Ce-mi place mai mult e ca omul să ştie să ducă războiul, la nevoie să nu se cruţe nici pe sine... Pe ăştia îi cunosc pe toţi... Pe urmă, am mai citit şi altele. Se spunea că Turgheniev scrie frumos, dar nu l-am găsit; cât despre Gogol, l-am citit tot şi îl ţin minte foarte bine, pe Cicikov nu l-am uitat... Oh! dacă aş avea mai multă învăţătură – şi capul mi-ar lucra altfel. Pe când aşa, sunt ca un om cu ochii legaţi! Aşa am fost, aşa am rămas...

De altfel, nici n-aveam timp să învăţ: la Pugaciov eram veşnic hărţuiţi de cazaci... Şi apoi, de câte ori era nevoie de adus grâne sau de înăbuşit o rebeliune, întotdeauna numai pe mine mă trimiteau.

— Ceapaev e aici?

— Prezent!

— Pleci imediat.

Atâta tot; nu era nevoie de nicio lămurire, ştiam ce am de făcut...”

Povestindu-şi biografia, Ceapaev ajunse la Revoluţia din Octombrie.

N-am de unde să ştiu dacă tot ce mi-a povestit era adevărat. Cert e că-i plăcea să se laude puţin, avea acest păcat. Poate că şi de data asta a mai înflorit puţintel lucrurile, dar, în orice caz, nu mult.[1]

Biografia părea din cele mai obişnuite, fără nimic extraordinar. Priviţi însă mai atent: toate împrejurările, toate lipsurile suferite şi întâmplările din viaţa sa personală îl împingeau spre nemulţumire şi protest!

Feodor mai notase şi alte lucruri, însă noi o să ne oprim aici şi n-o să reproducem aprecierile lui asupra lui Ceapaev. Despre viaţa lui Ceapaev după Octombrie, informaţiile diferă: această epocă e prea zbuciumată, prea vie. Ceapaev alerga prin stepă ca viforul. Azi era

[1] Cât priveşte originea „guvernatorială”, este o născocire evidentă; în aceasta privinţă, mai târziu, toată lumea a avut îndoieli (n. r. ruse).

văzut într-un sat, iar mâine la o sută de verste depărtare...

Cazacii tremurau numai când auzeau de numele lui Ceapaev, se fereau să lupte cu el, atât erau de uluiţi de şirul lui de succese, de victorii, de fapte vitejeşti.

Drumul până la Samara ţinu patru zile. Trecură prin nenumărate sate şi cătune. Oriunde se rostea, numele lui Ceapaev făcea aceeaşi impresie extraordinară. Ceapaev se purta cu o îndrăzneală nemaipomenită. Iată o întâmplare: o dată sosiră noaptea târziu într-un sat; pe uliţe nu era ţipenie de om şi n-avea cine să-i îndrepte spre soviet. Ar fi vrut să bată la o primă poartă, dar nu se îndurau să coboare din sanie, pe ger; atunci porniră de-a dreptul spre biserică, în nădejdea că vor descoperi sovietul „undeva, pe acolo, prin centru, în piaţă".

În sfârşit, apăru un trecător.

— Tovarăşe, unde-i sovietul?

— Uite, colea, dincolo de râpă... arătă el înapoi.

Întoarseră caii şi se îndreptară spre marginea satului. Dincolo de râpă se înălţa o clădire uriaşă, ca un soi de hambar, veche, părăginită, o clădire pustie, într-un loc pustiu. Se vedea cât de colo că era părăsită. Bătură la uşă mult şi bine până să li se deschidă. Apăru un moşneag prăpădit şi surd:

— Ce căutaţi, zice, şoimilor?

— Unde-i activistul de serviciu? întrebă supărat Ceapaev.

— Păi nu-i nimeni. Au plecat acasă, pe aici vin numai ziua. Nu-i nimeni...

— Cheamă îndată preşedintele!...

În asemenea cazuri, Feodor nu protesta niciodată împotriva tonului categoric şi chiar tăios: pe vremea aceea cu politeţea nu prea obţineai multe. Deseori, când omul era moale, nu ştiau cum să-i mai facă mizerii, să-l sperie, să-i caute pricină... Vremurile erau aspre şi trebuia să te porţi aspru cu oamenii, dacă voiai să faci ceva, să nu-ţi pierzi vremea degeaba.

Trimiseră după preşedinte. Acesta aflase încă pe drum, de la curier, că „Ceapaev personal" îl cheamă la dânsul. Veni cam speriat, scoase căciula, salută.

— Ia ascultă, frate, ce-i ăsta, soviet sau grajd? îl întâmpină Ceapaev, ameninţător. Ce l-ai băgat tocmai la dracu-n praznic, n-ai găsit un loc în centrul satului?

— Dacă oamenii nu dau altă casă... ripostă sfios preşedintele.

— Care oameni? Nu oamenii! Chiaburii nu vor, oamenii n-au nimic cu asta... Ia te uită ce îngăduitor e dumnealui!

— Păi eu am vrut...

— Ce-ai vrut? îl întrerupse Ceapaev. Trebuia să faci, nu să vrei... Ce fel de autoritate eşti? Chiar mâine să muţi sovietul în piaţă, într-o casă bună, şi să spui că a dat ordin Ceapaev. Ai înţeles?

— Am înţeles, bolborosi omul.

— Am să mă întorc pe aici de la Samara şi dacă te mai găsesc în văgăuna asta...

Preşedintele supus şi, pesemne, slab, şters, un om de nimic, începu să se agite şi alergă îndată să caute cai... Nici n-au vrut să înnopteze „într-un asemenea sat”. În aceeaşi noapte plecară mai departe.

Ajunşi la Samara, se prezentară la Frunze. Acesta îi pofti prieteneşte pe Ceapaev şi pe Feodor, seara, la dânsul acasă, ca să se înţeleagă cum se cuvine asupra viitoarelor operaţiuni. Se duseră. Frunze le explică situaţia de pe front, le spuse cu câtă hotărâre trebuie acţionat acum şi de ce fel de comandanţi era nevoie în momentul acela. Când Ceapaev ieşi pentru vreo cinci minute cu nişte treburi, Frunze i se adresă lui Feodor:

— Situaţia e gravă, tovarăşe Klâcikov. Am de gând să-l numesc pe Ceapaev comandant de divizie. Ce părere ai? Îl cunosc prea puţin, însă circulă atâtea zvonuri despre el, ştii şi dumneata. Ce fel de om e? Dumneata, oricât de puţin, dar tot ai lucrat cu el împreună...

Feodor îi spuse tot ce gândea: avea o părere bună, însă sublinie că Ceapaev nu avea maturitate politică.

— Sunt de aceeaşi părere, încheie Frunze. Fără îndoială că este un om excepţional. Poate să ne fie de foarte mare folos, numai că e stăpânit încă prea mult de spiritul unui simplu partizan... Fă tot ce-ţi stă în putere... Nu-i nimic că-i iute din fire; şi oamenii de acest fel se pot da pe brazdă...

Feodor îi explică pe scurt lui Frunze că îşi îndreaptă eforturile tocmai în această direcţie, că a izbutit fără îndoială să-i câştige simpatia şi încrederea lui Ceapaev şi speră că se va putea apropia de el şi mai mult.

Intră din nou Ceapaev. După o scurtă convorbire, Frunze îi anunţă numirea, şi-i spuse că trebuie să plece imediat la Uralsk, şi acolo să aştepte ordinele, deoarece planul general al viitoarelor

operaţiuni tot nu era încă precizat. Îşi luară rămas bun şi plecară. După două ceasuri părăseau Samara. Înainte de plecare, Ceapaev ceru voie să treacă prin Veazovka, satul lui natal: Frunze încuviinţă. Plecară la Veazovka.

— Pe cine ai la Veazovka? întrebă Feodor.

— Pe toţi ai mei... Bătrânii, părinţii mei adoptivi, doi băieţei şi o fetiţă... Sunt la o văduvă. Are şi ea doi copii şi trăiesc toţi laolaltă.

— E o cunoştinţă bună?

— Da, o bună prietenă... O foarte bună prietenă. Ceapaev zâmbi şiret: Am avut un prieten care a murit, şi ea a rămas; ei bine, prietenul ăsta i-a lăsat cu limbă de moarte să nu se despartă niciodată de mine...

La Veazovka li se făcu o primire triumfală. Preşedintele sovietului convocă îndată o adunare în onoarea scumpului oaspete. Ceapaev rosti şi acolo o „cuvântare". Seara avu loc la Casa Poporului, care purta numele lui, un spectacol dat cu „forţele locale". Jucau îngrozitor de prost, dar cu un mare entuziasm: artiştii se străduiau să-i fie pe plac lui Ceapaev... Rămaseră peste noapte acolo, iar a doua zi de dimineaţă – la drum, spre Uralsk!...

Lui Feodor i se păru că Ceapaev nu se purta cu duioşie faţă de copiii săi şi i-o spuse.

— E adevărat, răspunse Ceapaev, de când mi s-a stricat casa nimic nu-mi mai e drag; chiar pe copiii mei îi socotesc aproape străini...

— Şi cum o să-i creşti?

— Păi cum să-i cresc? Uite, mereu n-am timp. Ce fac ei – cine ştie? Şi-apoi eu nici nu m-am gândit la aşa ceva. Le trimit o parte din soldă şi gata.

— Nu-i de ajuns.

— Ştiu... Şi n-am primit nimic nici pe noiembrie, nici pe decembrie. Noiembrie-i departe. Acum suntem la jumătatea lui martie. Nu ni se plăteşte.

— Da, nu-i bine...

— Pe timpurile astea, tovarăşe Klâcikov, fiecare pierde câte ceva, spuse cu gravitate Ceapaev. Fiecare. Se vede că fără asta nu se poate face revoluţie: unii îşi pierd averea, alţii familia, iar alţii îşi jertfesc studiile; cât despre noi, noi poate ne vom pierde şi viaţa...

— Da, zise Feodor gânditor, poate şi viaţa... Ciudat e războiul ăsta: nu i se întrezăreşte sfârşitul. Mereu se ivesc noi şi noi duşmani, din toate părţile. Pretutindeni ne pândesc primejdii. O să

mai umblăm oare mult împreună? Şi suntem abia în ajunul unor noi campanii!

— Nici nu vreau să mă gândesc la asta, răspunse Ceapaev, făcând un gest cu mâna. Cine ştie cum o să se isprăvească?... Câteodată te pomeneşti într-o încurcătură atât de mare, de ţi se pare că nu mai e nicio scăpare şi până la urmă ieşi teafăr din ea. Aşa că e mai înţelept să nu te gândeşti la viitor. Într-o zi am ajuns din greşeală într-un sat ocupat de cehi, era prin 1918... Îs ai noştri, îmi zic, sigur că-s ai noştri! Şoferul habar n-avea! Te ducea încotro îi cereai... De-abia trecuserăm de primele case, când ce-mi văd ochii: cehii! „Acu, îi zic eu lui Babaev (şoferul meu), întoarce cum ştii.” Da eu, cu mitraliera în mână. „Întoarce, îi zic, pe uliţă, că eu am să trag cu mitraliera. Dacă reuşeşti să întorci maşina, suntem salvaţi, dacă nu, s-a zis cu noi...” El întoarce, şi eu trag, el întoarce, şi eu trag... După ce-a întors, a băgat în viteză şi, valea! În clipa aceea vreo cincisprezece călăreţi dau năvală după noi. Întorc capul: în spatele nostru praful se înălţa până la cer, de nu se mai vedea nimic... Îi aud cum trag din goană: ei spre noi, şi eu spre ei, dă-i şi dă-i... Am tras aşa amândouă benzile. Închipuie-ţi că ar fi plesnit un cauciuc, ce s-ar mai fi ales din mine? Încă de pe atunci cehii puseseră capul meu la bătaie: „Aduceţi capul lui Ceapaev şi vi-l plătim cu aur!...” Ce se mai strâmbau de râs băieţii mei când citeau fiţuicile lor! Ba o dată le-au şi răspuns: *„Veniţi la noi, la regimentul «Stenka Razin», că vi-l dăm şi fără aur...!”* Au scris răspunsul, l-au pus într-un plic şi l-au trimis cu un băiat din sat... Multe *istorii* de astea mi s-au întâmplat în viaţă.

— Şi totuşi eşti viu şi nevătămat, spuse Feodor. Cui se datoreşte asta: întâmplării sau iscusinţei? Cine ar putea să ştie? De zeci de ori trebuie să fi fost la un pas de moarte!

— Da, da, încuviinţă măgulit Ceapaev, de zeci de ori, chiar de sute de ori. Îmi spun adesea că am pesemne în pieptu-mi şapte vieţi. Parcă mă ocroteşte o mână nevăzută... Altul, la primul glonţ, pac! s-a dus.

— Ce crezi, întrebă Feodor, e o întâmplare sau e altceva la mijloc?

— Da de unde, ce întâmplare? Trebuie să ai cap. Capu-i mare lucru! O clipă de zăbavă, şi te-ai dus pe copcă, şi nu numai tu, ci o sută de oameni. Într-o zi, într-un sat, ne-au surprins cehii dormind... Eu mă aflam în celălalt capăt al satului. Am sărit numai cu pantalonii pe mine, strigând: „Ura! Ura!...” Eram cu mâinile goale,

n-aveam niciun fel de armă, însă băieţii au prins curaj şi au tăbărât pe duşmani, i-au dezarmat, i-au zdrobit... Şi nu numai că ne-am luat înapoi prizonierii noştri, dar am şi făcut prizonieri dintr-ai lor. La război, tovarăşe Klâcikov, trebuie *să te pricepi*, fără iscusinţă te prăpădeşti cât ai zice peşte.

— Şi n-ai chef să te prăpădeşti, nu-i aşa? glumi Feodor.

— Depinde, îi răspunse serios Ceapaev. Crezi că fiecare ţine atât de mult la viaţă? Mai mult chiar, unul şi acelaşi om nu ţine întotdeauna la fel la viaţa lui aşa cum se cuvine. Iată eu, de pildă, pe când eram simplu soldat, nici nu-mi păsa: puteau să mă omoare sau să nu mă omoare, îmi era totuna... Cine ar fi avut, mă rog, atâta nevoie de unul ca mine? D-ăştia ca mine, îmi ziceam, găseşti câţi vrei. Nu dădeam doi bani pe viaţă. La trei sute de paşi de tranşeele duşmane, mă suiam pe parapet şi începeam să urlu cât mă ţineau bojocii: „Na, mă, încearcă...” Ba mă apucam chiar să joc, fără să mă gândesc o clipă la moarte. Mai pe urmă, am văzut că încep să fiu luat în seamă, care va să zică aduc şi eu a om... Şi, ţine minte ce-ţi spun tovarăşe Klâcikov, pe măsură ce mă ridic, tot mai mult îmi preţuiesc viaţa. N-am de ce să mă ascund de dumneata şi am să ţi-o spun deschis: am început să-mi schimb părerea despre mine. Cum să-ţi spun? Nu sunt o ploşniţă, o pramatie, ci un om adevărat, şi am poftă să trăiesc cum trebuie, să trăiesc cu adevărat! Nu c-aş fi devenit mai fricos, da am prins mai multă minte. Acum n-aş mai juca pe parapet, nici gând de aşa ceva, n-am chef să mor de pomană...

— Dar în luptă? întrebă Feodor.

— În luptă? Uite, îţi jur, spuse aprins Ceapaev, îţi jur pe tot ce vrei, că în luptă n-am să fiu niciodată laş. Când e vorba de luptă, orice alte gânduri pier. Dar dumneata ce credeai?

— Nu credeam nimic, am întrebat aşa, într-o doară.

— Adevărat? Sau ţi s-a suflat ceva despre mine la *statul-major*?

Feodor nu înţelegea ce voia să spună Ceapaev.

— Colonelaşii ăia, urmă Ceapaev, şi în vocea lui se simţea o întârâtare greu stăpânită. Acolo, desigur...

— Nici pomeneală, ţi-o spun cinstit, îl linişti Klâcikov. N-am vorbit nimic cu niciun „colonelaş” şi apoi de ce să vorbesc?

— A, ei ţi-ar îndruga multe...

— Nu le eşti pe plac? întrebă Feodor.

— Mă urăsc, spuse încet şi răspicat Ceapaev. Le-am trimis nişte telegrame şi nişte fiţuici, că voiau chiar să mă dea în judecată.

Numai că războiul le-a încurcat socotelile, altminteri cine ştie, poate nimeream în faţa tribunalului. Şed tolăniţi, nicio adiere de vânt nu le atinge faţa, şi comandă: aleargă după dracu! Da eu n-alerg după dracu, să fie ei cine-or fi. Ce mai comandanţi! Când le ceri cartuşe – n-au, dar la dat ordine-s tari. Da şi eu îi înjuram, cum îmi venea la gură... „E un huligan, ziceau ei, ce vrei de la el?”

— Aşadar, tovarăşe Ceapaev, întrebă Feodor mirat, dumneata crezi că în Armata noastră Roşie colonelaşii comandă?

— Păi ce, nu?

— Dar ce fac Consiliile Militare Revoluţionare, comisarii, comandanţii noştri roşii?

— Atunci înseamnă că nici Consiliile Revoluţionare nu înţeleg uneori nimic, şi cred tot ce li se îndrugă...

— Nu, nu-i deloc aşa, îl contrazise Feodor. Ai o părere greşită, tovarăşe Ceapaev, despre Consiliile Revoluţionare. Acolo sunt tovarăşi de-ai noştri, oameni care ştiu ce au de făcut, aşa că degeaba îi...

— Aşteaptă să iei parte la lupte şi ai să vezi, răspunse încet Ceapaev, dar glasul lui nu mai suna nici convingător, nici insistent.

Feodor îi povesti cum s-au organizat Consiliile Militare Revoluţionare; îi explică rostul lor, atribuţiile ce le revin şi structura lor. Cu acest prilej văzu că Ceapaev nu ştia nimic despre toate acestea, că avea o adevărată revelaţie. Asculta cu luare-aminte, fără să-i scape nimic, şi reţinea aproape cuvânt cu cuvânt tot ce auzea – avea o memorie nemaipomenită. Feodor se mira întotdeauna de memoria lui Ceapaev: îşi amintea cele mai mici amănunte şi, când nici nu te aşteptai, le scotea la iveală.

Lui Feodor îi plăceau aceste lungi şi nesfârşite discuţii. Ştia că aruncă sămânţa într-un pământ bun. Băgase de seamă că, de la un timp, discutând cu alţii, Ceapaev, ca din întâmplare, dădea drept ale sale idei de-ale lui. Feodor înţelesese că Ceapaev vedea în el un „cunoscător” şi, pesemne, se hotărâse să se folosească de această legătură. De la problemele cu privire la conducerea armatei, la tehnică, ştiinţă, trecură la punctul cel mai dureros pentru Ceapaev: lipsa lui de cultură. Se înţeleseră ca Feodor să-i dea lecţii, în măsura în care timpul şi împrejurările vor îngădui... Ce oameni naivi! Voiau să studieze algebra în fumul prafului de puşcă! Bineînţeles, nu avură prilejul să facă lecţii niciodată, dar ideea, tema aceasta revenea de nenumărate ori în discuţiile lor. Mergeau, de pildă, spre poziţie împreună, se antrenau în discuţii şi deodată

aduceau iar vorba:

— Şi când te gândeşti că voiam să studiem împreună, spunea Feodor.

— Ehei! Parcă ăsta-i singurul lucru pe care am fi vrut să-l facem; dar din păcate nu toate vrerile noastre pot fi împlinite, răspundea Ceapaev cu amărăciune, cu părere de rău.

Feodor vedea cu ce sete sorbea Ceapaev orice cuvânt nou; şi tare multe lucruri erau pentru dânsul noi! Era în partid de un an. Ar fi fost firesc să fie lămurit în privinţa religiei. Când colo, într-un rând, Klâcikov vede că Ceapaev îşi face cruce.

— Ce-i cu tine, Vasili Ivanovici? îl întrebă el pe Ceapaev. Comunistul lui Dumnezeu, nu eşti zdravăn la cap?

La două săptămâni după ce se cunoscuseră, începuseră să se tutuiască.

Ceapaev se fâstâci, însă răspunse înţepat:

— Sunt de părere că şi un comunist poate face ce-i place. Tu nu crezi în Dumnezeu, treaba ta, n-ai decât, dar dacă eu cred, ce-ţi strică ţie?

— Nu mie! Nu vorbesc de mine, nu se lăsă Feodor. Dar mă mir de tine: cum poţi tu, un comunist, să crezi în Dumnezeu?

— Da poate că nici nu cred.

— Dacă nu crezi, de ce-ţi faci cruce?

— Iac-aşa... Mi-a venit să-mi fac cruce... şi-mi fac.

— Apoi cum se poate... Ce, asta-i de glumă? continuă să-l convingă cu toată seriozitatea Klâcikov.

Atunci Ceapaev îi povesti o întâmplare din frageda lui copilărie, şi căută să-l încredinţeze că această întâmplare fusese hotărâtoare.

— Când eram mic de tot, începu el să istorisească, am furat într-o zi două copeici din cutia milelor de la o icoană; era la noi acolo o icoană făcătoare de minuni... Am furat şi gata! Cu bănuţul furat mi-am cumpărat un pepene verde şi am mâncat până am simţit că plesnesc, nu alta. Numaidecât după aceea, m-am îmbolnăvit; am zăcut şase săptămâni în şir. Fierbinţeală, friguri, pântecăraie, aproape să dau ortul popii. Mama însă aflase că am furat copeicile, şi câte monezi de argint, de zece copeici, a mai aruncat în cutia milelor! Zicea că a dat vreo trei ruble în piese de argint de câte zece copeici şi nu mai contenea rugându-se pentru mine la Maica domnului, să mă ierte. Şi ruga ei a fost împlinită; în a şaptea săptămână m-am ridicat... Uite, de atunci am rămas cu gândul că există totuşi o putere de care trebuie să te temi. Şi tot de atunci m-

am lăsat de furat. N-aş lua nici măcar un măr din grădina vecinului. Mi-ar fi frică. De gloanţe nici nu-mi pasă, dar să fur mi-e teamă. E mai presus de puterile mele...

De data asta, Feodor nu stărui, mai târziu, însă, aduse adeseori vorba despre religie, îi vorbi despre originea ei, şi despre aşa-zisul Dumnezeu. Ceapaev nu-şi mai făcu niciodată cruce. Şi nu numai că nu-şi mai făcu cruce, dar chiar îi mărturisi lui Feodor „că fusese un mare dobitoc câtă vreme nu înţelesese cum stau lucrurile, însă de când a înţeles – gata; dacă ai dat de dulceaţă, nu mai vrei ardei...”

În urma câtorva discuţii de acest fel, Ceapaev îşi schimbă cu totul părerile despre credinţă, despre Dumnezeu, biserică şi popi; de altfel, pe popi îi urâse şi mai înainte, numai că-i rămăsese totuşi o uşoară teamă să gândească rău despre ei, i se părea că „deşi sunt mari ticăloşi, sunt totuşi mai aproape de Dumnezeu decât noi”.

Pe zi ce trecea Feodor se încredinţa că Ceapaev, acest om aspru, de granit, acest erou-partizan, putea fi supus ca un copil. Puteai să-l modelezi ca pe un boţ de ceară moale pe care-l prelucrezi în noi şi noi forme, numai că trebuia s-o faci cu luare-aminte şi cu pricepere, trebuia să ştii ce „înghite” şi ce nu merge, de la bun început. Principalul domeniu în care-l puteai atrage cu cea mai mare uşurinţă era ştiinţa; primea cu plăcere şi cu dragoste ideile vii. Dar numai atât. În rest, era refractar, potrivnic, uneori îndărătnic chiar. Până atunci condiţiile de viaţă fuseseră vitrege cu el, dar iată că i se desluşiseră multe nedumeriri, că începuse să vadă căi nebănuite, să-şi însuşească o nouă înţelegere a lucrurilor înconjurătoare. Şi Ceapaev prinse a se gândi profund la toate aceste lucruri. Se apropia încet, pe nesimţite, sfios, de porţile ferecate pe care năzuia să le deschidă şi, tot atât de încet, aceste porţi se dădeau în lături şi înaintea lui se desfăşura larg drumul spre o viaţă nouă.

VIII

ÎMPOTRIVA LUI KOLCEAK

Rămaseră zece zile la Uralsk, aşteptând ordine. Se plictiseau de moarte; n-aveau nicio treabă. Se învârteau pe la statul-major al diviziei din Uralsk, cartiruită acolo, şi ţineau legătura cu brigada din divizia lor, care nu fusese încă aruncată în raionul Buzuluk. Le era

îngrozitor de urât. Feodor îl întâlni pe Andreev o singură dată şi se opri cu el numai câteva clipe. Andreev cutreiera mereu frontul şi nu venea la Uralsk decât pe fugă. Se trăsese la faţă, îngălbenise, frumoşii lui ochi albaştri se înfundaseră adânc în orbite şi păreau aproape negri; se vedea că nu doarme cât trebuie, că se agită mult şi nici de mâncat poate nu mănâncă de ajuns. Klâcikov îl întâlni pe coridor la statul-major al diviziei, complet echipat, gata de plecare, cu toate că nu sosise acolo decât cu o jumătate de ceas în urmă. Se uitară lung unul la altul, cu o privire iscoditoare, ca şi cum s-ar fi întrebat: „Ei, ce ţi-a adus nou viaţa: ce-ai câştigat şi ce-ai pierdut?”

Şi se pare că amândoi observară acest *nou* ce-şi punea pecetea sa de neşters asupra privirii, feţei, gesturilor omului care a luat contact cu viaţa de luptă.

Discutară câteva clipe, din mers şi, luându-şi rămas bun, se despărţiră...

Ceapaev era peste măsură de nervos; când n-avea treabă nu-şi găsea locul. Dacă se întâmpla să se oprească o zi sau două şi să aştepte ceva, Ceapaev devenea de nerecunoscut. Atunci începea să se agaţe fără cruţare de oameni, să-i dojenească pentru nimicuri, să-i ameninţe cu tot soiul de pedepse...

Forţa sa lăuntrică, energia lui clocotitoare căutau mereu o supapă şi, atunci când n-o găseau în acţiune, se descărcau în gol. De descărcat trebuiau însă neapărat să se descarce.

În vremea aceea, divizia din Uralsk îşi avea frontul undeva lângă Lbişcensk. Acţiunile de luptă nu mergeau nici bine, nici rău: fără înfrângeri mari, dar fără victorii însemnate. Deodată, o nenorocire: într-o luptă nefericită au pierit o mulţime de oameni. Dincolo de Lbişcensk, frontul se clătină. Regimentul musulman şi cel din Novouzensk fuseseră decimate. Regimentul din Kurilovsk fu trimis urgent în ajutor. O adevărată catastrofă. Şi atât de neaşteptată – ca un trăsnet din senin. Nimeni nu-şi închipuise, nu bănuise aşa ceva; niciun semn prevestitor. Până şi comandantul diviziei din Uralsk – om cu sânge rece şi conducător încercat – îşi pierduse capul, nu înţelesese imediat ce se petrecuse şi, la început, nu ştiu ce să facă. Se sfătui cu Ceapaev şi hotărâră împreună ce măsuri trebuiau luate.

Dar frontul n-a mai putut să fie restabilit. În curând Uralskul a fost încercuit şi a trebuit să reziste aşa luni întregi...

Îndată ce se primi şi fu transmisă la centru ştirea despre această catastrofă, Frunze numi o comisie specială, dându-i ordin să

cerceteze cauzele înfrângerii; din comisie făcea parte şi Ceapaev, iar Feodor fu numit preşedinte. Ceapaev se simţise, pesemne, jignit că preşedinţia îi fusese încredinţată comisarului şi nu lui; dar nu-şi arătă supărarea decât mai târziu. Lui Ceapaev nici nu-i trecea prin cap că în cazul de faţă, în afară de circumstanţele de ordin pur militar, un rol tot atât de însemnat, dacă nu chiar mai mare, îl jucau circumstanţele de ordin politic; probabil că aşa judecase lucrurile centrul şi de aceea îi fusese încredinţată conducerea întregii anchete lui Klâcikov.

Se apucară imediat să strângă materiale, documente, copii după diferite ordine şi dispoziţii, buletine, telegrame. Ceapaev luă de la Feodor ordinul brigăzii, în care se vorbea despre atacul atât de neizbutit asupra sătucului Merghenevski. Ordinul constituia cheia cu ajutorul căreia s-ar fi putut găsi explicaţia celor petrecute, de aceea Klâcikov îi atribuia o importanţă excepţională. Ceapaev îl studie cu atenţie, îşi formă „o opinie critică” şi se aşeză s-o dicteze unui dactilograf. Intră Feodor.

— Ai examinat ordinul, Vasili Ivanâci?

— Şi dacă l-am examinat, ce-i cu asta?

— M-am gândit şi eu mult la el... hai să-l discutăm împreună, propuse Feodor.

— N-ai decât să citeşti, uite, părerea mea e bătută la maşină.

În glasul şi în comportarea lui Ceapaev se citeau o nepăsare prost ascunsă şi un fel de nemulţumire, deocamdată neînţelese pentru Feodor.

— Hai, citeşte-mi tu, zise Feodor, şi să discutăm, poate că-i cazul să facem ceva modificări.

— Nu, niciun fel de modificări! i-o reteză Ceapaev. N-ai decât să faci modificări în concluziile tale, în ce mă priveşte, ce-am scris – asta trimit.

— De ce? se miră Feodor, mâhnit de acest răspuns duşmănos.

— D-aia! De vreme ce eşti „preşedinte”, raportează părerea ta. Eu sunt un „specialist”... Eu sunt numai „specialist”...

Repetă înciudat cuvântul de două ori.

— De ce vorbeşti aşa? răspunse Feodor supărat. Ce te-a apucat? Ce rost are să lucrăm fiecare aparte? Hai să discutăm răspunsul şi să-l trimitem împreună.

— Nu, şi gata! se încăpăţână Ceapaev.

Klâcikov n-avea poftă să mai stăruie.

— Hai, citeşte, spuse el, trântindu-se pe scaun.

Ceapaev citi critica lui la adresa ordinului dat de brigada diviziei din Uralsk; era o analiză destul de bună, amănunţită, temeinică. Feodor se feri să o discute şi hotărî să-şi trimită raportul separat.

— Ce ai de spus? întrebă Ceapaev.

— După, mine, e bine, răspunse, printre dinţi Feodor.

— Păi de ce să fie rău? ridică deodată, glasul Ceapaev. O fi el rău, dar nu la mine, în niciun caz... Da! Eu ştiu ce fac, nu ca filfizonii ăia... Nişte netrebnici, nişte ticăloşi!

Feodor nu înţelese cui îi dăruia Ceapaev aceste epitete.

— Nişte ticăloşi, continuă el cu furie. Vor să-mi taie aripile, să-mi pună beţe-n roate... Dar lasă că le venim noi de hac, le arătăm noi ce putem!

Ceapaev îşi vărsa mânia pe „blestematele state-majore", pe care le socotea o adunătură de trântori, fricoşi, carierişti, şi tot soiul de alte lepădături...

— Stai, Ceapaev, de ce te faci de râs? îi spuse Feodor, pe jumătate în glumă. Ce dracu te-a apucat aşa din senin? Ori ai mâncat mătrăgună?

— De mult am mâncat, a început să mi se aplece, şi în glasul lui Ceapaev se simţea un reproş. Te înăbuşi, te zbaţi, dar n-ai de ce te agăţa... Pe noi, frate, nu merge să ne sapi cu intrigi. Ceapaev îşi cunoaşte meseria.

— Ce vrei să spui?

— Unul şi acelaşi lucru: că n-am învăţat noi la academii... Da ne descurcăm şi fără academii... Lucrăm ţărăneşte şi tot facem treabă. N-am purtat epoleţi de gheneral, da şi fără ei, slavă domnului, *stratehi* ca noi sunt rari.

— Nu te lăuda, nu te lăuda, Vasili Ivanâci, nu-ţi stă bine. Lasă-i pe alţii să te... Tu însă... şi Feodor duse degetul la buze.

Impresia neplăcută de adineauri îi tot da ghes să-l înţepe într-un fel pe Ceapaev, ca să zic aşa, să se răzbune pe el. Dar cum? Feodor ştia că slăbiciunea lui Ceapaev era să-l ridici în slăvi; punctul lui vulnerabil însă era să-i pui la îndoială vitejia, capacitatea, talentul şi mai cu seamă să adaugi câte ceva şi despre „statele-majore". Momentul era bine ales. Nu mai era nevoie să-l zădărască fiindcă Ceapaev era şi aşa destul de întărâtat:

— Strategia! Ai face mai bine să taci şi să nu vorbeşti de ea, i-o turnă Feodor.

— Să tac eu? Tu să taci! se indignă Ceapaev.

Klâcikov se stăpâni, străduindu-se să pară calm, şi-i spuse încet:

— Uite ce-i, Ceapai... Tu eşti un soldat bun, un luptător curajos, un partizan excelent, dar atât. Să fim sinceri. Ar trebui să ai curajul să recunoşti tu însuţi că, în ceea ce priveşte ştiinţa militară, eşti slab... Ce fel de strateg eşti tu? Ia gândeşte-te, cum ai putea tu să fii strateg?

Un tremur nervos îl scutură pe Ceapaev; iar ochii săi cenuşii-albaştri, ca de lup, scăpărau de mânie.

— Sunt un strateg prost? spuse el aproape strigând. Eu, strateg prost? Du-te la dracu!

— Ia-o mai domol, jubilă Feodor, mulţumit că l-a atins cât de cât la punctul slab. De ce te enervezi? Trebuie să înţelegi o dată pentru totdeauna că pentru ca să ajungi un om priceput în problemele militare, pentru ca să cunoşti baza ştiinţifică a strategiei, mai întâi trebuie să înveţi toate aceste lucruri. Or, tu, tu n-ai avut timp de asta, nu înţelegi, omule...

— Nu înţeleg nimic... Nu înţeleg... îl întrerupse Ceapaev. Dac-aş lua comanda unei armate, aş fi în stare s-o conduc!

— Dar un front? glumi Feodor.

— Şi un front. Crezi că nu?

— Poate că n-ai avea nimic împotrivă să fii numit comandant suprem?

— Şi ce, crezi că nu m-aş descurca? Aş urmări atent ce trebuie făcut, m-aş obişnui şi, după un timp, m-aş descurca. Dacă vreau, pot să fac orice, înţelegi?

— Cum să nu înţeleg?

Feodor nu mai încerca sentimentul cu care începuse discuţia, nu mai avea nici ironia cu care-i pusese întrebările. Ceapaev se arătase atât de convins de posibilităţile sale fără margini, încât îl uimise de-a dreptul.

— E foarte bine să ai încredere în forţele tale, îi spuse el lui Ceapaev. Fără această încredere, nu poţi face nimic. Dar oare nu ţi s-a urcat la cap, Vasili Ivanâci? Oare nu e asta lăudăroşenie curată? Nu-ţi cumpăneşti vorbele, asta-i buba!

Privirea lui Ceapaev deveni şi mai furioasă, ochii îi scăpărau şi mai răutăcios: clocotea de mânie, dar aştepta ca Feodor să sfârşească.

— Eu? Eu sunt un lăudăros?! ţipă el. Dar în stepă cine a luptat împotriva cazacilor, fără cartuşe, cu mâinile goale? Cine? se repezi el la Feodor. Lor ce le pasă, canaliile, de strategia mea?...

— Nici eu nu te socotesc strateg. Înseamnă, deci, că şi eu sunt o

canalie? îl puse în încurcătură Feodor.

Ceapaev se potoli pe dată, tulburat; sângele îi năvăli în obraz; simţi deodată că nu mai e în stare să spună nimic, ca un copil care a fost prins cu o poznă caraghioasă, stupidă.

Feodor întorsese dinadins întrebarea în felul acesta, ca să-l dezveţe de obiceiul de a arunca orbeşte vorbe grele, jignitoare; şi asta nu numai pentru că era un obicei nelalocul lui, dar că era şi nespus de primejdios: s-ar fi putut să-l audă nişte răuvoitori, să înregistreze totul, pentru ca mai târziu să-l strângă cu uşa, să i se pună în faţă martori şi documente. Atunci n-ar mai avea încotro şi ar fi foarte prost pentru el.

Or, pe Ceapaev nu rareori îl auzeai înjurând de mama focului şi statele-majore, şi Consiliile Militare Revoluţionare, şi CEKA[1], şi secţiile speciale, şi comisarii, pe scurt, pe absolut toţi cei ce puteau să-şi manifeste câtuşi de puţin autoritatea faţă de dânsul. Ţipa, înjura, blestema, ameninţa, şi toate astea fără niciun rost; era de ajuns să-l lămureşti, ca să înţeleagă numaidecât tot, să se declare de acord, renunţând chiar uneori la părerea lui, ce-i drept, încet, cu greu, în silă. Nu-i plăcea să dea înapoi nici când era vorba de o simplă părere. Trebuie menţionat că nu schimba niciodată ordinele pe care le dădea şi din această consecvenţă izvora o deosebită putere de convingere.

Acum, când Ceapaev se prinsese în undiţă, Feodor hotărî să ducă până la capăt *lecţia* pe care i-o dăduse: să plece şi să-l lase pe gânduri. „Dacă îl vor frământa îndoielile, va ţine minte şi mai bine...”

Şi când Ceapaev îşi reveni puţin din uluială, şi se strădui să-l încredinţeze pe Feodor că „nu asta am vrut să spun... că nu m-am referit decât la ăia” şi aşa mai departe, Feodor îşi luă ziua bună şi plecă.

Întorcându-se acasă, la miezul nopţii, Klâcikov îl găsi pe Ceapaev în camera lui. Şedea pe un scaun şi, ruşinat, răsucea în mâini o hârtiuţă.

---

[1] *Ceka (Comisia Extraordinară)* – organ al Puterii sovietice pentru pedepsirea spionilor, complotiştilor, teroriştilor, bandiţilor, speculanţilor. A fost creat imediat după Revoluţia din Octombrie în scopul apărării intereselor revoluţiei împotriva atentatelor burghezilor contrarevoluţionari şi ale agenţilor lor. În 1922 a fost reorganizat în G.P.U. (Direcţia Politică de Stat) (n. r.).

— Citiţi-o! i se adresă el lui Feodor, întinzându-i un bileţel bătut la maşină. De multe ori, când era tulburat, jignit sau se aştepta la o ofensă, Ceapaev nu-l mai tutuia. Feodor observă acest lucru şi din felul în care îi vorbise Ceapaev, şi din bileţel. *„Tovarăşe Klâcikov, scria acolo, vă rog să citiţi cu luare-aminte aceste rânduri pe care vi le adresez. Sunt tare mâhnit de felul în care aţi plecat şi că aţi socotit că cele spuse de mine erau adresate dumneavoastră, ceea ce vă aduc la cunoştinţă, căci dumneavoastră nu mi-aţi făcut încă niciun rău, şi dacă sunt sincer şi cam uite, fără să mă sfiesc deloc în faţa dumneavoastră, şi spun tot ce gândesc despre unele persoane, ceea ce v-a supărat. Dar, ca să nu fie între noi socoteli personale, mă văd silit să înaintez un raport, ca să cer îndepărtarea mea din funcţie, decât să nu mă înţeleg cu colaboratorul meu cel mai apropiat, fapt pe care vi-l aduc la cunoştinţă ca unui prieten*. Ceapaev”.

Acesta era biletul, cuvânt cu cuvânt, fără cea mai mică modificare. Scrisorica putea să aibă urmări din cele mai grave: raportul fusese deja întocmit. O clipă mai târziu, Ceapaev îl arătă. Dacă Feodor ar fi avut o atitudine negativă, sau chiar dacă s-ar fi mulţumit să tacă, chestiunea ar fi ajuns „sus” şi cine ştie ce urmări ar fi avut? Ciudat lucru: Ceapaev părea să nu ţină deloc la divizia lui, deşi din ea făceau parte regimentele: „Pugaciov”, „Razin”, „Domaşkin”, toate acele regimente eroice, care-i erau atât de dragi. În cazul de faţă îşi spusese cuvântul trăsătura principală a caracterului său: pentru un lucru cu totul lipsit de însemnătate, pentru un fleac, era în stare să sacrifice pe negândite, cu ochii închişi, într-o clipă, tot ce-i era mai scump.

Dacă l-ai fi aţâţat într-un astfel de moment, ar fi fost în stare, probabil, să facă cele mai mari prostii.

Feodor termină de citit, se întoarse spre Ceapaev şi, cu faţa strălucind de bucurie; îi spuse:

— Lasă, dragă Ceapaev. Eu nu sunt deloc supărat şi chiar dacă am fost puţin necăjit, e cu totul din altă pricină.

Şi Feodor nu mai adăugă nimic. Abia a doua zi îi destăinui adevărata cauză.

— Uite o telegramă, îi spuse Ceapaev.

— De unde?

— Din ordinul statului-major, mâine plecăm la Buzuluk... Nu mai mergem la Orenburg... Trebuie să isprăvim ce avem de făcut şi să plecăm...

Se sfătuiră şi hotărâră să nu zăbovească până a doua zi dimineaţa, ci să isprăvească totul numaidecât şi să plece noaptea – tot nu era cu putinţă să termine într-o singură zi ancheta cu privire la cauzele înfrângerii suferite de divizia din Uralsk; pentru asta ar fi trebuit să se deplaseze la faţa locului, să mai caute unele documente ş.a.m.d. Hotărâră să se ducă fără întârziere la statul-major al diviziei. Chemară oamenii de care aveau nevoie. Discutară cu ei. După un ceas şi jumătate părăsiră Uralskul, îndreptându-se spre Buzuluk.

În zilele acelea, pe linia spre Samara se petrecea ceva de neînchipuit. Spre Kinel goneau sau se târau trenuri venind din toate părţile: de la Ufa şi Orenburg, de aproape sau de departe, unele încărcate cu trupe, obuze, alimente, trenuri blindate. Altele se îndreptau în direcţie opusă – trenuri goale, convoaie sanitare, din nou vagoane cu trupe, trupe şi iar trupe... Lungi şiruri de căruţe se scurgeau dinspre Uralsk, iar de acolo veneau încoace trupe.

Se executa o regrupare rapidă. Erau deplasate mase enorme: erau trimise pe front trupe noi, proaspete, şi se retrăgeau în spatele frontului cele vlăguite, demoralizate, care deocamdată nu erau în stare să lupte. Kolceak cucerise Ufa şi înainta spre Volga. Situaţia devenea gravă. Samara era ameninţată, şi o dată cu ea erau primejduite şi alte centre mari de pe Volga. S-ar fi putut ca situaţia să impună o retragere pe Volga, ceea ce ar fi însemnat o lovitură grea pentru Rusia. Comandamentul roşu, vrând să evite acest lucru, începuse să pregătească cu înfrigurare apărarea, hotărât să reziste cu orice preţ, să îmbunătăţească situaţia, să-i smulgă duşmanului iniţiativa şi să-l alunge înapoi, departe de inima Ţării Sovietice. În raionul Buzuluk se concentra o puternică grupare de izbire: de acolo urmau să fie date primele atacuri. Divizia 25-a a lui Ceapaev avea o misiune importantă: să-l lovească pe Kolceak drept în frunte şi împreună cu celelalte divizii să-l alunge de pe Volga, având ca obiectiv imediat recucerirea Ufei.

În afară de unităţile care veneau de la Slomihinskaia, în afară de brigada lui Sizov – un comandant tânăr şi talentat – brigada care luptase la Uralsk şi fusese trimisă în grabă spre Buzuluk, în raionul Sorocinsk, Diviziei 25 i se mai afecta o brigadă sub comanda unui ofiţer, care peste două săptămâni avea să treacă de partea albilor. Din această brigadă, concentrată în apropiere de Samara, în raionul Krotovka, făcea parte şi regimentul din Ivanovo- Voznesensk.

Kolceak înainta pe un front foarte larg spre Perm, Kazan, Samara. Pe aceste trei direcţii acţiona o armată de aproape o sută cincizeci de mii de albi. Forţele erau aproape egale: noi trimiteam împotriva lor o armată doar cu puţin mai mică decât a lui Kolceak. Prin Perm şi Veatka, Kolceak intenţiona să facă joncţiune cu intervenţioniştii străini, iar prin Samara – cu Denikin; el se zorea să sugrume, în acest cerc fatal, Rusia Sovietică.

Dar Kolceak a primit cele dintâi lovituri grele în apropiere de Samara; acolo i-am smuls din mâini iniţiativa; acolo au fost zdrobite o parte din diviziile şi corpurile lui de armată; acolo a început destrămarea morală a trupelor lui.

După primele lovituri, nici batalioanele de ofiţeri, nici muştruluiala soldaţilor, nici tehnica – nimic n-a putut să oprească retragerea, în dezordine, a trupelor lui. Ele s-au îndreptat spre Ufa, apoi dincolo de Ufa, spre Siberia, fiind apoi definitiv înfrânte. La luptele de la Belebei au luat parte regimentele din corpul Kappel – floarea, speranţa armatei albe; la fel ca şi celelalte regimente albe, ele au fost biruite de trupele roşii, ale căror valuri se rostogoleau nestăvilite, întâmpinate cu entuziasm de populaţia vlăguită, prădată, ruinată.

Gările şi haltele par nişte furnicare: oamenii mişună, forfotesc, se înghesuie, se ciocnesc, cad, se ridică, se grăbesc, se zoresc, repede, repede... sosesc trenuri. Din ele ţâşnesc, ca apucaţi, o mulţime de ostaşi roşii, se împrăştie în toate părţile, împresoară micile clădiri de cărămidă, se aşază la coadă, îşi zăngăne gamelele, se îngrămădesc, se ciorovăiesc, se înfurie, tropăie pe loc, aşteptând apa clocotită pentru ceai; alţii se risipesc prin gară şi prin casele din împrejurimi, cumpără chibrituri, tutun, *voblă*[1], tot ce găsesc, dau pe gât laptele adus de ţărănci, iau pe capete – ca să-şi facă provizii – pâinoaie, pâini, pâinişoare, pâinicele... Se perindă întruna, în pâlcuri nesfârşite şi fac gălăgie la şeful comenduirii de staţie, ocărăsc cum le vine la gură ordinea şi dezordinea, îi aruncă în faţă tot felul de injurii nenorocitului de şef al comenduirii, cer ceea ce nu este cu putinţă, jură pe ceea ce nu există, aşteaptă ceea ce nu se poate înfăptui: să li se dea îndată o echipă, ori un mecanic, ori o altă locomotivă, ori alte vagoane, său să li se schimbe vagoanele de marfă cu vagoane de călători. Când li se răspunde: „Nu e posibil, n-avem!”, la furtuna de proteste şi ocări se adaugă ameninţările: jură să se răzbune ei înşişi, sau să trimită pe un comandant al lor, care-i

[1] Un soi de peşte din Marea Caspică (n. r.).

va mânca fripţi pe toţi.

Deodată răsună semnalul.

— Al câtelea?

— Al treilea.

Şi toată această mulţime de nemulţumiţi se desprinde ca ieşită din minţi de ghişeul şefului comenduirii, goneşte peste şine, răstoarnă pe cine întâlneşte în cale, năuceşte oamenii care-i blestemă şi-i ameninţă.

Trei bătăi de clopot. Un şuierat. Trenul porneşte şi încă multă vreme întârziaţii aleargă în urma lui, buluc sau unul câte unul, se agaţă de scări, se anină de mânere, se caţără pe acoperişuri... Sau, istoviţi, renunţă să mai alerge, se aşază osteniţi pe şine, apoi umblă de colo-colo fără rost, în aşteptarea unui nou tren, o zi, poate două, cine ştie? Nu observă un tren, scapă alt tren, iar al treilea le pleacă de sub nas...

În vagoanele de marfă e întuneric beznă; nicio lumânare, nicio lampă, niciun felinar cât de mic. Soldaţii stau culcaţi de-a dreptul pe scândurile goale, mânjite de opincile şi cizmele încărcate cu noroi, de gamelele mâzgălite de grăsime, murdare de ciorbă şi de ceai, pline de scuipat şi de chiştocuri. Nopţile sunt lungi, timpul se scurge greu când stai lungit în întuneric, în frig, acoperit ca vai de lume cu o manta veche, numai găuri, şi cu un sac de pânză sub cap. În gări, manevre nesfârşite; vagoanele sunt trase când înainte, când înapoi, împinse de pe o linie pe alta, mutate de la un tren la altul, cuplate şi iar decuplate, tampoanele se ciocnesc fără milă, de ţi se clatină creierii în cap. Oameni cu felinare mici în mână strigă şi înjură în noapte. Vagoanele sunt trase undeva, departe, pe o linie moartă, şi lăsate „să mai stea”... Se îngrămădesc acolo trenuri peste trenuri, ticsite cu ostaşi roşii; unii scot nasul prin micuţele ferestre, sar apoi din vagoane, aleargă, alţii urcă, se caţără sus. În jurul garniturii trasă pe „linia moartă” e un du-te vino neîncetat, zi şi noapte; unii se grăbesc după „treburi”, alţii ies pur şi simplu să facă mişcare ca să se încălzească, iar alţii caută din ochi peste tot, nădăjduind să găsească nişte traverse, lemne, lăzi – ceva cu ce s-ar putea face foc – alţii se vânzolesc prin preajma gării, nepăsători, toată noaptea, în căutarea unei aventuri.

După multe zile de drum, după îndelungi strădanii, opriri istovitoare prin gări, scandaluri, câteodată bătăi şi chiar schimburi de focuri, au ajuns! Pe uşile larg deschise, bagajele sunt zvârlite din vagoane, cât colo. Se adună un morman de calabalâcuri, doi

oameni înarmaţi cu puşti stau de veghe, iar ceilalţi se duc să dea o mână de ajutor: coboară caii pe nişte podeţe, îi împiedică, îi leagă, îi adună herghelie, se instalează în jur şi-i păzesc, ca să nu fugă, coboară încetişor tunurile, căruţele cu materiale, automobilele, într-un cuvânt, tot ce-au adus cu ei.

Gata! Trenul golit priveşte ca un orfan, cu vagoanele goale, parcă şi mai reci. Larmă, înjurături, harababură, învălmăşeală, comenzi răzleţe, aruncate la întâmplare, pe care nimeni nu le ascultă încă. Dar iată, răsună o comandă veritabilă:

— Plecăm!

Şi începe forfota: toţi sunt preocupaţi, zoriţi, fiecare îşi caută compania, plutonul, grupa... În sfârşit, toată lumea s-a încolonat... Pornesc. Rândurile largi, drepte, încep să unduie, căruţele huruie, hodorogesc, caii, odihniţi, nechează, sforăie, armele zăngănesc. Din când în când, răsună câte o detunătură răzleaţă... Şirurile de ostaşi străbat primele verste ţanţoş, cu pas vioi, în cadenţă, cu cântece puternice, răsunătoare, apoi... Apoi cei rămaşi în urmă, cei obosiţi, cei bolnavi sunt urcaţi în căruţe, rândurile se învălmăşesc, cântecele amuţesc: oamenii nu visează nimic altceva decât să se odihnească, şi cât mai curând... Iată şi popasul: după câteva clipe, unii sforăie voiniceşte, adormiţi buştean, alţii, neobosiţi, cântă mai departe, ascultă armonica, joacă, sar şi chiuie „de mama focului”. Din popas în popas, aşa, întruna, până la tranşee....

Începe viaţa de luptă.

Comanda brigăzii venită de la Buzuluk e încredinţată lui Potapov; brigada din Sorocinsk o comandă Sizov, iar lui Şmarin i-a fost încredinţată, ceva mai târziu, comanda brigăzii al cărei comandant trădător o ştersese la albi. Divizia s-a grupat. S-au grupat şi celelalte divizii; armatele s-au concentrat, gata de luptă; întreg frontul a încremenit în aşteptarea primelor lovituri.

Primele lovituri erau de o însemnătate covârşitoare, în ele se afla răspunsul la întrebarea: „a fi sau a nu fi”.

„Dacă nu izbutim să le smulgem iniţiativa, dacă vom fi aruncaţi dincolo de Volga şi Kolceak va reuşi să închidă la sud şi la nord cercul fatal (ceea ce-i foarte posibil), atunci însăşi Rusiei sovietice i se pune întrebarea: «a fi sau a nu fi?»”

Într-adevăr, primejdia era mult mai gravă şi mai apropiată decât o credeau mulţi. Uriaşul val albgardist împroşcase cu cei dintâi stropi Veatka, Kazan, Samara, Saratov.

Drumul spre Samara era pentru Kolceak cel mai ademenitor, cel

mai însemnat, cel mai important: drumul cel mai scurt spre inima Rusiei. Nu degeaba scria pe vagoanele lui: „Ufa-Moscova”.

Patrulele călări înaintate apăruseră aproape de tot de Buzuluk. În ultimele zile fusese pierdut şi Buguruslanul. Atmosfera era tot mai încordată, duşmanul – tot mai aproape, primejdia – din ce în ce mai mare.

La noi nu fusese încă totul pregătit, nu terminasem cu transporturile, nu ne adunasem toţi, drumurile desfundate din cauza dezgheţului şi ploilor de primăvară ne îngreuiau mişcările, dar nu puteam să mai aşteptăm; cu fiecare zi se îngrămădeau alţi nori, se apropia vijelia întunecată, îngrozitoare...

Armata Roşie stătea gata de luptă, clocotind de energie, dârză, cu baionetele regimentelor, brigăzilor, diviziilor ridicate ca ţepii zbârliţi ai unui arici. Aştepta semnalul. La acest semnal întregul front se va arunca asupra lui Kolceak, ca să-şi măsoare puterea, într-o încleştare hotărâtoare, corp la corp...

28 aprilie... Zi neuitată, zi în care s-a hotărât începutul unei acţiuni de cea mai mare importanţă: Armata Roşie pornea împotriva lui Kolceak.

IX

ÎN AJUNUL LUPTELOR

Buzulukul nici nu se gândea la evacuare. Toată localitatea era în picioare – toată lumea se pregătea de luptă. Comitetul de partid, comitetul executiv, sindicatele se alăturaseră diviziei aflate acolo şi-şi puseseră toate forţele la dispoziţia Armatei Roşii. Lozinca severă „Totul pentru front” se îndeplinea cu stăruinţă, probabil la fel cum se înfăptuise, de sute de ori, în toate centrele asediate.

Buzulukul era ameninţat. Patrulele călări inamice puteau fi văzute la câteva zeci de verste de oraş. Acolo se refugiaseră de pretutindeni, şi mai ales dinspre Buguruslan, puţinii activişti de soviet şi de partid pe care nu apucaseră să pună mâna patrulele lui Kolceak sau pe care lepădăturile albe, din satele de prin partea locului, n-avuseseră vreme să-i trădeze. Unii intrau imediat în armată, ca simpli soldaţi şi, când ajungeau cu regimentele învingătoare în satele lor, îşi reluau lucrul. Alţii nu mai părăseau oastea şi plecau cu regimentele în depărtări necunoscute, ca luptători, ca simpli ostaşi roşii.

În atmosfera încărcată, apăsătoare, în care plutea miros de sânge şi de praf de puşcă, se simţea apropierea unor vremuri epocale, a unei noi etape. Trebuia să vină o zi mare, cu care avea să înceapă o eră nouă, măreaţă.

Se dădeau ultimele dispoziţii, se făceau ultimele pregătiri. Oamenii îşi adunau, îşi încordau toate puterile pentru a se avânta spre ţelul lor unic. În orăşelul acela toropit, modest, prinseră să huruie motocicletele, să gonească automobilele, să galopeze călăreţii în toate direcţiile, să treacă coloane de soldaţi în pas cadenţat, voinicesc.

Statul-major al diviziei era instalat la răscrucea celor două străzi principale: acolo, forfota nu contenea nici zi, nici noapte, acolo se concentra şi se răsfrângea, ca într-un focar, toată viaţa zbuciumată, zgomotoasă şi zorită a ultimelor zile.

Ceapaev şi Feodor, prieteni la cataramă şi colaboratori nedespărţiţi, puteau fi rareori găsiţi acasă; îşi făceau veacul la statul-major. De la centru soseau mereu ordine şi dispoziţii; de pe teren, de la unităţile lor veneau, de asemenea, tot felul de informaţii, de cereri; se purtau nesfârşite „discuţii” la telefon, prin fir direct. Fireşte, convorbirile cele mai lungi şi cele mai aprinse erau cele cu privire la diferitele lipsuri materiale. Dar pe atunci lipsuri erau tot atâtea cât şi probleme, de aceea discuţiile cu unităţile (ba şi cu centrul) aveau loc de obicei pe un ton ridicat şi erau pline de asigurări, rugăminţi, ameninţări „să se procedeze la o schimbare radicală”. Ceapaev credea că era de ajuns să facă presiuni asupra „diferitelor consilii ale economiei naţionale” pentru ca să apară pe dată, cu prisosinţă, tot ce era nevoie. Cum vedea sau auzea că există pe undeva douăzeci-treizeci de căruţe, trei-patru butoiaşe de unsoare pentru roţi, sau că într-un depozit s-ar afla vreo sută cincizeci de metri de postav, câteva căciuli, pâslari sau cojoace, începea să tune şi să fulgere, să stăruie ca totul să fie predat armatei. Lozinca „Totul pentru front” o înţelegea întocmai, cuvânt cu cuvânt. Ceapaev credea că acele fărâmituri şi zdrenţe ar putea hrăni şi îmbrăca întreaga noastră armată de multe milioane de soldaţi. El vorbea adeseori despre ruina economică şi despre lipsurile inevitabile, dar, pesemne, nu era încă în stare să-şi imagineze exact cum stau lucrurile şi să tragă, chiar din propriile lui cuvinte, concluziile cuvenite. De obicei Klâcikov îl determina să renunţe la pretenţiile şi tentativele lui nechibzuite şi trebuie spus că reuşea destul de uşor: era suficient să-i aduci două-trei argumente

serioase, pentru ca Ceapaev să se declare de acord şi să nu mai scoată nicio vorbă.

Doar fără să scoată o vorbă! Numai aşa! Căci ca să renunţe la cuvintele lui, să şi le retragă, să recunoască el că a greşit şi să o *declare* pe faţă – ei bine, la asta să nu vă aşteptaţi, Ceapaev nu o va face niciodată! Argumentele trebuiau să fie prezentate categoric şi convingător. Nu putea suferi oamenii care se tânguie, care abia deschid gura şi îndeobşte nu ţinea seama de spusele lor, oricât de preţioase ar fi fost.

Îi plăcea vorba răspicată, fermă, cutezătoare. Dar şi mai mult îi plăcea fapta hotărâtă, dârză, chibzuită!

După două zile, brigada lui Sizov plecase. Se oprise la patruzeci de verste de Buzuluk şi trebuia vizitată.

Vlăguit de atâtea lupte, rănit de două ori, comandantul de brigadă Sizov nici nu-şi mai putea aduna gândurile, nu era în stare să vorbească liniştit. La douăzeci şi doi de ani arăta ca un moşneag.

Îşi părăsise, încă din 1917, mica-i gospodărie şi intrase în Garda Roşie. I-a fost sortit curând să-l întâlnească pe Ceapaev. Acestuia i-a plăcut Sizov: îi preţuia vorbele-i înţelepte, iuţeala cu care acţiona şi curajul său uimitor, nechibzuit uneori. Ceapaev l-a numit comandant al cercetaşilor pedeştri. Adeseori Sizov, însoţit numai de doi-trei cercetaşi, se furişa până la cazacii adormiţi şi, de cele mai multe ori, până la cehi! Deschidea focul, făcea tărăboi, îi dezarma şi o dată îl vedeai că se întoarce cu zece-cincisprezece prizonieri grămadă. Avea la activul său o sumedenie de acţiuni de acest fel: operaţiuni tot atât de îndrăzneţe şi de neobişnuite ca şi cele pe care le întreprindea şi le îndrăgea atât de mult însuşi Ceapaev. Pe Irghiz, la Gusiha, într-o luptă cu cehii, Sizov a fost lovit de un glonţ în picior. A zăcut cât a zăcut, până i s-a urât. Cum i s-a prins puţin rana, a plecat iar pe front. N-a trecut mult şi într-o nouă luptă un glonţ i-a ciuruit braţul. Nu-i păsa însă de rană, nu-l speria operaţia, nici durerea, nici tratamentul chinuitor – toate acestea erau fleacuri, dar îi părea nespus de rău să se despartă de tovarăşii lui de luptă. Nici de data aceasta n-a zăbovit mult în pat şi s-a întors pe front prea devreme.

Luptele necontenite, aprige, de pe frontul din Ural, l-au sleit şi de cele din urmă puteri, zdruncinându-i nervii şi aşa destul de slăbiţi. Muşchii proeminenţi ai obrazului său ars de soare tresăreau nervos; nările mari fremătău ca la sălbăticiuni; părul bălai, de culoarea cânepii, era încâlcit; fruntea înaltă, frumoasă – dar, vai, brăzdată de

zbârcituri – pătată de cerneală; ochii lui cenuşii, înroşiţi, luceau cu sclipiri metalice, aspre; palmele-i mari de muncitor erau pline de bătături tari; gulerul cămăşii stătea veşnic descheiat, ca şi cum i-ar fi fost prea cald şi s-ar fi înăbuşit; glasul nervos îi tremura răguşit, cu inflexiuni false, ascuţite, stridente. Când vorbea, părea că vorbeşte tot trupul lui uscăţiv, musculos, mlădios ca un arc: capul i se clătina dintr-o parte într-alta în ritmul cuvintelor, tropăia, lovea cu pumnul. Sizov îşi cunoştea meritele şi nu se lăsa călcat în picioare de nimeni, nici chiar de comandantul său.

Îl zgândărea şi-l râcâia gloria copleşitoare, ca din basme, de care se bucura Ceapaev în stepă. Pizma îl ameţise, speranţele şi dorinţele fierbinţi îi curmau răsuflarea: „Şi de ce n-aş fi şi eu un Ceapaev?”

Acest sentiment îl apăsa, risipea sinceritatea şi duioşia întâlnirilor cu Ceapaev, întuneca prietenia lor până nu de mult neîntinată. Ceapaev simţise această schimbare a lui Sizov, însă în ruptul capului n-ar fi consimţit să-l lase să plece din divizia lui: ştia că gloria sa personală se născuse, se menţinea şi creştea datorită unor oameni ca Sizov. La rândul său, Sizov nu l-ar fi părăsit pe Ceapaev pentru că razele gloriei acestuia se răsfrângeau şi asupra sa, pentru că Ceapaev îi deschisese un drum larg, pe care păşeau împreună, antrenându-l şi pe el pe acest drum cu o admirabilă şi nestăvilită însufleţire.

Se întâlniră prieteneşte. Fără să piardă o singură clipă, se îndreptară imediat spre masă: hartă, ordine, fir direct, telefon... Curierii vor pleca numaidecât după comandanţii de regimente, şefii serviciilor de aprovizionare, după medici, comisari... Tabloul e conturat precis şi clar... Se pare că totul a fost prevăzut, că nimic n-ar trebui să eşueze, numai că totul trebuie executat întocmai, aşa cum ai cânta după note. Dar ca să execuţi acest cântec după note, trebuie să fii un mare maestru. În privinţa asta, Sizov era un maestru strălucit: trei zile mai târziu a sosit vestea că schilodise o întreagă divizie duşmană. Şedeau şi chibzuiau şi discutau, discutau şi se certau, nu cădeau de acord, se preveneau reciproc, apoi ajungeau la o înţelegere, adoptând soluţiile care le păreau tuturor mai înţelepte.

— Ar trebui să adunăm regimentele, spuse Ceapaev. Să le explicăm poate şi lor câte ceva.

— Într-o clipă...

Comandantul brigăzii se sculă şi ordonă tuturor comandanţilor

să-şi adune imediat ostaşii în cel mai mare cinematograf din oraş.

— Şi să le spuneţi că tovarăşul Ceapaev va ţine o cuvântare, strigă el în urma lor. Să se pregătească să-l asculte.

Ar fi greu de spus de ce adăugase aceste cuvinte: în serios, sau în glumă, ca să-şi râdă de Ceapaev, care era atât de amator de „cuvântări". Tonul lui nu trăda nimic; glasul lui Sizov suna la fel şi când glumea şi când comanda.

Peste o jumătate de oră uriaşa sală a cinematografului, igrasioasă, neprietenoasă, era ticsită de mantale cenuşii: n-aveai unde să arunci un ac; un număr şi mai mare de ostaşi rămăsese afară. Pe scenă o masă, şi pe ea, aşa cum e obiceiul, o carafă plină cu apă, un pahar, un clopoţel strălucitor, cu mâner de lemn...

Cum apăru Ceapaev, toţi prinseră să şuşotească, să tuşească grăbit ca să-şi dreagă vocea, să-şi îndrepte cuşmele ca să pară şi ei nişte voinici. Îndată ce rosti primul cuvânt, atât de viguros şi de îndrăgit: „Tovarăşi!" mulţimea de feţe şterse se contopi într-un singur tot, aşteptând mută şi încremenită, cu atenţia încordată, cuvintele mult dorite.

— Tovarăşi! spuse Ceapaev, mergem la luptă. Împotriva lui Kolceak. Mulţi cazaci am bătut noi în stepă, nu suntem la prima victorie. N-are să ne scape nici amiralul Kolceak...

Mulţimea, până atunci tăcută, răbufni, într-o furtună de exclamaţii entuziaste, strigăte şi aplauze asurzitoare. Atmosfera se înfierbântă dintr-o dată. După câteva clipe, fiecare vorbă pătrundea şi mai adânc în inimi, era primită cu şi mai multă căldură, îndoindu-şi, înzecindu-şi valoarea. Ceapaev avea puse deoparte câteva fraze de efect şi nu scăpa niciodată prilejul să le folosească în cuvântările lui. În fond, erau fraze cu totul inofensive, nu aveau nimic deosebit, dar spuse în faţa unor ascultători naivi, simpli, însufleţiţi, pe care şi-i câştigase, produceau o impresie de necrezut.

— Tovarăşi, eu nu sunt un general vechi, tună Ceapaev. Ăştia trimiteau, de la trei sute de verste depărtare, ordinul să se cucerească cu orice preţ cutare colină. Li se raporta că fără artilerie nu se poate, că înălţimea e împrejmuită cu treizeci de rânduri de sârmă ghimpată... Da lui, diavol bătrân, ce-i păsa? Trimitea un nou ordin: „Aţi învăţat gimnastică? Ştiţi să săriţi? Atunci, ce mai aşteptaţi? Săriţi!..."

La această parte a cuvântării, auditoriul izbucni într-un hohot de râs, manifestându-şi zgomotos dragostea faţă de orator. Evocarea naivă şi simplistă le era pe plac, nimerea drept la ţintă.

— Ei bine, eu nu sunt un general, urmă Ceapaev încântat, răsucindu-şi mustaţa. Eu sunt mereu cu voi şi întotdeauna în frunte, iar dacă-i vreo primejdie, apoi pe mine mă paşte mai întâi. Primul glonţ spre mine zboară. Dar sufletul e dornic de viaţă, cine are chef să moară? Am să aleg locurile în aşa fel, încât toţi să scăpaţi teferi şi nici eu să nu mor de florile mărului. Iată cum ducem noi războiul, tovarăşi...

Cu astfel de cuvinte şi pe acelaşi ton îşi ţinea toată cuvântarea. De altfel trebuie să recunoaştem, spre meritul lui, că nu-i plăcea să pălăvrăgească mult: nu pentru că n-ar fi fost în stare, ci pentru că era conştient de avantajele unei cuvântări scurte.

După cuvântarea lui Ceapaev, vorbi Sizov, dar era greu să mai aibă succes. Nici Feodor nu produse cine ştie ce impresie. După discursuri urmă un concert: o improvizaţie atât de reuşită, cum nu puteai găsi decât pe atunci şi, cu siguranţă, numai pe front.

Când ultimul orator îşi termină ultimele cuvinte, ce păreau că mai stăruie în aer în aşteptarea cuvintelor următoare, începu să răsune o armonică. De unde şi când apăruse armonistul pe scenă nu observase nimeni, fără îndoială însă că acţiona dintr-un ordin nevăzut şi neauzit. Şi ştiţi ce cânta? „Kamarinskaia”... Cu atâta foc, de simţeai furnicături în picioare de dorul jocului. Ceapaev sări sprinten în mijlocul scenei şi-i dădu drumul... Întâi, lin ca o lebădă, cu trupul arcuit, rotindu-se în cerc. Pe urmă cu paşi mărunţi, pe călcâie, ca la ceciotka[1]. Şi când, fremătând de entuziasm, mulţimea, ca o singură fiinţă cu mii de capete, începu să chiuie, să strige, să bată din palme, Ceapaev apucă cu mâna stângă frumoasa lui sabie, încrustată cu argint, şi începu să facă figuri, lăsându-se pe vine, de-i zuruiau pintenii, iar căciula îi căzu pe o ureche. Ce mai bucurie pe armonist, un voinic din Veatka, cu faţa împodobită cu un nas acvilin, lucios, şi cu ochi micuţi, ca de elefant. Şi avea şi de ce: Ceapaev în persoană juca în cântecul armonicii lui răguşite şi hodorogite de atâta zdrăngănit.

Ultima săritură, ultimul salt de joc voinicesc, şi Ceapaev se dădu sprinten la o parte, scoase o batistă cenuşie, cam soioasă – niciun colţişor nu era curat – şi-şi şterse năduşeala de pe faţa-i veselă şi mulţumită.

Vreme de un ceas scena n-a stat o clipă goală: dansatorii ţâşneau din sală nu câte unul, ci în grupuri. Erau atât de mulţi amatori, încât începu o adevărată concurenţă. Cei care uitau să

[1] Dans popular rus, un fel de bătută (n. r.).

plece de pe scenă erau izgoniţi fără multă vorbă: ai jucat destul, mai lasă şi pe alţii!

După dansatori, veni rândul povestitorilor-declamatori care spuneau nişte prostii, de-ţi venea să te apuci cu mâinile de cap. În vremea aceea, pe front nu se găseau nici cărţi, nici culegeri de versuri sau de cântece revoluţionare. Toate acestea ajungeau rareori pe front şi, în afară de strigături şi de cântece ostăşeşti de masă, soldaţii nu ştiau mare lucru.

După recitări, îşi dădură drumul, cât îi ţineau bojocii, cântăreţii: nici ei nu-şi băteau capul prea mult cu alegerea cântecelor: cântau ce le trăsnea prin cap. Pierdere de vreme! În schimb câtă veselie şi sănătate! Câtă sinceritate şi pitoresc! Cu câtă bucurie se odihneau luptătorii după marşurile lungi, după luptele grele, uitând de viaţa din tranşee, monotonă şi încordată, uitând de foamea care-i chinuise cumplit. În zilele ce urmară, în grupurile adunate pe uliţele noroioase, la masă, în grajduri, în timp ce se ronţăiau seminţe, nu se mai vorbea altceva decât despre veselul miting-concert. Şi în centrul tuturor discuţiilor şi aducerilor aminte stătea figura lui Ceapaev. Comandanţi ca dânsul sunt iubiţi de ostaşi... În zori conduce pe câmpurile învăluite în ceaţă lanţurile de trăgători şi coloanele la asalt, la atac, la luptă, iar seara joacă împreună cu ei „Kamarinskaia” în sunetele armonicii! Pe vremea aceea se simţea cu adevărat nevoia de *astfel* de comandanţi ca Ceapaev, ieşiţi din rândurile masei de ţărani şi întruchipând organic toate caracteristicile ei. Îndată ce masa se va maturiza, această nevoie va dispare. Ba chiar de pe atunci, un Ceapaev n-ar mai fi avut ce face, de pildă în regimentul ţesătorilor din Ivanovo-Voznesensk: acolo cuvântările sale primitive n-ar fi avut niciun succes, acolo atitudinea conştientă, calmă ar fi fost mai preţuită decât îndrăzneala necugetată; acolo, tovarăşii ar fi luat parte cu mai multă tragere de inimă la o convorbire sau la o adunare, decât la „Kamarinskaia”; acolo ar fi vorbit cu Ceapaev ca de la egal la egal, fără priviri admirative şi fără ca, văzându-l, să le strălucească ochii de fericire. De aceea lui Ceapaev nu-i prea plăcea să se ducă pe la regimentul ţesătorilor din Ivanovo, care erau atât de zgârciţi cu primirile triumfale şi entuziaste.

Când se prezentă pentru prima oară la secţia politică a diviziei, Feodor simţi o primire ostilă, rece, şi îşi dădu seama că existau probabil unele idei preconcepute. „Care o fi cauza?” se întreba el

nedumerit şi nici prin minte nu-i trecea că atitudinea lipsită de bunăvoinţă a lucrătorilor politici faţă de „partizanul şi bătăuşul” Ceapaev se răsfrângea în mod automat şi asupra lui, „comisarul lui Ceapaev”.

Mai mult. La secţia politică se şi cunoşteau legăturile de prietenie dintre Klâcikov şi Ceapaev, iar explicaţia pe care o dădeau era cât se poate de simplă: sau căzuse „comisarul nostru” sub influenţa lui Ceapaev şi face sluj în faţa eroului, nefiind decât o paiaţă care acţionează inconştient sub imperiul voinţei celuilalt; sau altă presupunere: „comisarul nostru” nici n-avea nevoie de înrâurirea cuiva, deoarece el însuşi e un fel de partizan şi un „semeţ”, ca şi Ceapaev...

Unii gândeau într-un fel, alţii gândeau în alt fel, însă toţi erau de aceeaşi părere că, de la bun început, „comisarul trebuie pus la punct”. De aceea, când Feodor sosi la secţia politică a diviziei, şeful secţiei, fără să-i spună un cuvânt despre muncă, despre nevoi, despre planuri, se grăbi să-i vâre în mână, cu o bucurie răutăcioasă, o hârtie şi apoi, privindu-l batjocoritor drept în ochi, căută să vadă efectul acestei hârtii. Era o citaţie prin care Klâcikov era chemat să se prezinte în faţa tribunalului în calitate de „acuzat”. La început, Feodor nu pricepu nimic, pe urmă, aducându-şi aminte de ceva, izbucni în râs. Râjikov (şeful secţiei politice), care se aşteptase, pesemne, la cu totul altceva, se uită la Feodor nedumerit.

— Te cheamă în faţa tribunalului! strecură el printre dinţi.

— Da, ştiu... Un fleac... Nu mă duc... Să vă spun cum s-a întâmplat. Când am fost ultima dată la Samara, mergeam împreună cu Ceapaev: pe amândouă părţile, nămeţi uriaşi, drumul îngust, strâmt, cu neputinţă să te dai în lături, decât dacă te băgai în troiene. Şi iată că deodată apare într-o sanie un filfizonaş, mi se pare un comisar de legătură, nu-mi mai aduc aminte. Ştiu doar că era foarte fercheş şi dichisit. Se vedea cât de colo că se strecurase întâmplător în partid. Pe scurt, ticălosul vine în goana mare peste noi, şi nu zice nici pâs! Ne înghesuie cu sania şi ne sileşte să sărim în zăpadă, altfel calul lui ne-ar fi călcat în picioare. M-a scos din sărite şi mi se pare că i-am promis o palmă pentru mojicia lui. A oprit calul, s-a dat jos din sanie, ne-a întrebat cum ne cheamă şi şi-a notat numele meu şi al lui Ceapaev. Asta-i tot. Şi acum a depus plângere la tribunal.

Pe măsură ce Feodor istorisea cu dezinvoltură povestea asta

stupidă, faţa lui Râjikov îşi pierdea tot mai mult expresia triumfătoare şi răutăcioasă de la început. Se vedea că „povestea” era cu adevărat stupidă şi că nu era deloc cazul să se bucure că „comisarul nostru şi-a făcut într-adevăr de cap... Îl cheamă în faţa tribunalului...”

Totul era un fleac. Pe de altă parte, înfăţişarea lui Feodor, atât de simplă şi de prietenoasă, felul lui de a se purta şi de a vorbi dovedeau că nu era câtuşi de puţin „un partizan şi un bătăuş”. Părerea lui Râjikov despre Feodor începu să se clatine chiar după prima lor întâlnire, iar în cele din urmă se schimbă cu desăvârşire; pe cât de bănuitor şi ostil fusese la început, pe atât de sincer şi de încrezător deveni mai târziu.

Feodor răspunse tribunalului că e un caz lipsit de importanţă şi că n-are timp să vină, deoarece luptele sunt pe cale să înceapă şi că socoteşte prezenţa lui mai necesară acolo. „De altfel, scria el, mă socot obligat să mă supun oricărei hotărâri pronunţate în lipsă, dar vă aduc la cunoştinţă că lucrurile s-au petrecut după cum urmează...”

Şi făcu o relatare în scris, amănunţită, arătând cum s-a petrecut totul de la început şi până la sfârşit. Tribunalul înţelese despre ce era vorba; fu crezut, i se dădu câştig de cauză şi nimeni nu-l mai stânjeni cu nimic. Mai târziu s-a aflat că, în timpul verificărilor, filfizonul cu pricina a fost dat afară din partid, ca un element strecurat întâmplător în rândurile partidului.

Între Klâcikov şi Râjikov şi, prin acesta, cu toţi ceilalţi lucrători politici se statorniciră repede relaţii dintre cele mai bune. Klâcikov îi convinsese repede că tot ce li se spusese despre Ceapaev erau născociri absurde şi că de fapt Ceapaev era cu totul altfel decât şi-l închipuiau.

Numai o singură dată, şi asta la început de tot, a avut loc o discuţie neplăcută şi violentă, cu privire la stabilirea atribuţiilor. Problema împuternicirilor şi a împărţirii atribuţiilor între comisar şi conducerea secţiei politice a diviziei a fost, în general, de-a lungul întregului război civil, una dintre problemele încâlcite, aprig dezbătute. De aceea nu-i de mirare că ea a constituit un motiv de supărare, ce-i drept de scurtă durată, între Râjikov şi Feodor.

Râjikov susţinea că secţia politică trebuie să aibă autonomie deplină, legătură direct cu armata, să nu răspundă deloc faţă de comisar, consimţind numai să-i dea din când în când informaţii foarte sumare. Feodor, dimpotrivă, avea cu totul alt punct de

vedere şi, referindu-se la diverse instrucţiuni şi hotărâri cu care se înarmase din belşug la Samara şi pe care le cercetase cu atenţie şi le studiase, îl combătea acum, fără milă, pe Râjikov „pe bază legală”. Problema a fost rezolvată foarte lesne, dar nu datorită discuţiilor în contradictoriu sau argumentelor invocate de unul şi de celălalt, şi nici pe baza motivărilor formale, referirilor la diversele „paragrafe”, ci însăşi viaţa de front a dat soluţia. Chiar din primele zile şi săptămâni, Feodor s-a convins că nu poate şi nu are timp să le facă singur pe toate – să conducă munca de agitaţie şi propagandă, să se ocupe de problemele organizatorice ale muncii politice, să îndrumeze sistematic şi amănunţit activitatea în mijlocul populaţiei, să urmărească zilnic prezentarea la timp a rapoartelor şi dărilor de seamă, treburile serviciilor de statistică şi informaţii, să menţină legătura cu celulele şi să cuprindă vastul domeniu al muncii cultural-educative.

Toate acestea constituiau o sarcină directă a secţiei politice şi, prin urmare, şi a şefului ei. Cât priveşte comisarul căruia i se întâmpla uneori să plece pe câte cinci sau şase zile în şir pe la brigăzi, fără să mai treacă în acest timp pe la centrele diviziei, lui îi venea tocmai bine să observe pe teren ce şi cum *se face*, ce şi cum *trebuie* făcut, care probleme erau de urgenţa întâi, care de urgenţa a doua, a treia, unde era nevoie de forţe, asupra cărei munci trebuiau ele concentrate în momentul respectiv.

Cântărind situaţia în raport cu aceea a unei divizii, ba chiar într-un cadru mai larg, Feodor se mărginea doar să semnaleze problemele principale, să indice chestiunile care nu sufereau amânare, dând în acest sens directive secţiei politice; acolo erau realizate cu forţe proprii, cu metode proprii şi cu ajutorul aparatului secţiei politice. În felul acesta, Klâcikov nu numai că s-a împăcat, dar s-a şi apropiat de secţia politică, şi în viitor n-a mai avut, până în ultima zi, niciun singur conflict cu secţia politică, nici măcar divergenţă de păreri. A înţeles că *nu trebuie* să comande secţiei politice, ci trebuie numai *să o ajute* şi să supravegheze cum se traduc în viaţă directivele principale.

Secţia politică absorbea mereu, ca un burete uriaş, nenumărate informaţii, fapte şi o bogată experienţă, de la unităţi şi de la populaţia din împrejurimi, apoi, după ce asimila această experienţă – se ţineau tot felul de consfătuiri, şedinţe, sau numai analize individuale – o răspândea prin intermediul numeroaselor cadre de organizatori şi agitatori, sub forma unui mare număr de foi volante,

apeluri, instrucţiuni şi îndrumări.

Şi, de bine de rău, munca politică s-a desfăşurat totuşi neîntrerupt nu numai în unităţile militare, ci şi în rândurile populaţiei din zona apropiată de front. Călări, pe jos sau în „chibitce roşii”, agitatorii comunişti mergeau prin cătune şi sate şi explicau populaţiei unde se duce Armata Roşie, de ce se îndreaptă într-acolo, în ce scop a fost creată, ce se petrece în Rusia sovietică şi ce se întâmplă dincolo de graniţele ei. Adeseori nu ştiau nici ei prea mult, căci n-aveau de unde să ştie, adeseori, nici nu erau în stare să vorbească cumsecade, în schimb, aduceau întotdeauna la cunoştinţa oamenilor esenţialul; erau făclii ce răspândeau lumina, purtători de cuvânt, dascăli... Uneori se apucau să organizeze spectacole, făceau rost de câte o lanternă magică, se chinuiau cu ea şi proiectau filme pe perete – care erau adevărate minuni pentru câte un sătuc prăpădit, uitat de lume, populat pe jumătate de tătari care nu se depărtaseră niciodată de sat pe o rază mai mare de treizeci-patruzeci de verste...

Cu ostaşii roşii e mult mai uşor de lucrat; ei sunt întotdeauna adunaţi la un loc, pregătiţi, organizaţi, şi-apoi nivelul lor poate fi comparat cu cel al populaţiei săteşti? Afară de asta, munca politică cu ostaşii roşii se ducea şi fără secţia politică, prin celulele de partid din unităţi; ele nu cereau de la secţia politică decât ajutor material şi documentare proaspătă – cât despre muncă, de cele mai multe ori se descurcau singure.

Şi ce fel de activitate se ducea în regimente? Diferită, în funcţie de locul unde se afla regimentul şi de ceea ce făcea el. În spatele frontului, când treceau la odihnă, se putea desfăşura o muncă sistematică, se putea lupta zi de zi pentru lichidarea neştiinţei de carte, se puteau ţine cât de cât conferinţe, se puteau organiza la anumite ore lecturi cu glas tare. Se putea face mult. Şi se făcea. Pe când în marş, în timpul luptelor, săptămâni în şir nu luai în mână un ziar, nu era timp de conferinţe, de mitinguri. Lupta e luptă! Când prindeau câte o clipă de răgaz, ostaşii abia aşteptau să se trântească jos, să închidă ochii cât mai repede, să doarmă pe săturate, să-şi dreagă cizmele găurite, să-şi bată o pingea desprinsă, să-şi mai refacă forţele, să se pregătească pentru un nou marş, ce urma să înceapă a doua zi de dimineaţă.

Când inspectau regimentele, nu ştiu cum se întâmpla că, de obicei – în mod tacit, fără să se înţeleagă dinainte – Feodor nu apuca să stea de vorbă cu toţi comandanţii, iar Ceapaev nu apuca

să cunoască mai îndeaproape celula de partid şi să se pună la curent cu desfăşurarea muncii politice. Ceea ce nu reuşea să facă unul din ei, neapărat izbutea să facă celălalt. Şi când plecau mai departe şi discutau între ei pe drum, cunoşteau de minune toată viaţa regimentului, îl aveau ca în palmă. Trăiau şi munceau strâns uniţi şi în bună înţelegere.

Când s-a dezlănţuit ofensiva generală împotriva lui Kolceak, dezgheţul era în toi; pe râuri gheaţa începuse să crape, descătuşând apele; la început pe înălţimi, iar apoi, în scurt timp, şi prin văi, pământul prinsese a se dezgoli; pâraie şi pârâiaşe desfundaseră drumurile; prin zloată, pe pojghiţa subţire de gheaţă, nu se putea străbate nici cu artileria, nici călare, iar în unele locuri, nici măcar cu piciorul. Pe meleagurile acelea se înscăuna domnia primăverii.

Se circula nespus de greu, aşa se şi explica, în parte, încetineala cu care au înaintat la început trupele roşii. Dar numai în parte, fiindcă mai erau şi alte cauze. Imediat după primele ciocniri, trupele de avangardă ale lui Kolceak se opriseră ca şi cum ar fi stat pe gânduri. Între timp loviturile au început să cadă una după alta, din toate părţile. Trecerea regimentului Taras Şevcenko de partea noastră a încurcat toate socotelile duşmanului şi a sporit din capul locului curajul unităţilor roşii care luptau în acel sector. Fără să dea răgaz duşmanului ca să-şi vină în fire, trupele roşii au început să preseze tot mai unite, tot mai hotărât. Frontul inamicului fusese clătinat. I se smulsese iniţiativa. Momentul de cotitură se apropia, era vădit nu numai pentru un ochi experimentat. Speranţele creşteau. Forţele sporeau. Ofensiva, în plină desfăşurare, prevestea victoria.

X

SPRE BUGURUSLAN

În ziua aceea de pomină, începuse o înaintare generală pe întregul front. Ciocniri izolate avuseseră loc, bineînţeles, şi înainte de asta.

Pe front nu se cunosc antracte.

Pe la douăzeci aprilie, în săptămâna Paştelui, avuseseră loc primele lupte cu duşmanul, care îşi continua marşul victorios de la Buguruslan spre Buzuluk. Brigada lui Sizov, împărţită pe regimente,

se afla pe malul stâng al râului Borovka, stăvilind năvala albilor. Regimentele ajunseră cu mare greutate la râu, din pricina drumurilor desfundate şi a şuvoaielor de primăvară, adânci, vijelioase. Era cu neputinţă să înaintezi cu artileria; mitralierele fuseseră demontate şi transportate în saci. Îndată ce regimentele ajunseră la râul Borovka, începură luptele care nu mai conteniră până la Ufa.

În timpul unei operaţii militare la Buguruslan, Sizov era cât p-aci să cadă în ghearele albilor; scăpase numai printr-o întâmplare fericită. El, Vihor şi vreo şaptezeci de călăreţi se strecuraseră în spatele duşmanului, şi acolo observaseră o baterie care se deplasa printr-o văiugă. Porniră în galop, dar îndată ce se apropiară ofiţerii artilerişti, dându-şi seama cu ce fel de călăreţi aveau de-a face, începură să tragă cu şrapnele în ostaşii roşii. Se vedea că servanţii refuză să tragă, iar ofiţerii îi loveau cu săbiile şi cu mânerele pistoalelor, dar nu-i puteau determina să tragă. Atunci Sizov trimise cea mai mare parte a detaşamentului să execute o manevră de întoarcere, abătând asupra acestei părţi atenţia albilor, iar el cu Vihor şi câţiva călăreţi se strecurară într-o altă văiugă şi ajunseră în goana mare aproape de tunuri. Uluiţi, ofiţerii îşi scoaseră *Mauser*-ele, dar era prea târziu: în plină viteză, Vihor îi crăpă capul unuia, altuia îi răpuse calul, iar pe ceilalţi îi trântiră la pământ propriii lor servanţi şi-i călcau în picioare sau îi ţineau cu braţele răsucite la spate. Totul se petrecuse cu iuţeala fulgerului; ai fi zis că servanţii nu aşteptaseră decât apropierea călăreţilor. Numai cei care-i ţineau pe ofiţeri cereau din priviri îndurare; ceilalţi încremeniseră, cu mâinile ridicate în sus. Niciun ofiţer nu rămase în viaţă, dar de soldaţi nu se atinseră. Bateria fu îndreptată împotrivă regimentului, în ajutorul căruia se grăbeau albii s-o ducă, iar regimentul, dându-şi seama că se găseşte într-o situaţie disperată, se predă unităţilor roşii care înaintau spre el. Vihor rămase să conducă această operaţie, iar Sizov, însoţit de vreo zece agenţi de legătură, porni în galop mai departe, spre coloana de transport. În timp ce galopau pe lângă căruţele pline cu încălţăminte şi bluze militare, li se tăia răsuflarea de bucurie la gândul că toate acestea vor fi ale ostaşilor roşii. Căruţaşii nu opuseră rezistenţă; unii rămăseseră înmărmuriţi de întorsătura aceasta neaşteptată, alţii nu înţeleseseră ce se întâmplă şi, luându-i pe călăreţi drept „ai lor”, crezură că sunt întorşi din drum pentru a merge „în altă direcţie”. Şi aşa, întreaga coloană de transport, numărând câteva sute de căruţe, ajunse în

mâinile regimentelor roşii.

Nu departe de coloana de transport se afla statul-major al diviziei albe; acolo se stârnise o panică de nedescris; în astfel de prilejuri se exagerează întotdeauna proporţiile atacului, aşa se explică de fapt şi panica ce-i cuprinsese şi care uşurase „atacatorilor" victoria şi capturarea unei prăzi atât de bogate. Şi de data asta lucrurile se petrecuseră ca de obicei: nimeni nu se gândise să ia vreo măsură, nimănui nu-i ardea de nimic, nimeni nu examina situaţia ca să stabilească adevărul. Fiecare se gândea numai cum să-şi scape pielea... Primul care ţâşni din izba statului-major fu comandantul diviziei, colonelul Zolotozubov; împreună cu preotul diviziei sări într-o cabrioletă care stătea în permanenţă înhămată şi o luă la goană. Peste tot fugă nebună, ţipete, învălmăşeală, ploaie de înjurături, ameninţări.

Între timp, vreo zece călăreţi roşii trecură în galop, valvârtej, printre ofiţerii de stat-major înspăimântaţi, mărind cu chiote, împuşcături şi somaţii de predare panica şi aşa de nestăvilit. Sizov porni în urmărirea comandamentului diviziei şi era gata să-l ajungă şi să-l lovească cu sabia, când popa din trăsură se întoarse şi trase; glonţul lovi unul din picioarele dinainte ale bidiviului. Fugarul începu să şchioapete şi să înainteze tot mai încet. Atunci se opri şi cabrioleta; colonelul sări jos şi deschise foc cu *Mauser*-ul. Al doilea glonţ nimeri calul în cap; acesta se clătină şi se prăbuşi, dar în cădere Sizov reuşi să-şi scoată piciorul din scară şi, cum atinse pământul, o luă la fugă spre o pădurice din apropiere. La marginea ei un ţăran mâna o căruţă cu doi cai de povară, voinici. Sizov se repezi spre el. Nu era timp de discuţie: îl ameninţă cu revolverul, sări pe unul din cai, tăie hăţurile cu o lovitură de sabie şi porni glonţ înapoi, spre locul în care îşi lăsase tovarăşii. Panica se potolise însă. Albii îşi dăduseră seama că primejdia nu era chiar atât de mare. Tovarăşii lui Sizov fuseseră, pesemne, luaţi prizonieri, ori poate chiar măcelăriţi; Sizov nu mai găsi pe nimeni. Numai în timp ce trecea ca o săgeată prin faţa izbei în care fusese statul-major, îl zări pe unul din ostaşii lui, fără cal, cu obrazul plin de sânge. Se îndreptă glonţ spre el, strigându-i să sară în spatele lui, pe crupa lată a calului. Fără să piardă o clipă, ostaşul se avântă dintr-o săritură pe cal, agăţându-se de Sizov de era cât pe ce să-l dea jos.

Aşa galopară împreună, după ce-şi desprinseseră mai întâi semnele de luptători din Armata Roşie, trecând în goană prin spatele căruţelor şi prin dosul izbelor, către o colină, spre care,

după socotelile lui Sizov, trebuia să se apropie un regiment de-al lor. Drept înainte, în mijlocul drumului, stătea un grup de călăreţi; nu era chip să-i ocolească. Cine să fie? Când ajunseră mai aproape, văzură că erau tovarăşii lor: părăsind coloana de transport, se strânseseră acolo şi nu mai ştiau cum să treacă prin luminiş; sub focul inamicului, spre regimentul lor, care înainta în câmpie. Calul lui Sizov, deşi voinic, nu era bun pentru o astfel de ispravă, şi Iaşka Galah, unul dintre cei mai destonici şi mai viteji însoţitori ai lui Sizov, înţelese repede asta.

— Tovarăşe comandant, zise el, ia calul meu, eu o să merg pe jos. De m-or prinde, o să le spun că am fost mobilizat, poate nu mi-or face nimic. Se mai întâmplă să te lase în pace.

Nu era timp de tocmeală. Sizov sări de pe iapa lui voinică, cu crupa latã, o lăsă soldatului şi urcă pe calul lui Iaşka, iute ca focul. Se înşirară prin flanc şi porniră. Rămas singur, Iaşka Galah o luă încet înapoi, spre coloana de transport. (S-a înapoiat la brigadă abia după trei săptămâni; a istorisit că se ascunsese printre căruţaşi şi că ostaşii-ţărani nu se atinseseră de el, nici nu-l denunţaseră. Nu izbutise să fugă mai repede, deoarece căruţele, reuşind să scape de regimentul roşu, fuseseră trimise înapoi.)

Străbătură câmpia în goană. Gloanţele repezi şuierau, cântau, bâzâiau ca albinele; doborâră doi călăreţi care rămaseră pe întinsul câmpiei. Ceilalţi ajunseră la ţintă. Ajunse şi Sizov. Chemară repede de la celălalt flanc un pluton de cercetaşi călări şi, luând-o înaintea regimentului, plecară în grabă să taie drumul coloanei de transport ce se îndepărta. O parte din căruţe apucase să se retragă, însă cea mai mare parte căzu în mâinile regimentului; echipamentul capturat fu de mare ajutor brigăzii lui Sizov, desculţă şi în zdrenţe.

Nu strică să arătăm că regimentelor, brigăzilor şi diviziilor nu le prea plăcea să trimită prada de război „mai sus, pentru a fi repartizată tuturor”; de obicei şi-o opreau, uneori îşi făceau chiar rezerve, îşi satisfăceau nevoile până la saturaţie (ceea ce se întâmpla rar) şi trimiteau „sus” numai surplusurile care, categoric, nu le erau de nicio trebuinţă şi pe care nu aveau unde le pune. Procedau în felul acesta nu numai cu îmbrăcămintea, încălţămintea şi alimentele; acelaşi lucru se întâmpla şi când era vorba de puşti, cartuşe, mitraliere şi chiar de... tunuri. Aşa se făcea că uneori la cutare regiment găseai cu greu zece mitraliere, pe câtă vreme altul avea aproape o sută, şi nimeni n-ar fi suflat o vorbă, n-ar fi spus în ruptul capului că au o sută; ştiau să dosească acest surplus chiar şi

la diverse controale. Cât despre „rapoarte” şi „dări de seamă” nici prin gând nu le-ar fi trecut să indice în ele cifrele adevărate! În această privinţă secretul era atât de bine păstrat, încât niciun comandant de brigadă nu-i spunea adevărul „nici chiar lui Ceapaev”. De altfel, Ceapaev nici nu căuta vreodată să-l cunoască, ci atunci când dădea ordinele avea în vedere întotdeauna – cu toate că nu spunea nimic oficial despre asta – douăzeci sau treizeci de mitraliere în plus, ba uneori chiar şi vreun tun, „neînregistrat”, pe care-l zărise din întâmplare sau despre care auzise de la vreun nătăfleaţă din regiment, ce nu ştia să-şi ţină gura. Cifra care indica numărul armelor existente rămânea multă vreme neschimbată în rapoarte. Să nu se creadă însă cumva că n-ar fi existat şi pierderi. Pierderi erau, numai că oamenilor nu le convenea să vorbească de ele şi ar fi fost poate chiar ruşinos, de aceea pierderile erau trecute sub tăcere şi înlocuite din tainicele şi nesecatele „rezerve proprii”. Dacă nu se spunea nimic despre pierderi, apoi nu se spunea tot adevărul nici despre „prada de război”; în această privinţă oamenii manifestau o „perspicacitate” deosebită; preferau să nu alerge după o glorie trecătoare, de aceea, pentru a-şi mări „rezervele”, când raportau capturile dădeau o cifră de două, de trei şi chiar de mai multe ori mai mică, decât cea adevărată, în funcţie de nevoi.

Atunci unde mergeau aceste „acumulări”? Cum erau justificate?

Aici intrau în scenă tot felul de „vechituri, rebuturi, materiale reformate”; la divizie nu se preda decât ceea ce într-adevăr nu era bun de nimic, iar ceea ce era bun se păstra întotdeauna la unitate. Când Feodor află despre aceste procedee, începu să fie mai puţin amărât la auzul văicărelilor amare şi deznădăjduite cu privire la tot felul de lipsuri, deoarece ştia că ele porneau de obicei cu „anticipaţie”; tânguielile începeau cu mult înainte de a se simţi cu adevărat lipsa. Lucrurile trebuiau interpretate cam aşa: „Divizie, ajutor! Nevoile se furişează spre rezervele mele tainice!...”

Într-adevăr, mai târziu, după văicăreli începea să sporească, să crească, să se apropie lipsa reală.

De pildă acum, brigada lui Sizov îşi însuşise aproape toată prada; pentru divizie rămăsese foarte puţin, cât despre armată, nici vorbă să mai capete câte ceva.

Feodor Klâcikov află toate astea şi, pentru prima dată, trase concluziile respective pe baza exemplului victoriei lui Sizov.

„În primul rând, îşi spuse el, va trebui să ţin seama de această situaţie la analiza forţelor proprii, iar în al doilea rând, mă voi

strădui să pun frâu minciunilor comandanţilor.”

Luând-o înaintea evenimentelor, trebuie să spunem că după vreo şase luni izbutise într-adevăr să obţină ceva rezultate, dar în genere neînsemnate, mult prea neînsemnate!

Tot atunci, Feodor mai observă şi altceva: Sizov, comandantul brigăzii, însoţit de un grup de agenţi de legătură, acţionase în spatele frontului inamic. Ce e drept, acţionase cu succes: capturase o baterie, grăbise nimicirea unui regiment duşman, dezorganizase complet o coloană de transport, era cât pe ce să pună mâna pe comandantul diviziei albe. Toate astea erau foarte bune, dar... Acest „dar” îi încolţise în minte încă de pe atunci. Şi tot atunci trase următoarea concluzie logică, incontestabilă, convingătoare şi limpede: un comandant nu trebuie niciodată să se lase antrenat de o acţiune locală, el trebuie să aibă întotdeauna în vedere *ansamblul*, operaţia în *ansamblu*, unităţile sale în ansamblu; iar misiunile cu caracter local trebuie să li se încredinţeze altora.

Vitejia personală a lui Sizov ar fi putut avea un sfârşit tragic, poate pentru întreaga brigadă, dacă Zolotozubov l-ar fi doborât cu *Mauser*-ul lui, iar înlocuitorul său n-ar fi fost în stare, poate, să conducă regimentele în luptă.

Chiar de atunci Feodor îşi fixă bine în minte această idee, care rămăsese într-o anumită măsură abstractă, deoarece în fapt adeseori se abătea şi el de la ea şi nu dezaproba niciodată pe cel care reuşea să ducă la bun sfârşit o acţiune primejdioasă, chiar dacă ar fi fost necugetată, numai să se fi terminat cu bine. Atât de învăluitor era farmecul unei fapte de arme excepţionale.

Îndată ce se află că Sizov pornise la treabă cu succes, Ceapaev şi Feodor plecară să-l vadă, însoţiţi de Kocinev, Petka Isaev şi încă vreo cincisprezece călăreţi. Prin părţile acelea era cu neputinţă să te arăţi de unul singur, căci în orice loc puteau să apară patrulele duşmane, care cutreierau ţinutul şi nici chiaburii de prin sate nu-i prea aveau la inimă pe ostaşii roşii, iar pe „ăi mari”, cu atât mai puţin.

Ziua era senină, luminoasă, o adevărată zi de sărbătoare. Prin sate, tineretul, în straie viu colorate, se înveselea, cânta, juca – te uimea voioşia lor. Bătrâne gârbovite de ani tuşeau şi gemeau pe prispele caselor. Se gătiseră cu şube grele, călduroase, de sărbătoare, şi ieşiseră ca broaştele din ascunzişurile lor, proţăpindu-se ca nişte statui de marmură neagră. În jurul sovietului

se înghesuia o mulţime de oameni, neştiind cum să-şi omoare timpul. Dar Ceapaev le arăta tuturor cum să scape de plictiseala zilelor de sărbătoare. Prin sate şuvoaiele brăzdaseră cruciş şi curmeziş drumurile cu hârtoape adânci, iar căruţele brigăzii se împotmoleau, rupându-şi hamurile, sfărâmându-şi roţile. În fiecare sat îl chemau pe preşedintele sovietului şi îi porunceau să mobilizeze pe dată populaţia ca să dreagă drumurile. Oamenii făceau gălăgie, se împotriveau să lucreze, dar la întoarcere vedeai că drumul era bun. Astfel, din sat în sat, din cătun în cătun, reparară tot drumul care ducea spre regimentele cele mai înaintate.

Pe Sizov îl găsiră la statul-major. Potrivit regulii generale, el întinse imediat pe masă o hartă brăzdată de linii şi semne în toate culorile şi începu să arate pe ea diferite puncte în care, potrivit ultimelor informaţii, se afla inamicul. Scurt timp după asta sosi la statul-major un grup de zece călăreţi plini de noroi, uzi leoarcă şi, se vedea, tare obosiţi... Grupul acesta, în frunte cu comisarul brigăzii, Burov, fusese în cercetare, cutreierase patru sate de pe mal, ba chiar trecuse râul înot pe malul celălalt şi adusese numeroase informaţii preţioase. Scoţându-şi carnetul, pe care-l ascunsese cu grijă sub veston, aproape de gât, ca să nu-l ude, Burov înfăţişa, pas cu pas, situaţia de peste râu. Inamicul se pregătea să preîntâmpine ofensiva Armatei Roşii, concentrându-şi forţele, aducând artilerie, regrupându-şi unităţile şi trimiţând în grabă, în toate părţile, lungi coloane de transport încărcate. Micul carneţel dezvălui lucruri mari. Informaţiile primite fură transmise, prin statul-major al diviziei, comandamentului armatei.

Feodor îl privea cu mândrie şi bucurie pe comisar, un vlăjgan înalt, puternic, plin de noroi, un lăcătuş din Piter care plecase voluntar pe front, cu un an în urmă, în 1918.

Se traseră mai la o parte şi începură să discute amândoi.

— Cum merge munca politică? întrebă Feodor.

— Ca muncă politică, făcu comisarul un gest cu mâna, să vă spun sincer, tovarăşe Klâcikov, nu fac nimic, zău, nimic! Puteţi să mă dojeniţi sau nu, n-am timp. Ce să fac? Să mă duc peste râu, ori să îndeplinesc programul... Mai necesar e să mă duc peste râu.

— Foarte bine, spuse Feodor. Nici nu zic... Din moment ce împrejurările ne-o dictează, cine ar putea să zică ceva? Dar sunt totuşi momente când se poate?

— Niciodată! i-o reteză Burov, răsucindu-şi o ţigară.

— Cred că exagerezi, obiectă neîncrezător Feodor. Nu se poate: sunt momente, numai că trebuie să ştii să le prinzi...

— Încercaţi s-o faceţi cu băieţii noştri, zâmbi Burov.

— Asta-i altă problemă...

— De ce alta? Încercaţi, continuă Burov, căutând să-l întărâte pe Klâcikov, trebuie să vă spun că nu-i prea...

Şi ridică degetul în sus, cu tâlc, ca şi cum ar fi spus o ghicitoare şi aştepta răspunsul.

— E greu? întrebă Feodor înţelegător.

Burov privi tăcut în jos, apoi izbucni:

— Ce greu? E cu neputinţă! Absolut cu neputinţă! Noi am venit să luptăm, zic ei, cărţi o să citim pe urmă. Să terminăm războiul şi atunci ne apucăm de cărţi...

— Ei, vezi, tocmai aici începe sarcina dumitale, îl întrerupse Klâcikov. Comisarul trebuie să-i convingă exact de contrariu: trebuie să-i convingi că fără politică nu pot lupta... Ce fel de armată are să fie asta, dacă nu ştie unde se duce să lupte şi cu ce scop? Şi pentru asta se poate găsi timp... nu cred că nu se poate... Încearcă numai... Data viitoare ai să recunoşti singur că se poate... Caută numai să-i pui în mişcare pe toţi: comisarii de regimente, celulele... De altfel, şi pe dumneata. De dumneata depind multe. Of, foarte multe...

— Eu, cum vedeţi, şi Burov îi arătă vestonul ud, mânjit de noroi.

— Nu-i de ajuns, ripostă Feodor cu toată seriozitatea. Asta e prea puţin! Exact de aci începe deosebirea dintre dumneata şi comandant. Căci aşa faci impresia unui luptător bun, dar atât, şi nimic mai mult...

— Pentru ei asta-i principalul, căută să-l convingă comisarul. Cum nu stai cot la cot cu ei, sănătate! Nici nu se mai uită la tine! Vorbeşti, vorbeşti, zic ei, da tu nu faci nimic. Ia să te vedem pe tine...

— Stai, stai, nu te grăbi, îl opri Feodor. Repet, trebuie... *Dar nu numai asta* trebuie, nu numai asta... Cine să lumineze armata dacă nu noi? Înţelege o dată că *nu-i destul să fii ostaş îndrăzneţ, trebuie să fii şi conştient...*

Şi Feodor se apucă să-i dovedească lui Burov necesitatea şi posibilitatea de a duce munca politică, chiar în situaţia cea mai complicată.

Burov nu se mai împotrivi, dar era limpede că în direcţia asta nu va face cine ştie ce. Comandant? Da, va fi un comandant excelent.

Peste puţin timp acestui tovarăş i s-a încredinţat o funcţie de comandă, iar în locul lui a fost numit un alt comisar.

Terminându-şi discuţia, se apropiară de masă. Sizov povestea o întâmplare din ajun.

— ...Erau vreo cincisprezece. Îmbrăcaţi în uniforme, dar fără niciun fel de semne distinctive: soldaţi şi atât. Numai comandantul avea o stea roşie; a scos-o şi a băgat-o în buzunar. Au intrat în sat şi – drept la soviet: unde-i preşedintele? Se adunaseră acolo vreo cincizeci de ţărani; şoptesc între ei, se trag deoparte, se tem...

— Sunteţi de-ai lui Kolceak, ostaşilor? întreabă ţăranii.

— Da, de-ai lui Kolceak, răspund băieţii, cărora le-a dat în cap să se prefacă, ca să vadă ce-o să iasă din asta.

— Şi pe la noi cu ce treburi? Luptaţi?

— Da, luptăm, fraţilor, îi căutăm pe roşii: unde or fi, care dintre voi ştie?

Şi încep să-i iscodească pe ţărani: ce unităţi roşii se află pe aici, unde sunt, încotro merg, cum se poartă cu ţăranii...

Ţăranii pleacă ochii, plouaţi, dar niciunul nu dă un răspuns ca lumea.

— Să vă spună Ivan Parfenâci, el le ştie pe toate, e preşedinte...

Ivan Parfenâci apare în uşă; trage la cântar vreo unsprezece puduri, uite aşa – şi povestitorul roti mâna în jurul pântecului, arătând cât de gras este acest Ivan Parfenâci.

Toţi izbucniră în râs.

— Da, da, încuviinţează Sizov. S-au cuibărit d-ăştia prin soviete, cu duiumul. Ţăranii nu au deschis încă bine ochii, se tem şi, uneori, aleg fel de fel de lepre...

Coboară deci Parfenâci jos pe scară şi, fără pic de teamă, fără să clipească măcar, se îndreaptă maiestuos, plin de respect, spre „oamenii lui Kolceak”, îi salută de la uşă, duce laba la cozoroc rânjind şi zice mieros: „Să trăiţi!”

— Tu eşti preşedintele? îl întreabă băieţii.

— Eu sunt, şi iar rânjeşte, canalia. M-au pus cu sila, ticăloşii, zice, şi n-am încotro, stau. V-am aşteptat, dragii mei, săptămâna trecută. Slavă domnului... aţi venit! Mi-au scos sufletul...

Băieţii se prefac însă că nu-l cred:

— Lasă-te de baliverne şi spune o dată unde-s „ai voştri”?

— Care „ai noştri”? holbează ochii preşedintele.

— Cum, care ai voştri: roşii, unde sunt? Zi, diavol roşu!

Atunci preşedintele se aruncă în genunchi, încearcă să-şi arate

nevinovăţia, cheamă vreo trei martori din mulţime (fiecare de câte opt puduri); ăia îi iau apărarea.

— A, nu, zic ei, Ivan Parfenâci e om cumsecade, nu s-a încurcat niciodată cu de-alde ăştia; ţăranii l-au silit să se bage în soviet.

Băieţii au descălecat, au intrat în soviet, au scris toate declaraţiile lui şi l-au pus să semneze: „Vrem, i-au zis ei, să ducem documentele domnilor ofiţeri...”

Toate le-a iscălit, ticălosul... Îndată după asta, urcă-l în căruţă împreună cu cei trei apărători ai săi şi dă-i drumu-ncoace. Abia atunci şi-a dat seama cum stau lucrurile şi a început să urle: „Uite, zice, asta mi-e crucea, jur pe Hristos, sunt şi eu bolşevic...” Ţăranii s-au speriat – nu ştiu ce spun... S-au zăpăcit de tot oamenii, făcu Sizov cu un gest expresiv, terminându-şi povestirea.

— Şi unde-s acum? întrebă Feodor.

— I-am trimis pe toţi patru în faţa tribunalului... Hotărât însă că oamenii din preajma frontului şi-au pierdut capul cu totul: într-o săptămână i-au întâmpinat de patru ori când pe albi, când pe roşii şi au pierdut socoteala, nu mai ştiu care au venit cei dintâi, care au fost ultimii, cine i-a nedreptăţit amarnic şi cine nici nu s-a atins de ei... Numai câţi cai li s-au luat cu japca! Nici nu le mai ştie nimeni numărul. Da câte căruţe sfărâmate, grajduri arse, oale sparte, lucruri furate, mai bine să nu mai vorbim de asta. Vitele însă ţăranii s-au învăţat cum să le scape: mână cirezi şi herghelii întregi în desişul pădurii, şi nu le mai scot, le cară acolo nutreţ noaptea. Vin soldaţii:

— Unde-s caii, unde-s vacile?

— Ne-au luat tot... N-a mai rămas nimic...

— Cine a luat?

Dacă întreabă albii, dau vina pe roşii; dacă întreabă roşii, dau vina pe albi. Se înghite. Dar nu întotdeauna. De la o vreme soldaţii au prins să cerceteze, să trimită patrule prin păduri... Găsesc cireada, o scot de-acolo; tot satul se pune pe bocit. Dar ce pot face lacrimile lor, când nici sângele nu te mai mişcă?

În drum spre regimente s-au abătut printr-un sat.

— Aveţi soviet?

— Soviet? s-au codit ţăranii. Da, am avut soviet...

— Unde a fost?

— Acolo, cred, în casa aceea, şi arată o casă mare, cu ferestrele bătute în scânduri.

— Şi acum unde este?

— Acum? Cine ştie unde? În sat. Colo... Undeva la capătul satului...

— Păi cum, oameni buni, nu ştiţi unde e?

— Apăi de ce să ştim? Nu ştim nimic. Duceţi-vă la capătul celălalt, poate vă spune acolo.

— Da voi nu sunteţi din partea locului?

— Cum să nu, toţi suntem de aici.

— Şi nu ştiţi dacă aveţi soviet?

— Trebuie să fie, o fi pe undeva... O fi pe undeva...

— Da staroste aveţi?

— Avem şi staroste.

— Dar lapte aveţi?

— Avem şi lapte.

— Ia daţi-ne un ulcior, mai iute, şi să fie rece!

— Asta se poate... Vaniuşka, ia adă!

Au trimis îndată băiatul după lapte; nu ştiau cum să se poarte şi despre ce să vorbească. S-au găsit doi inşi care să-l recunoască pe Ceapaev. Dar mult timp n-au vrut să creadă că cei veniţi „nu sunt dintre ofiţeri”. În cele din urmă, luându-se după diferite semne, fapte, amintiri comune, au crezut. Au început să-şi deschidă inima, fără sfială. În vorbele lor se citea simpatia, dar şi oboseala, o oboseală cumplită. Şi spaima. O spaimă adânc înrădăcinată, cronică, permanentă...

Ţăranii spuneau că ar vrea „să fie lăsaţi în pace, fiindcă – ziceau ei – le este lehamite de toţi, că de la toţi au de suferit, că, oricum ar fi războiul, greutăţile tot pe capul ţăranului cad...”

S-au odihnit, au stat de vorbă un ceas şi mai bine şi, când au plecat, ţăranii i-au petrecut, dându-le sfaturi, urându-le prieteneşte drum bun...

Mihailov se oprise cu regimentul lui într-un sat, chiar pe malul râului Borovka; nu puteai ajunge acolo decât mergând de-a lungul malului. De pe malul celălalt însă, din spatele unei coline unde erau pitite lanţurile de trăgători duşmani, împuşcăturile nu mai conteneau: cum zăreau pe cineva peste apă, începeau să tragă şi trăgeau întruna... Până-n sat mai era foarte puţin, începuseră să se zărească hambarele, când duşmanul înteţi focul... Gloanţele ţiuiau grăbite prin văzduh. Unul din ostaşi fu lovit în picior. Dădură pinteni cailor şi se avântară într-o goană nebună, înşirându-se prin flanc

câte unul, la vreo douăzeci de paşi distanţă între ei. Feodor îşi aminti de fuga lui în timpul luptei de la Slomihinskaia şi îşi dădu seama cât de mult se schimbase; nu mai simţea panica şi teama de atunci... Galopa şi nici nu-i trecea prin minte, nici nu credea cu putinţă să-l atingă vreun glonţ. „Pe vecinul meu, asta da, s-ar putea, dar pe mine, puţin probabil...” Ce-l făcea să gândească aşa – nici el nu ştia.

Doi cai fură răniţi. Un glonţ găuri căciula unui călăreţ... Se adăpostiră după nişte stoguri înalte de fân, descălecară, apoi porniră unul câte unul, în salturi, de la un stog la altul şi de la o şură la alta, până ajunseră în sat. Ceapaev venea cel din urmă. Feodor se pitise ca să observe ce se întâmplă. Îl văzu pe Ceapaev luându-şi vânt şi pornind în fugă, dar deodată se întoarse înapoi şi se ascunse din nou îndărătul stogului. Apoi aşteptă câteva clipe şi nu mai încercă să meargă de-a dreptul spre sat, ci o luă înapoi pe un drum ocolit şi ajunse la sfatul-major în urma celorlalţi.

Feodor îl întrebă curios:

— Ce-i asta, Vasili Ivanâci, mi se pare că ai cam feştelit-o? Ce te tot învârteai ca un fricos în dosul stogului?

— Nu-mi plac gloanţele rătăcite, răspunse pe un ton grav Ceapaev. Mi-s nesuferite... Nu vreau să mor prosteşte... În luptă-i altceva, mai merge, dar aici... şi trânti înciudat un scuipat.

Să ajungi la statul-major nu era lucru uşor, satul era sub bătaia focului, se trăgea de pe colina înaltă de dincolo de râu. De îndată ce duşmanii zăreau pe cineva printre case, revărsau într-acolo o grindină de gloanţe. Dar nici ostaşii roşii nu se lăsau mai prejos: se căţăraseră pe şuri, se ascunseseră pe acoperişuri, înapoia gardurilor, făcuseră câte o gaură în pereţii şurelor şi observau atent ce se petrecea pe celălalt mal. De îndată ce se desluşea sau sălta o siluetă, ori se ivea o căpăţână undeva, din spatele unei movile, deschideau focul. Nu era o luptă, ci o adevărată vânătoare reciprocă, foc asupra unei „ţinte întâmplătoare”. Cu toate acestea – lucru curios – fetele se plimbau prin sat în straie pitoreşti de sărbătoare, în unele locuri răsunau cântece, râsete, glume... Flăcăii nu pierdeau nici ei prilejul, dădeau târcoale fetelor, cântau cu ele, ba unul îi zicea chiar din armonică.

Trebuie spus că, în locul acela, râul nu era lat şi de pe colină se vedea bine dacă se plimba un soldat, un ţăran sau dacă juca o fată... Nu trăgeau decât în ostaşii roşii. Ţăranii umblau ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit; liniştiţi, domoli... Dacă n-ar fi fost

împuşcăturile, cu greu ţi-ai fi închipuit – când îi vedeai aşa – că peste tot, în fiecare clipă, te pândea moartea. Ai fi zis că te găseşti într-un sat aşezat departe în spatele frontului, un sat care-şi sărbătorea în cea mai deplină linişte tradiţionalul Paşte...

Voiră să-l povăţuiască pe Mihailov să trimită o patrulă de cercetare de partea cealaltă a râului, dar aflară că el trimisese una încă de dimineaţă şi că o aştepta din clipă în clipă să se întoarcă. Într-adevăr, patrula sosi după scurt timp. Pierduseră pe malul celălalt doi oameni – fuseseră ucişi în ultima clipă, în timp ce coborau spre vad. Pe front, rareori poţi să faci ceva fără jertfe! Ascultară raportul, se sfătuiră şi hotărâră să facă o incursiune chiar în noaptea aceea. Ştiau că vadul cu pricina va fi păzit, aşa că trebuia găsit un altul, încă pe lumină. Mihailov luă asupra lui conducerea operaţiei. Nădăjduiau că vor izbândi şi se bizuiau mai ales pe faptul că unităţile albilor fuseseră în parte câştigate, prin agitaţia desfăşurată din timp. Era o agitaţie făcută într-un fel deosebit, în mod simplu şi original: vreo zece comunişti porneau din mijlocul satului târâş, pe burtă, strecurându-se pe aceleaşi uliţe pe care duşmanul biciuia pătimaş pe ostaşii roşii. Se târau întruna, fără să ridice capul, fără să se clatine sau să se abată într-o parte sau în alta, se târau încet şi mereu în aceeaşi direcţie. Ajungeau la un gard, în care se făcuseră găuri încă de cu noapte, şi se strecurau prin ele, coborând spre râu. În faţa gardului însă luau mai întâi sumare măsuri de deghizare. Unii făceau treaba asta încă în sat, înainte de a porni. Travestirea era cât se poate de simplă: unii se găteau cu vreascuri, cu rămurele, cu crenguţe de brad, alţii cu cârpe vechi, ca să nu mai semene deloc a oameni. Aceste făpturi ciudate porneau târâş către râu. Uneori îşi puneau pe ei fân, paie, sau se acopereau cu o rogojină; pe scurt, fiecare cum îl tăia capul... Zece-cincisprezece monştri din aceştia apăreau de-a buşilea pe mal, în diferite locuri şi, pitindu-se pe după movilele de pământ, pe după tufişuri sau găsindu-şi orice alt ascunziş, se opreau cam pe aceeaşi linie şi începeau dintr-o dată să strige într-un glas:

— Soldaţi! Soldaţi albi! Tovarăşi... Ucideţi-vă ofiţerii! Treceţi de partea noastră! Aţi fost înşelaţi! Ei aţâţă ţăranii unii împotriva altora! Ofiţerii sunt boieri. Ei sunt duşmanii voştri, noi suntem fraţii voştri. Treceţi la noi, tovarăşi! Ucideţi-vă ofiţerii! Treceţi la noi!

În locul acela râul era îngust şi se auzea foarte bine de pe un mal pe celălalt, mai ales la vremea când cădea roua; agitatorii veneau, bineînţeles, la asfinţit sau la revărsatul zorilor, când era mai greu

să-i descopere... De pe malul celălalt ofiţerii răspundeau cu un potop de înjurături ca de surugii, cu tot felul de sudalme. Nici nu găseau destule cuvinte de ocară pentru „propovăduitorii” bolşevici. Deschideau şi focul, dar ce folos, asupra cui să tragă, când nu se vedea nimeni nicăieri?

De înjurat înjurau ei, dar se temeau totuşi să lase unităţile multă vreme locului, le mutau mereu şi tremurau tot timpul; le era frică să nu se întâmple cine ştie ce grozăvii în propriile lor rânduri. Soldaţii albi dădeau ascultare vorbelor simple şi convingătoare care le veneau de pe malul celălalt al râului şi, după cum au povestit mai târziu, zeci de oameni de-ai lor au fost împuşcaţi de către ofiţeri pentru că fuseseră prinşi vorbind despre „fraţii bolşevici”. Cu timpul, albii intensificară din ce în ce activitatea de spionaj, chiar şi în rândurile propriilor lor soldaţi. Ţăranii din armata albă începură să înţeleagă că sunt mânaţi împotriva fraţilor lor, siliţi să lupte împotriva unor oameni care muncesc ca şi ei. Toate acestea uşurau într-o mare măsură lupta regimentelor roşii. Într-adevăr, munca agitatorilor descompunea unităţile albe.

Ofiţerii trăgeau cât trăgeau, şi apoi se lăsau păgubaşi, iar agitatorii se târau înapoi spre sat. Umblau tot atât de încet, fără cel mai mic zgomot, fără să se clatine, aşa cum veniseră.

În seara din ajunul incursiunii plănuite în noaptea următoare, agitaţia desfăşurată avu un deosebit succes: în unele locuri soldaţii albi, riscându-şi viaţa, intrară chiar în vorbă cu agitatorii, le puseră diverse întrebări, le vorbiră despre greutăţile ce le întâmpinau când voiau să treacă de partea roşilor, despre supravegherea severă şi represaliile sălbatice la care erau supuşi.

Noaptea, Mihailov, împreună cu un detaşament de oameni unul şi unul, porni să execute acţiunea plănuită. A doua zi, sosi la statul-major al brigăzii următoarea telegramă, trimisă de el: *„Am trecut, noaptea, cu două sute de oameni, râul Borovka prin vad şi pe un podeţ de grinzi, înjghebat în grabă, şi am atacat prin surprindere inamicul adormit. Am capturat mai bine de o sută cincizeci de prizonieri, patru mitraliere, puşti, cartuşe, bucătării, căruţe...”*

— A luat o sută cincizeci de prizonieri, spuse cu voce tare Ceapaev, bine, pe ăştia i-a luat, dar câte cadavre or fi pe câmp? Scrie! se adresă el unui funcţionar de la statul-major, care întocmea un raport despre acest succes: *„Au fost capturaţi o sută cincizeci de prizonieri şi ucişi două sute de duşmani”*.

— Ascultă, ce înseamnă asta? întrebă Feodor, ridicându-şi mirat

ochii spre Ceapaev. De unde i-ai scos pe ăştia două sute?

— Cel puţin atât! îi răspunse Ceapaev, cât se poate de liniştit.

— De unde-ai scos două sute de morţi? Ce te-ai apucat să scorneşti, frate?

— Nu scornesc nimic, se supără Ceapaev. Dacă lui, prostul, nu i-a dat în gând să raporteze, trebuie s-o trec şi eu sub tăcere?

— Stai puţin, nu te grăbi să scrii. Aşteaptă să ne informăm mai întâi, şi vom comunica mai târziu, să raportăm acum n-ar fi decât o născocire, Vasili Ivanâci!

— Şi ce-i cu asta? zâmbi celălalt naiv. Trebuie să-i înveselim puţin!

— Pe cine să înveselim? stărui Feodor. Ce veselie ar fi asta? Dacă se află năzbâtiile astea, n-or să te mai creadă niciodată.

— N-o să se afle nimic, încercă să glumească Ceapaev, dar Feodor insistă ca cele două sute de „suflete moarte” să nu fie trecute, şi Ceapaev fu nevoit să accepte, cu amărăciune.

Când se întoarseră, la statul-major îi aştepta un ordin: să plece imediat, *luând cu ei – cutare, cutare, cutare*. Se arăta locul şi scopul: transferarea în altă armată. În timpul deplasării interveniră mai multe schimbări de acest fel: erau trimişi când ici, când colo; ba li se lua o brigadă, ba li se dădea înapoi; pe scurt, lucrurile se petreceau aşa cum cereau împrejurările. De obicei, la fiecare deplasare de acest fel, Ceapaev se supăra şi înjura de mama focului, punând-o fie pe seama întâmplării, fie pe seama relei-voinţe de care dădeau dovadă nu ştiu care „oameni prost intenţionaţi” faţă de el. Cu acest prilej îi treceau prin cap nişte idei surprinzător de naive, pe care uneori le-ai fi putut lua drept glume, dacă n-ar fi fost spuse şi prezentate cu atâta seriozitate. Noua situaţie, la drept vorbind, nu avea nimic nou şi de altfel şi distanţa pe care trebuiau s-o străbată nu era prea mare. Pe vremea aceea, armatele erau înghesuite unele lângă altele şi înaintau în front continuu. Succesele şi insuccesele unei armate erau resimţite puternic şi de armatele vecine. Ştirile se răspândeau cu repeziciune, aci semănând amărăciune, aci dându-ţi aripi şi speranţe. Deosebit de mare fu bucuria lui Ceapaev când auzi de succesul brigăzii lui Sizov.

— Straşnic băiat, pişicherul ăsta, n-a învăţat degeaba! declara el cu un aer triumfător la statul-major, şi, fără să zăbovească o clipă, îi trimise o telegramă în care, printre alte fraze referitoare la

problemele brigăzii, îi exprima bucuria lui; nu se obişnuia să se trimită numai telegrame de felicitări, formale, lipsite de alt conţinut.

Ofensiva se desfăşura cu succes. Ocupară o serie întreagă de puncte, de mai mare şi de mai mică importanţă. Alergau de-a lungul frontului ca nişte apucaţi; trebuiau să fie pretutindeni, să dea indicaţii, să ajute, să prevină, iar câteodată să ia parte personal la luptă. Feodor şi-a notat în carnetul său unul din aceste episoade de luptă sub titlul de „Lupta de la Piliughino”. Reproducem cuvânt cu cuvânt această însemnare.

LUPTA DE LA PILIUGHINO

1. Plecarea

Am plecat din Arhanghelskoe devreme, în zori. Soarele nu dezmorţise pământul; stăruia încă umezeala nopţii, iar în aer plutea liniştea încordată din preajma dimineţii. Regimentele noastre ieşeau unul după altul pe câmpia întinsă, se aliniau şi, fără o vorbă, fără strigăte sau cântece, fără larmă, porneau spre colina înaltă care ascundea vederii satele apropiate. În toate direcţiile fuseseră trimise grupuri înaintate; cercetaşii călări plecaseră primii şi se şi pierduseră în zare. Ceapaev, comandantul brigăzii şi cu mine călăream în faţa regimentelor, trimiteam întruna curieri cu veşti proaspete, ceream mereu material informativ nou. În stânga noastră, îndărătul unei alte coline, bufneau surd tunurile – erau dincolo de Kinel; pe acolo trebuia să se deplaseze o brigadă de-a noastră. Primise misiunea să iasă în spatele duşmanului şi să-i taie retragerea atunci când aveam să-l alungăm din Piliughino. Nu era chip să ne dăm seama cine trăgea; focurile răsunau undeva departe, la douăzeci sau douăzeci şi cinci de verste, iar bubuiturile înăbuşite ale tunurilor se desluşeau numai în zori, ziua nu se prea auzeau.

Trebuia să pornim un atac neaşteptat, luând duşmanul pe la spate, ca să provocăm panică în rândurile lui şi, profitând de învălmăşeală, să punem mâna pe artileria despre care ne raportaseră cei trimişi în recunoaştere. Bubuitul tunurilor de dincolo de râu ne dădea a înţelege că inamicul prinsese de veste, că pricepuse exact manevra noastră. Şansele de izbândă scădeau.

Am ajuns pe culmea unui deal. În vale se întindea micuţul sătuc

Skobelevo; de acolo urma să pornim ofensiva spre Piliughino. Patrula de cercetare s-a înapoiat în galop, raportând că duşmanul părăsise Skobelevo încă în ajun, seara. Ne-am apropiat de sat. Ţăranii se strângeau şovăitori în jurul izbelor, privind cu sfială la trupele ce intrau în sat.

— Azi albii, mâine roşii, se jeluiau ei. Pe urmă au să vină din nou albii şi iar roşii, şi aşa mereu... Am rămas şi fără pâine, şi fără vite, ne-au luat tot. Pe urmă, scărpinându-se pe după ceafă, adăugau cu o resemnare filozofică: Acu, ce-i drept, îi război... se înţelege... n-avem de cine ne plânge. Dar tare ni-i greu, nu mai putem. Când se va sfârşi oare blestematul ăsta de război? Ar trebui să ne mai tragem sufletul.

— Când vom învinge, li se răspundea. Până atunci, nu poate să se sfârşească.

— Şi când o să fie asta? întrebau ei cu o privire obosită, sticloasă.

— Nici noi nu ştim. Ajutaţi-ne şi o să meargă mai repede... Dacă punem umărul cu toţii, Kolceak n-o să se mai poată ţine.

— Asta aşa-i! încuviinţau mujicii.

— Va să zică, trebuie să ne ajutaţi...

— Trebuie, continuau ei să aprobe. Da ia încearcă! L-am ajutat pe Kolceak şi, ce să vezi, aţi cucerit voi satul... Numai bine ne-am lipit de voi, şi iacă vine el şi-l ia înapoi, şi atunci să te ţii, când te iau în focuri din două părţi. Câte a mai văzut Skobelevo al nostru: şi de ai voştri au fost destui, şi câte n-am pătimit şi nu o dată... Aşa că-i mai sănătos să stai în pivniţă, să nu ţii nici cu unul, nici cu celălalt...

Zoriţi să-i ajungem pe cei plecaţi înainte, le-am explicat din mers în ce consta greşeala lor, căutând să-i facem să înţeleagă ce însemna pentru ei puterea lui Kolceak, puterea ofiţerilor şi boierilor, şi ce însemna puterea sovietelor... Pricepeau, încuviinţau, dar se vedea cât de colo că despre aceste lucruri nu li se vorbise decât rareori şi foarte puţin. Oamenii nu ştiau multe şi mereu aduceau vorba de dorinţa lor să fie „lăsaţi în pace”.

Nu se întâmpla peste tot la fel, ci numai în colţurile de ţară îndepărtate, uitate de lume, ca Skobelevo. În satele mari, locuitorii se împărţeau de obicei în două tabere distincte, total opuse, în duşmani de neîmpăcat: când soseau albii, scotea capul una din tabere, se răzbuna, îşi bătea joc, persecuta, denunţa; la sosirea roşilor, triumfa cealaltă tabără care, la rândul ei, fireşte că nu-şi cruţa vechii duşmani...

Unităţile au străbătut satul, au trecut un podeţ, s-au împrăştiat pe câmpie, rânduindu-se în lanţuri de trăgători. Din Piliughino artileria a început să tragă asupra câmpiei.

Între timp însă primele linii înaintaseră repede spre marginea din dreapta a satului şi în spatele lor se înşirau altele, ca nişte panglici subţiri. Grupurile se risipiseră, dispăruseră, era extrem de greu să reglezi bine focul; de aceea rezultatele tragerilor artileriei erau neînsemnate.

Am intrat cu Ceapaev într-o izbă, ca să cerem lapte. Gazda, bolnavă, plăpândă, speriată de bubuitul tunurilor, ne-a adus un ulcior cu lapte şi ne-a pus alături un codru de pâine; a sărit cu multă duioşie, cu mare dragoste şi grijă în ajutorul ostaşilor roşii care au bătut la uşa ei, le-a dat de mâncare şi le-a povestit cum se speriase când se trăgea asupra satului... Am vrut să-i plătim laptele, dar n-a primit.

— Eu, a spus ea, mă descurc şi fără bani, pe câtă vreme voi, cine ştie cât o să mai luptaţi?!

Şi până la urmă nu i-a luat. Am pus banii în mâinile copiilor, care se îngrămădeau sfioşi în jurul mamei, agăţându-se de poala ei, şi se uitau ca nişte mici sălbăticiuni, cu ochişorii lor sclipitori, la necunoscuţii aceia care purtau puşti, revolvere, săbii şi grenade.

— Voi plătiţi, a spus femeia, deşi n-am nevoie de ei, dar în sfârşit. De-o fi fân, de-o fi ovăz, plătiţi. Pe câtă vreme ceilalţi ne-au jefuit tot, fără să dea un ban. Şi pe feciorul meu, Vaniuşka, l-au luat cu ei, cu cal cu tot. Dumnezeu ştie dacă o să se mai întoarcă vreodată...

Nu avea nici în glas, nici în purtare nimic linguşitor, spunea adevărul. Cu toate că nici ai noştri nu plăteau totdeauna, şi pretutindeni, femeia n-avea de unde s-o ştie, dar despre oamenii lui Kolceak auzeai în fiecare cătun, în fiecare sat, unul şi acelaşi lucru: ne jupoaie, nu plătesc, pradă totul...

Şedeam într-o bojdeucă şi mă uitam pe fereastră cum explodează obuzele în câmpie, la două-trei sute de stânjeni depărtare. Ici, colo apăreau deasupra pământului, rând pe rând, mici nori de fum negru, des, şi de fiecare dată văzduhul se cutremura, pământul se zguduia, geamurile caselor zuruiau clinchetind ca nişte clopoţei. Duşmanul trăgea asupra liniilor noastre, în van, la întâmplare, fără niciun rezultat. Obuzele cădeau dincolo de noi, la o depărtare de zeci de stânjeni. Noi zăboveam, aşteptam sosirea artileriei noastre ca s-o punem imediat la treabă.

Am ieşit din bojdeucă, m-am urcat pe o moviliţă şi m-am trântit la pământ. Deodată am văzut venind în fugă o femeie. S-a uitat în toate părţile, a scos ceva de sub şorţ şi mi-a strecurat în mână:

— Ţine, ia, mai repede...

M-am uitat: un ou. Nu înţelegeam nimic şi căscam ochii la ea mirat:

— Cât face?

— Ce vorbă-i asta, frăţioare? s-a supărat ea. Îi fi sleit. Ce bani! Mănâncă-l sănătos şi gata.

Se vedea după vorbe şi gesturi că se grăbea. Rostea o vorbă şi se uita în jur: să n-o vadă cineva din sat că, dacă vin iar albii, o denunţă şi atunci are să fie vai de capul ei.

— De ce mi l-ai adus? am întrebat.

— Frate-meu e la ai voştri. Luptă cot la cot cu voi... E şi el în Armata Roşie... Se auzea că albii v-au bătut şi că ar fi luat Samara, e adevărat?

— Nu, drăguţă, nu-i adevărat, i-am răspuns eu, nu-i deloc adevărat. Vezi şi tu cu ochii tăi care din noi bate pe celălalt.

— Apăi, da, văd... Ei, rămâi cu bine, neică...

S-a strecurat grăbită de pe colină, ascunzându-se şi uitându-se în toate părţile, şi apoi s-a pierdut printre case. Eu stăteam locului, stăpânit de un sentiment de bucurie ciudată, aparte. Mă uitam la ou şi zâmbeam, amintindu-mi chipul acestei femei bune şi simple. „Avem pretutindeni oamenii noştri, îmi spuneam, chiar şi într-un sătuc uitat de lume, ca Skobelevo. Deşi nu înţeleg poate multe lucruri, totuşi simt instinctiv încotro merg unii şi încotro ceilalţi. De pildă, femeia asta: cât ne-a aşteptat... Am sosit, s-a bucurat, şi acum, neştiind cum să-şi arate bucuria, mi-a adus oul ăsta...”

2. În lanţul de trăgători

A sosit artileria şi i s-a indicat drumul. Luând-o printr-o văiugă, caii au tras din răsputeri tunurile grele, împotmolindu-se în noroiul clisos. Am văzut bateriile oprindu-se în spatele liniilor noastre. A răsunat prima detunătură: bbbu-um!... bbb-um!... Şi apoi n-a mai contenit, s-a tras întruna. Auzind bubuitul artileriei noastre, trăgătorii au înaintat mai voioşi. Am sărit în şa şi, însoţit de călăreţi, am pornit în galop mai departe. Am ajuns pe colină; de sus, Piliughino se vedea ca-n palmă, până acolo nu erau mai mult de trei verste în linie dreaptă. Ne-am despărţit ca să ne îndreptăm

spre flancurile lanţurilor de trăgători: Ceapaev spre dreapta, eu spre stânga.

— Tovarăşe, mi-a spus însoţitorul meu, ce-i acolo, ia te uită, ai noştri parcă se retrag, fug. Vin spre noi, se vede?

M-am uitat într-acolo. Era într-adevăr mare învălmăşeală: ostaşii roşii alergau într-o parte şi în alta, lanţul de trăgători aci se strângea, aci se resfira din nou... O fugă de cal şi iată-ne acolo. Lucrurile s-au lămurit imediat: lanţul de trăgători se regrupa pentru a porni în altă direcţie.

Am trecut peste un câmp de floarea-soarelui; ne-am croit anevoie drum printre tulpinele înalte şi ţepoase. Am ajuns în prima linie şi am descălecat. Însoţitorul meu venea în urmă, la vreo treizeci de paşi; eu m-am culcat la pământ în lanţul de trăgători. De o parte şi de cealaltă stăteau lungiţi doi tineri cu obrajii arşi de soare, amândoi scunzi şi îndesaţi, vânjoşi, cu umeri laţi – Sergheev şi Klimov. Când înainta lanţul de trăgători domnea tăcerea, nimeni nu sufla o vorbă; doar câte o comandă răsuna tăios sau vreunul din oameni tuşea ori scuipa. Rar, foarte rar, mai scăpa careva o vorbă. Erau clipe de încordare: în plin foc, când îţi ţiuie şi-ţi vâjâie gloanţele deasupra capului, când te poţi aştepta în orice moment să ţi se găurească piciorul, pieptul sau capul, nu-ţi arde de vorbă, nu-ţi vine să deschizi gura. Eşti cufundat în gânduri încâlcite, schimbătoare, grăbite, de obicei neclare. Stai concentrat, tăcut, devii chiar puţin răutăcios. Ideile se învălmăşesc, ai vrea să-ţi reaminteşti cât mai multe lucruri deodată şi cât mai repede cu putinţă – într-o singură clipă, ca să nu uiţi absolut nimic, să nu treci nimic cu vederea. Şi ţi se pare că ai uitat tocmai esenţialul, însă n-ai timp, trebuie să te zoreşti, să te grăbeşti...

Salturile se succed mereu, tot mai dese. Duşmanul e tot mai aproape. Iată-l aproape de tot. Încă o clipă şi salturile vor înceta; după ultimul salt urmează asaltul. În vederea acestei clipe cumplite, în vederea asaltului, te zoreşti să-ţi aminteşti toate deodată. Acolo e capătul, hăul întunecat...

M-am culcat tăcut între ostaşi. Mi-au făcut loc, s-au uitat cam curios la mine, fără să mă întrebe nimic. Au rămas tăcuţi ca şi înainte. Am stat câteva clipe cufundat în această linişte de mormânt care îmi apăsa sufletul. Mi-am scos punga cu tutun, am răsucit o ţigară şi am aprins-o.

— Vrei să fumezi, tovarăşe? l-am întrebat pe unul din vecinii mei.

El a înălţat capul, ca şi cum nu m-ar fi înţeles dintr-o dată, uimit

de întrebarea mea; l-a mirat mult că aude pe neaşteptate, în acest loc, şi în clipa aceea un glas omenesc. A chibzuit o clipă şi deodată ochii i s-au luminat, s-au înveselit.

— Bine zici, dă-ncoace, şi a întins mâna spre punga mea. Ascultă Sergheev, îşi strigă el îndată vecinul, ce tot frământi pământul? Mai bine aprinde şi tu una cu noi.

Sergheev a ridicat încet capul, aşa cum a făcut Klimov, şi ne-a aruncat o privire posomorâtă, aspră, pe urmă a răsucit o ţigară, a aprins-o şi s-a înveselit. Nu s-a înfiripat nicio discuţie; doar din când în când aruncam câte un cuvânt: e umed... înţeapă... s-a stins... uite, vine...

— Salt înainte! a răsunat o comandă.

Cât ai clipi am fost în picioare. Întregul lanţ de trăgători a sărit în sus deodată, ca şi cum ar fi fost de cauciuc. Ostaşii nu s-au îndreptat complet, ci au încremenit gheboşaţi.

— Pas alergător, marş! s-a auzit pe dată.

Toţi au luat-o la fugă, avântând puştile cât mai departe înaintea lor. Am alergat şi eu, curbat ca un arc, cu paşi inegali, şchiopătând. Duşmanul a început să-şi ţăcăne mitralierele şi să tragă grăbit salvă după salvă.

— Culcat! a răsunat pe dată o nouă comandă.

Ne trântim toţi jos, ne facem una cu pământul. Câteva clipe stăm în această poziţie, nemişcaţi. Pe urmă, încet, ostaşii încep să se mişte, capetele se ridică, privesc în jur. Cei care s-au culcat prea în faţă se dau înapoi ca să fie în rând cu ceilalţi; cei rămaşi în urmă înaintează încet, târâş, cu capul aproape lipit de pământ; nimeni nu vrea să rămână singur, nici înainte, nici în urmă.

Klimov, care alergase mai iute şi se trântise la pământ în faţa noastră, se trăgea acum îndărăt ca un rac şi, dacă nu m-aş fi ferit, m-ar fi izbit drept în obraz cu bocancul lui american...

Stăm culcaţi şi tăcem. Aşteptăm o nouă comandă. Nu mai încercăm nici să fumăm, nu mai schimbăm nici vorbe răzleţe. Klimov şi Sergheev sunt unul lângă altul. Amintindu-şi, pesemne, de uşurarea pe care o simţise adineauri, când începusem discuţia, Klimov încearcă să intre în vorbă cu Sergheev.

— Sergheev...

— Ce-i?

— Uite o gâză, şi arată cu degetul în iarbă.

Sergheev nu-i răspunde. Stă tăcut, morocănos, bosumflat.

— Sergheev, stăruie celălalt.

— Ce vrei? face Sergheev, fără chef.

Klimov nu-i mai răspunde; suspină şi, pe urmă, ca şi cum şi-ar fi adunat gândurile, spune încet:

— Pe Liubanka au măritat-o după unul din Pronino...

Şi-a adus aminte, pesemne, de o fată din satul lui, poate chiar de iubita lui, cine ştie? Nici de data asta Sergheev nu-i răspunde. Dându-şi seama că încercările lui sunt zadarnice, Klimov tace. Cu mine, se vede că nu are poftă să vorbească. Se lipeşte şi mai strâns de pământ, şi-şi plimbă degetul printre rarele fire de iarbă, abia răsărite; aci striveşte o gâză şi se uită cum se zvârcoleşte şi moare pe degetul lui mare şi murdar, aci desprinde un bulgăre de pământ, îl ia între degete şi-l fărâmiţează încetul cu încetul, lăsându-l să se scurgă fărâmă cu fărâmă printre degete, până nu mai rămâne nimic.

— Salt înainte! Pas alergător, marş!!!

Sărim sprinteni în picioare şi alergăm înainte cu privirea înnebunită, cu faţa schimonosită, cu nările larg deschise, şi aşteptăm. Alergăm şi aşteptăm, alergăm şi aşteptăm... comanda mult visată: „Culcat!”.

Ne trântim la pământ ca nişte trupuri moarte, înţepenite. Încremenim, ne ghemuim, ne strângem ca broaştele ţestoase, pe urmă încet, încet ne venim în fire, începem să ne mişcăm, să ne uităm în jur cu sfială, cu teamă.

Cu noi, e şi Marusia Reabinina, o fată de nouăsprezece ani; cu puşca în mână ea păşeşte semeaţă, nu vrea să rămână în urmă. În clipa aceea ea nu ştie, draga noastră prietenă, că peste câteva zile, lângă Zagleadino, va merge, tot aşa ca şi acum, la ofensivă, va trece râul prin vad, se va avânta printre cei dintâi la atac şi că un glonţ duşman o va lovi de moarte drept în frunte, şi Marusia noastră va cădea răpusă, iar corpul ei, cald încă, va pluti pe valurile reci, însângerate ale râului Kinel... Acum zâmbeşte, strigându-mi cuvinte prietenoase, dar din cauza depărtării nu le înţeleg...

Pe tovarăşii mei din Ivanovo nu-i mai văzusem de două luni şi nici nu apucasem să aflu că Nikita Lopar şi Bocikin sunt şi ei aici, în acelaşi regiment cu mine; au venit de la unităţile din Uralsk, căci se plictisiseră să lupte în alte regimente. Pe Terenti n-am izbutit să-l văd de data asta. Lopar însă, de partea cealaltă a mlaştinii, îşi flutura şapca şi îşi scutura pletele lungi, roşcate...

Pretutindeni feţe cunoscute, feţe dragi... Dar era cu neputinţă să mă opresc: până la şuri nu mai aveam decât vreo sută de stânjeni.

În fiecare clipă ne puteam aştepta la un foc prin surprindere. Pe front se foloseşte foarte mult acest sistem de luptă: te piteşti, încremeneşti pe loc, ocheşti bine, laşi duşmanul să se apropie cât mai mult şi pe urmă dai deodată drumul mitralierelor şi tragi salvă după salvă, loveşti neîntrerupt, cu înverşunare, ca să seceri rândurile, să înalţi mormane de trupuri omeneşti, să-l vezi pe duşman şovăind, dând înapoi, luând-o la fugă şi să tragi, să tragi mereu după el, ba să arunci poate asupra lui şi cavaleria, care aşteaptă ascunsă undeva în apropiere, ca să nimiceşti, să căsăpeşti duşmanul pus pe fugă în derută, înnebunit de spaima morţii.

Eram pregătiţi pentru orice. În dreapta răsună deodată două salve scurte, urmate numaidecât de ţăcănitul grăbit al unei mitraliere. O iscoadă porneşte călare, ca vântul, ca să afle ce s-a întâmplat; după două minute ne vesteşte că-s ai noştri; voiau să-l provoace pe inamic în flancul drept. Dar n-a primit niciun răspuns. Ai fi putut crede că satul fusese părăsit, dar trăgătorii noştri sunt păţiţi şi înaintează spre şuri încet, prevăzători, pe dibuite. Câţiva mitraliori, ajutaţi de câţiva ostaşi, au luat o mitralieră, au alergat spre şura cea mai apropiată şi, punând-o în bătaie, s-au pregătit să deschidă focul. Nicio mişcare. Linişte. Dinspre flancul drept se desluşesc undeva departe nişte strigăte, nişte urale. Ai noştri plecaseră la atac şi, aproape fără luptă, izbutiseră să captureze tot grupul de ostaşi inamici care asigurau paza satului. Din spatele crestei, din stânga, bubuiră, una după alta, trei lovituri de tun. Apoi bubuitul şi vuietul slăbesc, stingându-se încetul cu încetul. Nu se mai aud decât loviturile, iar exploziile răbufnesc slab, ca un ecou îndepărtat: înseamnă că duşmanul nu mai trage spre Piliughino, ci undeva în altă parte. Îşi îndreptase un foc susţinut asupra unităţilor ce înaintau la extremitatea flancului stâng, ca să-l învăluie. Îşi deplasase focul de artilerie în această direcţie, retrăgându-se în grabă şi lăsând în faţa noastră doar câteva mici subunităţi; abia mai târziu am aflat toate astea. Dar deocamdată o serie de lucruri ne erau neclare, şi ne aşteptam la orice întorsătură, la orice rezultat. Când mitraliorii s-au instalat lângă şură, comandantul batalionului şi cu mine ne-am apropiat de ei şi i-am întrebat dacă n-au văzut, dacă n-au observat ceva prin ogrăzi; acolo însă era linişte ca şi înainte; nu se arăta nimeni, niciun alb, niciun locuitor, de parcă satul ar fi fost mort, pustiu. Înaintam încet, prevăzători, uitându-ne atenţi în jurul nostru, cercetând stogurile, şurele şi hambarele. Niciun zgomot, niciun foşnet, niciun cuvânt, nicio

împuşcătură. O astfel de tăcere e mai groaznică decât focurile de armă. Pe front tăcerea e cumplită, îngrozitoare.

Nu mult după noi, veneau cei din Ivanovo-Voznesensk; stelele lor roşii se zăreau ici, colo printre şure şi stoguri de fân. Această înaintare grăbită, inegală şi şovăitoare, se desfăşura într-o tăcere de mormânt, în aşteptarea permanentă, clipă cu clipă, a unui foc dezlănţuit prin surprindere...

În depărtare s-a ivit o siluetă de femeie, desigur o ţărancă. Trebuie să ne informăm cât mai repede.

Am pornit în trap într-acolo...

3. Intrarea noastră în sat

Femeia stătea în picioare, la gura pivniţei, şi se uita la mine cu o privire fixă, tulbure, pierdută, o privire îngrozită în care se citeau suferinţele pe care le îndurase cu puţin înainte; i se vedea în ochi o nedumerire sfâşietoare, o teamă că se va abate o nouă nenorocire asupra ei, o nenorocire inevitabilă, de neînlăturat; aveai impresia că se aşteaptă la o lovitură pe care ar vrea s-o împiedice, şi-i este cu neputinţă s-o facă. „Mai ţine mult oare?” părea că întreabă privirea ei obosită şi, fără îndoială, nu eram eu primul pe care-l întreba şi la care se uita atât de chinuită femeia, implorând un răspuns: „Mai ţine mult oare?” Lângă ea, ridicase cineva chepengul: se ivi o femeie tot atât de chinuită, pământie la faţă, ce părea pe jumătate moartă; sub ochi îi atârnau nişte pungi vinete, buzele îi erau arse, părul îi ieşise de sub cârpele care-i acopereau capul. În privirea ei îndureratã, întrebătoare, se citea o rugăminte fierbinte.

— Albii sunt aici sau au plecat? întrebai eu.

— Au plecat, au fugit, răspunse prima femeie. Spune-mi, dragul meu, putem ieşi afară? N-o să mai trageţi?

— Nu, nu mai tragem, ieşiţi.

Începură să iasă din pivniţă femei una după alta; bărbaţi – niciunul. Apoi ieşiră copiii mici, înfăşuraţi în plăpumi, rogojini, saci... Credeau, se vede, că un biet sac care fusese cândva plin cu făină ar fi putut să-i apere de şrapnele... Apoi, trăgându-l de braţele lungi şi uscate, scoaseră de acolo un bătrân cu ochii cenuşii, umezi, şi cu o barbă albă ce-i acoperea tot pieptul. Funia lungă de la brâu îi slujea probabil pentru coborârea în pivniţă.

După ce ieşiră toţi, porniră încet, în şir, unii după alţii,

sprijinindu-se de garduri, uitându-se cu teamă în jur. Fiecare privea mai cu seamă spre căsuţa lui. Era un tablou mişcător, să vezi aceste făpturi târându-se ca nişte umbre de-a lungul gardului, într-o tăcere mormântală, tragică, stăpânite încă de frică, chinuite de groază, amorţite din pricina umezelii şi a frigului din pivniţă.

La un colţ de uliţă se înghesuia un grup de ţărani. Nu ştiau ce să creadă: se terminase oare lupta? Puteau să stea pe loc? Sau mai bine să se ascundă iar prin izbe, prin hambare sau băi.

— Bună ziua, tovarăşi, le strigai eu.

— Bună ziua... Noroc, tovarăşe! răspunseră ei într-un glas. În sfârşit, aţi venit, slavă domnului...

Nu ştiam dacă trebuie să mă încred în cuvintele lor de bun venit. Poate că îi întâmpinaseră cu aceleaşi cuvinte şi pe albi, de frică, de groază, ca să-i lase în pace. Le-am citit însă pe obraz o bucurie adevărată, neprefăcută, o bucurie autentică, pe care nu o poţi simula şi pe care o faţă simplă de ţăran nu o poate oglindi dacă n-o trăieşte. La rândul meu, mă bucuram şi eu.

Ne îndreptarăm spre mijlocul satului. Acolo altă mulţime, dar se vedea cât colo că nu erau ţărani.

— Ce-i cu voi, băieţi, sunteţi prizonieri?

— Da, prizonieri.

— Mobilizaţi?

— Da, mobilizaţi.

— De unde sunteţi de loc?

— Din regiunea Akmolinsk.

— Câţi sunteţi?

— Vreo treizeci, ceilalţi s-au ascuns prin şoproane. Uite-i, vin de prin grădini...

— Va să zică, aţi rămas aici?

— Da, am rămas singuri, de bunăvoie.

— Şi unde vă sunt armele?

— Le-am aşezat grămadă, lângă gard.

M-am apropiat şi am văzut într-adevăr o grămadă de puşti. Am pus pe dată oameni de-ai noştri să păzească armele şi să-i vegheze pe prizonieri, până îi vom trimite la statul-major al diviziei.

Prizonierii aveau o înfăţişare jalnică şi erau îmbrăcaţi mizerabil, care cu ce apucase: cu câte o şubuliţă veche, cu un zăbun, cu un paltonaş rupt ca vai de el; încălţămintea era tot atât de proastă: unii purtau pâslari, alţii opinci rupte, într-un hal fără de hal. Nu semănau deloc a soldaţi, păreau mai degrabă o adunătură de

zdrenţăroşi. Te întrebai cu mirare: de ce sunt oare atât de prost îmbrăcaţi, când trupele lui Kolceak erau aprovizionate cu prisosinţă cu materiale din străinătate?

— Ia spuneţi, măi băieţi, întrebai eu, de ce v-a îmbrăcat Kolceak atât de prost? Aşa-i îmbracă pe toţi?

— Nu, numai pe noi.

— Şi de ce?

— Păi, pentru că nu mai vrem să mergem cu el. Mulţi de-ai noştri au fugit; unii din ei s-au întors pe la casele lor, alţii au intrat în Armata Roşie...

— Care va să zică nu de bunăvoie v-aţi dus la Kolceak?

— Ce nevoie aveam noi de el! Pe ai lui i-a gătit, i-a împopoţonat, da pe noi, ia uitaţi-vă, şi arătară zdrenţele şi cârpele de pe ei. Şi apoi ne mâna totdeauna în linia întâi, în bătaia focului. „Pe lepădăturile astea, zicea el, n-avem de ce să le cruţăm.”

— Ar fi trebuit să fugiţi mai de mult.

— Nu era chip, că ne pusese oameni de-ai lui în spate; ăia nu luptau, ne păzeau numai pe noi să nu fugim...

— Şi acum, cum de aţi izbutit?

— Apăi tot prin grădinile de zarzavat, printre straturi... Ne-am culcat, am aşteptat, şi pe urmă am ieşit...

— Şi ce aveţi de gând? Vreţi să intraţi în Armata Roşie?

— Păi de asta am şi rămas, ca să intrăm în Armata Roşie. Unde să ne ducem? Asta vrem.

Şi cu asta, discuţia luă sfârşit.

Am pornit în galop de-a lungul satului, îndreptându-ne spre dealul după care dispăruse duşmanul. De aici se vedeau unităţile noastre urcând pe costişă, îngrămădindu-se pe podeţ, coborând povârnişul nisipos.

— Au fost mulţi albi pe aici? întrebai eu pe drum.

— O mie au fost, îmi răspunseră ţăranii.

Dar niciodată nu trebuia să iei de bune aceste „mii”; câteodată „mia” e în realitate cinci sau şase mii, altă dată numai două sute. Abia mai târziu, după ce confrunţi zeci de informaţii, din diferite surse, cu declaraţiile prizonierilor, poţi stabili o cifră mai mult sau mai puţin exactă. În tot cazul, judecând după coloanele de transport, fuseseră multe trupe aici. La Piliughino, duşmanul nu opusese o rezistenţă atât de îndelungată şi de dârză ca de obicei, pentru că observase, pesemne, manevra de învăluire de la flancul stâng, şi îi era teamă.

— Au şters-o de mult albii?

— Nu de mult, răspundeau ţăranii. Cu puţin înainte de a veni voi. Cred că nici n-au avut timp să ajungă prea departe de deal.

Dar unităţile noastre, istovite, nu erau în stare să urmărească duşmanul. Cel mult am fi putut trimite, pentru încercare, cavaleria, dar aveam prea puţină cavalerie, nu ne puteam bizui nici pe ea.

Cei care plecaseră înainte şi urcaseră dealul nu pierduseră încă nădejdea să pună mâna pe coloanele de aprovizionare ale duşmanului. Totuşi, nu izbutiră să captureze decât o mică parte, care rămăsese mai în urmă; grosul coloanei se îndepărtase demult.

Piliughino era un sat aşezat la poalele unui deal înalt, cu povârnişuri abrupte. După ce treceai podul, numai cu mare greutate puteai să ajungi pe culme. În focul luptei, s-a petrecut acolo o întâmplare tragică: unităţile înaintate, care urcau pieptiş dealul, ajungând în vârf observară în celălalt capăt nişte lanţuri de trăgători înaintând târâş. Deschiseră focul. Li se răspunse. Începu un schimb de focuri: şi unii şi ceilalţi erau de-ai noştri, dar nu se recunoscuseră. Rezultatul: doi morţi şi cinci răniţi. Lucrurile ar fi putut avea un sfârşit şi mai tragic, dacă comandantul regimentului care urca dealul dinspre stânga n-ar fi înţeles la timp ce se întâmplă. Punându-şi cu abnegaţie viaţa în primejdie, făcând semne cu batista şi cu şapca, el se avântă peste câmp, spre cei care trăgeau, ajunse la ei şi le explică care era situaţia. Când am ajuns pe culmea dealului, am văzut vreo şaizeci de călăreţi care descălecaseră şi stăteau lângă caii lor asudaţi, albi de spumă: le-am ordonat să se împartă în două grupuri: unul s-o ia spre stânga, să afle dacă nu cumva sunt semne că se apropie unităţile noastre de învăluire; celălalt grup l-am trimis spre dreapta, în direcţia spre care porniseră coloanele de transport ale duşmanului. Până la urmă însă n-am izbutit să stabilim legătura cu unităţile însărcinate să execute învăluirea. Mai târziu am aflat că fusese la mijloc un fel de trădare şi am fost nevoiţi să arestăm câţiva inşi şi să-i trimitem în faţa tribunalului. Pentru moment însă nu bănuiam nimic, şi nădăjduiam mereu că, de îndată ce regimentele noastre vor apărea în spatele duşmanului, vor putea obţine rezultate chiar cu lovituri mai reduse. Dar regimentele acestea nu se arătară deloc, şi duşmanul a putut să se retragă în linişte, nestingherit, luând cu el şi coloanele de transport. După ce se depărtară cercetaşii, trimişi spre dreapta, cam la vreo trei sute de stânjeni, din liniile care se retrăgeau se abătu asupra lor un foc aprig; ei fură siliţi să se lase

într-o râpă, şi să înainteze mai departe prin hăţiş.

Un mitralior s-a urcat în vârful dealului, aducând cu taceanka[1] o mitralieră. I-am spus să mă urmeze şi am plecat înainte. În zare se vedeau, unduind, lanţurile de trăgători duşmani. Se retrăgeau printr-o poiană netedă, îndreptându-se vădit zoriţi spre pădure, deoarece se aşteptau, pesemne, să fie urmăriţi de cavaleria noastră, neştiind că noi nu aveam cavalerie aproape deloc. Evident că noi singuri nu puteam face nimic, totuşi mai aveam o umbră de nădejde. Aşteptam să auzim din clipă în clipă, în spatele inamicului, primele împuşcături; atunci, chiar numai cu mitraliera noastră am fi putut să mărim mult panica, să demoralizăm duşmanul şi să-i luăm coloanele de transport. Dar toate aşteptările au fost zadarnice. Ne-am luat pe urmele duşmanului în retragere, cam o verstă şi jumătate: cercetaşii în dreapta, noi pe deal, trăgând necontenit asupra albilor. Ei răspundeau, retrăgându-se spre pădure, până ce au dispărut. Ne-am întors cum am plecat, fără niciun rezultat.

Pe culmea dealului se oprise regimentul din Ivanovo-Voznesensk. În timp ce mă apropiam de ei, împreună cu mitraliorul, am văzut că mai mulţi oameni, luând poziţie de tragere în genunchi, ocheau spre noi, aşteptând să tragă când vom ajunge mai aproape. Le-am strigat cât am putut că suntem de-ai lor, făcându-le semn cu batista, şi astfel am preîntâmpinat o altă nenorocire. Câţiva oameni s-au ridicat şi au venit spre noi: când m-au recunoscut, au început să clatine din cap, să exclame şi să se mustre pentru greşeala lor. Apoi am coborât dealul şi am intrat în sat.

Acolo l-am întâlnit pe Ceapaev, care inspecta unităţile. Luase parte personal la atacul din faţa şurei şi de acolo intrase în sat. Am întors calul şi, împreună cu el, am plecat îndărăt, spre deal.

Satul prinsese din nou viaţă. Casele erau toate ticsite cu ostaşi roşii. Muierile se înghesuiau pe la fântâni, cărau zorite apă, încălzeau în grabă samovarele şi îi ospătau pe tovarăşii veniţi. Nu se mai fereau şi nu se mai sfiau, iar tineretul se înfierbântase de-a binelea. Fetele de la ţară se împrietenesc atât de repede cu ostaşii roşii că te minunezi, nu alta!

Iată, de pildă, acum.

Lanţurile noastre de trăgători s-au oprit pe deal. Undeva foarte aproape, în pădure, se retrag trupele duşmanului; fumul prafului de

[1] Căruţă uşoară, folosită la transportul mitralierelor (n. r.).

puşcă nu s-a împrăştiat încă, totuşi, prin ferestrele deschise ale unei căsuţe, armonica îşi trimite de pe acum chemarea răsunătoare, la care răspund cu dragă inimă şi ostaşii şi fetele. Fără îndoială, curând va începe jocul. Fără asta nu se poate...

Un alt motiv pentru care regimentele roşii sunt primite aici cu atâta bucurie e următorul: nu numai că nu se pradă şi nu se fac silnicii, dar nu se aude nici cel mai mic cuvânt de jignire, sau de ocară. Ostaşii roşii *au venit ca tovarăşi la tovarăşi*, plini de respect şi apropiaţi sufleteşte.

Fiindcă cea mai mare parte din oameni n-au încăput în case, s-a aşezat un bivuac, în piaţă, lângă căruţe.

Am căutat o casă mai bună, mai încăpătoare, ca să instalăm statul-major al brigăzii şi biroul de operaţii al diviziei, care în ultimele zile ne urma peste tot, nelipsit. S-au întins cablurile, a început să ţăcăne telegraful şi să prindă glas telefoanele. Curând şi-a făcut apariţia şi un samovar. În jurul mesei s-au aşezat comandanţii şi lucrătorii politici. Care mai de care se grăbea să povestească ce făcuse, ce văzuse şi simţise în timpul luptei. Se întrerupeau unii pe alţii, nu-şi terminau vorba, săreau de la un subiect la altul, făceau larmă şi ţipau cât îi ţinea gura, fiecare voia să povestească şi nu să asculte; toţi erau plini de impresiile foarte proaspete încă. Nici urmă de oboseală. Şi aşa, cu discuţii, cu zarvă, a trecut pe nesimţite o jumătate de ceas.

Deodată răsună un tunet, apoi încă unul şi încă unul... Ne uităm înmărmuriţi unul la altul, sărim de la masă, neştiind ce s-a întâmplat, şi fugim spre uşă. Să fi scăpat cineva o grenadă?

În apropiere răbufnesc trei explozii... Dacă trage artileria? Dar de unde poate să tragă?

În clipa aceea se aude un foc de puşcă, pe urmă altul şi iar altul – din toate părţile împuşcături de-a valma. Ostaşii roşii, care stăteau tolăniţi pe lângă furgoane, sar în picioare şi o iau la goană, care încotro. Piaţa s-a golit. Deasupra capetelor noastre un aeroplan inamic pluteşte lin, fără zgomot, ca o lebădă de argint, spre zarea albastră. Obuzele explodaseră într-o grădină uriaşă din vecini, în care nu se afla niciun ostaş roşu.

Curând s-a aşternut iar liniştea şi totul şi-a recăpătat înfăţişarea de până atunci. S-a lăsat lumina tremurătoare a amurgului şi după el a coborât domol o noapte de primăvară, liniştită şi înstelată. Satul e cufundat în tăcere. Nimic nu mai aminteşte de lupta care se terminase nu demult, de moartea nesăţioasă şi necruţătoare care

scotocise peste tot, căutându-şi victime. Mâine, o dată cu răsăritul soarelui vom porni iarăşi. Şi iarăşi ne vom afla între viaţă şi moarte, ca nişte fluturaşi care roiesc în jurul unei flăcări...

„Ce-o să se mai întâmple azi? te întrebi în fiecare dimineaţă, cu strângere de inimă, chinuit de nelinişte. Cine-o să rămână în viaţă? Cine o să plece dintre noi? Cu cine vom porni din nou a doua zi în zori, pe cine nu voi mai vedea niciodată după lupta de azi? Ne aşteaptă marşuri nesfârşite şi, în fiecare zi, lupte înverşunate. E primăvară... E începutul... Abia primele rânduri ale trupelor lui Kolceak au prins a se clătina; trebuie nimicită însă întreaga-i armată uriaşă, de o sută de mii de oameni. Cât de scump o vom plăti? Câte victime vor cădea până la toamnă dintre tovarăşii care merg astăzi alături de mine, câţi dintre ei nu vor mai răspunde la apel?!”

După această luptă, descrisă atât de amănunţit, drumul spre Buguruslan era deschis. Ca şi cea mai mare parte dintre oraşe – nu numai în luptele de acum, dar în general în cursul întregului război civil – Bugurusla-nul a fost cucerit printr-o manevră de învăluire. Pe străzile oraşelor mari se dădeau rareori lupte. Lupta principală, ultima şi cea hotărâtoare, se desfăşura de obicei în imediata apropiere a oraşelor şi atunci când lupta se sfârşea defavorabil pentru apărător, acesta lăsa de obicei, fără luptă, oraşul în mâinile învingătorului. Aşa s-au petrecut lucrurile şi cu Buguruslan.

XI

SPRE BELEBEI

Divizia lui Ceapaev înainta atât de repede, încât celelalte unităţi, rămânând în urmă din pricini mai mult sau mai puţin întemeiate, zădărniceau, prin încetineala lor, planul general, unic, al ofensivei combinate. Divizia o luase mult înaintea celorlalte trupe, lovind duşmanul în plin, fără a-l nimici sau a lua prizonieri, mai mult punându-l pe fugă. Luptătorii, călţi în lupte, ştiau uimitor de bine să rabde, să îndure orice, să se mulţumească cu puţin. Erau ferm hotărâţi să înfrunte loviturile, în orice clipă, în orice împrejurare şi în orice condiţie de luptă. Se întâmpla uneori ca după un marş de mai multe verste, tocmai când se simţeau mai vlăguiţi, să izbucnească deodată lupta. Atunci nu mai rămânea nici urmă de oboseală, respingeau atacul, treceau ei înşişi la ofensivă, atacau, îl

urmăreau pe duşman... Altădată însă luptele şi marşurile zilnice îi sleiau de puteri. La primul popas se prăbuşeau la pământ ca morţi; de cele mai multe ori nici nu apucau să ia măsurile de pază necesare şi adormeau buştean toţi: comandanţi, soldaţi şi santinele...

Urcau dealuri, se strecurau pe poteci înguste, treceau râurile prin vad (duşmanul, retrăgându-se, arunca podurile în aer), pe ploaie, prin noroi, prin roua dimineţii şi prin ceaţa înserării, o zi sătui, două flămânzi, cu hainele zdrenţuite şi încălţările scâlciate, cu picioarele zdrelite, julite, adeseori răniţi; şi, cu toate astea, rămâneau în front, înaintau victorioşi din sat în sat, nestăviliţi, neînfrânţi, îndurând orice, mândri şi dârji în apărare, semeţi, cutezători şi temuţi la atac, aprigi în urmărire. Luptau ca nişte eroi şi mureau ca nişte cavaleri roşii; dacă se întâmpla să cadă prizonieri, piereau ca nişte martiri, în chinuri şi cazne! Cu astfel de forţe de nădejde nu se putea să nu învingi; trebuia numai să ştii să le conduci. Ceapaev era înzestrat în cel mai înalt grad cu acest dar al conducerii, şi anume darul de a conduce *acea* masă, în *acel* moment, şi în *acea* situaţie. Mulţimea, oricât de eroică ar fi fost, nu era de ajuns de coaptă; în clipele acelea dramatice, în focul luptelor, multe se treceau cu vederea, multe se iertau, punându-se pe seama caracterului excepţional al situaţiei. Masa era ca electrizată, starea ei de spirit nu poate fi redată prin cuvinte: această stare de spirit este, credem, unică în felul ei, deoarece se datora unui întreg şir de evenimente, de tot soiul, mari şi mici, petrecute în trecut şi în prezent, în zilele războiului civil. Aşa cum Volga nu-şi va întoarce niciodată apele, tot aşa nici cauzele acestea nu vor mai reveni, starea de spirit de atunci, o anumită stare de spirit, nu se va mai repeta niciodată. Vor veni alte clipe *noi*, minunate, cu conţinut adânc, dar *altele*.

Şi Ceapaevi s-au aflat numai în zilele acelea; în alte timpuri oameni ca Ceapaev nu există şi n-ar putea exista: pe *Ceapaev* l-a născut *acea* masă, în *acel* moment şi în *acea* situaţie. Din pricina asta şi-a putut conduce atât de minunat divizia „sa”. Nici el nu-şi dădea seama cât de îndreptăţit era să numească glorioasa Divizie 25, divizia lui, divizia lui Ceapaev.

Cele mai de seamă însuşiri ale trupelor semipartizane din acele vremuri se concentrau în Ceapaev, se reflectau în el ca într-o oglindă: vitejie fără de margini, hotărâre nestrămutată, rezistenţă înverşunată, dar şi o asprime, o cruzime inevitabilă. Pentru ostaşi el însemna întruchiparea eroismului, cu toate că nu făcuse nimic

excepţional deocamdată: ceea ce făcea el făceau mulţi alţii, dar *nimeni nu cunoştea* isprăvile acestor anonimi, în timp ce toţi cunoşteau isprăvile lui Ceapaev, amănunţit, cu înfloriturі, cu amănunte legendare, cu născociri de basm. În 1918, Ceapaev fusese un luptător desăvârşit; în 1919 nu i se dusese numai vestea de luptător, ci şi de *erou-organizator*. Era însă numai într-un anumit sens organizator, într-un sens convenţional: neputând suferi „statele-majore", trecea în această categorie toate instituţiile şi formaţiunile care duceau războiul altfel decât cu baioneta, indiferent dacă era vorba de serviciul de aprovizionare, de comenduire, de transmisiuni, sau de orice altceva. După el, numai ostaşul cu arma în mână ducea războiul şi câştiga victoriile. Statele-majore nu-i plăceau şi, pentru că nu prea pricepea mecanismul lor, nici nu reuşise vreodată să le *organizeze* ca lumea. De câte ori apărea la statul-major, mai mult îi dojenea pe oameni decât să-i ajute, să-i lămurească sau să-i îndrume.

Ceapaev era organizator numai în măsura în care reuşea, fiind atât de iubit şi bucurându-se de atâta autoritate, să cimenteze, să contopească într-un singur tot divizia *lui*. El ştia să-i insufle diviziei spirit de eroism, s-o însufleţească, să-i imprime năzuinţa lui arzătoare de a merge înainte, s-o împingă spre cucerirea victoriei. Ceapaev sădea şi cultiva în rândurile ostaşilor tradiţii eroice, tradiţii – ca de pildă lozinca: „să nu te retragi niciodată!" – care erau sfinte pentru ei. Ostaşii din regimentele „Razin", „Pugaciov" şi „Domaskin", păstrând aceste tradiţii de luptă, făceau faţă unor greutăţi de neînchipuit, se avântau în cele mai înverşunate lupte, ţineau piept duşmanului, nu dădeau înapoi şi biruiau. Pentru regimentul „Stenka Razin" o retragere însemna dezonoare, însemna o pată veşnică pe gloriosul său nume.

Cât de frumoase sunt toate acestea, dar cât de greşite, cât de primejdioase şi dăunătoare!

În vâltoarea luptei, Ceapaev se simţea la largul lui. În clipele de acalmie, tânjea, se enerva, se plictisea, se lăsa copleşit de gânduri apăsătoare. În schimb îi plăcea peste măsură să alerge de la un capăt la altul al frontului. Nefiind întotdeauna neapărat necesar s-o facă, îşi căuta singur câte un pretext ca să zboare ca vântul, la cincizeci, şaptezeci, o sută de verste... Cum ajungea la o brigadă, cei din brigada vecină, auzind că e acolo, îi telefonau: „Vino imediat. O chestiune urgentă..." Şi Ceapaev pornea în goana mare într-acolo. Bineînţeles, nu era nicio chestiune „urgentă";

comandanţii de acolo, prietenii lui, doreau pur şi simplu să stea de vorbă cu el. Ei, tovarăşii lui de drum, răspândiseră faima faptelor lui de arme, ei făcuseră cunoscută gloria comandantului. Fără ei, Ceapaev – ca şi oricare luptător de felul lui – nu s-ar fi bucurat niciodată de atâta faimă. Faptele vitejeşti, răsunătoare, nu pot asigura ele singure o glorie răsunătoare, e nevoie întotdeauna de oameni care să le ducă vestea, oameni devotaţi nelimitat, care să creadă în măreţia eroului, care să fie orbiţi, inspiraţi de ea, şi care să-şi găsească propria lor bucurie în osanalele ce i le ridică...

Suntem înclinaţi întotdeauna să-i dăm unui „erou” mai mult decât i se cuvine, să nu dăm în schimb tot ce i se cuvine unui „om de rând” merituos, excepţional chiar.

Oamenii lui Ceapaev se socoteau fericiţi numai pentru că se aflau în preajma lui (să nu ne înspăimânte cuvântul „eroism”, el are toate drepturile la existenţă, numai că trebuie să ştim ce fel de drepturi sunt acestea): aureola gloriei lui îşi răsfrângea razele şi asupra lor. În regimentul „Stenka Razin” erau doi eroi care-şi pierduseră picioarele în luptă: se târau pe cioturile lor, unul din ei umbla – de bine, de rău – în cârje, dar niciunul dintre ei nu voia să părăsească regimentul lor glorios, se socoteau fericiţi când Ceapaev, trecând pe acolo, schimba cu dânşii câteva cuvinte. Ei nu erau o povară pentru regiment: amândoi slujeau ca servanţi la mitraliere.

Zilele noastre eroice vor trece, şi urmaşilor noştri le va veni greu poate să creadă ce-a fost, vor spune că-s poveşti, şi, totuşi, acesta-i adevărul: doi ostaşi roşii, cu picioarele ciumpăvite, au luat parte la lupte ca servanţi la mitralieră! Era şi unul orb cu desăvârşire, nu vedea absolut nimic. Cu ajutorul prietenilor săi, a întocmit într-o zi o scrisoare pe care a trimis-o gazetei diviziei; scrisoarea aceasta o păstrăm şi acum. O reproducem aici, deşi, ce-i drept, nu în întregime:

SCRISOAREA UNUI OSTAŞ ROŞU ORB[1]

„Tovarăşe redactor,

Vă rog să publicaţi în gazetă povestea unui eveniment fatal, peripeţia mea: fuga de la căzăcimea din Uralsk la tovarăşii

[1] Am lăsat aidoma diversele greşeli gramaticale şi de exprimare, limitându-ne la introducerea unor semne de punctuaţie, pe alocuri, pentru ca să înlesnim citirea (n. r. ruse).

bolşevici. Vă aduc la cunoştinţă, pe scurt, că noi locuiam între căzăcime şi Armata Roşie, într-o staţie de drum de fier pe linia Uralsk. Cei doi fraţi ai mei mai mari făceau servici la tren în timpul războiului căzăcimii cu Armata Roşie. Când a avut loc ofensiva a dintâi a tovarăşului Ermoşcenko asupra Uralskului, la 20 aprilie (3 mai stil nou) asupra gării Semiglavâi-Mar, la 23 april, adică 6 mai, guvernul oastei a dat ordin să se mobilizeze ţăranii şi orăşenii din regiunea Uralsk. Fraţii mei n-au vrut să lupte cu arma în mână împotriva Armatei Roşii; trebuiau să fie mobilizaţi la cazaci, dar au spus sus şi tare că nu luptă cu tovarăşii lor bolşevici, pentru care au fost împuşcaţi de cazaci la 23 iunie, la ora 12 noaptea. Am rămas singur, orfan, fără adăpost. Părinţii mei au murit acum cinci ani şi nu mai am niciun fel de neamuri pe nicăieri. Pe deasupra sunt orb, fără vedere; după împuşcarea fraţilor mei, m-am dus la guvernul oastei să cer adăpost; guvernul oastei mi-a spus: «Fraţii tăi nu au vrut să lupte împotriva Armatei Roşii, du-te şi tu la tovarăşii tăi bolşevici, să te ţină ei». Atunci le-am răspuns: «N-o să vă săturaţi, pesemne, niciodată de sânge nevinovat, fiare nesăţioase ce sunteţi». Pentru asta m-au băgat la închisoare şi mă aşteptam să fiu împuşcat; am stat la închisoare cincisprezece zile şi pe urmă mi-au dat drumul. După ce am umblat câteva zile pe străzi, fără o bucată de pâine, m-am hotărât să mă duc să caut adăpost la tovarăşii mei bolşevici şi, cu toate că sunt orb, m-am hotărât să viu la tovarăşii mei sau să pier undeva în stepă decât să cad în mâinile cazacilor. Un tovarăş m-a condus în taină din Uralsk până la şosea şi mi-a spus: «Mergi tot înainte, aşa fel ca soarele să-ţi bată în ceafă, în felul ăsta poţi să ajungi în Rusia». Mi-am luat rămas bun de la tovarăşul meu şi am plecat. După câteva verste m-am abătut din drum şi am luat-o la întâmplare. Atunci am început să mă gândesc la moartea fraţilor mei, la nenorocirea, durerea, suferinţele şi chinurile mele grele. Şase zile am rătăcit prin stepă, flămând şi îngheţat; în a şasea zi am simţit că mă părăsesc puterile, buzele îmi erau însângerate, că n-aveam nicio bucată de pâine, nicio picătură de apă, nimic cu ce să-mi potolesc foamea care mă chinuia îngrozitor. Udam calea cu lacrimi amare, fără nicio nădejde să-mi salvez viaţa. Atunci am strigat cu glas tare: «Fraţii mei dragi! Voi zăceţi liniştiţi în pământ, iar pe mine m-aţi lăsat să mă chinuiesc. Luaţi-mă cu voi, puneţi capăt suferinţelor mele, mor de foame în mijlocul stepei; cine va veni aici să-mi aline lacrimile amare, nu-i nimeni de jur împrejur...» Deodată aud în faţă lătratul unui câine şi

glasuri de copii, mă îndrept după auz spre ei şi-i întreb ce cătun e: căzăcesc sau de ţărani. Mi-au răspuns că-i un cătun ţărănesc, Krasnâi Talî, la şapte verste de graniţa ţinutului căzăcesc. Un ţăran m-a adăpostit în casa lui, mi-a dat să beau şi să mănânc, potolindu-mi foamea; dimineaţa m-a condus în satul Malakovka şi de acolo am ajuns cu greu până în plasa Petrovska...”

Mai departe, arată cât de bine a fost primit în Rusia Sovietică, cu câtă dragoste a fost înconjurat şi ce îngrijire i s-a dat.

„Preşedintele sovietului, Ivan Ivanovici Deviţin, m-a primit călduros, era tare bucuros şi încântat. Acum, la tovarăşii mei bolşevici am uitat suferinţele şi mă simt în afară de orice primejdie. Secţia economică şi cea de aprovizionare m-au instalat într-o casă unde mi-au dat o odaie mare, un pat moale, mi-au scos rufele murdare şi rupte, mi-au dat altele, m-au încălţat şi m-au îmbrăcat în haine curate şi noi... Trăiesc ca un adevărat «burjui», şi-mi exprim marea mea recunoştinţă şi sentimentele mele profunde...”

Urmează lista persoanelor cărora le exprimă recunoştinţa. Scrisoarea se încheie cu următoarele cuvinte:

„Trăiască Republica Sovietică a întregii Rusii, trăiască tovarăşul Lenin, trăiască eroul de neînvins, tovarăşul Ceapaev, trăiască sovietul plăşii şi secţia economică şi cea de aprovizionare!”

După cum vedeţi, nu e o scrisoare, ci un adevărat poem! Şi acest martir care s-a dăruit Puterii sovietice, acest ostaş roşu orb, care venera faptele eroice ale lui Ceapaev ca pe lucrul cel mai sfânt, era cel mai minunat povestitor, bandurar[1] ce-l proslăvea pe Ceapaev, povestind fapte reale sau născocite, şi care credea mai mult propriile-i născociri, pentru că erau scornite şi înfrumuseţate de el. Şi cine ar avea atâta tărie încât să nu creadă propriile-i născociri?

Gloria lui Geapaev se răspândise departe, depăşind rândurile Armatei Roşii.

S-a mai păstrat o altă scrisoare, trimisă de un oarecare activist sovietic din Novouzenski. Citiţi-o şi veţi vedea cât de nemărginită era credinţa în atotputernicia lui Ceapaev: oamenii îl socoteau nu numai conducător de oaste-luptător, ci şi stăpân cu depline puteri peste locurile pe unde treceau şi luptau regimentele din divizia Ceapaev. Scrisoarea era bătută la maşină, pe hârtie cerată, împăturită cu multă grijă şi trimisă lui Ceapaev cu un curier special. Un activist sovietic, pe nume Timofei Panteleimonovici Spicikin, i se

[1] Cântăreţ din *bandură* – instrument muzical ucrainean cu 8 până la 24 coarde (n. r.).

plânge lui Ceapaev de nedreptăţile din Novouzenski, îi cere ajutor şi speră că numai Ceapaev va găsi soluţia grabnică şi justă a problemei lui. Iată ce scrie:

„Urgent
Comandantul de divizie, tovarăşului
Vasili Ivanovici Ceapaev
Din partea preşedintelui consiliului judecătorilor populari din Novouzenski,
Timofei Panteleimonovici Spicikin,

Plângere strigătoare,

Vă rog, tovarăşe Ceapaev, să acordaţi acestei plângeri deosebita dumneavoastră atenţie de erou. De mai bine de un an, de când există frontul Uralskului, mă bucur de renumele de activist sovietic cinstit, dar nişte oameni răi, hoţi şi criminali din Novouzenski, încearcă să mă ponegrească şi să mă scoată nebun, pentru ca reclamaţiile mele contra hoţilor să nu fie luate în seamă. Lucrurile se prezintă astfel: şaisprezece hoţi au furat... (Urmează enumerarea numelor, e arătat fiecare cât a furat.) *Când eu, Spicikin, am făcut reclamaţie la Samara despre aceste furturi, cei paisprezece hoţi rămaşi în libertate (doi sunt arestaţi) au declarat că Spicikin este nebun şi au cerut să fiu examinat de medici. Medicii m-au declarat sănătos la minte. Atunci cei paisprezece hoţi şi tâlhari din Novouzenski le-au spus: «Nu avem încredere în voi», şi m-au trimis la Samara, la comitetul executiv gubernial, pentru ca să fiu examinat de către medici psihiaştri. Dar, având în vedere că în prezent toată dreptatea şi adevărul se află pe front, la eroii şi ostaşii roşii, de seama Dumneavoastră, tovarăşe Ceapaev, eu, Spicikin, Vă rog urgent să daţi dispoziţiile necesare: să ajutaţi ca toţi cei paisprezece hoţi din Novouzenski să fie arestaţi şi trimişi la Samara, pentru ca să fie deferiţi Tribunalului Revoluţionar, pentru care populaţia o să vă fie adânc recunoscătoare, deoarece în opinia poporului numele Dumneavoastră este glorios, ca al unui erou plin de abnegaţie şi apărător neclintit al republicii şi al libertăţilor. Îmi pun toată nădejdea în Dumneavoastră, tovarăşe Ceapaev. Apăraţi-mă şi pe mine de cei şaisprezece hoţi şi tâlhari din Novouzenski.*

TIMOFEI SPICIKIN.”

25 aprilie 1919

În „anexe” la această plângere, Spicikin îi arăta lui Ceapaev unde şi cum „să dezgroape” tot materialul, şi încheia cu următoarele cuvinte:

„Vă rog să arestaţi neîntârziat şi fără nicio şovăială pe toţi hoţii rămaşi liberi şi repet numele Dumneavoastră glorios va fi şi mai glorios dacă apăraţi populaţia împotriva hoţilor şi jefuitorilor şi scăpaţi locuitorii de aceşti păianjeni-microbi murdari”.

Nu mai puţin strălucită este „cererea” lui Spicikin care, după cât se pare, este un rezultat al persecutării lui de către cei paisprezece „păianjeni-microbi”.

„Dumneavoastră, tovarăşe Ceapaev, sunteţi un erou recunoscut de tot poporul, şi numele Dumneavoastră glorios răsună peste tot. Vă pomenesc până şi copiii. Eu, Spicikin, sunt de asemenea un erou recunoscut, însă nu în arta militară, ci în arta civilă. Am şi eu măreţe năzuinţe spre glorie şi fapte de vitejie. Vă rog să mă credeţi! O să Vă convingeţi de asta din fapte. Eu, Spicikin, sunt întruchiparea energiei înfocate a muncii. Aş fi fericit să Vă văd în persoană, ca şi Dumneavoastră să mă cunoaşteţi pe mine, Spicikin. Fiind de la natură un om de o cinste cristalină şi iubindu-mi poporul pentru care mi-am dăruit sufletul (ceea ce Vă pot povesti personal despre faptele mele mari), aş vrea să devin neîntârziat mâna Dumneavoastră dreaptă şi să-mi dau toată energia înfocată pentru acţiunea Dumneavoastră militară de respingere a banditului Kolceak, pe care îl urăşte toată lumea.

Vă rog să mă primiţi neîntârziat voluntar în rândurile Armatei Roşii, în gloriosul Dumneavoastră regiment care poartă numele lui Stenka Razin.

Preşedintele Consiliului judecătorilor
populari din Novouzenski,
Timofei Spicikin.”

Atât „plângerea strigătoare”, cât şi „cererea” lui Spicikin sunt pline de contraziceri, de lucruri neprecise şi fac într-adevăr impresia unei aiureli de bolnav, dar tot ceea ce este exprimat în ele, concentrat, se repeta într-o altă formă în practica lui Ceapaev, la fiecare pas. Este caracteristic faptul că Ceapaev nu refuza niciodată să intervină în asemenea cazuri: dimpotrivă, îi plăcea să cerceteze singur totul, să stabilească adevărul în toate amănuntele, să-i dea în vileag pe derbedei şi pe ticăloşi. Scrisorile de mai sus sosiseră în toiul ofensivei, aşa că nu le putuse da nicio urmare, dar ele îl frământau; Ceapaev le-a ţinut minte mult timp, şi voia mereu să se ducă la faţa locului şi să constate despre ce-i vorba. S-a mărginit însă la o scrisoare ameninţătoare, în care tuna şi fulgera împotriva celor vinovaţi. În ochii lui Ceapaev, încă de pe acum, fără

nicio cercetare prealabilă, cei paisprezece „păianjeni-microbi” erau în lipsă, absolut indiscutabil, nişte *ticăloşi*. Credea totul cu o uşurinţă extraordinară, de altfel, cu aceeaşi uşurinţă îşi schimba părerea în toate chestiunile; în toate, în afară de cele militare: aci, dimpotrivă, nu se încredea în nimeni, ci se bizuia exclusiv pe „mintea lui”.

Când stai să te gândeşti dacă Ceapaev avea unele însuşiri deosebite, „supraomeneşti”, care i-au adus gloria nemuritoare de „erou”, vezi că însuşirile lui erau dintre cele mai obişnuite, dintre cele mai „omeneşti”; mai mult chiar: o seamă de calităţi preţioase îi lipseau cu desăvârşire, iar cele pe care le avea se deosebeau doar printr-o uimitoare prospeţime, precizie şi intensitate. Ceapaev ştia să folosească admirabil aceste calităţi; ieşit din mijlocul masei de ţărani simpli, primitivi, un fel de semipartizani, el electriza mulţimea până la refuz, o satura cu ceea ce dorea şi cerea ea însăşi, punând în centrul atenţiei propria-i persoană.

Gloria lui Ceapaev a fost creată nu atât de faptele lui eroice, cât de oamenii care-l înconjurau. Acest lucru nu micşorează câtuşi de puţin rolul uriaş pe care l-a jucat personalitatea lui în cursul războiului civil; totuşi e bine să ştim şi să nu uităm că fiecare nume de erou e nimbat de o aureolă legendară, care se adaugă la faptele istoriceşte adevărate. Dar, se pune întrebarea, de ce aceste legende se creau mai cu seamă în jurul *lui*, al lui Ceapaev, de ce tocmai numele lui se bucura de această mare popularitate?

Pentru că el întruchipa, *mai deplin decât mulţi alţii*, masa simplă, primitivă şi eroică a ostaşilor „săi”, le era apropiat prin faptele lui. Ceapaev era înzestrat cu calităţile acestei mulţimi, calităţi pe care ea le preţuia şi le cinstea mai presus de orice: curajul, vitejia, îndrăzneala şi hotărârea. Adeseori, aceste însuşiri ale lui Ceapaev nu se manifestau într-o măsură prea mare, ci chiar într-o măsură mai mică decât la ceilalţi, dar el ştia să-şi înfăţişeze cu atâta măiestrie faptele, şi oamenii din apropierea lui îl ajutau atât de mult în această privinţă, încât, drept urmare, faptele lui aveau întotdeauna un iz de vitejie de basm. Erau mulţi ostaşi mai viteji ca dânsul, mai inteligenţi, mai talentaţi în conducerea detaşamentelor, cu nivel politic mai ridicat, însă numele acestor „mulţi” au fost date uitării, pe câtă vreme Ceapaev trăieşte şi va trăi vreme îndelungată, pentru că întrunea într-o măsură uimitoare trăsăturile răzleţite, împrăştiate, la toate celelalte individualităţi ale tovarăşilor lui de arme.

Nu e nevoie să descriem toate operaţiile militare, să înşirăm ordinele de operaţii, calităţile şi defectele lor, succesele şi înfrângerile noastre; de aceasta se vor ocupa cei care vor întocmi studii militare de specialitate. În ceea ce ne priveşte, nu ne propunem să facem în schiţa noastră o expunere completă a evenimentelor, într-o ordine riguros cronologică, notând cu exactitate datele, locurile şi numele... Ne limităm exclusiv să creionăm aspecte ale modului de viaţă care se zămislea în acele vremuri, caracteristic pentru acele vremuri. Acum, de pildă, în drum spre Belebei, nu vom urmări desfăşurarea operaţiilor militare, ci vom schiţa doar două-trei tablouri din viaţa de atunci.

Brigada lui Sizov înainta dincolo de Buguruslan, de la satul Dmitrovskoe spre Tatarski Kondâz. Acolo avuseseră loc lupte înverşunate. Duşmanul, părăsind Buguruslanul, nu putea crede că o dată cu acest oraş pierduse şi iniţiativa, că se apropia sfârşitul înaintării lui triumfale, că de aci încolo, mânat din urmă, va fi nevoit să se apere şi să se retragă. El îşi încorda ultimele forţe, răspunzând cu lovituri puternice la presiunea regimentelor roşii. Dar era prea târziu: elanul şi încrederea în victorie părăsiseră armatele albe şi se statorniciseră în rândurile ostaşilor roşii, dându-le curaj, inoculându-le o neobosită energie, o neobişnuită vitejie, pe care o găseşti numai acolo unde este încredere în victorie.

Momentul în care iniţiativa trece dintr-o parte în cealaltă este întotdeauna un moment însemnat, pregnant, numai un orb nu-l bagă în seamă. Dintr-o dată una din părţi păleşte, slăbeşte, se pierde, pe câtă vreme cealaltă, ca şi cum ar sorbi o misterioasă sevă dătătoare de viaţă, se arcuieşte ca un armăsar nărăvaş, se zbârleşte, scapără, devine tot mai de temut, tot mai cutezătoare, mai falnică. Apoi vine clipa în care armata care păleşte şi slăbeşte se hodorogeşte de tot, îşi pierde vigoarea, vlaga, într-o asemenea măsură încât nu-i mai rămâne altceva decât să piară. Acest proces dinlăuntrul armatei învinse, îndelungat şi istovitor, răbufneşte în cele din urmă, aducând sfârşitul: moartea. Într-o astfel de stare se găsea armata amiralului alb în zilele evenimentelor de la Buguruslan; deşi vie încă, această armată până nu de mult atât de puternică, de nebiruit, era acum muribundă, inevitabil condamnată la moarte. Istoria pusese atunci, cu mâna-i aspră, pecetea ruşinoasă a unei morţi fără de glorie, pe fruntea ei îngustă, de

criminal.

În schimb Armata Roşie, viguroasă, încordată ca un arc, împrospătată de şuvoaie de oameni din fabrici şi uzine, din sindicate şi din celule de partid, părea în acele zile un luminos viteaz legendar trezit la viaţă, gata să-i învingă, să-i înfrângă pe toţi duşmanii, un viteaz în faţa căruia se prăbuşesc forţele întunericului.

Aceeaşi stare de spirit domnea şi în divizia lui Ceapaev, în aceeaşi stare de spirit brigada lui Sizov îl zdrobea pe duşman la Russki şi Tatarski Kondâz.

La statul-major al brigăzii sosi Frunze. Se informă repede asupra situaţiei, interesându-se de ultimele succese repurtate de Sizov, şi acolo pe loc, în izbă, întocmi un ordin prin care-i aducea mulţumiri.

Acest eveniment spori elanul luptătorilor, iar Sizov, încurajat de laudă, făcu jurământ să repurteze noi succese, să obţină noi victorii.

— Dacă-i aşa, îi spuse Ceapaev, nu jura în vânt. Vezi culmile acelea? şi-i arătă lui Sizov pe fereastră, undeva, înaintea lui, o direcţie neprecisă, fără să indice nicio localitate, niciun râu, niciun sat. Cucereşte-le şi-mi dau cuvântul că-ţi dăruiesc sabia mea de argint!

— S-a făcut! izbucni în râs, vesel, Sizov.

La vreo două zile după aceste solemne făgăduieli, erau cât pe ce să se împuşte unul pe altul. Feodor Klâcikov, răcit groaznic, zăcea în pat şi-l trimisese pe Krainiukov, ajutorul său, să cutreiere frontul cu Ceapaev. La al treilea drum, se petrecuse „istoria” despre care lui Klâcikov, fiind suferind, nu i se povestise nimic; la urechile lui ajunseseră doar vagi ecouri despre întâmplare. Ceapaev nu spunea nici el nimic, ocolind, încruntat, răspunsul ori de câte ori venea vorba despre această chestiune. În schimb, Sizov nu se lăsă rugat şi îi povesti totul, în amănunt, imediat ce Feodor se însănătoşise şi venise la el, la statul-major.

— A fost o neînţelegere, tovarăşe Klâcikov, pur şi simplu o neînţelegere, îi spunea el lui Feodor. Amândoi am cam scăpat frâul... O nerozie... Pe scurt, o prostie – nici n-ar merita să mai vorbim de asta; dar, fie, am să-ţi povestesc pentru că şi mie îmi place să-mi aduc aminte de neroziile astea. Îl ştii doar cum e – iute, scapără! Ce să-i faci? Şi când se aprinde, e prăpăd, ia foc... Trebuie supravegheat, ţinut în frâu, dar tu lipseai atunci. Locţiitorul tău, băiat de treabă, săracu, făcea haz, dar nu cuteza să se pună în gură cu el şi, de altfel, Ceapaev nici nu prea ascultă pe oricine. Pe

scurt, se vede, aşa a fost să fie, ca să ne răţoim unul la altul, bine că nu s-a întâmplat nicio nenorocire! Îmi aduc aminte, ca acum, eram ostenit de nu mă mai ţineau picioarele, simţeam că pic de oboseală. Şi ce mi-am zis? Hai să mă culc puţin, poate că-mi trece. Cum m-am trântit, îndată am adormit! Vaska – agentul meu – îl ţii minte cred, un pişicher făr' de pereche, găsise o izbă mică la un tătar: mică, murdară şi, pe deasupra, goală; n-avea decât o laviţă lângă perete, şi atât. M-am trântit pe laviţă şi am adormit buştean. Înainte de a adormi, îi spusesem însă lui Vaska: „Ascultă pungaşule, mâine dimineaţă vreau găină friptă. Ai înţeles?” „Înţeles!” zice el. Şi să vezi ce aiureală am visat atunci... Se făcea că în loc de găină îl înţepam cu furculiţa chiar pe Kolceak. Eu dau să-l înţep, el se fereşte. Eu dau să-l înţep, da el se apleacă, ba mai întoarce şi capul, câinele, şi îmi râde în nas. Atunci m-am înfuriat atât de tare, încât l-am pocnit o dată cu furculiţa peste căpăţână, de mi s-a frânt sabia în două, ca şi cum nu l-aş fi lovit cu furculiţa, ci cu o sabie. Pun mâna pe o bucată şi dă-i, şi dă-i în cap, când deodată ce văd? În locul capului lui Kolceak e un stâlp de telegraf şi iată că pe dinaintea ochilor încep să-mi apară una după alta, ca nişte pui de cioară, literele unei telegrame. Înţeleg atunci că e un ordin de la Ceapaev, dar eu nu eram de acord cu ordinul. „Tu zdrobeşte-i, zice el, că de urmărit o să-i urmărească altă brigadă.” „Du-te, ştii tu unde, îmi zic; trebuie să răzbun sângele vărsat, sau ba? Cine-mi plăteşte pentru cei o sută de oameni pe care i-am pierdut pe culme? Kurghin, am strigat eu, scrie un ordin...” Kurghin are întotdeauna la-ndemână hârtie şi un creion după ureche. Vine valvârtej! Nici nu apucasem să-mi termin vorba, că şi scrisese titlul ordinului. „Spune, îi zic, în ordin: Imediat ce inamicul va fi dat peste cap trebuie bătut şi urmărit cincisprezece verste! Ai înţeles?” „Înţeles!” îmi răspunde el. Ăştia doi, Vaska şi cu el, mă pricepeau numai după mlădierile glasului. Unul era mai grozav ca celălalt. Ştiam bine că Ceapaev are să mă săpunească zdravăn, dar ce era să-i fac dacă încurcase lucrurile? L-am chemat la telefon ca să-i explic tot, să-l fac să mă înţeleagă, dar nemernicul ăla de Pleşkov – el era şef de stat-major la divizie – nici n-a vrut să-l cheme la aparat: „Ordinul a fost dat, zice, şi nu mai încape niciun fel de discuţie.” „Bine, mi-am zis, aşa să fie, dar eu am să fac cum ştiu eu.” Kurga a întocmit ordinul, eu l-am iscălit şi hora a început. Eram sigur că n-o să iasă bine: Ceapaev nu poate suferi să i se schimbe ordinele. Am dormit cât am dormit, visând tot felul de năzbâtii, şi o

dată am sărit de pe laviţă... Încă nu se luminase de ziuă, abia răsărea soarele, dar Ceapaev se şi înfiinţase acolo – nu-l răbdase inima, galopase toată noaptea.

— Ce ţi-a venit, zice el, nemernicule?

— Nu-s nemernic, tovarăşe Ceapaev, îi răspund eu, nu mă luaţi aşa...

Dă să pună mâna pe revolver, urlând: „Te împuşc!”, da până să deschidă tocul revolverului, eu îl şi scosesem pe al meu, şi-i spun: „Al meu e cu glonţul pe ţeavă, hai să ne ciuruim unul pe altul...”

— Afară de la comanda brigăzii! urlă el. Te înlocuiesc imediat... Fă un raport! Mihailov are să te înlocuiască. Mihailov trece în locul tău, iar tu cară-te, cară-te imediat! Ce fel de comandant eşti? Eu spun *opriţi-vă*! da ei gonesc cincisprezece verste. Ce-i asta, spune ce-i asta? Aşa procedează un comandant de brigadă?

Şi m-a făcut cu ou şi cu oţet, cum i-a venit la gură, dar revolverul nu l-a mai scos, şi de altfel şi eu mi l-am pus la loc... N-a mai fost chip să-i explic. L-am chemat pe Kurga şi i-am spus să întocmească ordinul... A scris tot, aşa cum ceruse.

— Să vină patru călăreţi...

Au venit în galop.

— Duceţi plicurile astea imediat lui Mihailov, fuga!

În aceeaşi clipă şi-au şi luat zborul... Stăteam amândoi muţi. Furtuna trecuse, nu mai aveam ce ne spune. Eu şedeam pe laviţă, dar Ceapaev n-avea unde să se aşeze şi stătea în picioare, rezemat de perete... Ochii lui albaştri scăpărau de mânie... Nu-i nimic, nenişorule, spuneau parcă, ţi-o trece pofta, te poloteşti tu... În clipa aceea, Vaska îşi vârî capul pe uşă şi strigă:

— Ce mai staţi, găina-i gata de mult...

Sfada-i sfadă, da de poftit la masă trebuie să-l poftesc.

— Tovarăşe Ceapaev, îi zic eu, haidem în grădină, să mâncăm o găină...

Era acolo o grădină mică.

— Bine! zice el.

Simţeam că glasul nu-i era prietenos, însă-i pierise orice urmă de mânie. Poate că ar fi zâmbit, dacă nu i-ar fi fost ruşine...

Am ieşit în grădină, ne-am aşezat, fără să scoatem o vorbă.

— Sizov, îmi zice el, cheamă înapoi călăreţii.

— Nu pot să-i mai opresc, tovarăşe Ceapaev, îi răspund eu, cine să-i mai poată opri când zboară ca vântul?

— Trimite alţii mai buni, îmi strigă el, şi iar se face stacojiu la

faţă.

— N-am alţii mai buni, ăştia sunt cei mai buni...

— Trimite alţii şi mai buni decât cei mai buni! Ce, nu înţelegi ce vreau să spun?

Cum să nu înţeleg, înţelesesem tot. Însă îmi spuneam în gând: „Ia să-l înţep eu un pic, că de ce mi-a zis «nemernicule»?”

— De ce, zic eu, m-ai făcut nemernic? Am şi eu mândria mea. Dacă am greşit, dă-mă în judecată, trimite-mă în faţa tribunalului să mă împuşte, dacă e cazul, dar nu-ţi dau voie să mă faci nemernic...

— Eram furios, zice el, da tu nu le lua pe toate-n seamă...

Ei bine, am trimis alţi călăreţi, de data asta şase. Au pornit – ca gândul! Un ceas mai târziu s-au întors toţi: îi opriseră cu focuri de armă pe cei plecaţi...

M-am apucat imediat să fac bucăţele toate ordinele, să le arunc...

— Nu te atinge, îmi zice el, de ordinul tău, lasă să-l ducă, să nu contramandezi niciodată un ordin dat. În ce mă priveşte, eu am să schimb ce trebuie...

Asta-i tot – nimic mai mult. După ce am mâncat găina, nu ne-am mai spus niciun cuvânt neplăcut. La noi, tovarăşe Klâcikov, e totdeauna la fel, încheie Sizov. Ne certăm, dar pe urmă ne aşezăm să bem ceai împreună şi să tăifăsuim în tihnă...

— Şi asta a fost tot? întrebă Feodor zâmbind.

— D-apoi ce să mai fie, râse Sizov, dezvelindu-şi dinţii. Atâta doar că atunci când m-am întors, după ce am terminat tot, am recucerit culmile şi am luat la prizonieri cu ghiotura – ştii, ăia pe care i-am trimis mai zilele trecute la divizie. Ceapaev vine iar:

— Noroc, Sizov! zice el, şi începe să râdă voios.

— Noroc, Ceapaev, zic eu, cum o duci cu sănătatea?

Nu mi-a răspuns nimic, s-a apropiat, m-a strâns în braţe şi m-a sărutat de trei ori.

— Ţine, ia-o, zice el, ai cucerit-o de la mine pe merit.

Şi-şi scoate sabia-i de argint, îmi trece cureaua peste umăr şi stă nemişcat, fără să spună o vorbă.

Când l-am văzut aşa, fără sabie, m-a cuprins părerea de rău; am luat atunci sabia mea cu teacă neagră:

— Ţine, i-am spus eu, să-ţi aduci şi tu aminte de mine!

Că doar când Ceapaev promite ceva, se ţine întotdeauna de cuvânt, de altfel o ştii şi tu...

Şi cu asta convorbirea se încheie. Sizov fu chemat la telefon; un regiment îi cerea ceva. De altfel nici Feodor n-a mai revenit asupra acestui subiect; era evident că Sizov îi spusese tot ce era de spus cu privire la întâmplarea de atunci. Nu era nimic serios, nimic grav. Dar întărâtaţi cum fuseseră ar fi putut să facă o mulţime de prostii. Ar fi avut nevoie în permanenţă de o dădacă mereu trează şi vigilentă, care să-i vegheze neîntrerupt; cum îi scăpai din ochi, cum te puteai aştepta să-şi rupă picioarele, sau să le frângă pe ale altora!

Regimentul 220 s-a instalat să se refacă în satul Trifonovka, pe care-l cucerise prin lupte. Când au intrat ostaşii roşii în cea dintâi cocioabă din marginea satului, au rămas uluiţi văzând câte pete de sânge avea duşumeaua. S-au interesat ce s-a întâmplat, l-au întrebat pe stăpânul casei, dar acesta tăcea cu îndărătnicie, nu scotea o vorbă. Ostaşii roşii l-au încredinţat, dându-i cuvântul de onoare, că nu se vor atinge de el, ba mai mult chiar: i-au făgăduit că „la nevoie” vor pune o vorbă bună pentru el pe lângă comandamentul şi comisarul lor, numai să le povestească sincer tot ce se petrecuse în casă. Atunci, fără să mai lungească vorba, ţăranul i-a dus sub un şopron, s-a oprit în faţa unei grămezi de gunoi şi, după ce a scormonit puţintel în vârful mormanului, le-a arătat ceva însângerat, diform, plin de cheaguri murdare, spunându-le: „Priviţi!” Ostaşii s-au uitat unul la altul nedumeriţi şi pe urmă, apropiindu-se, au recunoscut în masa aceea informă, scăldată în sânge, trupuri omeneşti. Au dat la o parte gunoiul cu baionetele, cu pumnalele, cu mâinile, şi au scos două cadavre calde încă: doi ostaşi roşii.

Deodată, unul din cadavre mişcă o mână. Ostaşii care îl ridicaseră tresăriră, se traseră instinctiv înapoi, aruncând din nou leşul pe grămada de gunoi... După mână, un picior se îndoi, se întinse şi se îndoi la loc... Apoi tresări o pleoapă şi ochiul, aşezat deasupra unor pungi umflate şi negre, se întredeschise, dezvăluind o sticlire rece, ca de plumb, care nu mai oglindea niciun fel de gând... Vestea despre această sinistră descoperire se răspândi în tot regimentul. Ostaşii veniră în fugă să vadă cele două cadavre, nimeni nu ştia ce se petrecuse şi se făceau tot felul de presupuneri. Ţăranul fu supus unui interogatoriu. El nu se împotrivi, ci povesti amănunţit tot ce se întâmplase.

Cu câteva ceasuri mai înainte, doi ostaşi roşii, bucătari la regimentul „Internaţional”, nimeriseră acolo din greşeală, luaseră

Trifonovka, ocupată de albi, drept un alt sat în care se aflau trupele roşii. Ajunşi în faţa izbei cu pricina, întrebară de serviciul de aprovizionare. Cazacii aflaţi în izbă dădură buzna afară, tăbărâră asupra bucătarilor uluiţi, îi traseră jos din căruţă şi-i târâră în casă. Mai întâi îi încolţiră cu întrebările: unde se duc şi de unde vin, ce unităţi sunt prin apropiere, unde anume, şi ce efective au? Cazacii făgăduiră celor doi ostaşi roşii că nu vor păţi absolut nimic dacă vor spune adevărul. Minciună sau adevăr, în orice caz, ostaşii roşii le-au îndrugat ceva. Cazacii ascultau, îşi notau, întrebau din nou. Asta ţinu cam vreo zece minute, după care unul din cazaci întrebă:

— Altceva nu mai ştiţi nimic?

— Nimic, răspunseră prizonierii.

— Da asta ce-i aici, pe căciulă, o stea? Semnul Puterii sovietice, hai? Ia te uită la ei cum şi le-au agăţat!

Ostaşii roşii tăceau, presimţind pesemne că nu-i a bună: cazacii îşi schimbaseră brusc atitudinea. Cât timp le luaseră interogatoriul nu-şi bătuseră joc de ei, însă din clipa când se legară de „stea” începură să-i înjure, să-i ameninţe, ba să-i dea unuia din ei câţiva ghionţi între coaste...

— Tu făceai mâncare?

— Da, răspunse bucătarul.

— Şi-i hrăneai pe bolşevici?

— Pe toţi îi hrăneam, răspunse celălalt şi mai încet.

— Pe toţi?! se răsti cazacul. Lasă că ştim noi cum îi hrăneaţi pe toţi, mişeilor! Aţi jefuit tot, aţi distrus tot.

Înjura ca un birjar şi, făcându-şi vânt, îl plesni pe ostaşul roşu peste faţă, atât de tare încât îi ţâşni sângele pe nas... Ceilalţi atâta aşteptară. Fu ca un semnal: lovitura aceasta peste obraz le dezlegă tuturor mâinile; vederea sângelui trezise în ei fiara sălbatică, crudă, însetată de sânge. Cazacii săriră de pe scaune şi începură să-i lovească cu ce le venea la îndemână, îi trântiră la pământ, călcându-i în picioare şi scuipându-i.

În sfârşit, unul dintre ticăloşi născoci o caznă drăcească. Îi ridicară de pe jos pe cei doi nenorociţi, îi aşezară pe scaune şi îi legară cu funii; pe urmă începură să le taie, de la gât în jos, fâşii din trupul însângerat. Tăiau o bucată şi presărau locul cu sare, mai tăiau una, şi iar presărau cu sare. Înnebuniţi de dureri insuportabile, ostaşii urlau îngrozitor, dar urletele lor nu făceau decât să întărâte şi mai mult acele fiare înverşunate. Îi chinuiră aşa câtva timp: tăiau şi sărau... Pe urmă unul din ei îşi înfipse baioneta

în pieptul unuia dintre ostaşi, altul făcu la fel... Dar ceilalţi îi opriră: nu cumva să-l înjunghie de moarte şi să înceteze prea repede suferinţa! Totuşi unul fu ucis. Celălalt abia îşi mai trăgea sufletul – cel care-şi dădea abia acum sfârşitul, în faţa regimentului...

Câteva ceasuri mai pe urmă, părăsind în grabă Trifonovka, albii îi luaseră pe cei doi bucătari măcelăriţi şi-i ascunseseră în bălegar...

Asta era tot...

Regimentul asculta într-o tăcere mormântală această îngrozitoare poveste. Cei doi morţi fură expuşi ca să fie văzuţi de toţi, apoi se făcură toate pregătirile ca să fie îngropaţi cu toate onorurile.

Tocmai atunci sosiră Feodor şi Ceapaev. Îndată ce aflară cele întâmplate, adunară ostaşii, arătându-le în câteva cuvinte cât de lipsită de sens este această cruzime şi atrăgându-le atenţia ca nu cumva să plătească şi ei cu aceeaşi cruzime când le vor cădea în mână prizonieri albi.

Dar mânia ostaşilor roşii era nemăsurată, indignarea lor – nemărginită. Ostaşii martiri fură înmormântaţi, se traseră trei salve în amintirea lor, apoi toţi cei de faţă se împrăştiară care încotro. În lupta de-a doua zi dimineaţa n-a fost adus viu niciun prizonier la statul-major al regimentului... Nicio cuvântare din lume, niciun fel de asigurări nu pot stăvili răzbunarea în luptă: acolo sângele se plăteşte cu sânge!

Chiar Feodor a resimţit înrâurirea vagă, dar neîndoielnică, a acestei întâmplări: a doua zi a semnat, pentru prima oară, sentinţa de condamnare la moarte a unui ofiţer alb.

Acest episod merită, fără îndoială, să fie relatat.

Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Sosiseră la Sizov, în satul Russki Kondâz. Acesta luase în dimineaţa aceea vreo optzeci de prizonieri şi îi lăsase aproape fără nicio pază.

— Fii pe pace, nu fug ei, să-i ciomăgeşti şi tot nu se-ntorc înapoi la Kolceak! Sunt în culmea fericirii că au căzut prizonieri!

— Iar ai adunat atâţia, Sizov? întrebă Klâcikov, arătând cu capul în direcţia prizonierilor.

— După cum vezi, zâmbi celălalt. Voiam să-i încerc puţin cu baionetele, dar au început să scâncească: „Ne predăm, nu ne omorâţi, pentru numele lui Hristos”. Şi atunci i-am luat şi i-am adus încoace.

— Dar ofiţerii?

— Au fost şi ofiţeri, dar n-au vrut să ne urmeze... Spuneau că nu-i bine la noi...

Sizov îi aruncă o privire plină de înţeles lui Feodor şi acesta nu mai stărui.

— Or fi rămas pe-aici?

— Poate, dar tac chitic.

— Şi soldaţii nu-i denunţă?

— Vezi dumneata, îi explică Sizov, soldaţii lor sunt din diferite unităţi, nu se cunosc, le-au mai sosit şi nişte rezerve...

— Ia să încercăm, zise Feodor, să-i dibuim amândoi... Dar înainte de asta aş vrea să le spun câteva cuvinte prizonierilor, aşa, despre toate câte puţin.

Feodor începu să vorbească. Cea mai mare parte dintre prizonieri îl ascultau cu gândurile aiurea, fără interes, şi se uitau la el miraţi, uluiţi chiar. Se vedea cât de colo că unele lucruri le auzeau pentru prima dată, că nu ştiau nimic – tot ce le spunea Klâcikov era complet nou pentru ei şi nici nu le venea a crede.

— Uite, v-am explicat totul, încheie Feodor. Fără să exagerez, fără să vă mint, v-am înfăţişat adevărul gol-goluţ, în rest hotărâţi singuri ce vă e scump şi drag: ceea ce aţi văzut sau n-aţi văzut la Kolceak, sau cele despre care v-am vorbit eu. Dar să ştiţi că nu avem nevoie decât de oameni curajoşi şi conştienţi, de adevăraţi apărători ai Puterii sovietice, de oameni pe care să ne putem bizui oricând. Gândiţi-vă bine. Şi dacă cineva dintre voi hotărăşte să lupte alături de noi, s-o spună, noi nu respingem niciodată pe cei care, ca şi voi, au ajuns la Kolceak atraşi prin minciuni...

Şi cu asta, Feodor sfârşi de vorbit. Se porni apoi o ploaie de întrebări de ordin politic, militar, şi în legătură cu înrolarea în Armata Roşie. Mai mult ca jumătate din prizonieri s-au alăturat ostaşilor roşii, iar Sizov n-a regretat niciodată că i-a primit în glorioasele sale regimente.

Prizonierii fură adunaţi pe două rânduri. Klâcikov îi trecu în revistă, le cercetă îmbrăcămintea şi încălţămintea, şi le puse fel de fel de întrebări. Unele figuri atrăgeau luarea-aminte: se vedea că nu erau muncitori, sau simpli flăcăi de la ţară; aceştia erau scoşi deoparte, conduşi la statul-major şi interogaţi suplimentar, stabilindu-li-se amănunţit identitatea. Unul dintre ei, mai ales, dădea de bănuit. Avea o privire impertinentă, o atitudine provocatoare, stătea trufaş şi zâmbea ironic, râzându-şi de cercetări şi de interogatoriu, ca şi cum ar fi voit să spună: „Nu e de

nasul vostru, prostănacilor, să ne luaţi nouă interogatorii!”

Veşmintele lui erau pe jumătate soldăţeşti, grosolane. Dădeau însă de bănuit pantalonii şi cizmele care erau de cea mai bună calitate; cămaşa ponosită, numai găuri – se vedea că nu era a lui: abia încăpuse pe trupu-i dolofan şi îngrijit, iar gulerul nu-i cuprindea deloc grumazul roşu, de taur, ce aducea cu o pulpă de porc. Pe cap avea o bonetă obişnuită de soldat, care se vedea cât de colo că nu era a lui; nu-i stătea bine deloc şi nici nu ştia s-o poarte. Totul arăta că nu era un simplu soldat.

Feodor trecu mai întâi pe lângă el, fără să-i spună niciun cuvânt, la întoarcere însă se opri în faţa lui şi, privindu-l ţintă în ochi, îl întrebă:

— Dumneata eşti ofiţer, nu-i aşa?

— Eu? Nu. Sunt soldat, se grăbi să răspundă celălalt, tulburat. Ce vă face să credeţi c-aş fi ofiţer?

Klâcikov folosi un şiretlic:

— Pentru că te cunosc, îi răspunse el.

— Mă cunoaşteţi? De unde? întrebă celălalt privindu-l fix.

— Te cunosc, mormăi Feodor. Dar, uite ce-i: nu-i momentul acum să dezgropăm amintirile. Te întreb încă o dată: dumneata eşti ofiţer? Da sau nu?

— Repet încă o dată, răspunse celălalt, luând poziţia şi ridicând capul, nu sunt ofiţer...

— Bine, pe urmă să nu te plângi...

Feodor îl scoase din rând împreună cu alţi câţiva şi trecu cu tot grupul printre cele două şiruri de prizonieri. Dar înainte de asta, el le ţinu soldaţilor lui Kolceak o cuvântare scurtă şi înflăcărată, explicând rolul pe care-l joacă ofiţerimea albă, arătând că oamenii muncii trebuie să lupte împotriva acestor duşmani, că ofiţerii albi trebuie nimiciţi, pentru că se ridică făţiş împotriva Puterii sovietice.

Trecând printre rânduri, le arătă soldaţilor aliniaţi grupul, întrebându-i dacă nu recunosc printre ei vreun ofiţer. Când i se scoase acelui coconaş ghiftuit boneta de pe cap, câţiva soldaţi îl recunoscură de îndată.

— Cum să nu-l cunoaştem? E ofiţer, nu încape nicio îndoială... strigară ei, indicând şi numele unităţii pe care o comandase.

— Nu l-am văzut decât două zile, dar cum să nu-l recunoaştem... Adineauri îşi ridicase gulerul şi îşi trăsese boneta pe ochi, aşa că nu-i vedeam faţa. Dar acum, cum să nu-l recunoaştem! El e...

Soldaţii îl „identificau” cu o vădită plăcere. Aşa au fost

identificate atunci mai multe persoane, dar printre ei era numai un singur ofiţer, toţi ceilalţi fiind fel de fel de funcţionari, slujbaşi sau oameni din administraţie.

— Ei, ce zici? întrebă Feodor, întorcându-se spre el.

Ofiţerul, cu ochii în pământ, tăcea cu încăpăţânare.

— E adevărat ce spun soldaţii? întrebă încă o dată Klâcikov.

— Da, e adevărat! Şi ce-i cu asta?

Dându-şi seama cât de gravă era situaţia, hotărî să rămână tot atât de arogant şi de sfidător ca şi la primul interogatoriu, când minţise.

— Păi, eu te-am întrebat şi te-am avertizat.

— Şi eu n-am vrut să răspund, îi tăie vorba ofiţerul.

Feodor se hotărî să-l trimită la statul-major, împreună cu grupul de funcţionari, dar îşi aminti că prizonierii nu fuseseră percheziţionaţi.

— Ordonă să-l percheziţioneze! îi spuse el lui Sizov, care stătea alături fără să scoată o vorbă.

— Ce să mai dau ordin, se grăbi acesta, îl percheziţionez chiar eu.

Şi începu să-l scotocească prin buzunare şi să scoată din ele tot felul de fleacuri.

— Nu mai ai nimic?

— Nimic.

— Poate mai ai ceva? întrebă Sizov.

— Am spus nu, deci n-am, răspunse brutal ofiţerul.

Tonul acesta arogant, plin de dispreţ şi provocator, te scotea din sărite. Sizov găsi o scrisoare în buzunarul ofiţerului. O despături şi i-o întinse lui Feodor. Acesta parcurse în grabă rândurile: află că ofiţerul era un fost seminarist, fiu de popă, şi că lupta împotriva Puterii sovietice de mai bine de un an. După cât se părea, scrisoarea era de la logodnica lui. Ea îi scria dintr-un oraş vecin, de unde fuseseră alungaţi albii nu demult. *„Albii nu se retrag pentru multă vreme, spunea ea, ai răbdare... Cu roşii nu avem trai... Dumnezeu să te aibă în pază! Păzeşte-te şi tu, ca să te răzbuni pe bolşevici...”*

Feodor simţi că i se urcă sângele la cap.

— Destul! Luaţi-l de aici! strigă el.

— Să-l împuşcăm? îl întrebă fără ocol Sizov, cu un glas firesc ce te înfiora.

— Da, da, duceţi-l...

Ofiţerul fu luat. După două minute se auzi o salvă; îl împuşcaseră.

Altă dată, poate, Feodor ar fi procedat altfel, dar acum prea puternic îi stăruiau în minte cele două cadavre ale ostaşilor roşii martirizaţi, fâşiile de carne, rănile presărate cu sare...

Şi apoi această îndărătnicie, acest ton provocator şi impertinent al ofiţerului şi, în sfârşit, scrisoarea logodnicei care dezvăluia – cu o precizie neîndoielnică – fizionomia ofiţerului-logodnic...

Klâcikov era tulburat. I-a nins şi i-a plouat toată ziua. Nu zâmbea, nu glumea, vorbea puţin şi în silă, căuta mereu să fie singur... Această stare n-a dăinuit însă mai mult de o zi; în dimineaţa următoare, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. De altfel, ar fi fost ciudat să te laşi copleşit multă vreme, pe front, de astfel de frământări când în fiecare zi, în fiecare ceas asişti la scene îngrozitoare, vezi murind nu un singur om, ci zeci, sute, mii de oameni...

Urmele de sânge ale războiului – cadavre ciopârţite, trupuri schilodite, sate incendiate, locuitori pribegi, murind de foame – aceste urme de sânge, pe care înaintează armata şi spre care se îndreaptă necontenit, nu-ţi îngăduie să te laşi multă vreme copleşit de una din miile de scene macabre ale războiului! Vor veni altele care o vor estompa, împingând-o pe al doilea plan. La fel se întâmplă şi cu Feodor: a doua zi dimineaţa îşi amintea liniştit că în ajun ordonase pentru întâiaşi dată să fie împuşcat un om...

— Ţi se pare nemaipomenit! râdea de el Ceapaev. Da dacă ai fi fost cu noi în 1918? Pe atunci nu puteai să te descurci altfel! Luai, de pildă, prizonieri nişte ofiţeri, dar nu era cine să-i păzească, căci aveai nevoie de fiecare ostaş ca să porneşti la atac şi nu ca să-l laşi de veghe. Atunci îi lichidai pe toţi... De altfel, şi ei făceau la fel. Crezi că ne cruţau? Ehei, frate!

— Dar tu îţi aminteşti, Ceapaev, de prima ta execuţie?

— Poate că nu chiar de prima, dar ştiu că mi-a venit greu... în această privinţă începutul e întotdeauna anevoios, pe urmă te obişnuieşti...

— Cu ce? Să ucizi?

— Da, răspunse cu simplitate Ceapaev, să ucizi. Uite, să luăm un exemplu: vine un cavalerist de la vreo şcoală militară. Ştie să lovească cu sabia în toate felurile, de te minunezi nu alta. Se pricepe să spintece de minune cu sabia, puşlamaua, dar numai văzduhul, dacă e vorba de-un om, s-a zis cu iscusinţa lui: prima

oară şi a doua oară nu face nicio brânză. Pe urmă se învaţă şi merge treaba... Prima dată nu-i niciodată uşor...

Feodor mai vorbi despre acest lucru cu alţi ostaşi căliţi, încercaţi în lupte. Toţi îl asigurau, într-un glas, că indiferent dacă e vorba să înjunghii un om, să-l tai, să dai ordin să fie împuşcat sau să-l împuşti chiar cu mâna ta, oricât de tari nervi ai avea şi oricât de dur ai fi – *prima dată* omul simte o teamă, e tulburat şi pocăit. În schimb mai târziu, mai cu seamă în război, când simţi tot timpul miros de sânge, sensibilitatea se toceşte, şi nimicirea duşmanului, în oricare formă s-ar săvârşi, capătă un caracter aproape mecanic.

— Uite, de pildă, Stiopkin, agentul meu, îi spuse Sizov lui Feodor, trebuia să fie împuşcat; eu însumi am dat ordinul.

— Cum asta, împuşcat? se miră Feodor.

— Păi, uite cum...

Şi Sizov îi povesti cum, pe frontul din Uralsk, Stiopkin era într-adevăr să fie împuşcat.

— Era servant la mitralieră, începu Sizov. Afară de asta era ca toţi ceilalţi, un băiat de încredere. Şi iată că într-o staniţă mi-l aduc sub escortă: necinstise, cică, o muieruşcă. „Staţi puţin, măi băieţi, le zic, aşa o fi? Ia aduceţi muierea încoace să-i luăm un interogatoriu, iar tu, Stiopkin, rămâi aici să vă anchetez pe amândoi.” Stiopkin stă şi tace. Îl întreb: dă din cap şi bolboroseşte cuvinte fără noimă. În sfârşit, tocmai când să vină muierea, zice: „E adevărat, am făcut-o!” În clipa aceea iată şi femeia în prag. N-avea gusturi proaste băiatul; alesese o muiere pe cinste, una de vreo douăzeci şi cinci de ani. Între timp vine şi comisarul, se strânseseră cu toţii. N-avem ce face, trebuie să-l împuşcăm pe Stiopkin, ca să le fie de învăţătură şi celorlalţi. Armata Roşie înaintează, aduce oamenilor libertatea, iar el se apucă de siluit femei. Pentru asta, vrei nu vrei, nu poţi să faci decât într-un singur fel. Şi-apoi mai fuseseră cazuri din astea, când îi executaserăm pe-ai noştri... De ce să fie Stiopkin mai norocos? Dacă-l iertăm, ne gândeam noi, ar fi ca şi cum am spune: daţi-i înainte, băieţi, că n-o să vă pedepsim. Judecând lucrurile la rece, totul îmi părea limpede, însă era de ajuns să mă uit la Stiopkin ca să mi se facă milă de el, mai cu seamă că în marşuri nimeni nu-l întrecea. Comisarul şi dăduse ordin plutonului de execuţie şi soldaţii se prezentară.

— Pe cine luăm?

— Mai staţi puţin, le spun, îi luăm interogatoriu. Ei, Stiopkin, ai siluit-o pe femeia asta? Mărturiseşte!

— Păi ce, zice el, nu mărturisesc?

— De ce ai făcut asta? mă răstesc eu la el.

— Deh, zice el, ştiu eu? Nu-mi aduc aminte...

— Ştii tu, Stiopkin, ce pedeapsă te aşteaptă pentru ce ai făcut?

— Nu ştiu, tovarăşe comandant...

— Trebuie să te împuşcăm, cap sec, să te îm-puş-căm...

El răspunse încet:

— Cum doriţi, tovarăşe comandant, dacă-i aşa, atunci... aşa să fie...

— Nu se poate să nu te împuşcăm, Stiopkin, îi explic eu. Trebuie să înţelegi. Toată staniţa are să spună că suntem nişte huligani, şi pe bună dreptate... Pentru că, ce fel de Armată Roşie mai suntem noi, dacă ne năpustim asupra femeilor?

Stiopkin tace, doar capul şi-l apleacă şi mai jos.

— Dacă te-am ierta pe tine, ar însemna să iertăm pe toată lumea. Aşa e, sau nu?

— Păi, asta aşa-i.

— Ai înţeles tot ce ţi-am spus? îl întreb eu.

— Da, am înţeles tot...

— Uf, drac împieliţat ce eşti! m-am înfuriat eu. Ce ţi-a trebuit muierea asta? Să fi stat naibii în taceankă şi nu s-ar fi întâmplat nimic... Pe când aşa, poftim!

Stiopkin se scărpina după ceafă şi tăcea. Atunci o întreb pe muieruşcă: „Cum a fost?”, da muierea era isteaţă şi bună de gură:

— Cum? A pus mâna pe mine şi gata... Ţip cât mă ţine gura, îl scuip în mutra lui spurcată, da el... Ia priveşte-l cât e de zdravăn! Puteam să mă măsor cu el?

— Atunci înseamnă că...

— Păi asta înseamnă, zice ea.

— Noi vrem să-l pedepsim, îi spun eu.

— Bine-i faceţi, ticălosu dracului, începu să turuie femeia cazacă. Ia uitaţi-vă ce mutră scârboasă... l-ar trebui o mamă de bătaie de să ţină minte...

— Nu-i vorba de bătaie, trebuie să-l îm-puş-căm!

Muierea încremeni, se făcu mică şi rămase cu gura căscată, cu ochii holbaţi, cu braţele în lături...

— Da, da, trebuie să-l împuşcăm! îi repet eu.

— Cum se poate una ca asta? se văicări ea, împreunându-şi mâinile. Doamne Dumnezeule, e cu putinţă să ucideţi un om ca el?... Doamne, cum se poate! se frământa ea, făcând înconjurul

mesei şi bocind...

— Tu te-ai plâns, acum e prea târziu! îi spun eu.

Iar ea:

— Cum adică m-am plâns? Când m-am plâns? Am spus numai că s-a luat după mine... Voia să pună mâna pe mine, dar nu m-a ajuns...

— Aşa, va să zică!

— Păi aia e, că nu m-a ajuns... De unde să ştiu ce voia spurcăciunea, zice ea, ce gând avea, că doară nu m-am uitat în capul lui...

O privesc drept în ochi, văd că minte, dar n-o opresc, o las să mintă: aşa poate că Stiopkin ar putea scăpa... Numai de nu s-ar duce să bată clopotul prin tot satul, să ne facă de ruşine. Cât despre cele ce s-au întâmplat între ei, puţin îmi pasă. Poate că şi ea a fost dornică... Dacă boceşte şi se roagă, îmi zic eu, înseamnă că o să spună în toată staniţa că a minţit, că a vrut să-l ponegrească pe Stiopkin... Şi, ca s-o întărât, îi spun:

— Destul, femeie... Totul e limpede, trebuie să-l ducă...

— Unde să-l ducă? strigă femeia. N-am să vă las să-l luaţi, asta-i...

Şi o dată se repede la Stiopkin, îl înlănţuie cu braţele, se agaţă de el, plânge, ne ocărăşte cum îi vine la gură, nu se mişcă din loc şi tremură ca o frunză bătută de vânt...

— Tu ai putea să-l scapi, dar n-ai să vrei. Uite, de doi ani n-ai bărbat, da arăţi ca un măr pârguit. Dacă te-ai mărita cu el, atunci mai calea-valea... Altfel nu-i nicio scăpare...

— Da de ce să mă mărit cu el? Nu vreau să mă mărit!

— Nu vrei, zic, atunci trebuie să ne facem datoria.

Şi mă ridic de pe scaun, ca şi cum aş vrea să plec.

— El n-are să vrea să se cunune! Cred că nici nu ştie de Dumnezeu, îmi strigă ea printre lacrimi, înlănţuindu-l pe Stiopkin cu braţele.

El stătea locului, ca un viţel, nu scotea o vorbă şi nu făcea o mişcare, ca şi cum n-ar fi fost vorba de dânsul...

— Apăi, treaba voastră, îi răspund, mie numai să-mi spuneţi hotărât: vă împăcaţi sau nu vă împăcaţi?

Ea desface braţele, îi dă drumul „mirelui” ei, şi un zâmbet îi luminează faţa:

— Apăi, de ce ne-am certa? zice.

Şi puşlamaua râdea şi el: pricepuse despre ce era vorba şi cum

întorsesem noi lucrurile.

Ca să nu mai fie niciun fel de discuţie, îi dăm pe amândoi afară, că, mă rog, tinerii însurăţei nu au ce căuta aici. Ceilalţi rămân în jurul mesei, fac haz pe seama lor şi le dau tot felul de sfaturi... Aşa că în seara aceea lui Stiopkin i-a mers bine... Iar a doua zi dimineaţă, îl chem şi-i spun:

— Uite ce-i, Stiopkin: te-am însurat ieri ca pe un nătăfleţ, dar mâine plecăm la luptă. Să nu cumva să-ţi iei muierea cu tine, chiar dacă v-aţi legat, într-adevăr, unul de altul... Ca să-ţi ispăşeşti păcatul trebuie să te porţi în aşa fel încât să meriţi o răsplată... În cea dintâi luptă trebuie să meriţi să fii răsplătit, că de nu, n-am să ţi-o iert niciodată şi la cel dintâi prilej am să te socot un nemernic.

— Am înţeles, zise el, aşa o să fac...

— Şi s-a ţinut de cuvânt? întrebă Feodor.

— Ba bine că nu! A primit o tabacheră de argint. Îşi ţine în ea mahorca. A făcut o ispravă straşnică: mitraliera lui ne-a adus dintr-o singură dată vreo două sute de prizonieri... E drept că şi-a rupt piciorul, şi de atunci a trecut la serviciul auxiliar... A nimerit la mine, şi acu e pe aici...

— Da cu femeia lui cum a rămas?

— Păi cum să rămână? zâmbi Sizov. În seara aceea a rămas la ea, femeia l-a ospătat şi i-a copt turte pentru drum...

— Şi nunta? întrebă Feodor râzând.

— Ce nuntă? dădu din mână Sizov. Nici pomeneală de aşa ceva! Ea se socotea binefăcătoarea lui, îi tot îndruga că-l scăpase de la moarte, iar Stiopkin mânca şi bea ceai cât patru, şi nu zicea nimic, ori mai înşira din când în când câte o bazaconie. A apărut dimineaţa, când să plecăm.

Venise apoi vorba despre „foamea sexuală”, despre siluirile nelipsite de pe front. Citară exemple, îşi împărtăşiră amintiri. Discuţia aceasta îl interesa foarte mult pe Ceapaev; el punea mereu întrebarea dacă un luptător poate trăi doi-trei ani pe front fără femeie. Şi tot el trăgea concluzia că „trebuie neapărat să fie aşa, că altfel ce fel de soldat ar fi acela?”

De la brigada lui Sizov se duseră la brigada lui Şmalin. Dacă Sizov, pizmuind gloria lui Ceapaev, încerca să se măsoare cu dânsul, apoi era într-o mare măsură îndreptăţit s-o facă, fiindcă şi el era un viteaz, un erou. Şmalin se căznea însă degeaba. Alerga şi se agita foarte mult, nu cunoştea o clipă de răgaz, era mereu în mişcare, mereu frământat, până şi în somn avea o figură

preocupată. Îi făcea multă plăcere să îndruge vrute şi nevrute despre faptele sale! De câte ori se întâlnea cu Feodor începea să turuie. E drept, variantele se schimbau de obicei: câteodată uita, iar altă dată mai adăuga câte o rană, câte o contuzie, câte un atac: în total însă avea şase sau şapte fapte glorioase, pe care le ştia pe de rost şi se desfăta povestindu-le. Când începea să istorisească ameţea, fermecat de strălucirea evenimentelor ce se precipitau vertiginos, admira întorsăturile pe care le luau întâmplările şi se entuziasma în faţa diverselor fapte neprevăzute pe care le născocise în clipa aceea. În timp ce povestea, se trăgea mereu, în chip ciudat, de cârlionţii lui negri, se apleca peste masă, atingând-o cu vârful nasului, şi bătea pe marginea ei darabana, cu două degete – mijlociul şi arătătorul. Dădea impresia că nu se adresează celor de faţă, ci mesei, căreia îi făcea morală, o mustra, o dăscălea.

La început, oamenii îl ascultau, chiar dădeau crezare spuselor lui, dar mai târziu au văzut şi au înţeles că povestirile lui cuprindeau mai mult născociri decât adevăr, şi au încetat să-l mai asculte, să-l mai creadă. Dar să nu vă închipuiţi că făurea numai plăsmuiri. Nicidecum. Povestea fapte reale, care se petrecuseră aievea. Nenorocirea era însă că dacă în cursul unei operaţii dădea cineva dovadă de curaj şi de talent, Şmalin prezenta lucrurile ca şi cum el ar fi făcut totul. Mai târziu ieşea la iveală că toată întâmplarea se petrecuse în flancul stâng, în timp ce el, Şmalin, se învârtise în cel drept, ori că, de fapt, comandantul batalionului fusese acela care dăduse dovadă de pricepere, de talent, iar nu Şmalin, care era comandantul regimentului, sau, mă rog, alte născociri de acelaşi soi... Într-un cuvânt, grozav îi mai plăcea omului să se împăuneze cu meritele altora! De altfel, Feodor observase că Şmalin nu era singurul care proceda astfel; să uzurpi o faptă de eroism, să ţi-o însuşeşti şi s-o dai drept a ta era pentru unii lucrul cel mai uşor, cel mai firesc. Cum ajungi la Şmalin, îndată începe: înşiră la cai verzi pe pereţi, şi dacă ai timp să-l asculţi trăncăneşte de cu seară până-n zori. El a fost „încercuit” şi a reuşit să „răzbească” pe undeva, deşi fiecare ştia precis că în sectorul lui nu avusese loc nicio luptă în ajun. Flancurile lui erau întotdeauna „grozav de ameninţate”, brigăzile vecine nu-i veneau niciodată în ajutor, ba chiar îi aduceau prejudicii şi, fără îndoială, „trăiau” de pe urma succeselor lui, îşi însuşeau victoriile brigăzii lui, primeau laude, mulţumiri şi recompense, în vreme ce el, Şmalin, adevăratul erou, este uitat de toţi, nimeni nu-l bagă în seamă, nimeni nu-l

evidenţiază, este socotit, pesemne, un om lipsit de importanţă, neştiindu-se că el, Şmalin, este de fapt autorul unor isprăvi măreţe, pe care şi le însuşesc alţii, lăudându-se cu ele.

Când au ajuns prietenii noştri la el, venind de la Sizov, şi i-au povestit că acesta capturase un mare număr de prizonieri, Şmalin a ascultat cu atenţie, apoi şi-a lipit deodată de obrazul galben şi nespălat palma lui mare, cu toate cele cinci degete, murmurând încet, ca dus pe gânduri:

— Da, da, acuma înţeleg... Nici nu se putea altminteri... Ştiam eu că n-aveau nicio scăpare...

— Cine n-avea nicio scăpare? îl întrebă Ceapaev.

— Păi cei pe care i-a luat prizonieri Sizov. Ştiţi, tovarăşe Ceapaev, ce-i cu prizonierii ăştia? Mai întâi le-am dat eu o chelfăneală straşnică în lupta care a avut loc în flancul meu drept, vă aduceţi aminte? Cum, nu vă amintiţi? În halul în care ajunseseră nu mai aveau altceva de făcut decât să se predea...

Şmalin avea un mare cusur: diminua meritele altora, chiar şi acolo unde nu putea să tragă niciun folos.

Când a văzut că şi de data asta Şmalin e dispus să istorisească „succesele sale din ajun”, Ceapaev i-a pus o întrebare extrem de necesară şi de importantă, pe care Şmalin n-o putea ocoli sau ignora în niciun chip.

— Ce se petrece pe frontul brigăzii tale?

Intrară la statul-major – o cămăruţă cu pereţii negri, afumaţi, cu un aer greu, plin de felurite duhori, de parcă fumul şi tutunul s-ar fi cuibărit acolo de-o veşnicie. La statul-major al lui Şmalin lucrau o mână de băieţi pricepuţi, care-l ajutau cu toată conştiinciozitatea. Cu toate că era un flecar care se afla mereu în treabă, un palavragiu primejdios, totuşi Şmalin nu-şi îndeplinea rău misiunile pe care i le încredinţa divizia. La drept vorbind, nu era un prost executant, dar, în ceea ce priveşte spiritul creator, nu era nimic de capul lui, nu avea pic de iniţiativă, nu ştia să întreprindă nimic, aştepta întotdeauna indicaţii de sus şi nu era atât de clarvăzător ca să deosebească, în orice împrejurare, esenţialul.

Cei de la statul-major erau toţi bine struniţi, cunoşteau obiceiurile lui Ceapaev: îi expuseră situaţia până în cele mai mici amănunte; lui Şmalin nu-i mai rămăsese aproape nimic de adăugat. După ce se edifică asupra situaţiei, Ceapaev hotărî imediat să treacă pe la regimentele brigăzii, angajate în ofensivă. Şmalin lăsă un înlocuitor şi plecă şi el.

Cifrele auzite la statul-major, cu privire la efectivele noastre şi ale trupelor duşmane, traseul râurilor şi al drumurilor însemnate pe hartă, petele verzi ale pădurilor şi cele cafenii ale înălţimilor – toate acestea erau uimitor de vii, de clare în mintea lui Ceapaev. Mergea călare alături de Şmalin şi-i spunea ce se găseşte dincolo de cutare colină care se zărea în depărtare, ce trupe trebuie să fie ascunse în spatele pădurii vecine, cam pe unde se află vadul apei. Ştia tot şi-şi imagina totul cu precizie. Când ajungeau la o răspântie de drumuri, fără să stea mult pe gânduri, Ceapaev alegea unul din ele şi pornea cu aceeaşi siguranţă cu care ar fi mers pe o stradă cunoscută dintr-un mic orăşel. Nu greşea aproape niciodată. Se poticnea numai atunci când nimerea un drum ocolit sau o fundătură, dar se descurca imediat: se oprea pe loc, arunca o privire în jur, cumpănea o clipă, aducându-şi aminte de cutare coturi sau puncte de reper întâlnite în cale şi – la drum! Noaptea se orienta mai greu, ziua însă mergea aproape întotdeauna la sigur. Avea un talent nemaipomenit să iasă din orice situaţie, oricât de încâlcită ar fi fost. În această privinţă nimeni n-ar fi cutezat să se măsoare cu dânsul; când Ceapaev spunea ceva, era bine spus.

Ajunseră la primul regiment, împrăştiat prin nişte locaşe de tragere mici, proaspăt săpate. Mai bine zis nu erau locaşe de tragere, ci nişte construcţii foarte şubrede, ca nişte căsuţe din cărţi de joc, ridicate în glumă: câteva moviliţe de pământ, mărunte, care în vârf aveau înfipte câte o creangă de pin, astfel încât nici nu puteai să-ţi dai seama unde îşi ascundeau oamenii capul, sub crengi sau înapoia moviliţelor de pământ, semănând cu nişte muşuroaie săpate de cârtiţe în pădure. Fie că duşmanul lua într-adevăr aceste crengi drept tufiş, fie că pur şi simplu nu voia să se agaţe de ai noştri, să-i provoace la luptă, lucru cert este că inamicul tăcea, nu trăgea, cu toate că stătea pitit pe aproape, în spatele dealului.

Mâncarea se aducea până în tranşee de-a buşilea. Lungit cu burta la pământ, ţinând gamela sau cana cu supă cu braţul întins, ostaşul venea tocmai de la bucătărie târându-se, şerpuind ca o râmă, ajutându-se cu coatele şi genunchii. Ostaşii mâncau, se odihneau şi după masă porneau din nou la ofensivă. Unii aveau câte o carte sau câte un ziar; se vedea că erau străvechi după cât erau de soioase şi de zdrenţuite. Culcat pe spate, cu capul ascuns sub creanga de brad, cu înfăţişarea serioasă şi liniştită, ostaşul ţinea cartea sau ziarul în faţa ochilor şi citea. Şi totul părea atât de obişnuit şi de firesc, încât aveai impresia că flăcăul se afla într-un

colţ de grădină din satul lui, că era zi de sărbătoare şi se culcase la umbră, ca să scape de zăpuşeala lui iulie.

Ceapaev, Feodor şi Şmalin treceau prin spatele lanţului de trăgători şi inamicul nu trăgea asupra lor. Ceapaev căzu pe gânduri.

— Eşti sigur că duşmanul se află după deal? De unde ştii? Poate că a fost şi nu mai este? îl întreabă el pe Şmalin. Să se verifice imediat!

Câţiva cercetaşi porniră târâş, în direcţii diferite. Doi dintre ei ajunseră pe coasta dealului; ieşind de-a buşilea, se ridicară puţin, apoi mai sus, şi mai sus, şi mai sus, pe urmă, în picioare, cât erau de lungi. Se înapoiară şi raportară că de partea cealaltă nu era ţipenie de om; duşmanul se retrăsese, desigur, prin pădurice care începea chiar la poalele dealului.

Porniră mai departe, se urcară pe creştetul dealului şi începură să cerceteze împrejurimile cu binoclul.

— Vedeţi, zise Ceapaev, încotro merge pădurea? Cred că vor să ne cadă pe acolo în spate.

— N-au cum să ne cadă, obiectă Şmalin. De trei zile îi tot fugăresc, unde să se mai întoarcă? Fug, de nici nu le vezi călcâiele.

— Ei bine, în a patra zi o să-ţi vadă ei călcâiele, îi răspunse cu toată seriozitatea Ceapaev, cercetând mai departe cu binoclul împrejurimile.

— Nu se întorc, stărui Şmalin, care lua lucrurile prea uşor.

— Şi dacă se întorc? îi tăie scurt vorba Ceapaev, nemulţumit. Şi dacă nu-i neghiob comandantul lor, şi va pricepe că-i va fi mai uşor să fugă după ce te-a lovit pe la spate? Până să te dezmeticeşti tu, ei pot ajunge departe! Eşti un nătăfleţ! Mai bine adânceşte lucrurile, stoarce-ţi puţintel creierii! Îţi închipui poate că duşmanul are să se plimbe pe sub nasul tău?

Şmalin tăcea; n-avea ce să-i răspundă. Ceapaev îi arătă ce trebuia să facă ca să preîntâmpine o eventuală manevră de întoarcere; îl sfătui să rămână acolo până se va limpezi situaţia, iar el, însoţit de Feodor, plecă spre celelalte două regimente ale brigăzii.

Oriunde se ducea, şi de orice problemă se interesa, Ceapaev găsea întotdeauna ce trebuie îndreptat şi cum, de ce ajutor este nevoie şi unde. Pe când se aflau la al treilea regiment, în extremitatea flancului drept al brigăzii, sosi un curier de la Şmalin, care îl înştiinţa că a fost într-adevăr descoperită o manevră de

întoarcere, însă duşmanul şi-a dat singur seama că i s-a dezvăluit intenţia şi s-a retras în direcţia pe care pornise la început. Şmalin îşi încheia ţidula cu următoarea frază bombastică: *„Am lichidat imediat încercarea criminală, fără să pierd un singur soldat...”*

Se pare că în cazul de faţă nu avusese nimic de „lichidat”; norii se împrăştiaseră de la sine.

Rămaseră peste noapte la regimentul trei. Statul-major era instalat în sat, pichetele se postaseră de jur împrejur. Un lanţ de ostaşi roşii se îngropaseră în pământ, în semicerc, dincolo de marginea din faţă a satului, urmând să stea acolo toată noaptea. În cocioaba în care poposiseră pâlpâia o nenorocită ce gazorniţă, abia desluşeai feţele. Erau obosiţi şi le pierise orice chef de vorbă; începură să se grămădească prin colţuri, să se întindă pe laviţe, să-şi caute fiecare un culcuş mai potrivit pentru somn, se târau în penumbră ca nişte momâi negre.

Între timp fu adus la interogatoriu un băiat de vreo paisprezece ani. Îl interogau cei din statul-major al regimentului, bănuindu-l spion. Îl întrebară mai întâi cine este, de unde vine, încotro se duce, cu ce scop? Băiatul povesti că n-are nici mamă, nici tată, că muriseră amândoi în timpul celuilalt război, că e refugiat polonez, şi că face parte din „batalionul 3 de voluntari roşii”. Cum nimeni nu cunoştea un astfel de batalion, bănuielile crescură.

— Cum te cheamă?

— Jenea.

— Parcă ziceai că te numeşti Alioşa? încercă cineva să-l încurce.

— De unde aţi mai scos-o şi pe asta, răspunse băiatul cu tărie şi cu un soi de demnitate firească. N-am spus niciodată că mă cheamă Alioşa. E o născocire de-a dumneavoastră.

— Bun mai eşti de gură, băiete!

— Şi de ce să nu fiu?

— Lasă pălăvrăgeala şi răspunde la întrebări. Vii de la albi? Spune, ce te mai prefaci? Dacă spui, n-o să păţeşti nimic.

— Nu spun nimic pentru că n-am ce spune, răspunse băiatul cu o voce tremurândă, apărându-se de atacul „anchetatorilor”.

— Hai, hai, nu minţi! Un batalion ca ăsta nici nu există. L-ai scos din capul tău. Mai bine spune cinstit unde te duceai şi pentru ce?

Şi, tot aşa, fiecare încerca să-l descoasă, ca să afle cine l-a trimis, unde şi cu ce scop.

Îl ameninţară în fel şi chip, până şi cu împuşcarea...

— Dacă-i aşa, împuşcaţi-mă! zise Jenea printre lacrimi. Dar v-o

spun că n-aveţi de ce. Sunt de-al vostru... Greşiţi...

Feodor hotărî să intervină. Până atunci stătuse culcat şi ascultase, aşteptând să vadă cum se va termina interogatoriul. Acum încolţise în el dorinţa să-l salveze pe băiat – indiferent dacă era de-al nostru sau nu – să-l ia pe lângă el şi, de va fi nevoie, să-l reeduce. Ordonă să se termine interogatoriul şi-l chemă pe Jenea, care nu mai putea de bucurie, să se culce lângă el, pe podea. Până la urmă, Feodor izbuti să facă din Jenea un flăcău conştient şi valoros; mai târziu, el a îndeplinit diferite sarcini de transmisiuni la brigadă şi la regiment.

Din nou se lăsă liniştea. Gazorniţa fumega, oamenii adormiţi sforăiau şi şuierau prin unghere; afară caii, gata înşeuaţi, rumegau sub fereastră. Înainte ca toţi să se fi cuibărit în culcuşurile lor, Şmalin, sosit între timp în goana mare la regiment, hotărî să se facă o inspecţie, ca să vadă dacă totul este în ordine, şi ieşi din izbă. Cât timp trecuse, nimeni nu ştia, însă se crăpa de ziuă când Şmalin veni în fugă, cu sufletul la gură, strigând tare prin uşa deschisă, turuind ca o mitralieră:

— Repede, repede, duşmanul atacă!!!

Toţi săriră în picioare ca unul şi o clipă mai târziu erau pe cai.

— A şi ajuns pe deal, la vreo două sute de stânjeni! gâfâi Şmalin, căznindu-se să pună piciorul în scară.

Calul nărăvaş se învârtea ca un titirez, cabra. Şmalin îşi făcu vânt şi-l lovi cu toată puterea peste bot...

Ţâşniră glonţ pe poartă. Siluetele negre se împrăştiau în toate părţile, pierzându-se în întunericul ce începea să se risipească. Încotro alergau era greu să-ţi dai seama; nu se îndreptau într-o singură direcţie, ci se vânzoleau, în mare grabă, de colo-colo. Ajunşi în uliţă, se despărţiră numaidecât fără nicio vorbă: nu era timp de discuţii. Unii se repeziseră pe drum, vrând s-o întindă ca să-şi scape pielea... Ceapaev se orientă fulgerător şi se îndreptă în goana mare spre batalionul de rezervă din apropiere.

Şmalin şi Klâcikov porniră în galop spre duşmanul care ataca, şi-n faţa căruia pesemne se retrăgeau lanţurile de ostaşi roşii. Klâcikov pornise în galop cu Şmalin ca să oprească retragerea şi, prin exemplul personal, să ridice moralul ostaşilor. Ca un fulger îi trecu prin minte discuţia aprinsă pe care o avusese la Uralsk cu Andreev, referitor la lanţurile de trăgători, la apărare, la participarea la luptă în caz de panică şi, deodată, se simţi vesel, mândru şi triumfător.

— Alarmă falsă. E o greşeală. Pe deal sunt lanţurile noastre de trăgători!

— Încetarea! urlă deodată Şmalin.

Cui i se adresa această comandă nimeni n-ar fi putut spune: de altfel, prin apropiere nu se afla nimeni în afară de câţiva ostaşi răzleţi, care alergau de colo-colo. Trimiseră călăreţi că să-i cheme imediat înapoi pe Ceapaev şi pe toţi cei care plecaseră la drum. Îi opriră cu strigăte şi cu focuri de armă. După zece minute toţi erau înapoi.

Larma, ţipetele şi focurile de armă fuseseră auzite la regiment, stârnind nedumerire; oamenii ajunseră chiar să presupună că fuseseră învăluiţi şi că trebuie luate măsuri grabnice. Ostaşii, neliniştiţi, erau numai ochi şi urechi; se pregăteau să sară în ajutor. Se hotărâse chiar să se trimită peste tot patrule de cercetare, când sosi deodată vestea că totul n-a fost decât o alarmă falsă. Reîntorşi în izbă, cu toate că era foarte devreme, nu se mai culcară; se aşezară în jurul mesei, începând să discute între ei. Înjurau pe cineva, însă pe cine anume nu ştia nimeni. Pe Şmalin? Nu, pentru că era de datoria lui să dea alarma din moment ce i se păruse că se apropie o primejdie şi nu avusese timp să verifice cum stau lucrurile. Pe ei înşişi? Nu, nici ei nu se puteau socoti vinovaţi; trebuie să fii nebun să stai liniştit în izbă, în timp ce duşmanul atacă alături.

Recunoscură toţi că învălmăşeala fusese inevitabilă şi cu asta, basta. Cu toate că nu găsiseră un ţap ispăşitor, fiecare se simţea ruşinat, încurcat, fără să ştie de ce; vorbeau în doi peri, îşi fereau privirile, schimbau numai câte-un cuvânt, două, uitându-se pe deasupra capului interlocutorului, pe fereastră, în bezna neagră...

— Mai lipsea puţin şi ar fi fost o panică grozavă, zise Şmalin, aplecându-se deasupra mesei ca să-şi aprindă o ţigară la flăcăruia gazorniţei. Acu poftim de încearcă să afli cine ne-a jucat festa...

— Dar ţie cine ţi-a spus că atacă albii? îl întrebă Ceapaev.

— Cineva de la statul-major al regimentului. Venea în goană spre mine...

— Dar cine anume era?

— Uite nu-mi aduc aminte, nu l-am recunoscut. Am galopat mai departe şi am văzut un lanţ de trăgători venind... Atunci am crezut...

— Nu pe crezute, ci pe ştiute! i-o reteză scurt Ceapaev. Ştii ce ni s-a întâmplat odată? Nu acum, ci în timpul războiului cu Germania,

acolo, în Carpaţi. Ăia-s munţi, nu glumă, nu-s deluşoare ca cele de aici: dacă te-ai căţărat sus, nu mai cobori cu una cu două... Şi, uite-aşa, urcam şi tot urcam, da austriecii se vârâseră în toate văgăunele, se pitiseră pe după stânci, pe după tufişuri, se culcaseră în nisip, pe scurt, erau acasă la dânşii şi nu trebuia să-i înveţi unde să se ascundă. Noi ăştilalţi ne împrăştiam ca la piaţă, când deodată ne atacă pe la spate şi ne iau tot convoiul. Când dau peste artilerie – iau şi artileria... De data asta pusesem convoiul în mijloc, iar noi îl încadram pe de lături şi mergeam aşa. Fiindcă ne lipseau caii, am luat boi, dar noaptea mugeau al dracului, şi ne dădeau de gol... Nici vorbă să-i faci să tacă. Dacă-i loveam cu patul puştii, răgeau şi mai tare. Cât timp am avut pâine, le astupam gura cu o bucată de pită şi tăceau... Pe urmă, însă, nenorocire... O dată, a trebuit să umblăm toată noaptea... Cercetaşii trimişi înainte raportaseră: „nu-i nimic, se poate înainta”. Ne pregătirăm şi pornirăm; convoiul cu boi la mijloc... Şi ce nopţi sunt în munţi – numai cine a fost acolo poate să ştie cum e. Ce să mai vorbim, nimic nu poate fi mai rău... Ce mi-i smoala, ce mi-i noaptea acolo – totuna... Înaintam fără zgomot, doar pietrişul se rostogolea din când în când sub picioarele noastre, până jos în vale! Şi când mergi noaptea, câte nu ţi se năzar! Ţi se pare mereu că vezi duşmani pitiţi pe după tufişuri sau căţăraţi în copaci. Vezi un bolovan şi în întuneric îţi pare un om. La naiba, oricât de curajos ai fi, tot tresari în fiecare clipă. Cel mai îngrozitor lucru e că noaptea nu ştii niciodată de unde vine primejdia: nu poţi să tragi, fiindcă nu vezi nimic, nu poţi să fugi, fiindcă nu ştii încotro s-o iei; parcă ai fi într-o încercuire... Să comanzi? Cum să comanzi pe orbecăite?! Ce ai altceva de făcut decât să stai şi să aştepţi până ce-ţi sare duşmanul în spate. Când ataci tu, e altceva... Poţi să faci zarvă, şi pe urmă s-o întinzi... Dar în munţi, unde nu ştii nimic, ce-i de făcut? Mergem noi cât mergem şi deodată unuia dintr-ai noştri, din fruntea coloanei, i se pare că zăreşte un duşman... Pac – trimite un glonţ. Niciun răspuns... Mai trage o dată. Imediat se stârneşte o ploaie de gloanţe; dă-i şi dă-i. Păşeam pe o potecă, prin flanc câte unul. Trăgeau şi cei din faţă, şi cei din spate. Deodată s-au repezit la vale şi ţine-te fugă, căci începuseră să cadă morţi. Dar de unde veneau împuşcăturile cu neputinţă de desluşit. Te dai de-a berbeleacul la vale, dar ce faci cu căruţele, cu boii; dobitoacele se speriaseră şi o luaseră şi ele la sănătoasa. Totul s-a rostogolit de pe munte... Şi cei care se întorceau îi strigau pe cei rămaşi locului. Se făcuse o harababură de nu era chip să treci nici cu căruţa, nici pe

jos. Pe unde să scoţi cămaşa? Se repeziră unii peste alţii – altă ieşire nu era. Cei care erau mai jos, crezând că ăi de sus sunt duşmani, începuseră să tragă în ei. Fugeau şi trăgeau; întorceau capul, şi trăgeau. Ce de lume s-a prăpădit în noaptea aceea! Vai şi-amar! Şi toate astea de ce? Panica, vezi, asta e... Oricine vine şi-ţi spune că a auzit ceva sau a văzut ceva, controlează, cască ochii, nu urla: „Ajutor! Duşmanul atacă!”...

— Cum să ţipi! În niciun caz nu trebuie să ţipi! întări Şmalin, ca şi cum n-ar fi înţeles că tocmai despre el era vorba. De la strigăte încep toate.

— Aia e, că de la „strigăte”, făcu Ceapaev, fără a se adresa cuiva anume, uluit de această manevră a lui Şmalin.

— Cred, interveni Feodor, că există situaţii în care e cu neputinţă să se pună capăt panicii, absolut cu neputinţă... Oricine ai fi şi orice-ai face tot n-ai izbuti... Uite, de pildă, în cazul de faţă...

— Da, ar fi putut să fie un adevărat prăpăd, încuviinţă Ceapaev.

— Un prăpăd, şi noi singuri ne-am fi făcut-o, cu mâna noastră, continuă Klâcikov firul gândurilor sale. Cu panica nu trebuie să lupţi, ci *s-o combaţi*, s-o previi. Dar cum să faci asta? Să mă ia dracu dacă ştiu; de fiecare dată altfel... În asemenea cazuri, cum a fost în Carpaţi, cred că ar fi trebuit trimişi înainte numai soldaţi aleşi, unul şi unul... Şi o patrulă de cercetare pe cinste, care să nu se lase deloc înspăimântată de nălucirile nopţii. Şi pe urmă, focul trebuia deschis organizat, trebuiau stabilite diferite semne, semnale. Şi să se tragă numai la semnal şi nu după cum i se năzare fiecăruia...

— Nu-i vorba de semnale, îl opri Ceapaev. Ce semnale! Ce poate să-ţi ajute un semnal când caii, speriaţi, o iau ia goană şi boii la fel. Nu trebuia să-i bage în mijlocul trupei... Aşa ceva nu merge noaptea. De altfel nici marşul nu trebuia făcut noaptea.

— De ce să nu se poată? Ba se poate, dacă se iau măsuri de siguranţă...

— Şi straşnice măsuri au mai luat, începu să râdă Şmalin. Nici că se puteau măsuri de siguranţă mai bune...

Acest râs ciudat şi cuvintele acestea, nelalocul lor, curmară discuţia. Nimeni n-avea poftă să doarmă, să mai stea locului, de altfel nici nu mai era nevoie să rămână acolo. Mijea de ziuă. Mai stăruia încă răcoarea nopţii. Linişte deplină. Satul, alarmat la o oră nepotrivită, se potolise, adormise. Ceapaev aştepta în pridvor să i se aducă calul înşeuat. Feodor îşi puse singur şaua pe cal. După

câteva clipe călăreau pe drumul cunoscut pe care veniseră în ajun.

XII

TOT ÎNAINTE

Divizia lui Ceapaev înainta pe la nord de Belebei; nu ea avusese misiunea să cucerească oraşul, însă toţi comandanţii au slăbiciunea să se vâre în locurile cele mai importante şi să dovedească cu orice preţ că au luat parte în mod activ la cucerirea lor.

În războiul civil nu se urmărea întotdeauna numai distrugerea inamicului ca forţă vie; de cele mai multe ori se urmărea ocuparea vreunui teritoriu şi, în special, a oraşelor mari, însemnate. De altfel, această tendinţă n-avea la bază numai considerente de ordin militar, ci şi de ordin politic: fiecare centru mare, fiecare oraş important, era în acelaşi timp şi centrul politic al unei regiuni mai mult sau mai puţin întinse; activitatea sau lipsa de activitate a regiunii respective depindea într-o mare măsură de faptul că centrul ei se afla în mâinile albilor sau ale roşilor. Şi cum în perioada războiului civil principalul resort al acţiunii era politica, fiecare se străduia să pună stăpânire cât mai repede pe punctele centrale.

Cu toate că Belebei nu era cine ştie ce centru de seamă, totuşi avea şi el importanţa lui, deoarece grupa în juru-i o regiune. Brigada de la flancul drept al diviziei lui Ceapaev, ajungând la porţile oraşului exact în clipa în care avea loc încăierarea hotărâtoare, luă parte la bătălie şi intră în oraş o dată cu divizia vecină. Se iscară certuri, proteste şi numeroase discuţii, ca să se stabilească cine cucerise *de fapt* oraşul? Cine intrase în el mai întâi? Cine dăduse dovadă de inventivitate, de eroism, de talent? etc. etc. Când două unităţi militare ocupau în acelaşi timp una şi aceeaşi localitate, aveau întotdeauna loc astfel de certuri. Ceapaev nu luă parte la aceste controverse, ci-l însărcină pe comandantul de brigadă, Potapov, să-l reprezinte. Acesta îşi desfăşură cu mult zel toată iscusinţa lui diplomatică.

Regimentele se instalară la nord, pe malul râului Usen. Aşteptau. Aici – roşii; dincolo, pe malul celălalt – albii. Se scurseră aşa câteva zile.

Ostaşii se odihneau, îşi refăceau forţele şi se pregăteau de luptă. Ceapaev tuna şi fulgera, înjura tot timpul, nemulţumit de acest

popas pe malul Usenului, pe care-l socotea drept o crimă.

— Ce odihnă? ţipa el. Cine-i dobitocul care se odihneşte pe front?! Şi apoi, cine are nevoie de odihna asta? Poate statele-majore? striga Ceapaev mâniat foc. Vorbele lui ascundeau credinţa că la mijloc ar fi o trădare, o tărăgănare intenţionată, o stăvilire a înaintării năvalnice şi victorioase a trupelor roşii. Şi, într-adevăr, înaintarea era foarte lentă. Cu popasuri, cu opriri, pregătiri şi regrupări se ajungea în medie la vreo opt-zece verste pe zi; se găseau binevoitori care se ocupau de astfel de calcule şi îi arătau apoi lui Ceapaev nişte cifre care-l scoteau din sărite.

— Eu nu-s obosit, nu-s obosit! tuna Ceapaev bătând cu pumnul în masă. Când oi cere, atunci să mi se dea răgaz, acum însă trebuie să înaintăm! Duşmanul fuge şi noi trebuie să ne ţinem pe urmele lui, să nu stăm aici pe malul apei, la odihnă...

— Ehei, Vasili Ivanâci, i se spunea, tu te iei numai după divizia tă. Sucit om mai eşti. Dar celelalte? Trebuie înlocuite, întărite, trebuie îndreptată linia frontului, şi câte şi mai câte nu cere frontul. Nu trebuie să ai în vedere numai divizia ta şi să-ţi închipui că e în stare să facă singură totul.

— Şi ce, crezi că n-ar face? întrebă Ceapaev, iar ochii îi scăpărau furioşi. Că grozav mă mai ajută alţii! Ai văzut să mă ajute cineva măcar cu atâtica? Pot s-aştept mult şi bine! Află că aş putea să cuceresc Ufa numai cu divizia mea, numai să nu mi se pună beţe-n roate şi să nu-şi bage nasul...

— Cine să nu-şi bage nasul?

— Nimeni să nu-şi bage nasul. Mă descurc şi singur, răspunse Ceapaev, de astă dată pe un ton mai potolit, ca şi cum s-ar fi răzgândit, dându-şi seama că sărise peste cal...

Discuţii din acestea, mai mult sau mai puţin vijelioase, se purtau adeseori. Ceapaev se arăta tot timpul nemulţumit de mersul operaţiilor, până au ajuns în faţa oraşului Ufa, cu toate că divizia lui obţinea victorie după victorie. I se părea mereu că n-are suficient câmp de acţiune, că i se încătuşează iniţiativa, că nu i se iau în seamă spusele, că părerile lui nu sunt ascultate.

— Ce văd ei acolo, o hartă? tuna el. Păi noi nu ducem războiul pe hartă, ci pe pământ. Da, pe pământ ne batem, fir-ar al dracului, se înfierbânta el din ce în ce mai mult. Aici, noi ştim şi vedem totul singuri. N-avem nevoie sa fim duşi de mână. Să ni se dea numai sprijin! Atât şi nimic mai mult!

— Iar greşeşti, Vasili Ivanâci, îl lămurea Feodor. Acţiunile trebuie

coordonate, concentrate...

— N-au decât să le concentreze, cine-i împiedică? Dar să nu-mi pună mie beţe în roate, asta vreau. Acum când e momentul să înaintăm cu tot avântul, noi ce facem? Stăm cu burta la soare pe malul Usenului...

— Cum adică stăm cu burta la soare... Ia lasă te rog, îl combătea Feodor. Ajunge, am păţit destule când ne-am pripit. Experienţa ne-a învăţat...

— Să stăm cu braţele încrucişate, nu-i aşa? se repezea Ceapaev. Pe malul apei? În timp ce Kolceak fuge de-i sfârâie călcâiele? N-aveţi decât să luptaţi voi aşa, frate, noi însă nu ştim să ne batem în felul ăsta... Uite, s-au apucat să schimbe diviziile, da ce, acu e vreme de aşa ceva? bodogănea el. Ce, s-au rugat soldaţii, ori s-au plâns? Uf, drace! Las totul baltă şi mai bine mă duc să comand iar un detaşament. Cel puţin acolo, dacă-ţi pui în gând ceva, ai toată libertatea, pe când aici... şi Ceapaev scuipă energic.

— Te nemulţumesc schimbările? tot încerca să-l convingă Klâcikov. Ciudat om mai eşti! Înseamnă c-o exista vreun temei, că doar nu de pomană au hotărât să facă toate aceste schimbări tocmai acum. Poate că într-adevăr diviziile sunt sleite şi oamenii istoviţi de tot.

— Aş! făcu el, cu un gest de plictiseală. Nu e nimeni istovit. Uite, ieri am întâlnit un ostaş roşu. Mergea singur, şontâc-şontâc, prin pădure, târându-şi piciorul. Mă uit la el – e bandajat peste tot, pirpiriu, slab ca o scrumbie... „Ce-i cu tine, unde te duci?" îl întreb. „Mă întorc, zice, la unitate." „Şi de ce şchiopătezi?" „Sunt rănit." „Dar de ce nu te îngrijeşti?" „N-am timp, tovarăşe, îmi zice el, nu-i vreme să ne odihnim acum, trebuie să luptăm. Dacă mă ucide, zice, atunci am să stau culcat în groapă, n-am să am altceva de făcut, şi atunci am să mă îngrijesc..." Şi a început să râdă. M-am uitat la dânsul. Măi, drăcie, aşa viteaz mai zic şi eu, mi-am spus. Îmi scot ceasul de la mână şi i-l dau: „Uite, îi spun eu, poartă-l şi nu-l uita pe Ceapaev". Se vede că nu mă recunoscuse de la început... Faţa i s-a luminat de bucurie, dar n-a vrut să primească ceasul; făcea semn cu mâna că nu-l ia. Până la urmă l-a luat. Eu mi-am văzut de drum, iar el a rămas locului nemişcat şi m-a urmărit cu privirea până ce m-a pierdut din ochi. Iată cum arată cei istoviţi. Cu istoviţi ca ăştia îi fac praf pe toţi Kolceakii!

— E drept, sunt mulţi din ăştia, încuviinţă Feodor. Poate chiar majoritatea, totuşi şi ei pot să ajungă într-o bună zi la capătul

puterilor...

Era însă cumplit de greu să-l faci pe Ceapaev să-şi schimbe părerea. Nici numele lui Frunze nu-l putu convinge, cu toate că Ceapaev avea un adânc respect pentru el.

— Ştii bine că nu pleacă nicio dispoziţie fără ştirea lui Frunze. Doar nu le iscălesc numai generalii!

— Dar dacă? se împotrivi încet Ceapaev, cu un aer misterios.

— Cum s-ar putea una ca asta?

— Foarte simplu. Kolceak cunoaşte ordinele noastre înainte de a le primi noi. Aşa că vezi...

— De unde ai mai scos-o şi pe asta? se miră Feodor. Poate să-i fi căzut în mână vreun ordin de-al nostru sau două, dar de aici nu se pot trage astfel de concluzii, Vasili Ivanâci!

Orice insistenţă era zadarnică... Ceapaev era de neclintit; în ce priveşte „statele-majore", până-n ultima clipă a vieţii nu a avut încredere în ele...

Au pornit de cu zori spre Davlekanovo, străbătând un codru des, înflorit. Urcau câte un colnic, coborau câte o vale, treceau peste apele vreunui pârâiaş cristalin, cutreierau la trap poteci, mărginite cu mălini înmiresmaţi. Drumul era învăluit de tăcere, mângâiat de lumină, înviorat de sunete şi pătruns de aromele dimineţii de primăvară...

Din pădure porniră pe la brigăzi şi regimente, pe la ostaşii roşii – murdari, plini de păduchi, sleiţi de puteri, flămânzi, zdrenţăroşi... Cu cât se apropiau de Ufa, cu atât mai înverşunată era rezistenţa trupelor inamice. Se căţărau pe dealuri, alcătuiau grupuri de izbire, dădeau contraatacuri şi ţineau coloanele de transport cu dinţii, le trimiteau, din vreme, mult înaintea lor, apărându-le cu detaşamente mari; pesemne ţineau să nu dea prilej Armatei Roşii să se aprovizioneze cu ajutorul lor.

Pe zi ce trecea, înaintarea era mai anevoioasă. La tot pasul te izbeai de spioni. Pentru Kolceak lucrau propriii lui agenţi, lucrau ţăranii-chiaburi şi adeseori tătarii, care, în cea mai mare parte, erau amăgiţi cu tot felul de poveşti despre bolşevicii care veneau să le pângărească pe Allah şi să distrugă geamiile.

Când intra un regiment roşu în câte un sat tătăresc, de multe ori era întâmpinat cu focuri de armă trase de la ferestre. Trăgeau localnicii tătari – şi nu bogătanii, ci oamenii săraci lipiţi pământului. Cei care trăgeau erau aproape întotdeauna prinşi. Şi ce soartă-i aştepta? Depinde: unii erau împuşcaţi pe loc – la război nu te porţi

cu mănuşi, alţii erau daţi pe mâna ostaşilor roşii-tătari, ca să-i lămurească. Aceştia le explicau foarte repede celor de un sânge cu ei pentru ce ţel luptă ei şi nu rareori se întâmpla ca, după o astfel de scurtă convorbire, respectivul să se înroleze voluntar în Armata Roşie. Spionii erau mai întotdeauna prinşi.

La Davlekanovo, soldaţii roşii îl înştiinţară pe Feodor că la coloana de transport a unui regiment se pripăşise o fată, găsită pe drum: îi rugase s-o ducă la Ufa, spunând că vrea să intre în oraş o dată cu trupele roşii. Acolo erau mama, surorile şi rudele sale.

— Aduceţi-o la mine, ordonă Klâcikov.

Aduseră fata. Avea cam nouăsprezece ani. Şchiopăta. Terminase nu de mult liceul. Era prost îmbrăcată. Vorbea mult despre Ufa. Voia să se întoarcă acolo cât mai curând. Nu dădea nimic de bănuit. Şi totuşi, instinctiv, Feodor simţi că e ceva necurat la mijloc, şi asta fără niciun motiv, fără niciun temei, fără niciun fapt cât de mic care să-i îndreptăţească bănuiala. Hotărî s-o încerce, spunându-şi: „Dacă greşesc, ce risc? Îi dau drumul şi gata!”

Discută câtva timp cu ea, de una, de alta, şi deodată o întrebă direct:

— De mult ai fost rănită?

— Da, de mult. Adică, cum? Nu! Ce vă face să credeţi că am fost rănită?

— Pentru că şchiopătezi, răspunse răspicat Feodor, privind-o drept în ochi.

Alături şedea tovarăşul Tralin, şeful secţiei politice a armatei, urmărind în tăcere acest original interogatoriu.

— Păi da, făcu ea încurcată, am fost... la picior... Dar asta a fost demult, foarte demult...

Feodor îşi dădu seama că trebuie să o ia într-un foc de întrebări fulgerătoare una după alta, ca s-o încurce, s-o ameţească, să nu-i dea răgaz să gândească răspunsurile şi să găsească soluţii.

— Unde ai fost rănită? Când?

— Duceam o hârtie la statul-major.

— Se dădea vreo luptă prin apropiere?

— Da.

— Lucrai în serviciul lor de spionaj?

— Nu, eram dactilografă.

— Minţi, minţi! strigă el deodată. Uite ce-i, eu ştiu tot. Auzi? Tot! Te cunosc, informatorii noştri mi-au spus totul despre dumneata! Dă-mi imediat legitimaţia. Pe hârtie de-aia... Ştii de care?

— De care? întrebă ea cu sfiiciune.

— Pe hârtie din aia subţire, subţire de tot. Doar ştii cum e, ca foiţa de ţigară. Haide, hai, scoate mai repede! Informatorii noştri ştiu, au văzut când ai primit-o... Haide, ce mai aştepţi, dă-mi-o...

Feodor o scrută, privind-o ţintă, şi se miră singur de efectul neaşteptat pe care-l obţinuse. Fata îşi pierdu cu totul cumpătul când auzi vorbindu-i-se de această hârtie. Se ştie că toţi spionii poartă la ei astfel de documente scrise pe petice mici de hârtie foarte subţire, pe care le ascund în cutele îmbrăcăminţii, într-o găurice din tocul încălţămintei, în ureche, pe scurt, fiecare unde-l taie capul.

Fata scoase un ţigaret, îl răsuci de trei ori, apoi trase afară o hârtiuţă făcută sul, care se lipise de pereţii interiori ai ţigaretului. Pe ea erau trecute numele, prenumele etc. ...

Succesul fusese desăvârşit.

Spioana a fost apoi supusă unui interogatoriu oficial, întâi chiar acolo, pe loc, iar apoi la armată. A fost interogată şi de Frunze, personal, care întâmplător era acolo atunci. Fata a dat un număr mare de informaţii preţioase, declarând între altele că unii informatori roşii lucrau în acelaşi timp şi în serviciile de spionaj ale albilor. În scurt timp aceştia au fost lichidaţi. De la ea s-au aflat o mulţime de lucruri, care ne-au fost de mare folos...

Au mai fost şi alte întâmplări de felul acesta, dar nu atât de însemnate, ci cu rezultate mai mici. Printre altele, soţia unui colonel, bănuită de spionaj, a fost închisă într-o baie, apoi s-a trimis la ea un comunist isteţ, care s-a dat drept ofiţer alb; muierea, „poale lungi şi minte scurtă”, i-a trăncănit vrute şi nevrute, furnizându-i o grămadă de informaţii foarte valoroase.

Regimentele înaintau spre Cişma. Era vădit că albii nu vor ceda cu una cu două un punct atât de important: acolo se încrucişau două reţele: Samara-Zlatoust şi Volga-Bugulma. La vreo zece verste de staţie, ostaşii roşii au dat peste tranşee adânci şi drepte, lucrate cu grijă, având excelente adăposturi, ieşiri tainice înspre vale, şanţuri subterane de comunicaţie până sub deal. Fuseseră tăiate crânguri întregi şi curăţite locuri speciale pentru ambuscade de cavalerie, iar câmpurile erau învăluite într-un păienjeniş des şi încâlcit de sârmă ghimpată. Nu văzusem aşa ceva nici la Buguruslan, nici la Belebei; mai cu seamă tranşee atât de solid şi atât de trainic lucrate nu mai întâlnisem de mult. Era clar că

duşmanul se pregătise temeinic.

Spre Cişma înainta brigada lui Sizov, şi anume regimentele „Stenka Razin”, „Domaşkin”, „Pugaciov”. În timp ce parcurgeau ultimele verste, luptele se înteţeau din ce în ce. Cu cât se apropiau de Cişma, cu atât mai aprigă era încleştarea. Duşmanul respingea atacurile noastre şi în mai multe rânduri a trecut el însuşi la contraatac.

Totuşi, se simţea de pe acum că soarta îi este pecetluită: chiar atacurile lui cele mai înverşunate erau lipsite de anumite elemente necesare pentru a dobândi victoria: încrederea în propriile-i forţe, năzuinţa de a-şi spori izbânzile obţinute. Duşmanul îşi mai arăta doar colţii, dar nu visa să mai iasă învingător...

Aţi văzut cândva pe stradă vreo javră prăpădită, fugărită de un câine mai puternic şi mai sigur de el, care nu-şi slăbeşte victima; o urmăreşte, o hărţuieşte, o muşcă de coadă, o sfâşie? Jigodia nu se mai năpusteşte, nu se mai încaieră, nu mai poate decât să mârâie, să muşte din când în când, uneori chiar zdravăn; dar aceasta nu este o încăierare, javra e pusă pe fugă, va fi învinsă în mod ruşinos. Ei bine, acolo la Cişma, trupele lui Kolceak aminteau de javra care-şi arată colţii. Treceau la contraatac, dar părea că o fac numai ca să asigure retragerea forţelor principale şi a coloanelor de transport. Părea că luptă numai ariergărzile, elementele de protecţie a retragerii celor care se aflau undeva, înainte... În fapt, însă, lucrurile nu stăteau aşa: intraseră în acţiune forţe mari, grosul armatei, forţele principale ale inamicului. Dar pierduseră iniţiativa încă de la Buguruslan, şi nu mai erau în stare s-o redobândească. În armata lui Kolceak începuse o „descompunere” dezastruoasă, care creştea vertiginos. Niciun fel de măsuri de luptă, favoruri, represalii, execuţii – nimic nu mai era în stare să oprească acest proces, istoriceşte de neînlăturat. În afară de cauzele generale ale descompunerii, care se resimţea mai mult sau mai puţin în toate armatele, la Kolceak existau şi motive speciale, care stimulau acest proces. În primul rând, Kolceak mobiliza populaţia „de-a valma”, urmărind mai mult cantitatea decât calitatea; în al doilea rând, încercând să cimenteze, să închege această uriaşă oaste, pe care o mobilizase cu ajutorul unui mănunchi de cadre devotate lui, era nevoit să le dea mână liberă acestora, în ceea ce priveşte represaliile faţă de propria lui „oaste”. Toate moravurile vechii „cătănii” renăscuseră în armata lui Kolceak într-o măsură mai mare decât în orice altă armată albă. Compoziţia pestriţă a trupelor şi

cruzimea cadrelor conducătoare au fost cele două cauze care au grăbit foarte mult procesul de descompunere a armatei lui Kolceak.

O dată, după o luptă, lui Klâcikov i-a căzut în mână un maldăr de documente: telegrame, ordine, dispoziţiuni, cereri de lămuriri din partea comandamentului kolceakist. De exemplu: *„Adunaţi-i laolaltă, în cel mai scurt timp, pe toţi oamenii slab instruiţi, şi pregătiţi-i pentru a fi transportaţi cu trenul; pentru însoţire numiţi «neapărat un ofiţer».”* Aceste ultime cuvinte sunt mai mult decât semnificative: ele dovedesc frica de moarte pe care o simţea conducerea kolceakistă faţă de propria-i „oaste cu teama lui Dumnezeu”.

Dar situaţia s-a dovedit încă şi mai gravă, şi mai tragică; din documente reieşea că nici în ofiţeri nu exista o încredere nelimitată: căci în orice clipă aceştia te puteau vinde comandamentului roşilor. Se şi întâmplase aşa ceva. Vreo zece călăreţi roşii dădură pe neaşteptate peste un lanţ de trăgători duşmani. Erau acolo vreo sută douăzeci de soldaţi, doi ofiţeri şi o mitralieră. S-ar părea că nimic n-ar fi fost mai uşor decât să pună mâna pe călăreţi, ori să-i dea jos, într-o clipă, de pe cai. Dar iată cum s-au desfăşurat lucrurile. Ofiţerii au ordonat soldaţilor: „Nu trageţi!” şi, alergând în întâmpinarea cavaleriştilor, le-au declarat că vor să treacă, împreună cu toţi soldaţii lor, de partea roşilor. Şi asta în ciuda a tot felul de poveşti cu privire la „neomenia bolşevicilor”, la cruzimea lor necruţătoare faţă de ofiţerii albi; nu le-a fost teamă, şi-au luat inima-n dinţi şi au trecut la ei.

Să fi văzut cât de mult s-au rugat călăreţii de comandanţii lor, ca şi cum pe cei ce se predaseră de bunăvoie i-ar fi pândit cu adevărat o primejdie de moarte.

Cei doi ofiţeri erau un fost funcţionar şi un fost învăţător. Ei au povestit o mulţime de lucruri despre „disciplina” kolceakistă. Ofiţerii sunt împuşcaţi pentru cea mai mică manifestare de familiarism în convorbirile cu soldaţii; respectarea etichetei şi a deosebirilor de castă este impusă sub ameninţarea celor mai nemiloase pedepse. Frica de propria-i „oaste” scosese din minţi comandamentul superior, încât până şi cea mai simplă şi neînsemnată convorbire dintre ofiţer şi soldat o luau drept „agi-taţie” dăunătoare şi conştientă. Printre ofiţerii inferiori erau mari frământări: divergenţele dintre ei şi ofiţerii superiori erau vădite, adânci, agravându-se pe zi ce trece.

Cei doi ofiţeri spuseseră fără îndoială adevărul. Feodor avu

posibilitatea să verifice acest lucru şi din documentele menţionate mai sus.

„Ordon să fie supravegheat locotenentul Vlasov”, se spunea într-un ordin al unui comandant de divizie. *„Să fie supravegheaţi îndeaproape ofiţerii Markov, Juk şi Lizenţov, care au încercat să angajeze discuţii cu soldaţii”,* se spune într-un alt ordin al acestuia. Existau adrese prin care se cereau relaţii şi note informative despre ofiţeri – toate cu caracter de spionaj.

Era vădit că lucrurile stau prost la Kolceak. Disciplina a slăbit chiar şi printre ofiţeri – un şir de telegrame semnalează cazuri de nesupunere, de neexecutare de ordine. Pentru ca să menţină „moralul” armatei, ofiţerii superiori recurg la măsuri cu totul nedemne: îşi atribuie unele victorii repurtate de trupele roşii, în ordine şi manifeste menţionează ca fiind ale „lor” localităţi şi sate deasupra cărora fâlfâia steagul roşu cel puţin de o săptămână. Desigur că trupele află toate acestea şi încetează cu desăvârşire să mai dea crezare chiar şi informaţiilor adevărate.

Într-un cuvânt, era evident, neîndoielnic, că armata lui Kolceak se destrăma. Trupele roşii contribuiau din plin la acest proces. În spatele trupelor albe se aducea literatură de agitaţie cu carul, milioane de mesaje, apeluri şi tot felul de chemări erau împrăştiate prin mijlocirea locuitorilor, din avioane sau prin oameni trimişi anume. Agitatorii roşii pătrundeau în inima dispozitivului inamic, în mijlocul soldaţilor albi, şi acolo îşi desfăşurau cu îndrăzneală, pe faţă, eroica lor muncă.

Cu toate acestea se dădeau câteodată lupte atât de serioase, atât de înverşunate, încât se clătina credinţa că armata albă s-ar afla în plină descompunere. La aceste cumplite încleştări luau parte cele mai dârze regimente ale albilor; în comparaţie cu totalitatea forţelor, aceste regimente erau puţine la număr, însă luptau bine şi dispuneau şi de o tehnică excelentă. În apropiere de Cişma, avusese loc o bătălie atât de aprigă, încât unele companii ale regimentelor roşii rămăseseră numai cu câte treizeci-patruzeci de soldaţi. Ostaşii roşii luptaseră vitejeşte, cu îndârjire, cu avânt. Se năpustiseră cu grenada asupra trenurilor blindate, pierzând oameni la tot pasul, alergaseră pe urmele monstrului, strigând „ura”, zvârliseră îngrozitoarele sticle albe ca pe nişte mingi. Când apărură automobilele blindate, trăgătorii se trântiră la pământ, fără să ridice măcar capul: mitraliera din automobilul blindat „nu-l răpune pe cel culcat”. Şi aşa scăpară cu viaţă... Automobilul trecu peste

linii, se plimbă în spatele frontului, trăgând de zor, dar fără niciun rezultat; şi când o luă la goană, ostaşii alergară după el, ca şi după trenul blindat, aruncând cu sticle albe.

Eroismul atingea culmi nebănuite; numeroşi au fost ostaşii roşii care au căzut în apropiere de Cişma, sub focul mitralierelor din automobile şi trenuri blindate.

Douăzeci de minute după ce se sfârşise lupta, când fumul prafului de puşcă mai plutea încă deasupra câmpului şi în văzduh mai răsunau vaietele răniţilor, în Cişma, ca şi în alte sate răscolite de încleştările celor două armate, viaţa reintra pe făgaşul ei obişnuit. Din subsoluri şi din pivniţe, din şure şi din cămări, de pe cuptoare şi de prin fel de fel de cotloane, de prin tainiţe şi păduri, de pretutindeni ieşeau ţărani, înspăimântaţi de bubuitul tunurilor, şi începeau să forfotească în jurul ostaşilor roşii, vlăguiţi, sleiţi de puteri.

Găleţile zăngăneau în mâinile femeilor, samovarele cântau, ceştile şi lingurile, oalele şi farfuriile clincheteau vesele. În izbe, zarvă mare; toţi povestesc, discută. Se deapănă amintiri: fiecare istoriseşte cum a trăit, ce-a văzut, ce-a auzit, şi ce-a suferit în ultimul timp, ce aşteptau şi ce le-a fost dat să vadă... După ce se ospătară şi băură ceai, ici-colo se încinseră jocuri. Jucau capra cu atâta însufleţire, de-ai fi crezut că flăcăii nu erau după luptă, ci se adunaseră de prin satele vecine, sau mai depărtate, ca să sărbătorească cum se cuvine un hram.

Seara, la regimentul „Stenka Razin”, se adună un cor. Erau vreo douăzeci şi cinci de cântăreţi, mulţi dintre ei înzestraţi cu voci foarte frumoase, dar, din nenorocire, luptele şi marşurile nu le dădeau răgaz să înveţe să cânte împreună. Dorinţa de a cânta era însă atât de mare, încât la primul popas, cum îşi trăgeau puţin sufletul, toţi cântăreţii, fără să-i cheme nimeni, se strângeau în jurul dirijorului, pe care-l iubeau şi-l respectau. Şi se porneau pe cântat. Treptat, li se alăturau şi alţi ostaşi, până se strângea aproape jumătate de regiment. Atunci nu mai cântau doar cei douăzeci şi cinci de ostaşi, ci începeau cu toţii un cântec pe care-l cunoştea întreg regimentul şi toate glasurile se contopeau într-o singură melodie... Se înălţau felurite cântări. Dar cele mai iubite erau cântecele care preamăreau isprăvile lui Stenka Razin şi Ermak Timofeevici. Răsunau apoi cântece vesele de joc. Câte un flăcău cu glas subţire, făcând cu ochiul şi privind şiret printre gene, începea pe un ton foarte înalt:

Of, tu, Duniuşka, Dunia...
Of, tu, Duniuşka, Dunia!
Corul răspundea ca un şuvoi vijelios de glasuri:
Of, tu, Dunia, Dunia, Dunia...
Dunia, Duniuşka, Duniaşa!
Băteau din palme şi loveau duşumeaua cu tocurile, în tactul muzicii. Dar asta era deocamdată numai o „fugă pe loc”. La a doua strofă nu-i mai răbda inima să stea locului şi când corul relua:
Of, tu, Dunia, Dunia, Dunia...
doi-trei dansatori ţâşneau în mijlocul cercului şi ţin'te neică! Joacă îndrăcit, asudă leoarcă, ameţeşte. Şi mai vin, mai vin. Unii după alţii...
Glasurile nu mai pridídesc, le sare în ajutor o armonică. Jocul şi armonica înlocuiesc adesea corul: cântăreţii s-au săturat de cântat, şi au răguşit...
„Intelectualitatea” regimentului – magazinerii, furierii, secretarii – joacă cel mai îndrăcit. Nici comandanţii de batalioane şi de companii nu se lăsau mai prejos, jucau şi ei cu foc.
Adeseori cântecul lua din nou locul jocului. Cântau cât cântau şi când oboseau începeau să joace. Apoi se săturau de jucat, îşi trăgeau sufletul, şi se apucau iar să cânte. Şi aşa o ţineau întruna, cât răbdau gâtlejul şi picioarele...
În ultimele două luni îndrăgiseră două cântece noi; le plăceau mai ales refrenele acestor cântece şi le cântau cu foarte mult avânt şi însufleţire. Melodiile erau vechi, dar cuvintele, noi. Iată cum fusese ticluit primul refren din textul vechi:
Fanfara sus! Cântaţi izbânda-n cor!
Noi am învins, duşmanu-i dat de-a dura...
Pentru Consiliul comisarilor
Strigăm cu toţii: Ura! Ura! Ura!
Al doilea refren făcuse înconjurul Armatei Roşii:
Pentru Puterea sovietică noi vom lupta,
Şi vom muri până la unul pentru ea!
Cuvintele care urmau n-aveau cine ştie ce semnificaţie, căci acesta nu era un cântec izbutit, refrenul însă... Refrenul îl cântau minunat.
— Ce-ar fi să cântăm „veşnica pomenire”? propuse deodată cineva din mulţime.
Cântăreţii se uitară unul la altul, întrebător.
— Să cântăm oare?

— Şi de ce nu?

— Hei, solistule, ia vino-ncoa!

Un flăcău înalt, adus de spate, cu obrazul ciupit de vărsat, îşi făcu loc prin mulţime. Ajuns în mijlocul grupului, fără să stea mult pe gânduri, începu cu o voce răguşită, de bas profund.

— Viaţă paşnică şi fericită, sănătate, mântuire şi spor întru toate, biruinţi asupra potrivnicilor noştri, dă-ne nouă, doamne!

Se opri, privind în jur, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Ei, haideţi, acum e rândul vostru!" şi cei din jur începură să psalmodieze cu glas tărăgănat:

— Do-o-amne, mi-i-luie-eşte!...

— Armatei Roşii socialiste a întregii Rusii, cu conducătorul ei tovarăşul Lenin, continuă să tune basul, eroicilor comandanţi ai Diviziei douăzeci şi cinci infanterie şi întregului regiment două sute optsprezece „Stenka Razin", dă-le doamne viaţă îndelungată.

Corul izbucni: „Mulţi ani trăiască"...

— ... Artileriştilor, cavaleriştilor, telefoniştilor, motocicliştilor, mitraliorilor, aruncătorilor de grenade şi de mine, aviatorilor, cercetaşilor, infanteriştilor, curierilor, bucătarilor, măcelarilor şi tuturor celor de la aprovizionare dă-le, doamne, viaţă îndelungată!...

Din nou, ca un singur glas vesel şi puternic, corul reluă: „Mulţi ani trăiască!"

Toţi aveau o înfăţişare veselă, feţele străluceau de voioşie, privirile triumfătoare şi mândre parcă spuneau: „Noi n-am luat de nicăieri cântecul ăsta, ci l-am ticluit aici în regiment!"

Solistul continua cu o voce şi mai joasă, ca din mormânt:

— Dă-le, doamne, odihnă veşnică şi fericită: cârmuitorului suprem din Siberia, călăului tuturor oamenilor muncii, excelenţei-sale amiralului alb Kolceak, cu toată turma lu: păzită de Dumnezeu – mitropoliţii iezuiţi, arhiepiscopii şi episcopii, bandiţii, spionii, agenţii, funcţionarii, galonaţii şi toţi tămâietorii lui, kolceakiştii albi, flăcăi înşelaţi şi nemernici lingăi, domnii cehi, veşnica lor pomenire!

Urmă prohodul cântat tărăgănat, fals, pe nas. Simţeai că te-apucă scârba, ca şi cum într-adevăr s-ar fi răspândit un miros de mortăciune.

— Tuturor contrarevoluţionarilor, urmă solistul corului, ca să termine, imperialiştilor, capitaliştilor, feluriţilor socialişti albi, carieriştilor, monarhiştilor şi altor aventurieri, trădătorilor şi transfugilor, speculanţilor şi sabotorilor, jefuitorilor şi dezertorilor,

bancherilor pântecoşi şi tuturor canaliilor de soiul ăsta, ve-eşni-ica lor po-omeni-ire!

Corul şi împreună cu ei toţi ostaşii roşii aflaţi de faţă intonară prelung „veşnica pomenire”.

După ce isprăviră, rămaseră câteva clipe tăcuţi, nemişcaţi, ca şi cum ar fi aşteptat cuvinte de laudă. Toţi ostaşii regimentului erau peste măsură de mândri de acest acatist: le plăcea tare mult să-l audă, şi câteodată îl cântau de câte trei-patru ori în şir.

Cântecele şi dansurile ţinură până noaptea târziu, iar a doua zi, cum miji de ziuă – din nou la drum! Nici n-ai fi zis că nu dormiseră toată noaptea când îi vedeai cum înaintau, cu pas uşor şi sprinten!

Cişma era socotit un punct nodal în acţiunea de cucerire a Ufei. Drumul fusese curăţat. Era clar că duşmanul va trece dincolo de râul Belaia şi va opune o rezistenţă serioasă numai pe celălalt mal.

Trupele se avântară mai iute, mai stăruitor pe urmele armatei kolceakiste în retragere.

— Acum Ufa e ca şi a noastră, spunea Ceapaev, numai să nu ne joace vreo festă cei din dreapta!

Ceapaev se referea la diviziile care acţionau la flancul drept.

Dacă-l întrebai:

— Ce te face să fii atât de sigur?

— Kolceak nu mai are de ce să se agaţe; acum o să se rostogolească până în Siberia.

— Şi noi ne agăţasem de Samara, i se răspundea, şi ţii minte cum am întins-o de-acolo.

— Ne agăţasem. Ei, şi ce-i cu asta? încuviinţă el cam încurcat. Se frământa, se chinuia şi, negăsind nicio explicaţie, spunea: Ei, şi ce dacă ne-am agăţat? El, însă, n-are să se poată agăţa. Ufa va fi a noastră.

Această încredere în victorie era proprie majorităţii, dar flacăra ei ardea cu putere mai cu seamă în inimile ostaşilor de rând. Când se vorbea în regimente despre posibilităţile imediate şi despre luptele în perspectivă, se socotea numai în zile şi în ore. Niciodată nu se pomenea despre forţele adversarului, despre armamentul lui, despre pregătirea şi despre puterea lui de rezistenţă.

Se făceau diferite calcule şi se ajungea numai la concluzii de felul următor: „Marţi dimineaţa vom fi în cutare sat, iar spre seară vom ajunge la râu. Dacă podeţul nu e distrus, în aceeaşi seară vom trece pe malul celălalt. Dacă-i distrus, nu ajungem dincolo înainte de a se lumina de ziuă... Miercuri seara trebuie să fim trecuţi de

cutare staţie, iar joi...” etc., etc.

Se fixau cu atâta precizie zilele, orele şi locurile în care trebuiau să se afle, ca şi cum ar fi fost vorba de un simplu marş şi nu de înfruntarea inamicului. Şi numai rareori se greşeau aceste calcule, de obicei se ajungea în locurile respective mai devreme decât se prevăzuse. Chiar Ufa a fost cucerită înainte de data stabilită.

Câteodată, viteza cu care înaintau stârnea uimire. Puterea de rezistenţă a ostaşilor roşii era uluitoare. Ei nu cunoşteau obstacole, nu admiteau nicio stavilă. Într-adevăr, lupta de la Cişma, când atacaseră cu grenade trenurile blindate, dovedise că e greu să te aşezi în calea ostaşilor roşii. Pentru bătălia de la Cişma fuseseră acordate recompense, care urmau să fie împărţite pe regimente. Cu acest prilej s-a întâmplat ceva interesant. Unul dintre eroicele regimente, care se distinsese în mod deosebit, a refuzat răsplata. Atât soldaţii cât şi comandanţii, cărora li se acordaseră recompense, au declarat că întregul lor regiment a apărat Republica Sovietică, că toţi au luptat cu aceeaşi vitejie şi cu aceeaşi cinste, că printre ei nu se află nici răi, nici buni, iar laşi, nici pomeneală, căci dacă ar fi fost s-ar fi răfuit cu ei în cadrul regimentului. „N-avem nevoie de niciun fel de recompense, au spus ei. În regimentul nostru vrem să fim toţi deopotrivă...” În acele vremuri se întâmplau foarte des astfel de lucruri. Oamenii erau stăpâniţi de porniri atât de nobile, de un elan atât de înălţător, încât te minunai! Lucrurile erau privite drept în faţă, cu un soi de simplitate şi de dezinteresare totală. „De ce să fiu eu în frunte? Prefer să fiu egalul tuturor. Cu ce e vecinul meu mai rău sau mai bun decât mine? Dacă e mai rău, hai să-l îndreptăm; dacă e mai bun, trebuie să mă îndreptaţi pe mine, şi asta e tot.”

La regimentul „Pugaciov”, vreo trei sute de ostaşi organizaseră, încă în 1918, o „comună” originală. Nimeni n-avea nimic propriu: tot avutul – hainele, încălţămintea – era considerat bun comun, fiecare îmbrăca ceea ce socotea el că îi e mai potrivit în momentul respectiv. Puneau solda şi tot ce primeau de acasă laolaltă... În luptă, acest grup era deosebit de solidar şi de unit... Acum, fireşte, fuseseră mai toţi omorâţi şi schilodiţi, deoarece dovediseră un eroism fără seamăn.

Refuzul regimentului de a primi recompensele nu era decât expresia cea mai vie a dispreţului pentru distincţii, care caracteriza întreaga divizie, inclusiv pe comandanţi, pe lucrătorii politici, mari şi mici. Cel puţin în ziua aceea, tovarăşii, adunaţi la secţia politică,

îl rugară pe Klâcikov, care era întru totul solidar cu ei, să trimită Comitetului Central al partidului un protest în legătură cu sistemul recompenselor şi să arate punctul lor de vedere în această problemă. Dezbătură această chestiune şi trimiseră următoarea scrisoare:

„Dragi tovarăşi!

Când am început să dăm recompense unuia din eroicele regimente, ostaşii roşii au protestat şi au renunţat la ele, declarând că toţi au luptat, luptă şi vor lupta la fel pentru Puterea sovietică şi de aceea n-au nevoie de niciun fel de distincţii şi vor să rămână egali, deopotrivă cu toţi ostaşii din regimentul lor. Această înaltă conştiinţă ne obligă pe noi comuniştii să ne gândim în general la sistemul de recompense statornicit în Armata Roşie. Nu poţi să-l alegi niciodată pe cel mai bun, deoarece nu se poate stabili un criteriu de apreciere unic. Unul dovedeşte multă iniţiativă, altul – spirit de prevedere, datorită căruia se salvează sute de vieţi omeneşti; un al treilea dă dovadă de curaj, de stăpânire de sine, de sânge rece; un al patrulea – de o neasemuită vitejie; un al cincilea contribuie prin munca sa sistematică şi migăloasă la creşterea capacităţii de luptă a unităţii sale, şi aşa mai departe, nici nu pot fi enumerate toate posibilităţile.

La drept vorbind, recompensele se dau adesea la nimereală. S-au acordat uneori chiar prin tragere la sorţi. Aceste recompense au stârnit şi ciocniri, încăierări sângeroase: după părerea noastră, ele au un efect dăunător, neîngăduit. Ele aţâţă invidia şi ura ostaşilor celor mai destoinici, dau naştere la tot felul de bănuieli, de bârfeli josnice, de discuţii cu privire la reîntoarcerea la sisteme perimate ş.a.m.d.

Pe cei slabi îi îndeamnă să recurgă la umilinţe, linguşiri, slugărnicii. N-am auzit încă de niciun ostaş recompensat care să fie entuziasmat de recompensa primită, s-o preţuiască, s-o respecte în mod deosebit. Nimic din toate astea. Toţi comandanţii şi ostaşii de rând, cu care am avut prilejul să stăm de vorbă, sunt deopotrivă revoltaţi şi protestează împotriva recompenselor. Fireşte că dacă vom primi recompense şi în viitor, ele vor fi împărţite, dar dacă vor fi desfiinţate complet, credeţi-ne, nimeni nu va regreta ci, dimpotrivă, toţi se vor bucura şi vor răsufla uşuraţi...”

Această scrisoare a fost trimisă la Comitetul Central al partidului. N-au primit însă niciun răspuns.

Scrisoarea cuprindea multe greşeli şi naivităţi: problema nu era

privită prin prisma intereselor de stat, tonul ei era cam dulceag, duios şi blajin, în schimb tot ce scria acolo era sincer, izvorât din inimă, în spiritul caracteristic acelor vremi.

Scurt timp după aceasta, numai la câteva zile, trimiseră a doua scrisoare la Comitetul Central, apoi o a treia – dar despre aceasta din urmă vom vorbi mai târziu.

Cea de a doua scrisoare avea acelaşi ton ca şi prima, şi fusese întocmită în legătură cu noile solde. Cu toate că trecuseră prin scurte perioade de foamete, în timpul înaintării spre Ufa stăteau binişor cu hrana, deoarece în momentele critice puteau procura alimente şi de la locuitori. Sufereau de foame numai atunci când, dintr-un motiv sau altul, aprovizionarea înceta cu desăvârşire, iar regimentele străbăteau, în grabă, regiuni în care totul fusese jefuit, pârjolit, distrus. Da, e drept, atunci o duceau greu!

Pe front se întâmplă adeseori să n-ai ce face cu banii, să ajungă o adevărată povară pentru cei care nu sunt atraşi în mod special de ei. În cursul acestor luni şi ani, oamenii în plin avânt spiritual şi cu o mare sensibilitate sufletească erau deosebit de scrupuloşi şi de susceptibili. Aceasta se vădea până şi la activiştii cu funcţii mai înalte, chiar în problemele şi împrejurările cele mai lipsite de însemnătate.

Comisarul se îmbrăca simplu, ca orice soldat de rând, mânca laolaltă cu ei, de la cazan, în marşuri păşea totdeauna umăr la umăr cu ceilalţi, dar la moarte, în luptă, era primul! Aşa se comportau cei mai buni. Cât priveşte puşlamalele, cei interesaţi, laşi şi în general toţi cei care nu erau în stare să facă faţă unor astfel de împrejurări excepţionale, toţi aceştia erau îndepărtaţi de la sine din armată: erau alungaţi, mutaţi, ori pur şi simplu dezertau ei. Înaltul prestigiu de care se bucurau comuniştii în armată nu fusese câştigat degeaba şi nici uşor. În toate acţiunile primejdioase, în toate operaţiile grele, comuniştii erau întotdeauna cei dintâi care se ofereau, cei dintâi care erau trimişi să îndeplinească aceste sarcini. Din cincisprezece sau douăzeci de morţi sau răniţi într-o mică ciocnire, lipsită de importanţă, jumătate sau trei sferturi erau comunişti.

Aşadar, repetăm, orientarea către „nivelare” era pe atunci foarte serioasă şi legitimă. Nu erau deloc rare cazurile când comandanţii sau comisarii renunţau la drepturile lor băneşti şi vărsau prisosul la casieria regimentului, mulţumindu-se exact cu ceea ce primeau soldaţii de rând.

Tendinţa spre „nivelare” era atât de puternică, încât Feodor şi Ceapaev ajunseseră într-un rând să se sfătuiască, cu toată seriozitatea, cum să găsească o cale ca să impună în cadrul diviziei regula ca toţi să se adreseze unul altuia cu „tu”. Motivul care determinase aceste preocupări era următorul:

Cei cu funcţii de răspundere îl tutuiau aproape întotdeauna pe ostaşul roşu, şi asta nu din dispreţ, ci numai pentru că socoteau în mod cu totul firesc că acel politicos „dumneavoastră”, folosit în lumea bună, era cu totul de prisos în condiţiile aspre ale luptelor. În astfel de împrejurări formulele de „politeţe” sună caraghios; în orice caz, în clipele acelea ar fi fost cu totul nelalocul lor. Comandanţii şi comisarii erau ei înşişi fie muncitori, fie ţărani; ei se purtau cu soldaţii tot atât de simplu cum se obişnuiseră toată viaţa să se poarte cu tovarăşii din uzină sau din sat. Ce să caute la ei politeţea de salon! Se purtau simplu, deci şi ceilalţi trebuiau să se poarte cu ei simplu.

În regiment, în general, toţi se tutuiau. Dar mai sus, nu. Ostaşului i se spunea „tu”, însă el parcă nu „se încumeta” să răspundă în acelaşi fel. Ei bine, pe tema aceasta a „nivelării” se sfătuiseră Ceapaev şi Feodor, discutând, căutând soluţii, făcând tot felul de propuneri. Până la urmă nu ajunseseră însă la niciun rezultat.

Închipuiţi-vă acum ce s-a întâmplat atunci când divizia a aflat că se măriseră soldele tuturor... Tuturor, dar nu şi ostaşilor de rând. Cei dintâi protestară lucrătorii politici. Şi aceasta pentru că într-adevăr nu voiau să se deosebească de soldaţi. Toate reproşurile şi suspiciunile cădeau de obicei asupra lor, mai repede şi mai deplin decât asupra oricui. Lor li se spunea în asemenea cazuri: „Uite, poftim, în vorbe este egalitate şi frăţie, dar în fapte, vezi cum stau lucrurile?”

S-ar părea că aceste simple şi obişnuite întrebări n-ar fi trebuit să-i tulbure, că ar fi fost timpul să se obişnuiască cu ele, şi totuşi lucrurile stăteau cu totul altfel: lucrătorii politici, care erau ostaşi roşii ca şi toţi ceilalţi, se declarau ei înşişi nemulţumiţi în asemenea cazuri, şi de cele mai multe ori nu se mărgineau numai să potolească spiritele în regiment, ci îşi luau angajamentul „să se intereseze”, „să protesteze” ş.a.m.d.

Când s-a auzit de noile solde, s-au tulburat spiritele în toate regimentele. La secţia politică începură să curgă protestele unul după altul. În timpul inspecţiilor pe la unităţile diviziei, Feodor nu

auzi nimic altceva decât comentarii cu privire la „lefurile fabuloase”. Să nu credeţi însă că era vorba despre un spor într-adevăr însemnat. Nu, sporul era infim; pe vremea aceea însă şi cele mai neînsemnate firimituri păreau pâini cât o roată.

Se întâmplase ca în zilele acelea să se întrunească o consfătuire de partid pe întreaga divizie pentru a dezbate pe scurt şi grabnic o serie de chestiuni în legătură cu apropierea noastră de Ufa...

La această consfătuire i se ceru lui Klâcikov să trimită un nou protest la Comitetul Central şi Feodor, văzând că şi majoritatea comandanţilor erau de aceeaşi părere, trimise la Comitetul Central o nouă scrisoare:

„Scumpi tovarăşi!

Vă scriu în numele lucrătorilor politici ai diviziei noastre şi din partea celor mai bune cadre de comandă. Suntem nemulţumiţi şi indignaţi de noile solde care ne-au fost fixate. Sunt nişte solde fabuloase, neînchipuit de mari. Ce să facem noi cu banii? Soldele astea nu vor face decât să aducă în rândurile noastre destrăbălare. Fără a mai vorbi de devalorizarea rublei, de creşterea rapidă a preţurilor la alimente ş.a.m.d., dar chiar noi înşine ajungem să ne obişnuim cu luxul, să ne boierim, să risipim banii, ori, dimpotrivă, să-i ascundem, să adunăm sume mari, să ajungem nişte zgârciţi. În acelaşi timp, soldele ostaşilor roşii nu s-au mărit deloc. Ştie oare acest lucru partidul? Nu cumva oameni răuvoitori caută să semene vrajbă între noi şi ostaşi? Protestul surd al Armatei Roşii devine din ce în ce mai evident. Poate că soldele mari îşi au rostul pe frontul Petrograd sau pe alte fronturi, unde oamenii îndură foame, dar ce nevoie avem noi de ele, când aici pâinea şi untul sunt aproape pe degeaba? Ar fi poate mai bine să se stabilească un sistem diferenţial pe zone. Noi voiam tocmai să nivelăm soldele lucrătorilor politici cu cele ale ostaşilor, şi iată că ni se acordă noi sporuri. Pe cei hrăpăreţi n-o să-i puteţi sătura niciodată, iar în ce ne priveşte, nu ne trebuie suplimente: flămânzi să fim, şi tot nu vom părăsi lupta.”

Această scrisoare este străbătută mai mult de căldură sufletească decât de seriozitate, iar pe alocuri conţine vădite exagerări, cum ar fi chestiunea cu „luxul” şi „boieria”. Despre ce fel de lux poate fi vorba pe front, despre ce fel de boierie în toiul marşurilor şi luptelor?

De fapt nu putea fi vorba decât de infime perspective de îmbunătăţire a situaţiei materiale, şi aceste „vorbe” nu trebuie

considerate, bineînţeles, decât ca nişte „vorbe de duh”. Şi acum, ceva în legătură cu Comitetul Central. Oare de ce se adresase cererea de-a dreptul Comitetului Central şi nu armatei, organelor frontului sau organelor centrale ale Armatei Roşii? Pentru că problema era socotită, bineînţeles, ca o problemă cu un caracter general şi nu ca o chestiune ce privea exclusiv divizia sau armata. În schimb încrederea în Comitetul Central era nemărginită, ajunsese un soi de veneraţie, iar convingerea că cererea lor va avea succes era atât de mare, încât aşteptau un răspuns imediat...

Naivitatea noastră se vedea printre altele şi din post-scriptum-ul scrisorii adresate Comitetului Central, care părea adăugat fără nicio noimă, fără să aibă nici în clin nici în mânecă cu scrisoarea.

În acest post-scriptum se spunea că resursele de care dispunem, pentru organizarea de spectacole şi concerte, sunt insuficiente, şi se încheia cu aceste cuvinte: *„Este necesar să se facă presiuni acolo unde trebuie ca să se alcătuiască culegeri de piese noi, de cântece înălţătoare şi de opere în proză şi în versuri, cu adevărat artistice. Dacă asemenea culegeri au şi fost editate (în orice caz noi nu le cunoaştem), expediaţi-le, urgent, pe poziţii!”*

Aici nu se vede numai încredere în puterea nelimitată a Comitetului Central, ci şi lipsa oricărei speranţe într-un eventual sprijin din partea „direcţiilor” din cadrul armatei. Ce oameni naivi! Aflaţi acolo în primele linii, ei nici nu-şi dădeau seama că nu se poate ordona să se „alcătuiască”, că ele trebuie create, trebuie lăsate să se coacă şi să se nască pe cale normală, când le vine sorocul. Ei însă n-aveau timp şi nici răbdare să aştepte „alcătuirea” normală a culegerilor. De aceea, neavând nicio ieşire, pentru orice chestiune băteau la toate uşile, la nimereală. În activitatea lor se înregistrau dese divergenţe, certuri, amestecuri inutile în treburile altora, jigniri nejustificate, ameninţări, sancţiuni.

Să luăm, de pildă, „problema femeilor” în Armata Roşie. Ce nu se spunea şi ce nu se scria în această chestiune, câte ordine nu se dădeau. Şi care era rezultatul practic? În practică întotdeauna lucrurile se rezolvau „de la caz la caz”. Se dădeau ordine – nu întotdeauna oficiale şi cu caracter public – să se îndepărteze din armată toate soţiile şi, în general, toate femeile. Şi această tendinţă de „epurare” era justificată de o seamă de motive foarte serioase: nu numai comandanţii şi comisarii aveau soţiile cu ei; şiruri lungi de soţii urmau regimentele roşii, deseori luând cu ele toate catrafusele, iar unele şi copiii... Această uriaşă „oaste de

spate” era transportată cu căruţele regimentelor! Gândiţi-vă numai ce număr mare de căruţe ţărăneşti erau ocupate mereu în mod neproductiv! Apoi mai existau şi alte considerente: ca de obicei, din cauza femeilor izbucneau, din diferite motive, tot felul de conflicte, adevărate scandaluri, cu totul inevitabile în armată, în astfel de situaţii. Şi putea oare să fie altfel, când armata era nevoită să ducă, luni şi ani de-a rândul, o viaţă a ei, aparte, închisă, lipsită de o bună parte din ceea ce se numeşte strictul necesar?

În afară de asta, ostaşii, în loc să se ocupe numai de chestiunile militare, pierdeau mult timp cu femeile, în general, şi cu soţiile, în special, preocupări care nu aveau nicio legătură cu viaţa de luptător. Şi apoi printre femei se descopereau adeseori spioane şi informatoare.

Pe scurt, motive de a da ordine şi dispoziţii speciale în problema femeilor erau multe la număr.

Închipuiţi-vă însă ce scandal stârnea aplicarea acestor ordine. Întâi se revoltau regimentele, mai ales când auzeau că la divizie toate femeile au fost lăsate locului. Cu chiu cu vai lucrurile se aranjau. Se trecea apoi la curăţirea diferitelor servicii; acolo era cu mult mai greu să îndepărtezi femeile decât să înlături din regiment câteva sute de soţii ale ostaşilor roşii. Cum să îndepărtezi colaboratoarele necesare, mai ales când realmente nu ai cu cine le înlocui? Cum şi de ce să îndepărtezi din regiment femeile-sanitare, luptătoarele-eroine care se băteau ca simpli ostaşi şi mureau pe câmpul de luptă? De ce să înlături lucrătoarele politice, femeile comuniste, sanitarele, felceriţele, atât de puţine la număr şi atât de necesare? Or, de multe ori, ordinele se dădeau fără rezerve, fără să se prevadă excepţii, fiind interpretate ca atare şi executate întocmai!

Într-o zi, ţesătoarele-ostaşi roşii veniră în fugă, gâfâind, la Feodor, rugându-l să intervină, deoarece trebuiau să fie înlăturate din regiment. Îi istorisiră în grabă că într-adevăr printre ele fuseseră patru „nedemne”, însă că ele însele le excluseră din cercul lor şi le alungaseră din regiment. Klâcikov fu nevoit să se ducă personal la regiment şi să-i lămurească pe respectivi să lase ţesătoarele în pace şi să nu le îndepărteze din regiment.

Închipuiţi-vă cât de complicată şi de încurcată era această chestiune, dacă nici conducerea diviziei nu era în stare s-o scoată la capăt cum trebuie!

Brigada lui Sizov cucerise Cişma, printr-o lovitură vijelioasă,

fulgerătoare, luând-o înaintea brigăzii lui Potapov, care fusese însărcinată cu această operaţie. Potapov înaintase cu regimentele sale tot pe lângă lacul Leli-Kuli, în susul râului Dioma, şi, în clipa când căzuse Cişma, se afla la o zvârlitură de băţ de sat.

Pe front se întâmplă adeseori ca un mic succes răpit altuia să constituie începutul şi cauza unei mari şi grave catastrofe. Câte un comandant se avântă, încearcă să dea prin surprindere o lovitură puternică, de efect, ia asupra sa o parte din misiunea încredinţată vecinului, şi biruinţa lui încurcă toate socotelile. Mai bine n-ar fi fost această izbândă! Victoria nu înseamnă întotdeauna un succes, ea poate să aibă şi rezultate nedorite.

Se execută, de pildă, o manevră adâncă de întoarcere a inamicului cu flancurile dispozitivului propriu, în scopul de a-l încercui şi a-l captura în întregime şi, între timp, un „deştept" loveşte deodată duşmanul drept în frunte, îl alarmează, încurcă tot planul de acţiune şi, prin „victoria" lui parţială, aduce pagube de netăgăduit concepţiei de ansamblu, de-o amploare şi de o importanţă mult mai mare. Acelaşi lucru s-ar fi putut întâmpla şi acum, când Sizov a dat buzna în Cişma, în timp ce în spatele lui, pe malul râului Dioma, rămăseseră regimentele duşmanului. Ele ar fi putut să-l scarmene binişor, dacă Potapov nu ar fi ajuns acolo la timp cu brigada lui. Spiritul de întrajutorare fiind extrem de dezvoltat în divizia lui Ceapaev, fiecare unitate se străduia să vină repede în ajutorul altei unităţi, care se afla într-o situaţie grea.

Totuşi nu era întotdeauna aşa. Uneori se întâmpla şi altfel. Urmările erau invariabil grave.

Îndată ce se lămuri asupra situaţiei, Potapov angaja neîntârziat lupta cu duşmanul, atrase asupra sa toată atenţia acestuia şi, profitând de zăpăceala care domnea în rândurile lui, îl împinse mereu spre râu. Canonada fu atât de puternică, încât trei tunuri au fost scoase din uz. Inamicul fu alungat dincolo de Dioma. În retragere a distrus toate podurile; pesemne nu se mai gândea să se reîntoarcă, şi fugea spre râul Belaia mâncând pământul. N-au mai fost popasuri lungi. Cişma era ultimul punct, înainte de Ufa, în care îşi mai puseseră oarecari speranţe armatele lui Kolceak; după asta, moralul lor a suferit, se pare, o schimbare adâncă şi iremediabilă; ceea ce-a urmat n-a fost decât o retragere organizată, fără încercări serioase de a realiza pe malul acesta începutul „cotiturii" despre care nu încetaseră să vorbească şi în care îşi puseseră nădejdea, aşa cum sperase odinioară comandamentul roşu la

Buzuluk şi Buguruslan.

XIII

UFA

Inamicul se retrăsese dincolo de râu, aruncând în aer toate podurile, şi punând în bătaie, pe malul înalt dinspre Ufa, tunurile, mitralierele şi baionetele diviziilor şi corpurilor de armată. Concentraseră acolo numeroase forţe. Kolceak nu voia să abandoneze raionul Ufa şi, de pe înălţimile malului drept al râului Belaia, favorabile lui, domina categoric diviziile roşii, care se apropiau din mai multe părţi deodată.

Se hotărâse ca Ufa să fie cucerită printr-o manevră de întoarcere. Diviziile de la flancul drept primiră misiunea să iasă la uzina Arhanghelski, în spatele inamicului, însă din pricina greutăţii deplasării nu trecuse niciun soldat dincolo de Belaia până în momentul în care diviziile stabilite au atins malul râului.

Divizia lui Ceapaev apăru în faţa Ufei. Ea se opri cu flancul său drept – brigada lui Potapov – înaintea uriaşului pod care se întindea, înalt, peste râu şi ducea spre oraş, în timp ce flancul lui stâng – brigăzile lui Şmalin şi Sizov – ajunse la Krasnâi-Iar, un sătuc situat la vreo douăzeci şi cinci de verste mai jos pe Belaia.

Când unităţile de la Krasnâi-Iar aveau să traverseze râul şi să se îndrepte spre oraş, brigada lui Potapov trebuia să le sprijine, trecând podul. Acesta – un pod uriaş de fontă – era încă întreg, nimeni nu credea însă că duşmanul îl va lăsa neatins; se presupunea că podul trebuie să fie neapărat minat şi că de aceea nu e cazul să se treacă pe el. Calea ferată, cu terasament înalt, care brăzda podul, era pe alocuri demontată, iar în mijlocul podului zăceau mai multe vagoane, încărcate cu pietre şi cu moloz. Deocamdată nu dispuneau de niciun mijloc pentru trecerea râului. Abia mai târziu aduseră ostaşii nişte bărci, bârne şi scânduri, din care înjghebară nişte plute mititele şi şubrede.

Totuşi, lovitura principală urma să fie dată dinspre Krasnâi-Iar. Cavaleria lui Vihor fu adusă pe mal. Nu departe de Krasnâi-Iar, pe Belaia, pluteau cât se poate de liniştit un remorcher şi două vaporaşe. Pe punţi era o mulţime pestriţă, bineînţeles cei mai mulţi militari, printre care şi vreo treizeci de ofiţeri. Nepăsarea aceasta era surprinzătoare, de neînţeles; ai fi zis că acestor oameni nici nu

le trece prin cap că ar putea fi atacaţi dinspre mal sau că habar n-aveau că regimentele roşii sunt atât de aproape.

Cavaleriştii rămaseră cu gura căscată zărindu-i pe punte pe „domnii” cu epoleţi. Ofiţerii nu-şi dădură nici ei seama, din primul moment, cu cine aveau de-a face; îi luaseră, desigur, drept de-ai lor.

— Opriţi! răsună un ordin pe mal.

— De ce să oprim? li se răspunse de dincolo.

— Opriţi vapoarele, de nu, deschidem focul! Trageţi la mal! strigau cavaleriştii.

Cei de pe vase înţeleseră în sfârşit ce se întâmplă şi încercară să mărească viteza, cu intenţia să ajungă în dreptul mlaştinilor, unde cavaleria nu se putea apropia de mal... Cum băgară de seamă manevra, cavaleriştii începură să strige, ameninţător:

— Opreşte, opreşte!!!

Vapoarele înaintau mereu. De pe punte răsunară câteva împuşcături. Cavaleria răspunse. Începu o luptă inegală. Aduseră repede o mitralieră, care intră în funcţiune. Cei de pe vapoare începură să urle, ascunzându-se care pe unde nimerea. Puntea se goli într-o clipă. Vapoarele se îndreptară spre mal. Ca să nu se predea vii, aproape toţi ofiţerii îşi zburară creierii, sau se aruncară în valuri... Vaporaşele acestea au fost o adevărată comoară; ele au ajutat enorm regimentele roşii în trecerea de partea cealaltă a râului, îmbunătăţind situaţia grea în care se aflase comandamentul roşu. Vaporaşele acostară într-un loc mai ferit, ca să nu afle inamicul că ne-a căzut în mână o comoară atât de preţioasă.

Cu două zile înaintea ofensivei, sosi un automobil în care erau Frunze, Ceapaev şi Feodor. Aceştia convocară imediat o consfătuire cu comandanţii şi comisarii, ca să precizeze toate particularităţile situaţiei, ca să cumpănească toate posibilităţile şi să cântărească o dată şi încă o dată forţele proprii şi şansele de succes.

Frunze avea o trăsătură minunată, care-l ajuta în primul rând pe el însuşi să descurce repede chestiunile cele mai încâlcite şi complexe: îi convoca la o consfătuire tovărăşească pe toţi cei interesaţi, le punea deschis, în faţă, problemele cele mai importante, lăsând pentru moment la o parte problemele secundare, punea diferite ipoteze faţă în faţă şi provoca discuţii, dirijându-le pe făgaşul cuvenit. Când se terminau discuţiile, nu-i mai rămânea decât să totalizeze şi să cântărească şansele, să coordoneze şi să tragă concluziile care se impuneau de la sine.

Acest procedeu, în aparenţă foarte simplu, nu reuşeşte oricui. Frunze însă îl stăpânea de minune.

La Krasnâi-Iar, la consfătuirea conducătorilor diviziei, trebuiau luate în consideraţie nu numai mijloacele tehnice şi numărul soldaţilor, ci şi calitatea acestora din urmă, ţinându-se seama de caracterul excepţional al situaţiei. Sorţii căzură asupra regimentului de muncitori din Ivanovo-Voznesensk. Această alegere nu era întâmplătoare. Victoriile obţinute acoperiseră regimentele brigăzii lui Sizov de o glorie nemuritoare; ele ocupau primul loc sub raportul combativităţii, dar *în clipa de faţă* a fost ales totuşi regimentul ţesătorilor roşii, oameni cu o conştiinţă înaltă, deoarece în situaţia dată nu era de ajuns numai o vitejie fără de margini.

Consfătuirea luă sfârşit. Săriră cu toţii în şa şi porniră în galop spre mal, spre punctul unde urma să înceapă trecerea râului. Lăsară caii la o depărtare de vreo jumătate de verstă şi o luară pe jos, pe povârnişul nisipos, uitându-se din când în când spre celălalt mal, aşteptând din clipă în clipă ca duşmanul să deschidă focul. Totul era însă cufundat în tăcere. Urcară pe culmea povârnişului, şi de acolo cercetară prin binoclu malul opus, alegând un loc potrivit, stabilind definitiv şi cu precizie amănuntele trecerii peste râu. Apoi se întoarseră. Scurt timp după asta, două vaporaşe se îndreptară spre locul unde se afla punctul de trecere; al treilea se împotmolise într-un banc de nisip. Se apucară să încarce combustibil şi să meşterească nişte punţi.

Rămaseră pe loc încă douăzeci şi patru de ore în cap. Se apropiau clipele hotărâtoare... Se înţeleseră ca Ceapaev să conducă operaţia de trecere a trupelor la Krasnâi-Iar, Feodor urmând să stea la pod, unde era desfăşurată brigada lui Potapov, şi să conducă operaţia până la intrarea trupelor în oraş. Se despărţiră.

Încă de cu seară, pe mal, în apropiere de Krasnâi-Iar, începu o activitate neobişnuită. Dar şi tăcerea era, în asemenea cazuri, tot neobişnuită. Oamenii lunecau de colo-colo ca nişte umbre, se grupau, se topeau în beznă şi dispăreau, se strângeau şi iar dispăreau: era regimentul din Ivanovo-Voznesensk, care se pregătea să treacă râul. Pe vapoare se îngrămădeau atâţia soldaţi, că nu mai aveai unde să arunci niciun ac. Cum ajungea de partea cealaltă, vaporul venea înapoi, lua alţi ostaşi, pleca din nou şi iar se înapoia. Astfel, ocrotiţi de întuneric, fără cel mai mic zgomot, tot regimentul fu transportat pe celălalt mal. Trecuse de mult de miezul nopţii, se crăpa de ziuă.

În clipa aceea, bateriile de la Krasnâi-Iar deschiseră focul. Trăgeau asupra tranşeelor înaintate ale duşmanului, care barau cotul râului. Trăgeau în acelaşi timp câteva zeci de tunuri. Reglajul se făcuse mai înainte, aşa încât rezultatele nu se lăsară mult aşteptate. Sub un asemenea foc, era cu neputinţă să stai în tranşee. Duşmanul începu să se retragă în dezordine, spre celelalte linii de tranşee din spate. Îndată ce raportară cercetaşii că inamicul fuge, artileria tăcu, iar regimentul Ivanovo-Voznesensk porni ofensiva, fugărind duşmanul până în satul Novne-Turbaslî. Albii se retrăgeau în panică valvârtej. Regimentul intră în Turbaslî, urmărind pas cu pas duşmanul. Aci se opri; trebuia să aştepte ceva întăriri de pe celălalt mal, căci era foarte primejdios să se avânte singur prea departe.

Se refăcură în sat. Între timp, regimentul „Pugaciov” înainta de-a lungul malului spre Alexandrovska...

Ostaşii regimentelor „Razin” şi „Domaşkin” se îmbarcaseră pe vaporaşe; trebuiau să vină imediat în ajutorul regimentelor plecate înainte. Trecuseră râul şi patru automobile blindate, dar trei dintre ele se răsturnară şi rămaseră imobilizate pe şosea; mai târziu cavaleriştii le ridicară, punându-le din nou în mişcare, şi ele intrară în luptă.

Între timp, duşmanul, aruncat spre culmea povârnişului, îşi revenise şi trecuse la atac împotriva regimentului din Ivanovo-Voznesensk. Era deja ora şapte sau opt dimineaţa. Cât stătuseră în Turbaslî şi respinseseră atacurile demonstrative ale duşmanului, ţesătorii consumaseră toate cartuşele, rămânând aproape cu mâinile goale, fără să poată nădăjdui că vor primi curând alte cartuşe şi având viu în minte ordinul lui Sizov, care comanda întreaga grupare dincolo de râu: „Nu vă retrageţi! Ţineţi minte că n-aveţi în rezervă decât baioneta!”

Într-adevăr, ţesătorilor nu le mai rămăseseră în rezerva decât baionetele. Şi când, în loc de atacuri demonstrative, duşmanul dezlănţui o ofensivă adevărată, de mare amploare, ostaşii nemaiputând rezista cedară, bătând în retragere.

În fruntea regimentului se afla acum vechea noastră cunoştinţă – Burov: schimbase funcţia de comisar cu cea de comandant de regiment. Comisarul era Nikita Lopar. Galopau amândoi pe la flancuri, strigând oamenilor care se retrăgeau să se oprească, explicându-le în grabă că tot n-au unde fugi, în spatele lor este râul, că nu pot fi transportaţi dincolo şi că trebuie să se oprească, să se

consolideze şi să înfrunte atacul. Şi ostaşii, care cedaseră la început, se opriră, nu se mai retraseră.

În clipa aceea câţiva călăreţi se apropiară în galop şi coborâră de pe cai. Erau Frunze, însoţit de Tralin – şeful secţiei politice a armatei – şi câţiva colaboratori apropiaţi de-ai lui. Ridicând deasupra capului o puşcă, Frunze se repezi înainte strigând: „Ura! Ura! Tovarăşi! Înainte!!!" Toţi cei care se aflau în apropiere îl recunoscură. Ştirea se răspândi iute ca fulgerul pe lanţul de trăgători. Ostaşii fură cuprinşi de entuziasm şi se avântară în luptă nebuneşte. A fost o clipă de neuitat! Trăgeau rar de tot, căci nu aveau cartuşe; cu baionetele întinse, flăcăii înaintau năvalnic asupra puhoiului duşman, pornit la atac. În faţa unui elan atât de uriaş (elan eroic), liniile inamice cedară, duşmanul se întoarse luând-o la goană... Sizov trimise însoţitorii săi să se ţină ca nişte umbre de Frunze şi le ordonă: „Dacă-l ucid, să-l ridicaţi cu orice preţ de pe câmpul de luptă şi să-l aduceţi la punctul de trecere, pe vapor!"

Dinspre mal soseau în goană căruţe cu cartuşe. Soldaţii transportară apoi cartuşele mai departe, târâş, îndată ce lanţurile de trăgători se opriră dincolo de Turbaslî. În momentul în care începuse atacul, un glonţ îl lovi pe Tralin drept în piept; doi ostaşi îl apucară de subsuori şi-l scoaseră de pe câmpul de luptă. În locul unde a sângerat mica rană ucigătoare îi scânteiază pe piept „Drapelul Roşu".

Momentul primejdios trecuse, situaţia fusese restabilită. Frunze părăsi regimentul şi, însoţit de Sizov, plecă în galop spre regimentul „Pugaciov". Urcară pe coline, pe creste, cercetară terenul, se sfătuiră cum să desfăşoare mai bine operaţia, studiară de mai multe ori harta, examinând atent fiecare punct şi confruntând-o cu ceea ce vedeau în realitate. Regimentul „Pugaciov" înainta mereu de-a lungul râului. Între timp se apropiase regimentul „Razin" şi batalioanele regimentului „Domaşkin", desfăşurându-se de-a lungul şoselei. La amiază, se dădu ordin să se treacă la ofensiva generală. Regimentul „Pugaciov" urma să înainteze mai departe, de-a lungul râului, regimentul „Razin" şi batalioanele regimentului „Domaşkin" – la centru, iar la flancul stâng – ţesătorii din Ivanovo-Voznesensk ocupaseră satul Starâie-Turbaslî şi se opriră acolo ca să-şi mai tragă sufletul. Exact în aceeaşi clipă se iviră coloanele regimentelor duşmane, ameninţând să lovească de la nord, pe lângă regimentul ţesătorilor, în centrul grupării pregătite de ofensivă.

— Or fi nişte cirezi de vite, spuseră unii.

— Ce cirezi? Uite cum strălucesc baionetele! răspunseră alţii.

Nu se putea spune dacă se desluşea într-adevar strălucirea baionetelor, dar nimeni nu se îndoia că se apropiau regimentele duşmanului şi că lupta aceasta era hotărâtoare. Frunze voia să ia parte şi la această încleştare, însă Sizov îl rugă stăruitor să se ducă la punctul de trecere şi să grăbească transportul regimentelor din cealaltă divizie. Se învoiră că aşa era mai bine, şi Frunze plecă în galop spre râu. Curând, un obuz explodat în apropiere îi omorî calul de sub el, provocându-i şi lui o puternică contuzie. Dar, deşi contuzionat, el nu părăsi punctul de trecere, rămânând pe mal. Grăbi îmbarcarea, dădu ostaşilor diferite sfaturi şi trimise dincolo o parte din artilerie.

Primul care-şi aduse bateria aproape de regimentul din Ivanovo-Voznesensk fu Hrebtov. Se opri îndărătul lanţurilor de trăgători şi chiar de la primul asalt al duşmanului, atunci când ţesătorii încremeniseră într-o aşteptare înfiorătoare, împietrită, el deschise focul. Ostaşii, auzindu-şi bateria, tresăriră înviorați şi se avântară iar.

Totuşi nu izbutiră să desfăşoare ofensiva: uriaşa avalanşă care venea dinspre nord se năpusti cu toată greutatea sa asupra regimentului „Razin” şi a batalioanelor din regimentul „Domaşkin”. Forţele erau mult prea inegale; era greu de stăvilit, de înfruntat această năvală şi flăcăii din regimentul „Razin” cedară, se retraseră. Unul din batalioane intră în panică – acolo erau puţini ostaşi vechi şi mai mult tineret, neobişnuit cu luptele. Batalionul o luă la fugă, îndreptându-se spre mal; după el se repeziră câţiva ostaşi şi din alte batalioane. Ceilalţi se retrăgeau încet, în ordine, opunând rezistenţă inamicului care-i urmărea pas cu pas. Regimentul din Ivanovo-Voznesensk se opri la Turbaslî. Acum, o parte din forţele duşmane se îndreptară împotriva lui. Sizov se duse galop la Hrebtov:

— Hrebtov, regimentul „Razin” se retrage, trebuie ajutat! Întoarce tunurile şi trage mai spre dreapta, asupra unităţilor care îi urmăresc pe ai noştri în retragere!

Şi Hrebtov începu să tragă. Ochiul exersat, iscusinţa şi măiestria de artilerist cu experienţă, călit în lupte, făcură minuni: obuzele cădeau unul după altul exact acolo unde erau mai dese rândurile duşmanului. Albii îşi pierdură capul, încetară urmărirea, se opriră locului, începură să se retragă încet-încet, în timp ce focul se

înteţea mereu şi obuzele cădeau tot mai des şi tot atât de precis, secerând rândurile duşmanului. Atacul fu oprit. Ostaşii regimentului „Razin” îşi reveniră şi prinseră din nou curaj. În acest timp, pe celălalt mal, Mihailov îl ajuta pe Ceapaev să organizeze trecerea. Văzând că o mulţime de ostaşi roşii se îngrămădiseră spre mal înţelese că lucrurile nu stau bine şi dădu fuga la Ceapaev să-i raporteze; acesta însă ştia ce se întâmplase – vorbise cu puţin înainte la telefon cu Sizov. Nici nu apucă Mihailov să deschidă gura, să-i spună ce văzuse, că Ceapaev îi şi ordonă:

— Ascultă, Mihailov! Adineauri am mai îmbarcat un batalion. Acolo e nevoie de forţe. Ce-am trimis noi nu-i destul. Trebuie luaţi ăştia de pe mal. Ai înţeles? Numai ei ne încurcă. Du-te, ia-i cu tine şi du-i înapoi! Ai înţeles?

— Am înţeles!

Cât ai clipi, Mihailov şi ajunse pe celălalt mal.

Nu-şi pierdea vremea cu discuţii şi de altfel nici nu era timp de aşa ceva. Ameninţându-i pe unii dintre fugari cu biciul, pe alţii cu revolverul, îi opri şi le strigă:

— Nu mai fugiţi niciun pas! Unde fugiţi? Staţi pe loc! Singura scăpare e să înaintaţi! Urmaţi-mă! Nu crâcneşte nimeni. Cine încearcă să fugă, îi zbor creierii! Împuşcaţi-vă vecinul, dacă fuge! După mine, tovarăşi, înainte!!!

Cuvintele acestea simple, şi atât de necesare în clipa aceea, risipiră panica. Fugarii se opriră, încetară să alerge de colo-colo pe mal şi se strânseră laolaltă, privindu-l pe Mihailov cu nedumerire, cu teamă şi cu speranţă: „Nu cumva tu eşti cel ce ne vei salva într-adevăr, neîndurătorule comandant?”

Şi el îi salvă.

În clipele acelea nu se putea proceda cu blândeţe. Mihailov adună fugarii, îi luă cu sine şi-i aşeză în formaţie, transformând din nou gloata într-o trupă organizată. Când apăru urmat de aceşti oameni în faţa celor două batalioane din regimentele „Razin” şi „Domaşkin”, care se retrăgeau, ostaşii tresăriră de bucurie şi începură să strige:

— Vin întăriri, ne vin întăriri!

Să le fi spus că se înşeală, ar fi fost o crimă într-un moment ca acesta; îi încredinţară deci că erau într-adevăr întăriri. Batalioanele se întoarseră şi porniră la atac... Totuşi nu se obţinu o victorie. Cu chiu cu vai reuşiră să alunge duşmanul şi, dându-l înapoi, împinseră forţele lui principale asupra regimentului din Ivanovo-Voznesensk.

Acesta se pomeni supus unei lovituri puternice, totuşi reuşi să respingă, unul după altul, patru atacuri date de câteva regimente inamice. Cu acest prilej, ţesătorii dădură dovadă de un eroism şi o dârzenie neobişnuite. Ei înfruntară cu succes duşmanul, rezistând, nedând înapoi niciun pas, până la sosirea celorlalte regimente roşii, şi astfel situaţia lor grea se îmbunătăţi.

Pentru ca regimentul „Pugaciov", care înaintase de-a lungul râului, să nu se rupă de restul forţelor, el trebuia repliat. Când i se dădu ordin să se retragă, inamicul, care până atunci tăcuse, urmărind probabil să-l atragă într-o cursă, dezlănţui patru atacuri puternice, unul după altul. Regimentul „Pugaciov" se retrăgea suferind pierderi mari. Se încleşta cu duşmanul, îl respingea, dar nu trecea la contraatac, căci se grăbea să ajungă cât mai repede pe linia celorlalte regimente.

În momentul în care toate unităţile se repliaseră din nou spre şosea, sosi vestea că Ceapaev fusese rănit la cap şi că lui Sizov i se încredinţase comanda diviziei... Trista ştire se răspândi ca fulgerul la toate regimentele, stârnind adâncă durere în inimile tuturor... Deşi ostaşii nu-l văzuseră pe Ceapaev în timpul luptei, ştiau totuşi că e cu ei, că toate aceste atacuri, ofensive şi retrageri nu fuseseră executate fără ştirea lui. Şi, oricât de complicată ar fi fost situaţia, erau încredinţaţi că el va găsi o scăpare, că greutăţile vor fi învinse, că nişte comandanţi ca Ceapaev şi Sizov nu-i pot duce la pieire.

Auzind de rănirea lui Ceapaev, toţi deveniră parcă mai tăcuţi şi trişti... Ofensiva se oprise; amurgul curmase schimbul de focuri. Vuietul contenise. Deasupra regimentelor se lăsă liniştea. Pretutindeni erau instalate pichete de pază, în toate direcţiile se trimiseseră patrule. Regimentele se odihneau. Ofensiva generală fusese fixată pentru a doua zi în zori.

Aflat la punctul de trecere, Ceapaev lua din zece în zece minute legătura telefonică ba cu Sizov, ba cu comandanţii de regiment. Legătura fusese foarte bine organizată; fără o astfel de legătură, operaţia s-ar fi desfăşurat cu mai puţin succes. Ceapaev cunoştea în permanenţă, cu precizie, situaţia de dincolo de râu. Şi când cei de dincolo începeau să se îngrijoreze din cauza lipsei de obuze sau de cartuşe, Ceapaev şi cunoştea această nevoie şi trimitea cu primul vapor cele necesare. El cerea mereu informaţii despre starea de spirit din regimente, despre activitatea inamicului, despre rezistenţa lui, se interesa de câtă artilerie dispune inamicul, dacă are mulţi ofiţeri, care este compoziţia trupelor sale; toate acestea îl

preocupau, le cumpănea şi ţinea seama de ele. Ţinea necontenit frânele conducerii în mână, şi, indicaţiile scurte pe care le dădea prin telefon, dispoziţiile pe care le trimitea prin curieri, totul dovedea cât de precis, cât de limpede cunoştea situaţia în fiecare moment. O clipă îl tulburară avioanele duşmane, dar nici atunci nu-şi pierdu cumpătul, ci îl cuprinse furia; aviatorii noştri nu aveau benzină şi deci nu se puteau înălţa în întâmpinarea inamicului. În cazul de faţă, oricât ar fi tunat şi-ar fi fulgerat Ceapaev, tot nu putea face nimic: aparatele noastre nu puteau intra în acţiune. Întreaga activitate de pe mal trebuia să se desfăşoare sub explozia bombelor şi sub focul mitralierelor de pe bordul avioanelor... Nu era nimic de făcut. Curând focul artileriei îi sili pe aviatorii albi să se ridice mai sus, totuşi nu se îndepărtară. Bombardamentul aerian şi focul de mitralieră din aeroplane pricinuiră mari pierderi. În timpul acesta fu rănit şi Ceapaev. Glonţul îi găuri capul, dar se opri în os... Încercară să i-l extragă, dar dădură de şase ori greş. Şedea pe scaun. Nu scotea niciun cuvânt. Suporta durerea fără cel mai mic geamăt. Fu pansat şi transportat la Avdon, un orăşel aflat la vreo douăzeci ele verste de Ufa. Era în seara zilei de opt, iar ofensiva fusese fixată pentru dimineaţa zilei de nouă, în zori.

Munca îndârjită desfăşurată pe mal, comportarea excepţională a artileriştilor, funcţionarea excelentă a legăturilor, transportul rapid, energic al trupelor pe vapoare, totul arăta coeziunea, spiritul de organizare şi perseverenţa de care dăduseră dovadă în timpul operaţiilor. Nu era meritul unei singure persoane; aci se manifestase voinţa colectivă de a învinge. Ea se întrezărea în fiecare dispoziţie, în fiecare acţiune, în fiecare pas, în fiecare mişcare a oricărui comandant, comisar sau ostaş de rând...

Seara, târziu, fu adus la Sizov un muncitor fugit de la albi. El susţinea că a doua zi dimineaţă, în zori, două batalioane de ofiţeri şi regimentul lui Kappel vor porni la atac; ele se vor năpusti asupra regimentului „Pugaciov”, pentru ca să facă o breşă şi apoi să izoleze şi să încercuiască celelalte regimente, nimicindu-le cu sprijinul celorlalte unităţi albe oprite mai la nord.

Muncitorul se jura că e de la uzina din Ufa, că simpatizează cu Puterea sovietică şi că fugise, primejduindu-şi viaţa, numai ca să-i prevină pe tovarăşii săi roşii de primejdia care-i ameninţa. Aceste informaţii le auzise, cu totul întâmplător, pe când lucra în casa unde avusese loc consiliul albilor. Jura că spune adevărul şi declara că e gata să sprijine cele spuse cu dovezile ce i se vor cere.

I se dădu şi nu i se dădu crezare. Pentru orice eventualitate, Sizov îşi amână ofensiva cu o oră. Întări patrulele. Se pregătiră să primească duşmanul cu zeci de mitraliere. Muncitorul fu pus sub pază şi i se spuse că va fi împuşcat dacă informaţiile sale se vor dovedi false şi albii nu vor ataca...

Noaptea se scurse chinuitor de încet. Aproape niciunul dintre comandanţi nu dormea, cu toate că erau frânţi de oboseală după ziua aceea istovitoare. Toţi fuseseră încunoştiinţaţi de cele ce spusese muncitorul. Toţi erau gata să întâmpine duşmanul. În sfârşit, sosi ceasul aşteptat...

Rânduite în coloane negre, în cea mai deplină linişte, fără să se audă o şoaptă sau un zăngănit de armă, batalioanele de ofiţeri şi regimentul lui Kappel porniră la atac. Se desfăşuraseră în câmpie, acoperind o întindere imensă. Avuseseră, probabil, intenţia să se apropie în linişte, să ajungă până sub nasul ostaşilor noştri, vlăguiţi, dormind buştean şi, atacându-i prin surprindere, să-i înjunghie cu baionetele, să-i împuşte de aproape, să stârnească panică, să-i nimicească pe toţi...

Încleştarea fu îngrozitoare. Batalioanele îi lăsară să înainteze până aproape de tot, apoi, deodată, la o comandă, zeci de mitraliere, pregătite din timp, începură să ţăcăne înfiorător... Răpăiau şi secerau... Culcau inamicul la pământ, rând după rând, nimicind totul în faţa lor... Ostaşii roşii săriră din locaşurile lor – gropi micuţe – şi se avântară asupra duşmanului. Batalioanele de ofiţeri zăceau la pământ, în rânduri secerate; cei din regimentul lui Kappel fugeau în toate părţile, cuprinşi de panică; ei fură urmăriţi pe o distanţă de multe verste... Acest succes neaşteptat dădu aripi regimentelor, sădindu-le în inimi cele mai trandafirii speranţe.

Muncitorul, ţinut sub pază, fu trimis cu mare alai la divizie şi de acolo, se pare, la comandamentul armatei...

Toată această istorie i-o povesti mai târziu Sizov lui Feodor (acesta rămăsese atunci la pod cu brigada lui Potapov); îi mai spuse cum, după acest succes, unităţile înaintară victorios, fără oprire; în seara zilei de nouă ajunseră în apropiere de Ufa.

După ce se despărţi de Ceapaev, Feodor, însoţit de câţiva tovarăşi, porni spre locul unde era instalată brigada lui Potapov. Dealul nisipos al oraşului Ufa se vedea dinspre Avdon de la o distanţă de vreo douăzeci de verste; pe povârniş se zăreau, ca nişte puncte negre, clădirile, foişorul de foc străpungea văzduhul ca

un stâlp uriaş, iar cupolele aurite ale bisericilor sclipeau în soare. Galopând, călăreţii ajunseră repede într-o poiană largă. Inamicul bătea până acolo cu artileria şi cum poiana se întindea în faţa lui ca-n palmă, de îndată ce observa cea mai mică mişcare deschidea focul. Nu înaintară mai departe cu toţii grămadă, ci se înşirară prin flanc, la o depărtare de vreo şaptezeci de paşi unul de altul şi, rând pe rând, se avântară în galop spre statul-major al brigăzii. Traversară calea ferată; pe terasament şi pe şine zăceau o mulţime de vagoane arse, distruse, sfărâmate... De undeva, de după dâmb, artileria trăgea spre Ufa; dincolo de pădure răpăiau, guralive, mitralierele.

Ajunseră la Potapov. Acesta se oprise într-o haltă de cale ferată, la două-trei verste de malul râului. Aci tocmai avea loc o consfătuire cu comandanţii; căutau cele mai bune procedee pentru a traversa pe celălalt mal. Hotărâră să organizeze punctul de trecere exclusiv în raport cu înaintarea altor două brigăzi şi să nu se lase pradă niciunei tentaţii; de pildă, să nu se avânte pe podul care, după părerea aproape a tuturor, era minat şi va fi aruncat în aer. Discutară despre mijloacele de trecere care lipseau cu desăvârşire. Se apucară să caute asemenea mijloace pretutindeni, şi în cele din urmă găsiră câte ceva.

Pe malul râului Belaia se aflau două mici cantoane ca nişte gherete; acolo fu instalat telegraful şi traseră cabluri telefonice. Regimentele se pitiseră în iarbă, pe mal, de ambele părţi ale podului. În spatele lor, dincolo de pădurice, se instalaseră bateriile. Hotărâră ca, în noaptea aceea chiar, să tatoneze inamicul ca să afle precis dacă podul era minat sau nu (brigada fusese informată că muncitorii din Ufa nu lăsau trupele albe nici să arunce podul în aer, nici să-l mineze). La ora unsprezece, când o să se întunece de-a binelea, trebuia să sosească primul detaşament de muncitori; ei se oferiră să repare podul, pe care erau îngrămădite o mulţime de vagoane, şi să refacă linia de cale ferată care fusese demontată. S-a făcut ora unsprezece, douăsprezece, unu... Detaşamentul nicăieri! Sosi abia după ora două, când zorii începeau să risipească întunericul nopţii... Îndată ce se află că detaşamentul e aproape, artileria, aşezată în spatele pădurii, începu să-i „cureţe” drumul spre pod; bateriile deschiseră, toate deodată, focul asupra malului opus, încercând să scoată duşmanul din prima linie de tranşee, să stârnească panică şi să-i abată atenţia de la detaşamentul de muncitori. Dar planul dădu greş. La focul artileriei, duşmanul

răspunse printr-un foc şi mai intens, şi mai năprasnic, şi, îndată ce răsună prima lovitură de ciocan pe şine, pe celălalt mal începură să bubuie tunurile grele. Inamicul îşi reglase focul de minune, cu cea mai mare precizie; se vedea bine că, în aşteptarea oaspeţilor roşii, trupele albe făcuseră exerciţii din belşug şi se pregătiseră serios în vederea întâlnirii. Primele două obuze căzură aproape de stâlpul de piatră din faţă, ca şi cum ar fi vrut să dibuie locul căutat şi să indice, prin jaloane de foc, unde trebuie să cadă al treilea. Şi îl indică cu precizie; al treilea obuz explodă exact pe traversele primei deschideri a podului. Şinele trosniră, bucăţi de traverse zburară în toate direcţiile. Muncitorii se repeziră înapoi şi nu mai izbutiră să ajungă la vagoanele care se profilau întunecate în faţa lor... Abia apucară să se retragă, că se dezlănţui un foc vijelios, precis, direct asupra obiectivului. Obuzele cădeau necontenit pe pod, exact pe traverse şi şine, mutilând în scurt timp calea ferată. Detaşamentul fu repliat în spatele cantonului, apoi trimis din nou pe pod şi cu toate întreruperile, lucrul progresă.

Când focul se deplasă dincolo de pod, Feodor, Anna Nikiticina[1], două infirmiere şi vreo douăzeci de ostaşi se urcară pe scara de pe marginea terasamentului, ghemuindu-se pe trepte sau lungindu-se pe panta rambleului. Deodată, deasupra capetelor lor explodă un obuz; toţi se rostogoliră de-a dura. De data asta avură noroc – se aleseseră numai cu doi răniţi. Infirmierele îi pansară pe loc, dar flăcăii nu plecară, ci rămaseră acolo. Când se sculară în picioare, se repeziră toţi, instinctiv, spre canton, adăpostindu-se în spatele lui, lipiţi de perete. Obuzele ţiuiau şi horcăiau, gemeau deasupra capului, iar când exploda un şrapnel, o ploaie de schije cădea peste canton, aşternându-se cu zgomot pe acoperiş, străpungându-l sau alunecând de acolo, proiectate chiar în picioarele oamenilor. La început, aceştia încremeniseră parcă şi stăteau mai mult morţi decât vii, într-o tăcere deplină. Obuzele tunurilor proprii zburau şi ele pe deasupra capului, venind de dincolo de pădure, şi toţi ascultau cu nesaţ ţiuitul şi şuieratul lor pătrunzător, dar mai atenţi ciuleau urechile la zborul obuzelor inamice.

Un gând sinistru sfredelea creierul fiecăruia: „O cădea aici, sau mai departe?”

Ţiuitul se apropia, creştea, se transforma într-un vuiet înfiorător, strident. Părea că nişte plăci enorme de fontă se freacă una de alta, mai repede, tot mai repede, că huruie, gem şi scrâşnesc cu zuruitul

[1] Soţia lui Dmitri Furmanov (n. r. ruse).

lor de fontă nesuferită.

„Ăsta cade peste noi, sau trece mai departe?”

Şi iată că ţiuitul e chiar deasupra capului, îţi sfredeleşte creierul, încremeneşte în urechi, trece ca un uragan prin muşchi, prin sânge, prin nervi, făcându-i să tremure, să dârdâie mărunt şi des. Cu o mişcare repede, involuntară, toţi îşi strâng capul între umeri, se apleacă, se ghemuiesc, se îngrămădesc unii într-alţii, îşi acoperă obrazul cu mâinile, ca şi cum palmele ar putea să-i apere împotriva năprasnicului obuz încins. O bubuitură asurzitoare. Toţi se cutremură şi rămân apoi încremeniţi o secundă, fără să clipească măcar, ca şi cum s-ar aştepta ca după explozie să urmeze ceva şi mai îngrozitor decât trăsnetul acela teribil. Pe acoperiş plouă cu schije; foşnesc prin frunzişul copacilor, retează crengile, cad jos, stârnind pentru o clipă învolburări mici de praf. Câteva clipe toţi rămân încremeniţi, cu răsuflarea oprită, într-o tăcere mormântală, apoi unul din ei se mişcă şi, cu glas tremurător, încearcă să glumească:

— A trecut... Să aprindem o ţigară, băieţi.

Pare curios, dar după astfel de clipe îngrozitoare conversaţia începe întotdeauna cu o glumă şi aproape niciodată altfel. Pe urmă toţi amuţesc şi din nou rămân nemişcaţi, aşteptând alte explozii. Aşa trec ore nesfârşite, până-n zori...

De câteva ori venise Potapov, ieşind de alături. Feodor trecuse şi el, la rândul său, în fugă pe acolo, dar de fiecare dată se înapoiase iar la postul său. Un gând cutezător îi obseda: dacă vor reuşi să stabilească cu precizie că podul nu e minat, să năvălească în oraş măcar cu un singur regiment; şi, atacând inamicul prin surprindere, să stârnească panică, ajutând astfel brigăzile care vin dinspre Krasnâi-Iar...

Cum se lumină de ziuă, focul încetă. Porniră spre halta unde se afla instalat statul-major. Istoviţi după o noapte de nesomn, adormiră îndată. Când se lăsă amurgul, se înapoiară iar la pod, şi din nou începură tatonările pentru a constata dacă e intact sau nu. Cercetaşii ajunseră la mijlocul podului, dar acolo fură observaţi şi primiţi cu foc de mitralieră. Însoţit de comisarul regimentului, Feodor porni şi el spre vagoanele de pe pod. După ce înaintară aproape două sute de paşi, începură să cânte *Internaţionala*... Un sentiment ciudat trebuie să-i fi cuprins pe soldaţii kolceakişti, căci nu deschiseră focul. Atunci Feodor strigă din răsputeri:

— Tovarăşi!

Mitralierele începură pe dată să ţăcăne. Se trântiră pe şine, luând-o înapoi târâş. Scăpară cu bine. Ajunseră la capătul podului, urcară pe scară şi coborâră apoi spre canton. Ajunşi acolo, porniră de-a lungul malului, unde erau ascunse lanţurile de trăgători. Oştenii se risipiseră prin iarbă; unii se târau până în pădure, acolo aprindeau câte-o ţigară, adunându-se în grupuri mici. Alţii o luau de-a buşilea până la râu, îşi umpleau gamelele cu apă, apoi se întorceau şi goleau rând pe rând gamelele, trecându-le din mână în mână, muşcând din pâinea uscată şi sorbind apa cu înghiţituri mici. Îi puteai vedea mereu lunecând în jos pe mal, ascunzându-şi capul în rogozul aspru, cu frunze ascuţite, legănând gamela în faţa obrazului.

Noaptea aceasta a fost la fel cu cea trecută. Primirăm informaţii că două brigăzi înaintaseră pe malul celălalt, îndepărtându-se de Krasnâi-Iar, ceea ce însemna că şi acolo se pregătea ceva hotărâtor. Patrulele de cercetare încercară rând pe rând să treacă pe malul opus, sau să ajungă cel puţin la vagoanele care baricadau drumul, dar inamicul supraveghea atent orice crăpătură, orice gaură pe unde s-ar fi putut strecura cineva. Era o noapte ca de smoală. Dincolo, pe celălalt mal, pâlpâiau luminiţe slabe – nu se vedea nimic din ceea ce se petrecea la duşman. Pe la orele două, artileria amuţi. Se înscăună o linişte nefirească, începuse să se crape de ziuă...

Şi, deodată, podul sări în aer, cu un bubuit asurzitor. Uriaşul de fontă se prăvăli în apă; pe unda valurilor dănţuia o flacără orbitoare. Era lumină ca ziua...

Toţi cei care se adăpostiseră lângă canton se repeziră pe terasament, aţintindu-şi privirile dincolo de mal, curioşi să afle ce se petrece la duşman. Şi de ce distrusese tocmai acum molohul de fontă? E semn că ceva nu e în regulă... Poate au şi început să se retragă? Poate că brigăzile roşii au ajuns în apropiere de Ufa?

Toţi erau cuprinşi de o nerăbdare febrilă. Ceasurile se scurgeau încet... Cum se află că brigăzile înaintează într-adevăr spre oraş, se dădu ordin de trecerea râului. Ca din pământ apărură nişte bărci, ostaşii scoaseră din iarbă şi lăsară pe apă nişte plute mititele, legate cu ce au avut la îndemână, aruncară în apă bârne, se aşezară călare pe ele şi porniră pe râu.

Inamicul deschise un foc viu, însă dezordonat. Se vedea că era foarte alarmat, poate chiar cuprins de panică. Artileria noastră intensifică focul, trăgând asupra tranşeelor inamice de pe mal. Câte

unul, câte doi, sau în grupuri mici ostaşii roşii înotau mereu sub focul inamicului, ajungeau la mal, săreau pe uscat şi, lungiţi la pământ, săpau în grabă nisipul, făcând moviliţe, ascunzându-şi capul îndărătul lor şi deschizând focul...

Soarele de amiază dogoreşte. E o arşiţă îngrozitoare. Sudoarea curge şiroaie. Setea e cumplită.

Linia roşie se întinde, se lăţeşte, creşte mereu. Focul devine tot mai intens, iar rezistenţa tot mai slabă, tot mai anemică. Duşmanul e demoralizat.

„Ura!...” Ostaşii se ridică în picioare şi pornesc în goană... Prima linie de tranşee e curăţată; pe unii i-au pus pe fugă, pe alţii i-au făcut prizonieri şi s-au culcat iar la pământ. Alături de ei stau lungiţi prizonierii; dezarmaţi, uluiţi, cuprinşi de o spaimă de moarte. Şi aşa, salt după salt, se depărtează tot mai mult de mal şi pătrund tot mai adânc în oraş.

Trupele roşii se revarsă pe străzi din mai multe direcţii. Pretutindeni, muncitorii, strânşi în grupuri mari, îşi manifestă prin strigăte frenetice bucuria copleşitoare. Răsună exclamaţii entuziaste, urări de bun venit la adresa glorioaselor regimente roşii, râsete, lacrimile de bucurie curg în voie... Muncitorii se apropie în fugă de ostaşii roşii, îi trag de bluze – nu-i cunosc, dar cât de aproape îi simt şi cât de dragi le sunt – îi bat prieteneşte pe umăr, le strâng mâinile... Emoţia acestor scene nu poate fi redată!

Cămăşile de lucru, mânjite de ulei, fac zid de-a lungul străzilor în faţa mulţimii; fericirea victoriei e în primul rând fericirea lor.

Dincolo de muncitorii în cămăşi de pânză groasă, în spatele lor, pe trotuare, în ulicioare, la ferestrele deschise, cătărăţi pe acoperişuri, pe stâlpi – sunt prezenţi toţi cetăţenii din Ufa eliberată, bucuroşi şi ei să întâmpine Armata Roşie. Cei care nu erau mulţumiţi au plecat cu Kolceak. Trupele roşii trec mereu regiment după regiment. Perfect aliniaţi, cu baionetele sclipind mândru în bătaia soarelui, ostaşii păşesc calm, siguri de sine, pe deplin conştienţi de forţa lor de nebiruit. Această siguranţă maiestuoasă, solemnă, întipărită pe feţele lor istovite, acoperite de praf, nu se poate uita vreodată.

Fără zăbavă, ei se îndreaptă în primul rând spre închisoare: o mai fi rămas vreun supravieţuitor? Să-i fi împuşcat oare pe toţi, până la unul? Porţile grele se deschid scârţâind din ţâţânile ruginite. Ostaşii roşii aleargă pe coridoare, spre celule, spre carcere. Iată un deţinut, apoi altul şi încă unul. Mai repede,

tovarăşi, ieşiţi mai repede din închisoare! Scene zguduitoare! Deţinuţii se aruncă de gâtul eliberatorilor! Cei mai slabi şi mai chinuiţi nu se mai pot stăpâni, izbucnesc în hohote de plâns. Aici, la fel ca şi dincolo de zidurile închisorii, râsetele se amestecă cu lacrimile de bucurie, atmosfera sumbră a închisorilor imprimă întâlnirii o forţă deosebită, profundă, simbolică, misterioasă...

Fugind de regimentele roşii, generalii albi n-apucaseră să-i împuşte pe ultimii lor prizonieri. Dar nu numai pe ultimii... Doar nopţile întunecoase ale Ufei şi jandarmii lui Kolceak ar putea să spună unde sunt tovarăşii noştri pe care-i duceau în fiecare noapte, în grupuri mohorâte, nu se ştie unde, ca să nu se mai întoarcă. Supravieţuitorii au povestit mai târziu ce îngrozitor era să trăieşti în această atmosferă de batjocuri mârşave, să înduri ocări josnice şi stupide de la lepădăturile acelea în uniformă de ofiţer şi să te aştepţi în fiecare seară că noaptea îţi va veni rândul...

Îndată ce au fost eliberaţi deţinuţii, se instalară peste tot gărzi: în oraş – patrule, la periferii – posturi fixe. Nici jafuri, nici brutalităţi, niciun fel de fărădelegi şi scandaluri – se simţea că în oraş intrase Armata Roşie, disciplinată, pătrunsă de conştiinţa datoriei ei revoluţionare.

În aceeaşi zi, se perindară, una după alta, delegaţii de muncitori şi funcţionari de la diferite instituţii, unii ca să le ureze bun venit, alţii ca să ducă mulţumiri pentru restabilirea liniştii şi a ordinii în oraş. Sosi o delegaţie a Partidului Socialist Evreiesc şi relată atrocităţile pe care le îndurase populaţia evreiască în timpul stăpânirii lui Kolceak. Batjocurile şi represaliile nu cunoşteau margini; fuseseră întemniţaţi fără niciun motiv. Orice nemernic cu epoleţi socotea drept cea mai mare plăcere să lovească sau să omoare în bătăi un evreu, în plină stradă, fără teamă de pedeapsă.

— Dacă vă retrageţi, declară reprezentantul partidului, vom pleca cu voi, toţi până la unul... Mai bine Moscova pustie şi înfometată, decât acest coşmar îngrozitor, strălucitor şi îndestulat.

În aceeaşi zi, tineretul evreiesc formă un detaşament de voluntari, care intră în rândurile Armatei Roşii.

Secţia politică a diviziei desfăşura o activitate uriaşă, încă din primele ceasuri fură difuzate un număr de manifeste, lămurind populaţiei situaţia. Pretutindeni, în oraş, fură afişate gazete de perete, iar cu începere de a doua zi dimineaţa începu să apară cu regularitate gazeta diviziei. În toate colţurile oraşului se organizau necontenit, unul după altul, mitinguri fulger. Locuitorii îi întâmpinau

cu aclamaţii entuziaste pe vorbitori, pe mulţi îi purtau pe braţe, îi ridicau în sus, şi nu pentru calităţile lor oratorice excepţionale, ci pentru a-şi arăta bucuria şi simţămintele calde ce le umpleau inimile. Marele teatru al oraşului fu ocupat de trupa artiştilor diviziei; aici lucra neobosita Anna Nikiticina: se ocupa de decoruri, căuta prin oraş costume, regiza spectacole şi tot ea juca. Teatrul era veşnic plin până la refuz de ostaşi roşii. După câteva zile, când Ceapaev, rănit, sosi în oraş şi se duse la teatru, o felicită în numele tuturor ostaşilor pe Anna Nikiticina, şi-i oferi un buchet de flori; întreaga sală, uriaşă, o aclamă pe colaboratoarea favorită cu strigăte entuziaste şi aplauze frenetice; a fost cea mai mare recompensă primită din partea soldaţilor roşii şi pe care n-a uitat-o nici până azi.

Oraşul se scuturase parcă dintr-o dată şi începuse să trăiască o viaţă nouă. Cei care duseseră o viaţă grea, de mizerie, în vremea „libertăţilor” ofiţereşti, simţeau cu prisosinţă atmosfera proaspătă, limpede.

Dincolo de Ufa, Kolceak fu urmărit de alte divizii; Divizia 25 se oprise aici ca să se odihnească; ea rămase în raionul Ufa mai bine de două săptămâni. Dar nu pierdeau timpul degeaba: unităţile se refăceau şi se puneau în ordine după o campanie atât de lungă şi istovitoare. Statele-majore şi serviciile făceau şi ele rânduială şi rânduiau, încetul cu încetul, tot ce se strânsese şi se îngrămădise în cursul perioadei de marşuri necontenite şi lupte aprige. Secţia politică desfăşura o muncă susţinută; în locul lui Râjikov, se găsea în fruntea ei Suvorov, un muncitor din Petersburg, după înfăţişare un om liniştit, timid, dar un activist destoinic, neobosit. Stătea tot timpul la secţia politică, îl puteai găsi acolo la orice oră. Pesemne că şi noaptea dormea tot acolo. Krainiukov, ajutorul lui Feodor, legase prietenie cu Suvorov şi îşi petrecea timpul liber tot la secţia politică: de fapt, ei doi au dus toată uriaşa muncă politică în cele două săptămâni cât au stat pe loc. Klâcikov îi ajuta doar cu sfaturi şi lua parte la diferite consfătuiri: cea mai mare parte din timp i-o răpea munca cu alte organe ale diviziei, cu care el şi Ceapaev intraseră în contact pentru prima oară după Belebei.

Curând începură să sosească veşti îngrijorătoare de pe frontul Uralskului. Acolo, cazacii înregistrau succese după succese, fără să izbutească, totuşi, să pătrundă în Uralskul asediat. Ştirile veneau prin ziare, prin comunicatele armatei şi telegrame şi, cele mai

multe, prin scrisori. Ostaşii roşii aflară că bandele sălbatice de cazaci cutreierau ca un vifor pustiitor satele lor de baştină, distrugeau gospodăriile, ucideau, îi torturau pe cei ai căror fii, bărbaţi sau fraţi plecaseră în Armata Roşie. Regimentele începură să se alarmeze, să se frământe, cereau să fie trimise în stepele Uralskului, jurând să lupte acolo cu puteri înzecite împotriva bandelor cazace care întrecuseră orice măsură.

Ceapaev şi Feodor discutau adeseori despre această chestiune şi-şi dădeau seama că deplasarea diviziei era un lucru necesar şi util, numai dacă nu se vor ivi împrejurări excepţionale care să-i împiedice. Discutară de nenumărate ori cu centrul, îi aduseră la cunoştinţă şi lui Frunze starea de spirit care domnea în rândurile ostaşilor roşii şi îi arătară cât de dăunătoare ar fi fost această stare de spirit pentru orice alt front în afară de cel al Uralskului. Pe deasupra, începură să sosească, de prin părţile acelea, refugiaţi sau pur şi simplu voluntari care nu voiau să se înroleze în altă parte decât în „divizia lor”. Tensiunea creştea. Centrul ţinu seamă de situaţie: curând sosi ordinul ca divizia să plece spre stepele Uralskului. Entuziasmul regimentelor nu cunoscu margini: se pregăteau de luptă ca şi cum ar fi fost vorba de o plimbare plăcută, triumfală. Ceapaev era tot atât de fericit ca şi soldaţii de rând: pleca în stepe, în stepele acelea în care luptase luni de-a rândul, unde totul îi era atât de cunoscut, atât de drag, de apropiat, nu ca aici, printre aulele tătăreşti. Pregătirile fură terminate mai repede ca oricând şi divizia porni la drum.

XIV

ELIBERAREA URALSKULUI

Uralskul rămase multă vreme împresurat de cazaci – până la sosirea diviziei lui Ceapaev, eliberatoarea lui. Apărarea eroică a Uralskului înscrie o pagină strălucită în istoria războiului civil. Izolaţi de restul lumii, locuitorii lui înfruntaseră eroic asediul cazacilor: respinseseră în mai multe rânduri, cu multă vitejie, atacurile duşmanului, executând ei înşişi câteva ieşiri, hărţuindu-i necontenit pe cazaci. Garnizoana, sleită de puteri, în rândurile căreia intraseră ca voluntari muncitorii din Uralsk, nu s-a plâns niciodată de oboseală, de foame; nimănui nu i-a trecut prin minte să se predea duşmanului. Se ducea o luptă pe viaţă şi pe moarte. Toţi ştiau că

nu există cale de mijloc şi că prizonieratul la cazaci înseamnă torturi, chinuri, plutonul de execuţie. În oraş s-au descoperit în mai multe rânduri comploturi. Albgardiştii din oraş, trecând peste garnizoana locală, făceau totul ca să ia legătura cu unităţile de cazaci de la care primeau instrucţiuni şi, la rândul lor, informau comandamentul căzăcesc despre cele ce se petreceau în oraş. Obuzele, cartuşele, alimentele erau pe sfârşite, şi poate că nu peste mult timp eroii roşii vor fi nevoiţi să lupte numai cu baionetele, dar nimic nu-i speria: asediaţii aveau moralul ridicat, erau siguri, calmi, plini de curaj. Când sosi ştirea că divizia lui Ceapaev le vine în ajutor, se risipi orice umbră de îndoială şi ultimele atacuri ale inamicului fură respinse cu şi mai multă dârzenie şi eroism.

În drum spre Uralsk nu s-au dat lupte mari, cu toate că ciocnirile izolate se ţineau lanţ, zi de zi. Cazacii care cunoşteau regimentele lui Ceapaev, încă din 1918, nu prea aveau chef să dea piept cu ele şi preferau să se retragă, hărţuindu-le când se ivea prilejul. În apropierea staniţei Sobolevskaia, cazacii, sprijiniţi de două automobile blindate, trimiseră cavaleria pe flancuri şi porniră împotriva regimentului din Ivanovo-Voznesensk. Nădăjduiau că sub focul automobilelor blindate rândurile ostaşilor roşii se vor clătina, că o vor lua la fugă şi atunci cavaleria va putea lovi din plin! Totul se petrecu însă foarte simplu şi încercările n-avură niciun rezultat; puşcaşii rămaseră culcaţi, ca morţi, se traseră în lături, lăsând automobilele blindate să pătrundă în spatele liniilor şi începură să tragă în cavaleria şovăielnică a inamicului. Între timp, bateria roşie îşi trimitea obuzele tot mai precis şi mai aproape de maşinile semănătoare de moarte. Monştrii se retraseră, aşa cum veniseră, fără să fi făcut vreo ispravă. Atacul duşmanului fusese primit şi lichidat cu atâta calm şi simplitate, în mod atât de organizat, încât nu s-au înregistrat niciun fel de pierderi.

Totuşi, nu departe, tot în apropiere de Sobolevskaia, cazacii încercuiră o companie de ostaşi roşii, rămasă izolată, măcelărindu-i aproape pe toţi. Li se trimise în ajutor o altă companie, dar şi ea avu pierderi mari. Fu trimisă o a treia, cu aceeaşi soartă. Numai atunci au priceput că nu se poate da un ajutor eficace, cu întăriri atât de neînsemnate, că aceasta însemna doar o risipă zadarnică de vieţi şi muniţii. În cele din urmă fu trimis un regiment care îşi îndeplini misiunea cu o repeziciune uimitoare. Când auzi Ceapaev

de toate acestea, tună, înjurând ameninţător pe comandantul regimentului:

— Nu eşti comandant, eşti un cap sec! Trebuie să ştii o dată pentru totdeauna: cazacii nu se pricep să lupte, ci doar să ciupească, şi iată că ne-au ciupit companiile una după alta. Mă, nătăfleaţă! S-ar cuveni să-ţi dau o „lecţie” s-o ţii minte...

Deşi în fiecare zi aveau loc ciocniri cu cazacii, regimentele înaintau repede: străbăteau pe jos, în marş, câte cincizeci de kilometri pe zi. Locuitorii staniţelor şi satelor îi primeau pe ostaşii roşii ca pe nişte eliberatori: le ieşeau în întâmpinare, îşi manifestau bucuria, îi ajutau cât puteau şi cu ce aveau, împărţeau cu ei ceea ce le mai rămăsese...

Ceapaev era primit cu alai, ca un adevărat „erou al zilei”.

— Spune-ne o vorbuliţă, o singură vorbuliţă! îl rugau ţăranii. Au să mai vină înapoi cazacii, sau i-ai alungat pentru totdeauna?

Ceapaev îşi răsucea zâmbind mustaţa şi răspundea binevoitor, voios, încântat:

— Haideţi cu noi, atunci nu s-or mai întoarce. Că dacă vă ţineţi de fustele muierilor, cine are să vă apere?

— Păi, cum să mergem?

— Apoi uite aşa, ca şi noi, răspundea Ceapaev, arătându-i pe cei din jurul lui.

Şi începea să le explice ţăranilor în ce sta puterea Armatei Roşii, cât de necesară era pentru Rusia Sovietică, ce atitudine trebuia să aibă ţărănimea muncitoare faţa de ea.

Ceapaev îşi întipărise bine în minte vreo zece teze juste, incontestabile, pe care în parte le citise undeva, dar mai ales le auzise şi le memorase. De pildă, despre compoziţia de clasă a armatei noastre: despre faptul că pe atunci, nu întâmplător, cazacii erau în majoritatea lor duşmanii noştri; că centrul înfometat trebuia să primească ajutor neîntârziat de la periferiile îndestulate etc., etc. Îşi însuşise aceste teze atât de simple şi de convingătoare cu toată puterea gândurilor sale limpezi şi curate, şi le însuşise o dată pentru totdeauna, irevocabil şi, mândru că le cunoaşte şi le ţine minte, căuta neapărat să le plaseze în timpul discuţiei, indiferent dacă se potriveau sau nu se potriveau.

Îi plăcea deosebit de mult să dezvolte aceste teze în faţa ţăranilor, care-l ascultau cu atenţia încordată. Uneori adăuga tot felul de bazaconii, dar rezultatul final era întotdeauna dintre cele mai bune. De exemplu, nu-şi imagina decât cu mare greutate şi cu

totul neclar ce înseamnă o mare gospodărie colectivă, sistemul de muncă din cadrul ei, relaţiile care trebuie să existe între membrii ei etc., adeseori o lua razna şi vorbea despre „împărţeală”, despre „independenţă” etc. În acest domeniu nu ştia să dea nicio lămurire ca lumea şi totuşi chiar aceste convorbiri dădeau unele rezultate pozitive. Ceapaev îi îndemna pe ţărani să muncească cu râvnă, să se ridice împotriva lăcomiei şi egoismului, a neştiinţei şi întunericului, pronunţându-se pentru aplicarea unor procedee de muncă noi, perfecţionate, în gospodăria ţărănească. Într-un sat, a descris atât de mişcător foametea pe care o îndura muncitorimea din fabrici şi i-a mustrat cu atâta indignare pe ţărani, arătându-le că ei, fiind sătui, uitaseră cu desăvârşire de fraţii lor înfometaţi, încât ţăranii luară pe dată hotărârea de a organiza o colectă de cereale, care să fie trimise la Moscova. Chiar acolo, în cadrul adunării, fură aleşi organizatorii, şi ţăranii îi jurară lui Ceapaev că vor trimite neapărat la Moscova tot ce vor strânge, iar pe el îl vor înştiinţa pe poziţie.

Nu se ştie dacă au strâns şi au trimis, dar pe Ceapaev n-au mai avut cum să-l anunţe: nu-i mai rămăsese mult de trăit, scurt timp după asta Ceapaev a căzut...

Regimentele roşii, întâmpinate pretutindeni cu bucurie, se apropiau de ţintă. Curând ajunseră sub zidurile Uralskului. O ultimă luptă, şi cazacii fură puşi pe fugă: cercul care înconjura oraşul se frânse. Conducătorii garnizoanei asediate le ieşiră în întâmpinare la vreo zece verste de Uralsk, luând cu ei un escadron de cavalerie şi o fanfară. Se întâlniră în sunetele *Internaţionalei*, cu strigăte vesele şi lacrimi de bucurie; oamenii se îmbrăţişau, dornici să-şi spună dintr-o dată o mulţime de lucruri, dar nu erau în stare s-o facă, atât erau de mişcaţi, de tulburaţi, de dezlănţuiţi.

— Fedea! strigă o voce chiar lângă automobil.

Klâcikov întoarse capul şi-l văzu pe Andreev, călare pe un cal înalt şi negru ca pana corbului. Se sărutară prieteneşte. În ochii frumoşi de culoare deschisă ai lui Andreev se vedea acum o expresie nouă, pe care Feodor nu o observase niciodată până atunci: era o expresie rece, aspră, neîncrezătoare. Ai fi zis că nici nu era bucuros de întâlnire, dar vocea sa, toate cuvintele acelea frumoase şi calde, pe care le rostise la început, dovedeau contrariul. Cutele de pe frunte se adânciseră, iar una dintre ele, transversală, deasupra rădăcinii nasului, nu se mai descreţea deloc, părea o crăpătură.

Începură să discute şi Feodor află că Andreev luase parte activă la lupta împotriva trădărilor şi a comploturilor în care Uralskul, asediat, ar fi putut să se încurce ca într-o plasă. A trebuit să se răfuiască crunt cu ticăloşii, nimicindu-i cu hotărâre, fără milă. Această luptă chinuitoare îşi pusese pecetea pe faţa lui de adolescent, lăsând o urmă adâncă, de neşters. (La scurt timp după aceea, împrejurările făcură ca Andreev să ajungă la un regiment; acolo a fost încercuit şi, după o luptă înverşunată, căsăpit bucăţi, cu săbiile, de duşmanul turbat de furie.)

Era cu neputinţă să străbaţi străzile Uralskului ticsite de muncitori şi de ostaşi. Toată populaţia ieşise pe străzi.

„Slavă eroului! Slavă lui Ceapaev! Trăiască regimentele diviziei Ceapaev! Trăiască conducătorul roşu Ceapaev!”

Aceste strigăte de bucurie răsunau prin tot Uralskul eliberat; automobilul lui Ceapaev şi Feodor îşi făcea loc cu greu prin mulţimea de mii de oameni care inundaseră străzile. Oamenii se uitau la Ceapaev cu extaz, îl aclamau zgomotos, îşi zvârleau căciulile în văzduh, cântau cântece de izbândă, de victorie. Oraşul se împodobise cu drapele roşii, pretutindeni se instalaseră tribune, se organizaseră mitinguri. Când vorbea Ceapaev, mulţimea era cuprinsă de frenezie, tălăzuia ca valurile mării pe timp de furtună, entuziasmul ei nu cunoştea margini. Primul cuvânt era primit cu o tăcere mormântală, iar ultimul cuvânt stârnea explozii de nestăvilit. Zeci de mâini de muncitori îl apucau când cobora din automobil şi-l ridicau în sus, iar mai târziu, când pleca, toţi alergau după maşină, ca şi cum ar fi vrut să-l ajungă şi să-i mai arate încă o dată şi încă o dată recunoştinţa, admiraţia sincera, pornită din suflet.

Regimentele erau şi ele preţuite: locuitorii Uralskului se străduiseră să-şi arate toată grija şi atenţia plină de duioşie, le aclamau în timpul parăzilor, organizau o mulţime de distracţii; se îngrijeau de hrana lor, strângând tot ce puteau, punându-le la dispoziţie tot ce aveau.

Serbările ţinură mai multe zile – erau serbări sub exploziile şrapnelelor! Un obuz căzu drept pe acoperişul teatrului, în timpul unui spectacol. Dar întâmplările de acest fel nu tulburau câtuşi de puţin starea de spirit sărbătorească ce pusese stăpânire pe toţi. Cazacii o şterseseră dincolo de fluviu; trebuiau alungaţi neîntârziat mai departe, ca să nu le rămână timp să-şi adune iarăşi forţele, pentru a înlătura pericolul ce ameninţa oraşul, pentru a-i îndepărta de Uralsk – acest magnet care-i atrăgea continuu. Noi succese pe

front ar fi constituit cea mai bună recompensă pentru Ceapaev; de aceea îndată ce se potoli primul val de entuziasm al întâlnirii, el şi începu să alerge ca vântul de la un regiment la altul, supraveghind în continuare trecerile peste fluviu.

Podul peste fluviu era în curs de amenajare, iar două regimente roşii se şi aflau pe malul celălalt – traversaseră apa care cum putuseră. Lucrările trebuiau grăbite, pentru ca şi artileria să poată trece fluviul, căci fără sprijinul ei regimentele se simţeau neputincioase; imediat începură să sosească de la comandanţi ştiri dintre cele mai alarmante. A doua sau a treia zi după sosirea sa la Uralsk, Ceapaev se duse dis-de-dimineaţă să controleze personal ce se făcuse peste noapte şi să vadă, în general, cum mergeau, cum înaintau lucrările.

Îl însoţi şi Feodor. Pe povârnişul verde forfoteau peste tot ostaşii roşii – grinzi enorme trebuiau târâte spre fluviu... În jurul fiecărei grinzi se îngrămădeau fără rost câte patruzeci de oameni, ghiontindu-se, încurcându-se unul pe altul, iar lucrul nu înainta. Urcau grinda pe un antetren; totul ar fi trebuit să meargă strună, dar ei tăbărau grămadă, şi nu ieşea nimic.

— Şeful unde-i? întrebă Ceapaev.

— Colo, pe pod.

Ne apropiarăm de pod. Inginerul, căruia îi fusese încredinţată lucrarea, şedea pe nişte bârne şi fuma liniştit. Cum îl zări pe Ceapaev – fuga la mijlocul podului! Se opri acolo şi se uită în jur, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat absolut nimic, el ar fi supravegheat tot timpul lucrările şi n-ar fi fumat nepăsător pe mal.

În astfel de împrejurări Ceapaev era peste măsură de brutal. Îi mai sunau încă în urechi rugăminţile disperate ce veneau de peste râu; îşi amintea mereu că regimentele de peste râu pot pieri în orice clipă. Şi suferea cumplit. Fiecare secundă era preţioasă. Trebuiau să se grăbească, să muncească din răsputeri; nu degeaba trimisese acolo puzderie de ostaşi roşii; până şi jumătate din plutonul său de comenduire. Toată fiinţa lui era copleşită de grija pentru acest pod, aştepta din oră în oră să fie gata şi deodată... Deodată găseşte o totală lipsă de organizare, pe unii forfotind fără rost, pe alţii fumând nepăsători.

O dată s-a avântat pe pod, s-a repezit la inginer, ca o fiară întărâtată, şi-a făcut vânt şi, fără să scoată un cuvânt, l-a plesnit din toate puterile peste obraz! Inginerul s-a clătinat pe bârne, gata-gata să cadă în apă, s-a făcut alb la faţă şi a început să tremure de

frică, ştiind că poate fi împuşcat pe loc. Într-adevăr, Ceapaev duse mâna la tocul revolverului, însă Feodor, uluit de această întâmplare neprevăzută, îl opri. Ceapaev, foc şi pară, revărsă un potop de înjurături, cele mai tari, cele mai straşnice sudalme. Inginerul tremura ca varga.

— Sabotorilor! Ticăloşilor! Ştiu eu că nu vă pasă de soldaţii mei. Sunteţi gata să-i daţi pe toţi pierzării, leprele dracului! U-uf, mişeilor! Până la prânz să-mi fie gata podul! Ai înţeles?! Dacă nu e gata, te împuşc ca pe un câine.

Inginerul începu pe dată să alerge încolo şi încoace, îndepărtă grămada de oameni din jurul fiecărei grinzi, opri trei-patru, şi îi puse pe ceilalţi la altă treabă. Ostaşii roşii se aşternură pe lucru. Treaba mergea zbârnâind, ca pe roate. Şi, ce să vezi? Podul, care în patruzeci şi opt de ore înaintase abia pe sfert, *la amiază a fost gata!*

Ceapaev ştia să te facă să munceşti, dar măsurile la care recurgea erau neobişnuite şi crude. Dar trăiam astfel de timpuri, încât în unele clipe cele mai straşnice măsuri trebuiau socotite scuzabile; era iertată până şi cea mai dură, cea mai îngrozitoare din aceste măsuri: „bătaia peste faţă”. Erau cazuri când un comandant era nevoit să-şi bată cu cravaşa propriii săi ostaşi şi aceasta *salva întreaga unitate*.

Era oare inevitabil ceea ce se petrecuse pe pod? E cu neputinţă să dai un răspuns. În orice caz este neîndoielnic că amenajarea podului era un lucru de o excepţională urgenţă, că Ceapaev, personal, îl chemase în repetate rânduri pe inginer la el şi el însuşi se dusese la faţa locului, dăduse ordine, îi zorise pe toţi, înjurase, ameninţase. Dar lucrările se desfăşurau cu aceeaşi încetineală de melc.

Era încetineala o acţiune conştientă de sabotaj, sau ceva întâmplător? Cine ştie! În dimineaţa aceea, însă, paharul se umpluse – inevitabilul se produsese, iar podul... a fost la prânz gata. Iată un exemplu al logicii aspre, neînduplecate, de fier, a războiului!

Erau şi împrejurări în care Ceapaev manifesta un fel de samavolnicie sumbră, o naivitate neobişnuită, vecină cu neînţelegerea celor mai simple lucruri.

În timpul petrecut la Uralsk, cam la o săptămână sau o săptămână jumătate de când se aflau acolo, într-o zi dau buzna la

Feodor medicul veterinar şi comisarul. Amândoi tremurau ca varga, iar medicul avea lacrimi în ochi. Tremurau, vorbeau grăbit – nu era chip să pricepi nimic. (Comisarii veterinari, în genere, sunt oameni gingaşi.)

— Ce s-a întâmplat?

— Ceapaev... înjură... ţipă... vrea să împuşte...

— Pe cine înjură? Pe cine vrea să-mpuşte?

— Pe noi... pe noi amândoi: „Ori vă bag la închisoare, zice, ori vă împuşc...”

— Pentru ce?

Feodor îi pofti să stea jos, îi linişti şi ascultă o poveste ciudată, aproape de necrezut.

La Ceapaev sosise dintr-un sat un ţăran cunoscut, un vestit „doftor de cai”, care se îndeletnicea de vreo opt sau zece ani cu meşteşugul de veterinar. Un om, fără îndoială, trecut prin ciur şi prin dârmon, şi care îşi cunoştea meseria. Şi iată că astăzi Ceapaev îl cheamă la el pe medicul veterinar al diviziei, împreună cu comisarul, şi îi pofteşte să ia loc la o masă. Ţăranul era şi el de faţă. Ceapaev „îi ordonă” veterinarului să-l examineze în faţa lui pe „doftorul de cai” şi să-i elibereze o adeverinţă precum că şi el, ţăranul, poate fi „doctor veterinar”. Şi ca hârtia să aibă mai multă putere, s-o semneze şi comisarul... Să-l examineze sever, dar să nu încerce să saboteze. „Vă ştiu eu, zice el, pe voi, ticăloşilor, nu-i daţi pas niciunui ţăran să iasă doctor!”

— Noi îi spunem că uite aşa şi pe dincolo, vezi că nu avem dreptul să-l examinăm şi nu-i putem da niciun act. Da el, de colo, sare ca ars şi izbeşte o dată cu pumnul în masă: „Gura! zice. Să-l examinaţi îndată, în faţa mea, că de nu, vă bag la închisoare, ticăloşilor... Vă împuşc!”... Atunci comisarul i-a spus de dumneavoastră. „Hai să mergem, zice el, să-l întrebăm cum să ţinem examenul, să-i cerem sfatul...” Când a auzit de dumneavoastră, s-a mai potolit. Ne-a dat cinci minute răgaz... Ne aşteaptă... Cum să ne ducem acum la dânsul? Ne împuşcă...

Şi amândoi se uitau întrebător, şi totodată rugător, la Klâcikov.

Acesta îi opri la el, nu le dădu voie să plece nicăieri; ştia că Ceapaev o să vină el singur. Într-adevăr, după zece minute năvăleşte Ceapaev, aprig, furios, cu ochii scăpărând de mânie, şi drept la Feodor:

— Tu ce vrei?

— Dar tu? zâmbi Feodor drept răspuns la tonul lui ameninţător.

— Şi tu eşti de partea lor? tună Ceapaev.

— În ce privinţă? zâmbi din nou Feodor.

— Sunteţi cu toţii nişte mişei!... „Intelectuali”!... Îndată să mi-l examinaţi, se adresă el veterinarilor, care tremurau ca varga, marş imediat la examen!

Feodor văzu că lucrurile iau o întorsătură serioasă şi hotărî să-l învingă pe Ceapaev cu arma sa obişnuită: calmul.

În timp ce Ceapaev ţipa şi-şi vântura pumnii pe sub nasul lui Feodor, ameninţându-l şi pe el când cu împuşcarea, când cu bătaia, Klâcikov căuta să-l domolească prin argumente şi se căznea să-i arate ce prostie ar face dacă ar elibera un astfel de certificat. Dar metoda convingerii acţiona de astă dată deosebit de greu şi Klâcikov trebui să accepta un „compromis”.

— Uite ce, îl sfătui el pe Ceapaev, această chestiune n-o putem hotărî noi aici. Hai să-i trimitem o telegramă lui Frunze, să-l întrebăm pe el ce e de făcut. Cum ne va răspunde, aşa vom face. Ce zici, merge?

Numele lui Frunze avea întotdeauna asupra lui Ceapaev un efect liniştitor. El se domoli şi de astă dată, încetă să mai facă larmă şi încuviinţă tăcut. Îi lăsară pe comisar şi pe veterinar să plece, scriseră telegrama, o semnară, dar Feodor nu i-o trimise lui Frunze.

Cinci minute mai târziu, beau prieteneşte ceai şi atunci, în cadrul unei discuţii potolite, Klâcikov izbuti, în sfârşit, să-l convingă pe Ceapaev că telegrama trebuie arsă şi nu trebuie arătată nimănui, ca să nu se facă de râs. Ceapaev tăcea; se vedea că se învoieşte. Telegrama n-a fost trimisă.

Ceapaev avea astfel de ciudăţenii cu duiumul. Se spunea că în 1918 bătuse cu cravaşa o persoană „sus-pusă”, că alteia îi răspunsese la telegraf înjurând-o de mamă, iar alteia îi pusese pe o dispoziţie sau pe o intervenţie o rezoluţie de roşeai până în vârful urechilor numai citind-o. Originală făptură! Multe lucruri nu le pătrunsese încă, multe lucruri nu şi le însuşise, dar în multe privinţe începuse de pe atunci să tindă, conştient, nu numai din instinct, spre ceea ce e înţelept şi luminos. Peste doi-trei ani s-ar fi dezbărat definitiv de o seamă de metehne, dintre care unele începuseră să şi dispară, şi s-ar fi îmbogăţit cu multe cunoştinţe; începeau să-l intereseze, să-l preocupe şi să-l atragă, cu o putere de neînfrânt, o sumedenie de lucruri.

Dar altfel a fost să fie...

XV

FINALUL

Divizia mergea spre Lbişcensk. De la Uralsk până la Lbişcensk sunt mai bine de o sută de verste. De jur împrejur stepă şi iar stepă. Acolo cazacii sunt „la ei acasă”, şi află pretutindeni sprijin, simpatie şi ajutoare de tot felul. Regimentele roşii sunt întâmpinate cu duşmănie. În staniţele în care mai rămâne o mică parte din populaţie, nu auzi o vorbă bună, necum să primeşti vreun ajutor, dar în majoritatea cazurilor aceste staniţe căzăceşti sunt pustii când sosesc unităţile Armatei Roşii, şi foarte rar se întâmplă să dai pe undeva de câte o bătrânică neputincioasă, părăsită. Cazacii care se retrăgeau înspăimântaseră populaţia cu baliverne despre „bandiţii bolşevici” şi staniţele îşi încărcau în căruţe tot calabalâcul, lăsând numai grânele în hambare; de cele mai multe ori însă le dădeau foc sau le amestecau cu nisip sau noroi, prefăcându-le într-un fel de mâzgă scârboasă. Fântânile erau mai toate otrăvite, multe astupate cu pământ până la jumătate; iar ciuturile dispăruseră. Tot ce putea fi stricat, fusese stricat, până la distrugere totală, până ajungea de nerecunoscut. Construcţiile de care ar fi fost nevoie le dărâmaseră, le arseseră, le fărâmaseră. Părea că aceşti cazaci plecaseră cu gândul să nu se mai întoarcă niciodată. Dincolo de Lbişcensk, cazacii se retrăgeau dând necontenit lupte; se băteau cu înverşunare, opuneau o rezistenţă îndârjită, cu hotărâre şi iscusinţă.

Statul-major al diviziei lui Ceapaev era la Uralsk, dar unităţile înaintate se depărtaseră la câteva zeci de verste. Lipseau obuzele, cartuşele, echipamentul şi pâinea. Ostaşii roşii, flămânzi, călcau în picioare câmpii de grâne, prin staniţe găseau munţi de grâu netreierat, dar ei duceau lipsă de hrană. Mizeria era groaznică. Până şi pâinea mucegăită, pe jumătate putrezită, nu ajungea, uneori, cu săptămânile pe front şi ostaşii roşii îndurau literalmente foamea... Ah, ce zile grele, aspre, de neîndurat au fost acelea!

Aproape zilnic Ceapaev şi cu Feodor se duceau cu automobilul când la o brigadă, când la alta. Acolo drumurile sunt largi, netede ca-n palmă şi te poţi deplasa foarte repede. Iar de se întâmpla să rămână maşina în pană (of, cât de des se întâmpla asta!), încălecau pe cai şi străbăteau călare câte o sută cincizeci de verste pe zi, plecând în zori şi înapoindu-se la Uralsk o dată cu căderea

nopţii. Ceapaev se orienta de minune în stepă şi stabilea întotdeauna cu precizie unde erau aşezate staniţele, cătunele, drumurile şi drumeagurile. Dar într-o zi dădu şi el greş: se rătăci. Întâmplarea aceasta este notată în jurnalul lui Feodor sub titlul: Focuri în noapte. O transcriem de acolo, având în vedere însă că în acest jurnal nu este redată nici a zecea parte din originalitatea stărilor de spirit trăite în acea noapte în stepă de tovarăşii care se rătăciseră, în frunte cu Ceapaev. Multe din întâmplările acelea „nocturne" Feodor nu s-a priceput să le descrie cum trebuie şi, în afară de asta, aceste întâmplări „nocturne" sunt în genere extrem de greu de exprimat şi de redat.

FOCURI ÎN NOAPTE

Trebuia să dăm pe la Sizov. Pregătirile de plecare au fost scurte: am înşăuat caii, am luat cu noi vreo doisprezece oameni, însoţitori de nădejde, şi am pornit în goană... Am trecut de Ciagan şi, pe lângă drumul plin de stârvuri de cai, am tăiat-o prin stepă, drept către lac. Prin lanuri, prin ierburi înalte, prin câmpii smălţuite cu flori am ajuns până la lacul mic cât o băltoacă. Am ieşit pe o colină, am descălecat, am coborât la apă. Caii s-au adăpat lacomi, iar noi am băut şi mai lacomi. Să fi fost ceasurile cinci-şase. Cale de vreo treizeci de verste n-am mtâlnit niciun cătun. Ne-am repezit în fiecare viroagă căutând apă, dar nu am găsit şi ne chinuia o sete de neîndurat. În depărtare, în vârful gorganelor, au apărut călăreţi – sunt, desigur, iscoade şi străji de-ale cazacilor. Aici, în fiece clipă te poţi aştepta, din orice văiugă, la un atac brusc al cazacilor. Ăsta e procedeul lor favorit. Te pândesc undeva, într-o ambuscadă, te lasă să treci câţiva paşi mai încolo, şi după aceea năvălesc ca un uragan, chiuind şi şuierând, cu săbiile scoase scânteind sinistru şi vânturându-şi suliţele; năvălesc, taie şi căsăpesc pe neaşteptate, până n-ai apucat să-ţi scoţi arma de la umăr. Călăream cu ochii în patru, cercetam fiecare adâncitură, mereu pregătiţi să-i înfruntăm.

Deodată, nouraşii uşori, fumurii se strâng, se îndesesc şi coboară jos de tot, negri, prevestitori de furtună. Se întunecă cu repeziciune. Vântul prinde glas, zboară în goană peste câmpie şi adună laolaltă norii plumburii.

Încep să cadă primii stropi, apoi alţii şi alţii, tot mai deşi. Se dezlănţuie o ploaie torenţială de stepă, asurzitoare, deasă. Ne-a udat până la piele. Eu, ca un făcut, neavând pe mine decât o

cămăşuică subţire, am fost primul pe care ploaia l-a pătruns până la oase. Mi s-a făcut frig, mă lua când cu cald când cu rece, mâinile îmi tremurau, îmi clănţăneau dinţii. Ceva mai încolo am zărit nişte căsuţe dărăpănate de lut, rămăşiţele unei foste aşezări. În preajma lor, trebăluiau, pe cât se pare, nişte oameni.

Ne-am apropiat şi am dat peste doi ostaşi de la căruţe. Nenorociţii erau disperaţi. Regimentul lor plecase departe, înainte, iar lor – să vezi ce li s-a întâmplat: li s-au stricat roţile, ba le-a mai căzut şi calul şi nu se mai putea ridica de fel. Am hotărât să lase totul aici, lângă fântână, iar ei să ajungă din urmă regimentul, până nu încap în ghearele cazacilor. Am găsit la ei o sticlă de un sfert, am legat-o de hăţuri, am atârnat la capăt o piatră şi am coborât-o în fântână. Deşi ştiam că de cele mai multe ori fântânile sunt otrăvite, am alungat cumplitul gând: setea a învins. Am aşteptat mult până ce s-a umplut sticla cu apă, – avea gâtul strâmt – şi până să apucăm să bem pe săturate, a început să se întunece de-a binelea. Drumul abia se mai desluşea în ierburi, dar, în mare, cunoşteam bine direcţia, aşa încât am pornit fără să şovăim. Am călărit aşa vreo patru verste şi am hotărât s-o cotim şi s-o luăm de-a dreptul prin stepă, spre un foc ce se zărea în depărtare. După socoteala noastră, ne rămâneau vreo cincisprezece verste şi peste o oră şi jumătate trebuia să ajungem. Am făcut tot soiul de presupuneri în privinţa focului şi în cele din urmă am ajuns la concluzia că se găsea în liniile noastre, şi chiar de nu era aşa, totuna e: peste ai noştri n-o să sărim, oricum, mai întâi tot peste ei dăm... Călăream. Tăceam. Cât eram uscaţi, până a nu ne uda ploaia, mai cântam noi, mai ţipam, mai chiuiam, dar acum ne-am domolit – nici cântece, nici discuţii zgomotoase. Deşi în privinţa focului am spus că „peste ai noştri n-o să sărim”, totuşi fiecare mai gândea şi în alt fel: „Dar dacă am greşit şi intrăm drept în ghearele cazacilor?”

Gândurile acestea ne fac să nu ne simţim în apele noastre şi ne vin în minte fel de fel de drăcii. Degeaba aprindea Ceapaev chibrit după chibrit, degeaba îşi tot plimba degetul pe hartă şi nasul pe cutia busolei, nu ieşea nimic din asta. Călăream la voia întâmplării, obosiţi, fără să ştim prea bine încotro. Focul din faţa noastră ba se înteţea, ba pălea lucind stins, gălbui, nesfârşit de departe, misterios, ciudat ca o nălucire, o arătare care îşi bătea joc de noi în bezna nopţii. La început am presupus că e vorba de cel mult şase sau opt verste, dar iată că, după zece verste bune, focul pâlpâie

liniştit, ca şi până atunci, când apropiindu-se, când pierind undeva, în zarea depărtată... Am început să facem fel şi fel de presupuneri: foc o fi oare? Poate că e un felinar care luminează de undeva, de departe, de pe un stâlp înalt? Dar oare de ce se tot depărtează, parcă ar fugi?

Am hotărât să nu mai înaintăm. Drumul îl pierduserăm de mult. Caii călcau iarba înaltă, udă şi deasă, culcând-o la pământ cu copitele, şi ea trosnea, se frângea cu zgomot, mustind fragedă. În dreapta s-a aprins un alt focuşor – şi acesta părea că e aproape de tot, dar, după ce am străbătut cam o verstă, ne-am dat seama că nici acolo lucrurile nu păreau să fie tocmai curate. Iată încă unul, al doilea, al treilea... În stepa întunecată, pustie şi tăcută ca un mormânt, te treceau fiorii. Ploaia când stătea, când prindea să bată din nou darabana pe sărmanele noastre veşminte. Brr... Ce frig! Şi cât e de neplăcut să-ţi curgă şuviţe reci de apă pe după gât, pe piept şi pe spate; asemenea unor şerpi mici şi reci ce ţi se târăsc pe corp. Ce bine ar fi să intri acum într-o izbă, să te lipeşti de cuptorul încins, să te încălzeşti. Noi însă aveam în faţă o noapte întreagă, la fel de rece, la fel de ploioasă, în care trebuia să rătăcim uzi şi fără de adăpost. Eram într-o dispoziţie cum nu se poate mai proastă; ni se făcuse lehamite. Călăream, călăream întruna, dar încotro? Uneori ni se părea că am făcut cale-ntoarsă, că străbăteam locuri pe care le-am mai străbătut, că ne învârteam în jurul unui loc vrăjit parcă. Cum auzeam un foşnet pe undeva – iute întorceam capul şi scrutam atenţi întunericul: N-o fi oare vreo patrulă căzăcească? Poate că ne-au luat urma... S-au apropiat tiptil... Vin după noi... Ne urmăresc pas cu pas. Şi acuşi-acuşi... Un... doi... trei... Dracu ştie ce putere mai are şi bezna asta a nopţii asupra omului! Până şi pe cei mai îndrăzneţi, pe cei mai curajoşi, îi face să se simtă neajutoraţi, temători, nesiguri, fricoşi. Iată, în depărtare, conturându-se, parcă din ce în ce mai neagră, o matahală lungă, nesfârşită, greoaie... Am trimis doi oameni în recunoaştere. Au pornit în trap mărunt într-acolo, din două direcţii, şi s-au înapoiat raportând că sunt nişte şire de grâu netreierate. Am hotărât să ne oprim şi să aşteptăm acolo, lângă şirele de grâu, ivirea zorilor. Caii nu i-am deşăuat, nici nu i-am împiedicat măcar. Câţiva oameni, în schimburi din două în două ceasuri, trebuiau să stea de veghe toată noaptea.

Ţineam fiecare la îndemână armele încărcate, gata să tragem, în eventualitatea unui atac neaşteptat. Ne-am cuibărit pe lângă snopi, ne-am scobit în paie câte un mic culcuş şi ne-am ghemuit înăuntru.

Ploaia nu înceta o clipă. Eu am apucat să-mi fac un culcuş destul de bun, am pus şi pe pământ paie din belşug, dar peste câteva minute m-am trezit într-o baltă de apă, într-o mâzgă nesuferită şi scârboasă; era frig şi dezgustător. Ceapaev stătea lângă mine cu faţa în paiele ude, şi deodată a început să cânte; încet, liniştit şi voios, cânta cântecul lui favorit *În temniţa umedă zac zăvorât*. Era ceva atât de neaşteptat, atât de ciudat, că mai întâi mi-am spus că mi se năzare. Poate că e un murmur abia auzit şi mie mi se pare că e cântec. Dar Ceapaev cânta într-adevăr...

— Vasili Ivanâci, ce-ţi veni?

— De ce? făcu el, cu o voce surdă.

— Au să te audă. Dacă e vreo patrulă?

— N-au să mă audă, cânt încet... Că altfel, frate, prea e frig şi scârbos să stai în apăraia asta...

Şi acest răspuns simplu, pornit din inimă, m-a uşurat parcă şi pe mine.

— Uite, Fedea, îmi amintesc, spuse Ceapaev, că mi s-a povestit cum doi inşi s-au rătăcit într-un pustiu, uite aşa, cum ne-am rătăcit noi aici, atât că dânşii erau numai doi... Fuseseră părăsiţi ori se rătăciseră de ceilalţi, nu ştiu, numai că şedeau pe nisip şi nu ştiau încotro s-o pornească. Noi cel puţin am păţit-o noaptea şi nu-i nimic. O să răsară soarele şi o să găsim drumul, da ei încotro s-o ia? Şi noaptea şi ziua, de jur împrejur numai nisip, aici nisip, dincolo nisip – nimic altceva. Apă aveau fiecare câte un bidon, răbdau şi nu beau. Nu voiau să moară, ştiau că îndată ce termină apa, vine sfârşitul... Doar cu apă s-au ţinut. Trei zile au tot umblat amândoi, dar de găsit n-au găsit nimic, nu vedeau nicio scăpare. Într-a patra zi unul a căzut. „Eu, zice el, mor; tu culcă-te alături. Împreună am umblat, împreună să murim.” A căzut în nisip şi gata... Cel care rămăsese singur s-a aşezat la căpătâiul prietenului şi când se uită la el, celălalt zăcea cu dinţii rânjiţi şi cu nişte ochi sticloşi, holbaţi. I s-a făcut frică, singur în pustiu. Ei, şi... a plecat el de acolo, dar l-a cuprins jalea. A mers cât a mers şi iar s-a uitat într-acolo, ca să nu-l piardă din ochi; îi era teamă. Măcar că celălalt era mort, dar tot se chema că erau împreună. Şi să vezi tu ce s-a întâmplat. Au dat peste dânsul nişte cămile, o caravană. Aşa a scăpat omul cu zile. Iar pe prieten l-a îngropat în nisip. Aşa e! Acolo n-ai unde să te duci; cât vezi cu ochii, pe mii de verste, numai nisip... Ce se aude? se întoarse el repede, sărind în picioare.

Feodor – după el. Petka sări şi el. Înhăţară armele şi încremeniră

în aşteptare. Peste câteva clipe se contură silueta unui ostaş de-al lor de la cai, iar în urma lui, ronţăind zgomotos, se apropiară caii. Se culcară iarăşi în snopii ţepoşi şi aspri...

— Dar tu de ce mi-ai povestit asta? îl întrebă Feodor pe Ceapaev.

— Păi, uite aşa, că mi-am adus aminte! Întotdeauna când dau de greu, încep să-mi aduc aminte când şi unde i-a venit cuiva şi mai greu decât mie. Da, îmi aduc aminte şi văd câte au îndurat oamenii, şi atunci îmi zic: de ce n-aş răbda şi eu? Am mai auzit şi alta. Cică o corabie s-a sfărâmat pe mare, iar un marinar a prins o bârnă în braţe şi s-a plimbat pe valuri, agăţat de ea, timp de două zile şi două nopţi, până când l-au găsit. Îndată îţi închipui cum i-a fost lui, când stătea tot timpul cu picioarele în apă, gata în orice clipă să se dea la fund. Şi tot a scăpat teafăr...

Tot discutând se ghemuiră mai strâns unii într-alţii. Petka asculta cu multă luare-aminte. Când îi venea să tuşească, îşi astupa gura cu palma, se cuibărea şi mai adânc în paie, scoţând nişte sunete nedesluşite. În întuneric, ochii lui negri, lucioşi, străluceau ca nişte ochi de pisică. Cum sfârşi de vorbit Ceapaev, Petka îi aruncă repede o privire, vibrând de nerăbdare să spună şi el ceva.

— Uite... îmi daţi şi mie voie? îl întrebă el pe Ceapaev.

Acesta nu-i răspunse şi-şi netezi tăcut mustăţile.

— Uite, de pildă, eu pe Don, urmă Petka, în nouă sute optsprezece... Ne închiseseră cazacii într-o şură; eram vreo douăzeci. „Dimineaţa, zic ei, o să vedem care din voi e bolşevic. Iar de n-o să spuneţi, pe toţi vă scoatem bolşevici.” Ce mai, *kaput*, care va să zică! Ştiam c-or să ne împuşte, ticăloşii. Am dibuit noi atunci o scândură şi am tot tras de ea încetişor, hârş-hârş, hârş-hârş, până s-a desprins. Eu eram cel mai pirpiriu din toţi. „Ieşi tu primul, zic ceilalţi, dar dacă le cazi în labă să nu sufli o vorbă despre noi, spune că ai şters-o singur. Santinela o isprăveşti cu un pietroi, mă rog, ai să vezi tu...” Pe scurt, m-am strecurat prin spărtură. Şi era o noapte, uite, ca asta: ploua, şi-un întuneric de să-ţi bagi degetele-n ochi. Scot eu binişor un picior, merge. Mă aplec... Scot umărul... Scot o mână şi capul, apoi al doilea picior... Mă uit... Sunt pe pământ, chiar în spatele şurei, iar după colţ, aşa este, stă santinela. Mă culc pe burtă şi îmi zic: trebuie, dintru-ntâi, să mă apropii târâş, ca să văd – stă jos ori se plimbă. Şi uite-aşa, prin noroi, mă târăsc ca o râmă, iar băieţii au scos capetele afară şi privesc... Santinela stă pe un buştean, cu capul plecat: poate că doarme, îmi zic eu. Iau o cărămidă, mi-o dăduseră cei din şură, mă

târâsc până la el şi când l-am ars o dată, drept în tâmplă! A căzut cu faţa-n jos, săracul, nici n-a apucat să deschidă gura. Iar eu l-am mai atins de vreo patru ori, de m-am stropit şi m-am mânjit tot de sânge. Pe urmă am întins-o cu tot „artelul”, şura era chiar în marginea satului. Mereu târâş, tot târâş, am plecat fără să ne fi zărit nimeni. Ştiam unde ne pierdusem de ai noştri, şi i-am găsit. Ehei, ce spaimă am mai tras şi atunci!

— Spaimă, spaimă, dar ai scăpat cu zile, spuse cam în doi peri Ceapaev.

— Am scăpat! întări Petka, bucuros şi măgulit că-l ascultase Ceapaev. Şi toţi au scăpat vii, am ajuns la ai noştri cu tot „artelul”. Pe cinstea mea!...

— Te cred, zâmbi Ceapaev.

Petka îşi acoperi din nou gura cu podul palmei şi tuşi de două-trei ori în paie...

— Uite-i cum dorm, arătă el lui Ceapaev spre însoţitorii din jur, care stăteau culcaţi. Da eu nici nu pot să închid ochii când e o situaţie ca asta...

Cu toate astea, oboseala a învins. Când am terminat de vorbit şi ne-am cuibărit din nou în culcuşul nostru, ne-a cuprins toropeala şi am adormit iepureşte, un somn neliniştit, trezindu-ne la cel mai mic foşnet. Aşa am moţăit până în zori şi îndată ce s-a ivit prima geană de lumină, tulbure, alburie, ne-am ridicat osteniţi, uzi, tremurând de frig, istoviţi de noaptea de nesomn. Am hotărât să ne încălzim călărind în goana mare. Într-adevăr, îndată ce a desluşit Ceapaev situaţia pe hartă şi a ales direcţia, am pornit în galop spre cea mai apropiată colină şi, după câteva minute, ne-am simţit mai înviorați. Iar când a prins să se înalţe soarele, ne-am înveselit de-a binelea. De pe colină am văzut o coloană de transport şi am vrut să ne îndreptăm spre ea, dar oamenii de la căruţe, văzând un grup de călăreţi, au luat-o la fugă. Petka a zburat după ei ca vântul, să afle măcar dacă-s de-ai noştri sau nu. Restul grupului călăream în trap mărunt. Coloana era a noastră, chiar de la brigada spre care ne îndreptam. Peste o jumătate de oră am ajuns la izba în care se instalase Sizov cu statul său major volant. Aşezarea se numea Usiha!

*

...Nu era încă ora şase, totuşi pe Sizov şi pe comisar i-am găsit sculaţi. Urcaţi pe acoperişul plat al căsuţei de lut, cercetau atenţi cu binoclul depărtările, sfătuindu-se între ei. Când văzură grupul de

călăreţi, coborâră şi îi conduseră în cocioaba murdară şi întunecoasă. Cei doi arătau îngrozitor: feţele galbene-verzui, cadaverice, ochii aprinşi de friguri, istoviţi în ultimul hal, purtând în priviri pecetea unei disperări profunde. Amândoi erau fără bluze, numai în cămaşă: lipsa de aer şi căldura din bordei nu le îngăduiau să lucreze îmbrăcaţi. Sizov era desculţ. După picioarele lui murdare, pline de jeg, puteai să-ţi dai seama că de la ultima baie pe care o făcuse trecuseră cel puţin câteva luni. Din pricina nopţilor nedormite şi a extremei încordări, îi tremurau mâinile, iar când vorbea repede, vocea i se curma, începea să se înece, iar omuşorul îi tresălta nervos, coborând şi ridicându-se repede; buzele lui uscate, palide, erau brăzdate de crăpături. Sizov nu mai era în stare să rostească liniştit nicio vorbă: striga cu o voce subţirică, în falset, protestând parcă, îşi mişca braţele în tactul cuvintelor, se bătea cu pumnii în piept demonstrând un adevăr evident, care nu avea nevoie de niciun fel de argumente: că fără cartuşe şi fără obuze nu poţi lupta. În faţa lor se întindea un şes, aşa că de pe acoperiş se vedea până departe, şi Sizov, cu binoclul, putea cerceta perfect dispozitivul căzăcimii.

— O să avem cartuşe ori ba, tovarăşe Ceapaev? întrebă el, cu o voce care se frângea, uitându-i-se drept în faţă, pândindu-i privirea şi primul cuvânt.

— Au să-ţi aducă. S-a dat ordin.

— Şi ce dacă s-a dat ordin?... Nu pot s-o mai duc aşa!

— Mai aşteaptă puţin. De unde vrei să ţi le iau? Că doar nu le am cu mine, îl domoli Ceapaev. Ţi-am spus, sunt pe drum, trebuie să vină curând.

— Ştiţi, zise Sizov, plimbându-şi de la unul la altul privirea lui febrilă, aproape dementă, eu şi cu comisarul stăm toată ziua pe acoperiş. Nu mai e chip. Şi dau câte patru atacuri pe zi, mişeii. Câte patru atacuri! Noi vedem totul, cum se pregătesc, cum se rostogolesc, ca o avalanşă; de aici se vede totul. Dar nu putem face nimic ca lumea: n-avem cartuşe. Ieri am dat ordin să se tragă din trei în trei. Apoi din cinci în cinci. Acum din zece în zece. Îi lăsăm să se apropie la zece paşi. Numai grenadele ne mai scapă. Nu mai e chip. Doar sunt patru pe zi! Iar terenul l-aţi văzut cum arată... ca în palmă.

— Aţi primit ordinul pentru mâine? întrebă Ceapaev, rotindu-şi privirile de jur împrejur.

— L-am primit. Aici sunt numai de-ai noştri, îl linişti Sizov. Dar

fără cartuşe nu pot face nimic. Cu mâna goală nu poţi...

— Ştiu, începu să se supere Ceapaev, ştiu, ce-ţi mai baţi gura de pomană? Ai să simţi pe dată ajutorul. Şmalin începe... Grosul forţelor o să fie atras asupra lui, iar tu...

— E limpede, se învoi Sizov. Un lucru doar: cartuşe.

— Dar cu obuzele cum stai? întrebă Ceapaev.

— Păi, şi cu obuzele... În sfârşit, cu asta, de bine de rău, mai merge. Pâine... N-avem pâine de fel... Nici pe voi n-avem cu ce să vă ospătăm. N-avem nicio cojiţă, zău aşa... Numai apă chioară... Uite, în ceainic.

— O dată cu cartuşe, camioanele vă aduc şi pâine, îl lămuri Ceapaev. Noi plecăm acum la Şmalin. Nu-i timp de aşteptat. Ei, rămâi cu bine...

Am plecat de la Sizov cu un simţământ apăsător. Trebuia să străbatem vreo cincisprezece verste. Caii flămânzi, noi aşijderea, dar ştiam că Şmalin trebuia să primească, încă în ajun, un transport de alimente, de aceea de îndată ce am ajuns am şi organizat prânzul. Şmalin se frământa cu ordinul primit de la divizie: a doua zi dimineaţă, el cu brigada lui trebuia să înceapă acţiunea. Misiunea ce i se încredinţase era foarte grea, trebuia s-o chibzuiascu în cele mai mici amănunte, iar sfătuitori avea cât păr în palmă. Îl consultase pe şeful său de stat-major, dar acesta nu putea să-i sugereze mare lucru. Nu era cine ştie ce de capul lui. Şeful lui de stat-major pare-se că fusese înainte furier, dar, neavând pe cine să pună în funcţia asta, căzuse păcatul pe el. Câte ceva tot înţelegea el, nu era prost flăcăul, dar în ceea ce priveşte munca de stat-major zău că nu ştia nimic, nici n-a auzit de ea. Am discutat în timpul ceaiului, am aflat amănunţit care e situaţia, ce aşezări sunt şi pe unde, dacă sunt departe, de ce forţe dispune inamicul, în ce măsură te poţi bizui pe informaţiile primite şi dacă nu se simte cumva că inamicul ar pregăti şi el vreo acţiune tot acum. Toate aceste amănunte le-am stabilit în timp ce-am băut ceaiul şi, îndată ce-am mai prins ceva puteri, ne-am aşezat în faţa hărţii, iar Ceapaev a început să-i explice amănunţit lui Şmalin cum trebuie să efectueze operaţia, din prima şi până în ultima clipă. Te minunai de spiritul lui de prevedere, de precizia supoziţiilor pe care le făcea în timp ce analiza situaţia. Capacitatea de a ţine seama de cele mai neînsemnate circumstanţe era o trăsătură a lui, caracteristică.

— Dacă ai să începi aşa, uite ce-o să se întâmple, iar la Sizov uite ce se va petrece în timpul ăsta... Peste râu, Potapov o să fie în

următoarea situaţie...

Ţinea seama de viteza de deplasare a ostaşilor istoviţi, bolnavi şi aproape desculţi; de cantitatea cartuşelor, a obuzelor şi a pâinii; şi de viteza cu care se transportau toate acestea; de lipsa de apă, de posibilitatea de a întâlni populaţie sau de a nu întâlni, de a găsi satele complet evacuate; de seriozitatea şi de volumul activităţii de cercetare; de gradul de pregătire a cazacilor pentru luptă; de eforturile de care e capabilă brigada lui Sizov; de lipsa de drumuri orientate pe direcţia de înaintare şi de viteza de deplasare pe câmpiile lipsite de drumuri.

Ceapaev ţinea seama, aprecia şi cumpănea cu grijă absolut totul, emitea deodată trei-patru ipoteze, justificând-o pe fiecare dintre ele cu o mulţime de fapte şi circumstanţe premergătoare, existente, sau care puteau să survină pe parcurs. Dintr-o serie de ipoteze cu privire la eventuala desfăşurare a acţiunii, se desprindea ipoteza cea mai probabilă, şi asupra ei se concentra toată atenţia, iar pe celelalte le recomanda doar să fie reţinute; nu uita să amintească fiecăruia ce nu trebuie să uite şi ce trebuie să facă, unde, când şi cum...

Consfătuirea ţinu vreo două ore. Când luă sfârşit, ne pregătirăm să ne înapoiem la statul-major al diviziei, dar tocmai atunci veni o delegaţie de la regimentul din rezerva brigăzii, care se afla la vreo două verste de poziţii şi ne invită... la un spectacol. Era ceva neobişnuit. A doua zi avea să se dea o luptă atât de serioasă; aci, alături, erau tranşeele inamicului – şi când colo, un spectacol?!

— Aşa e întotdeauna, zâmbi Şmalin. Cum se opresc undeva, băieţii îi aşteaptă pe artişti cu nerăbdare şi chiar de-ar fi să înceapă lupta a doua zi, tot trebuie să le dai un spectacol. Sunt morţi după aşa ceva!

— Dar aici e atât de aproape de...

— Ce le pasă?! Uneori, când era linişte, jumătate din soldaţi plecau târâş din tranşee. Vedeau un act şi se întorceau înapoi, iar după plecau alţii. Şi aşa, până vedeau spectacolul...

— Şi unde are loc? Aici, alături?

— Alături. Anna Nikiticina nu ştie ce-i frica, se duce singură cu artiştii ei pretutindeni. Când aud pe undeva ostaşii roşii că vine ea cu teatrul, nu mai au altă grijă decât s-o aştepte. Se apucă să pregătească ei totul. Uneori, când ajunge ea, scena e gata pregătită. Aoleu, câte garduri au mai rupt prin staniţe!

Ceapaev şi Feodor ştiau că în ultimele săptămâni Anna Nikiticina organizase un teatru ambulant, dar nu bănuiau deloc că dă spectacole atât de aproape de tranşee. Ea nu suflase o vorbă despre asta. „Dau reprezentaţii la brigăzi”, spunea ea... Şi ei n-o mai descoseau ce şi cum. Când se duceau pe la brigadă, abia de pridideau să discute despre problemele militare. Acum, din vorbă în vorbă, aflară că o dată, mergând prin stepă cu trupa ei, a nimerit chiar sub foc. Brigada era în ofensivă şi regimentul lângă care ajunsese trupa se ridicase şi pornise la atac. Fără să stea mult pe gânduri, actorii au lăsat la fiecare căruţă câte un om, iar ei au luat arme şi au pornit la luptă, ca simpli soldaţi. Anna Nikiticina era, ca întotdeauna, călare. Ea s-a apropiat de comisarul regimentului şi, după zece minute, împreună cu el şi cu vreo cinci ostaşi, a plecat într-o acţiune de cercetare. Uimitoare vremuri! Artistul, organizatorul, lucrătorul politic, propagandistul şi agitatorul, comisarul se contopeau înainte de toate într-o singură noţiune: ostaşul! Artiştii diviziei erau atât de iubiţi tocmai fiindcă ostaşii roşii simţeau în ei fratele-ostaş, care e întotdeauna alături de ei şi, la nevoie, merge împreună cu ei şi la atac.

Ostaşii roşii aşteptau întotdeauna cu cea mai mare nerăbdare această trupă a lor şi de obicei ştiau în fiece clipă, cu precizie, la care brigadă se află, dacă zăboveşte mult timp acolo, dacă vine la el sau se duce la altă brigadă. Şi dacă ştiau că trupa vine la ei, moralul ostaşilor creştea şi vestea trecea din gură în gură, ca o mare bucurie. Începeau apoi pregătirile. Şi când sosea trupa, deşi nu dispuneau decât de mijloace sărăcăcioase, de cele mai multe ori îi pregăteau o masă prietenească. Podiumul era de obicei montat din vreme. Când trebuiau să se deplaseze în stepa largă, ştiind că acolo nu găsesc cherestea şi trupa trebuie să pice din clipă în clipă, cărau după ei toată grămada aceea de scânduri...

Ce bucurie, ce sărbătoare era când instalau scena! Numărul curioşilor era atât de mare, încât trebuiau alungaţi prieteneşte, ca să nu se înghesuie şi să nu stânjenească aşezarea şi fixarea decorurilor, pregătirea costumelor, grimatul artiştilor. Se întâmpla uneori ca un ostaş roşu, din cale afară de curios şi dornic să le ştie pe toate, să stea în faţa vreunui cufăr cu costume, admirând tot felul de fracuri şi de jachete, şi când nu băga nimeni de seamă, scotea de acolo un camizol înflorat, îl trăgea pe el de pârâia la cusături şi, cu o mutră veselă, numai zâmbet, prindea să strige:

— Băieţi, ian priviţi un rege!

Bineînţeles, ceilalţi îl luau îndată pe „rege” de subţioară, îi smulgeau veşmintul regesc, iar uneori îi mai ardeau vreo două-trei scatoalce, şi el o ştergea undeva, în culise, să vadă dacă nu e chip să se mai împopoţoneze cu ceva, să mai râdă.

Timpul cât ţineau pregătirile în vederea spectacolului era poate mai distractiv decât spectacolul în sine. Artiştii începeau să se îmbrace. Dar unde să se ascundă de privirea spectatorului, pentru ca la spectacol să-l uimească, să-i păstreze plăcerea surprizei? Încercau în fel şi chip, dar nu ieşea nimic. Atunci, din două rele o alegeau pe cea mai puţin rea: sau să-i vadă toţi, rând pe rând, sau să adune un grup mai mic, care să vadă toate pregătirile, dar în schimb să nu sufle nicio vorbă celorlalţi. Aşa şi făceau. Alegeau patruzeci-cincizeci de oameni şi se îmbrăcau în mijlocul lor, încercau perucile, se grimau. Te cuprinde mirarea când te gândeşti cât cărbune se iroseşte cu grimatul ăsta! Se poate închipui cât de bogată era recuzita de teatru în 1919, dacă o coajă de pâine neagră, uscată, era socotită drept o adevărată comoară! Îi ardea oare cuiva de farduri costisitoare? Chiar dacă se nimerea să facă rost de ceva de preţ în domeniul acesta, nu-l iroseau „de pomană”, ci-l păstrau pentru ocazii „deosebit de solemne”; de pildă: o victorie mare, primirea echipamentului nou, sporirea raţiilor de alimente – şi câte bucurii nu sunt în fiecare regiment, bucurii deosebite, de front!

Actorii nu jucau prea strălucit; cu toate acestea, produceau o impresie puternică. Trebuie să recunoaştem meritul Annei Nikiticina: dintr-un repertoriu mic şi sărac ştia să aleagă, în acea vreme, ceea ce era mai bun. Juca ea însăşi, înţelegea sufletul ostaşului, ştia că el are nevoie de ceva simplu, pe înţeles, care să-l impresioneze puternic; asemenea piese se găseau. Câteva din ele fuseseră scrise chiar de scriitorii noştri din cadrul diviziei. Unele nu fără talent. Numeroase (majoritatea) erau stângace, fără calităţi literare, în schimb aveau mult firesc, forţă, orientare justă, idei sănătoase şi simţăminte puternice, deşi uneori nu izbuteau să îmbrace măreţia acestor idei şi simţăminte într-o formă artistică. Repertoriul, fără a fi grozav, era de ajuns de bine întocmit pentru acele vremuri: în alte părţi era mai prost, mai slab, ba uneori se jucau de-a dreptul piese dăunătoare.

A fost nevoie de dragostea caldă, excepţională a Annei Nikiticina pentru munca pe care o făcea ca, din „nimic”, să creeze acest teatru ambulant, atât de iubit de ostaşi, şi asta în ce condiţii! Nu e

nicio minune că în alte condiţii, favorabile, luau naştere asemenea trupe, dar aici, când nu aveai nimic la îndemână, când unităţile purtau necontenit lupte grele, aici meritul era într-adevăr mare.

Uneori mergeau prin stepă cu două-trei cămile. Actorii pe jos, iar lucrurile, pe cocoaşele cămilelor. Când era posibil, făceau rost de cai şi atunci se aşezau cu toţii în căruţe şi colindau de la un regiment la altul, unde nepreţuiţii oaspeţi erau de multă vreme aşteptaţi, cu nerăbdare...

Când Ceapaev şi toţi cei de faţă primiră invitaţia să „poftească” la spectacol, totul era gata şi se putea de îndată „ridica perdeaua”, aşa cum raportă unul din ostaşii roşii care venise să-i invite. Hotărâră să meargă; de ce nu? Era aproape de tot. Cu atât mai mult cu cât la Şmalin trebuiră să-şi schimbe caii cu alţii, odihniţi. Se apropiam de mulţimea de spectatori, care ştiau dinainte cine vine. Întoarseră toţi capetele, şi din gură în gură zburâ în grabă: „Ceapaev... Ceapaev... Ceapaev...”

Era un tablou uimitor! Spectatorii din primele rânduri erau culcaţi pe jos, chiar lângă scenă, cu burta la pământ; după aceştia, un alt grup şedea pe pământ; după ei, un al treilea grup stătea în genunchi, de parcă erau la denii, în joia mare; după ei – şi ăştia erau cei mai numeroşi – un grup stătea în picioare. În spatele lor erau vreo douăzeci de căruţe în care se cocoţaseră de asemenea spectatori. În spatele acestei mulţimi, atât de original dispusă, se aflau cavalerişti călări, cu tot armamentul. Aşa se instalaseră câteva sute de oameni şi, pe locul acela ca în palmă, toţi vedeau şi toţi auzeau.

Lui Ceapaev, Feodor şi Petka le făcură loc să treacă în faţă, „în stalul doi”, să şadă jos, pe pământ.

Se juca o piesă mică, în trei acte, scrisă chiar în cadrul diviziei. Conţinutul era extrem de serios şi piesa nu era rău scrisă. Se arăta cum trec regimentele roşii prin staniţele căzăceşti şi căzăciţele se întâlnesc cu femeile noastre din Armata Roşie; la început se feresc de ele şi le blestemă, iar după aceea încep să le înţeleagă. Iată, regimentul intră în sat. Femeile-ostaşi roşii, în cea mai mare parte comuniste, sunt îmbrăcate bărbăteşte: cămaşă, pantaloni, cizme, ghete sau opinci, în cap şepci sau chipie, au părul tuns complet sau o mică frezâ. Le ies în cale femeile cazace, le întorc spatele, înjură, scuipă, le iau peste picior sau îşi râd de ele:

— Ce ţi-ai pus, toanto, nădragi? Ce-ai să te faci cu ei?

— Hei, soldat, îi strigă uneia o căzăciţă, la ce-ţi trebuie şliţ?

— Numai din vina voastră, afurisitelor, le ocărăsc în altă parte căzăciţele pe femeile-ostaşi roşii, numai din vina voastră se prăpădeşte totul la noi... Ne-aţi adus la sapă de lemn, blestematelor, v-au adunat atâtea aici, de nu mai au ce face cu atâtea curve. Ce-aveţi voi de pierdut, târfelor? Vezi bine că nimic, de-aia şi umblaţi haimanale. Cui nu-i place să se îndoape cu pâinea altuia?

— N-aveţi dreptate, încearcă să le contrazică femeile comuniste. Noi nu suntem din alea cum credeţi voi, nu, noi suntem muncitoare. Suntem la fel cu voi, atâta că noi muncim în fabrici, nu la gospodăria noastră.

— Nemernice, iată ce sunteţi!

— De ce să fim nemernice? Avem şi noi familii acasă. Copii...

— Las' că ştim noi ce-i cu copiii voştri! dau cu gura muierile. Ştim noi unde vă sunt copiii, îi lăsaţi pe sub garduri!

Comunistele le demonstrează căzăciţelor că ele nu sunt „târfe", ci muncitoare cinstite, pe care împrejurările le-au silit să-şi lase munca şi familia, să lase totul şi să plece pe front.

— Ce mi-e aici, ce mi-e dincolo, le strigă drept răspuns căzăciţele. Oriunde ar fi, la fel vă întindeţi, stricatelor... Dacă n-aţi fi aşa, n-aţi fi venit aici... N-aţi fi venit...

— Ştiţi voi, muierilor, de ce am venit noi aici?

— Ce să ştim? Ştim, vezi bine, pufnesc celelalte.

— Ba se vede treaba că nu ştiţi.

— Nici nu vrem să ştim, le întorc vorba muierile, tot ce spuneţi e minciună.

— Ce fel de răspuns e ăsta! încep atacul femeile-ostaşi roşii. Spuneţi deschis, ştiţi ori ba? Iar de nu ştiţi, om spune...

— Om spune! Om spune, urlau muierile. N-aveţi ce ne spune, doar numai măscări!

— De ce măscări? Altceva o să vă spunem. Of, că rele mai sunteţi! Uite, hai să luăm o pildă: şi voi sunteţi muieri, şi noi tot muieri. Aşa-i?

— Aşa şi nu prea...

Comunista care vorbeşte rămâne cam nedumerită.

— Cum adică? Cum, nu sunteţi muieri?

— Ei bine, suntem...

— Şi rufele voi le spălaţi? Nu-i aşa?

— Ce-ţi pasă ţie cine le spală? Ăi fi vrând să furi, de tot iscodeşti?

— De bună seamă, aveţi şi copii? continuă ea neîntrerupt atacul

dus cu pricepere, şi trebuie să-i dădăciţi.

— Păi, fără copii... Cine n-are copii? Numai ai voştri zac aruncaţi prin râpe şi pe sub garduri...

Dar nicio ocară nu le jigneşte şi nu le descumpăneşte pe insistentele propovăduitoare.

— Te chinuieşti cu vaca, la plită, şi câte altele...

— Lasă asta, spune ce ai de spus, îi taie vorba căzăciţa isteţei comuniste. Astea le ştiu eu mai bine decât tine.

— Pe toate trebuie să le faci, urmează răspunsul. Munceşti de te speteşti, dar lumea o vezi? O vezi sau nu, te întreb? Trăieşti bine, duci o viaţă fericită? Hai?

— Păi, ce fericire, începe s-o lase mai moale femeia cu care discută comunista.

Atacul însă e tot mai stăruitor:

— Şi cazacul te ciomăgeşte, de ce să n-o spunem. Te bate omul, aşa e, ori ba?

— Ia mai lasă-mă, satano, începe să gesticuleze căzăciţa. Nu-i treaba ta!

— Te pomeneşti că al tău o fi mai cavaler, râde agitatoarea. Oare e cu putinţă să nu te fi bătut, niciodată? Să-i spui gogoşi alteia, nu mie, că eu îs păţită. L-am avut şi eu pe-al meu, răposatul: mare ticălos mai era, nu i-ar mai ticni! Umbla beat, mă bătea şi-mi mânca zilele, ca un câine... Oare ar trebui să-mi pară rău după el? Păi singură viaţa mi se pare o fericire: vreau – mă scol, vreau – mă culc, nu-mi bate nimeni capul.

— Trăncăneşti prostii, fată, se împotriveşte de astă dată slab de tot căzăciţa.

— Fie şi aşa, să zicem că nu te-a bătut, se moaie cealaltă, să zicem că nu te-a bătut, dar viaţă bună tot n-ai să cunoşti. Şi nici n-ai s-o afli vreodată, fiindcă cine are să ţi-o dea viaţa asta? Nimeni. Tu singură? Tu ai putea să ţi-o faci, dar eşti ca un butuc, pas de-l clinteşte din loc, şi apoi nici nu vrei să asculţi un cuvânt înţelept. Şi atunci, cine să te scoată la lumină?

— De ce să mă scoată? nu se dumireşte femeia. M-aţi scos voi, ajunge, şi aici sar toate cu gura.

— Trebuie! stăruie cu hotărâre femeia-ostaş roşu. Trebuie să ieşi la drumul cel bun, abia de aici începe viaţa cea adevărată... Asta voi n-o ştiţi, muierilor!

— Începe, bombănesc căzăciţele. Toate „încep” la voi, dar de sfârşit nu puteţi sfârşi.

— Nu izbutim, femeie, dar tare am vrea... Of, cât am vrea să sfârşim mai curând! spune cu căldură comunista, plină de o sinceră părere de rău. Până şi pantaloni ne-am pus ca să sfârşim mai curând, iar voi n-aţi priceput, şi, iaca, râdeţi...

— Râdem că e de râs, i se răspunde din mulţime, dar de mult nu mai râdea nimeni.

Împotrivirea deveni, după fiecare cuvânt, tot mai domoală, tot mai slabă.

— Mai bine aţi căuta să pricepeţi, în loc să râdeţi, le dăscălesc ele pe muieri, râsul nu te face mai înţelept...

— Că voi tare mai sunteţi înţelepte...

Dialogul continuă în felul acesta, vioi, natural, degajat. Actorii joacă cu mult entuziasm. Se redă foarte bine schimbarea care începe să se producă în rândul căzăciţelor sub înrâurirea vorbelor simple, clare şi convingătoare. Asemenea convorbiri au loc nu numai o dată sau de două ori. Cât timp stau cu regimentul în staniţă, femeile-ostaşi roşii le ajută pe căzăciţele la care au tras, la dădăcitul odraslelor, la îngrijitul vitelor, la gospodărie...

Şi când regimentul porneşte mai departe, vezi că tabloul s-a schimbat. Femeile cazace le-au copt „dăscăliţelor” turte, cozonăcei, ies să le petreacă cu plecăciuni, cu sărutări, cu lacrimi în ochi, cu vorbe de recunoştinţă – vorbe noi, bune...

În staniţă vor fi de acu încolo două tabere, iar femeile căzăciţe care au stat de vorbă atunci cu comunistele sunt socotite toate „bolşevice” şi sunt supuse unei crunte prigoane.

Regimentul a plecat. Staniţa a rămas singură, cu viaţa ei. Multe din căzăciţe se dau iarăşi bătute, rămân pe deplin conştiente numai câte una-două – dar când îşi amintesc de „femeile-ostaşi”, tuturor, absolut tuturor, li se aprind voios privirile, simt în inimi căldură şi se pătrund de credinţa că nu-şi vor irosi întreaga viaţă în grajdul vacilor, că vor avea negreşit o altă viaţă, numai că ele nu ştiu când şi cine o va aduce.

*

Piesa s-a sfârşit. Cortina s-a lăsat. Era ordin să nu se aclame şi să nu se aplaude. Dar ostaşii aplaudau cu un entuziasm de neînfrânt trupa lor dragă.

Ce-or fi gândit cazacii, pe poziţiile lor, auzind larma asta? Simţeau ei oare că acolo, pe scenă, sunt prezentate soţiile lor şi că sunt convertite la „credinţa comunistă”?

La sfârşitul spectacolului, o surpriză. La ocuparea unei staniţe, s-

a găsit într-o cocioabă o poezie dedicată lui Ceapaev, scrisă de poetul albgardist P. Astrov, a cărui semnătură figura sub ultimul vers. Această poezie fu citită acum, aici, de pe scenă, fiind copiată cu grijă. Pe urmă i-a fost oferită, ca „amintire”, lui Ceapaev.

Pe sub Volga, pe sub maluri,
Către est, înspre Iaik
Se răstoarnă parcă-n valuri
Marşul roşu, bolşevic.
Fierul ţevilor străluce.
Tunurile gem uşor –
Şi cu mâna-n şold îi duce
Chiar Ceapaev, şeful lor.
Pe Iaik-ul răsculat
Vrea să-ntindă el robia.
Pune foc din sat în sat,
Scaldă-n lacrimi noi câmpia...
Ia aminte: peste tot
Chefuri, jafuri, morţi – şiraguri.
Stau de vorbă, se socot
Tineri şi bătrâni pe praguri:
— „Praf şi pulbere vor face
Din pământul nostru bun.
Ia-ţi deci suliţa, cazace,
Ca-n voiosul veac străbun!
Comisarii bolşevici
Ducă-se pe rând la dracul!
Liber a trăit pe-aici
Fără ei, ani mulţi, cazacul.
Hei, voi, şoimi de pe câmpie,
Mic şi mare vă porniţi!
Armele din panoplie,
Săbiile le-ascuţiţi...”
Într-o clipă sună staniţi
Şi spre-oştenii bolşevici,
În puhoi ce n-are graniţi
Curg cazacii cei voinici.
Când îi vede-n vânt cum trec,
Moşul Iaia râde bine.
Bolşevicul e zevzec:
Dă-napoi, plin de ruşine...

Lectura acestor versuri a fost neaşteptată. Cine o pusese la cale, n-am aflat, dar nici nu ne-am interesat de altfel prea stăruitor. În orice caz, versurile ar fi putut să nu fie citite, ci pur şi simplu să i se predea lui Ceapaev exemplarul copiat. Dar o dată ce începuseră, n-am vrut să-i întrerupem la jumătate şi am ascultat până la sfârşit. Toţi au rămas nedumeriţi, miraţi.

Feodor îi ghionti pe Ceapaev:

— Du-te, ia cuvântul şi spune-le cum te-au „bătut" cazacii...

Propunerea nimerise taman unde trebuia, atingându-l pe Ceapaev la punctul lui sensibil. Urcă pe scenă şi rosti o cuvântare scurtă, dar foarte vie, plastică, plină de episoade din viaţa lui de luptă... Sfârşi de vorbit. Ostaşii îl conduseră cu un entuziasm de nedescris. Domnea o atmosferă înălţătoare, de sărbătoare. În dimineaţa următoare mulţi, foarte mulţi din aceşti „spectatori" au rămas sfârtecaţi pe câmpul de luptă, sau au fost duşi schilozi prin staniţe şi la Uralsk.

Acest drum a fost ultimul pe care l-au parcurs Feodor şi Ceapaev împreună. După câteva zile, lui Feodor i s-a încredinţat o altă muncă, de mai mare răspundere, iar în locul lui a fost trimis comisar Baturin, pe care Klâcikov îl cunoscuse cândva, încă la Moscova. N-o să ne apucăm acum să istorisim unde a plecat Feodor şi ce-a făcut acolo, fiindcă asta e o altă poveste. În zadar expedia Ceapaev comandantului armatei telegrame în care stăruia să nu i-l ia pe Feodor; totul era zadarnic, mutarea lui Feodor fusese hotărâtă dinainte. Ceapaev îşi dădea foarte bine seama că pierdea prin plecarea lui Klâcikov un bun prieten. Feodor îl înţelegea de minune, îl iubea mult, îl apăra cu hotărâre, avea o atitudine înţeleaptă şi calmă faţă de izbucnirile şi înjurăturile lui adresate adeseori „ălor de sus", „blestematelor de state-majore" sau „comisiei extraordinare". El îi ierta şi sudălmile pe care le striga la adresa comisarilor şi a „tot soiul de şefi politici" şi nu-l pâra la consiliul revoluţionar, nu se supăra şi înţelegea că aceste izbucniri – izbucniri rămân. A fost o vreme când şi Feodor era dispus să-l bage pe Ceapaev într-o oală cu Grigoriev şi „tătucul Mahno"[1], dar pe urmă şi-a schimbat părerea, şi-a dat seama de greşeală, a înţeles că-şi formase prea pripit o părere, fiind iritat în mod inconştient...

[1] *Mahno, N. I.* (1864-1934) – conducătorul luptei armate contra-revoluţionare a bandelor de chiaburi anarhişti din Ucraina, în anii 1918-1921, împotriva Puterii sovietice (n. r.).

Ceapaev n-ar fi putut trăda niciodată Puterea sovietică, dar purtarea lui, înjurăturile pe care le trântea cu sete în legătură cu cele mai delicate probleme, toate acestea puteau stârni bănuieli în mintea unui om care nu-l cunoştea destul de bine. Îmi amintesc că undeva, lângă Ufa, venise de la Moscova o „persoană sus-pusă”, şi această persoană, văzându-l doar o dată pe Ceapaev şi auzind pe seama lui fel de fel de bazaconii, i-a spus lui Feodor cam aşa:

„...Dacă o «scrânteşte» cât de puţin, îl legăm pe dată de mâini şi de picioare...”

Feodor se indignase cumplit şi îi trântise chiar „persoanei suspuse” fel de fel de obrăznicii, fapt pentru care a şi intrat în dizgraţia acesteia. Dar era de mirare? Îndoielile acelei persoane erau pe deplin îndreptăţite, fiindcă Ceapaev se purtase faţă de ea, în prima zi, la fel cum se purta faţă de Feodor în a doua sută una zi. În orice caz, după ce timp de o jumătate de an fusese nedespărţit de Ceapaev, Feodor ducea cu el cele mai bune amintiri. Şi lui, ca şi lui Ceapaev, îi era grea despărţirea. Nu ştia că această despărţire avea să-l scape de o moarte inevitabilă, că pentru el şi în locul lui avea să piară, peste două săptămâni, înlocuitorul lui, Pavel Stepanâci Baturin...

Iată ce l-a făcut pe Feodor să se frământe şi să se întrebe apoi cu îndoială: în ce constă de fapt eroismul lui Ceapaev, care erau faptele lui eroice, există ele oare şi, în genere, există oare eroi? Fuseseră atâta timp nedesparţiţi, zi de zi, ceas de ceas... Erau zile grele, zile de marş, de lupte neîntrerupte... Feodor cunoştea fiecare pas al lui Ceapaev, îl vedea, îl înţelegea, până-n străfundurile sufletului, îi ştia până şi gândurile lui cele mai tainice, îl cunoştea perfect. Acum, în ajunul despărţirii, depăna în gând aducerile-aminte, zi cu zi, de la întâlnirea de la Alexandrov-Gai, până în ultimul ceas, petrecut aici, în Uralsk. Lupta de la Slomihinskaia, uriaşa lui putere de muncă, iuţeala cu care se deplasa, repeziciunea cu care judeca situaţiile, operativitatea lui. Marşul spre Ufa. Lupta de la Piliughino. Bătălia de la Ufa. Din nou aici... Unde sunt oare, concret, faptele care trebuie socotite eroice? Totuşi faima lui Ceapaev e uriaşă şi această faimă o merită, de bună seamă, mai mult decât oricine. Divizia lui Ceapaev nu cunoscuse înfrângeri şi asta datorită în bună parte lui Ceapaev. Să contopeşti întreaga divizie ca un tot, să-i dai atâta avânt, s-o faci să creadă că e de nebiruit, s-o deprinzi să fie răbdătoare, ba chiar să privească cu nepăsare privaţiunile şi greutăţile vieţii de campanie, să formezi

comandanţi destoinici, să-i alegi, să-i călеşti, să-i contaminezi de voinţa ta năvalnică, să-i strângi în jurul tău şi să-i faci să se concentreze integral asupra unui singur gând, asupra unei singure năzuinţe – victoria, victoria şi iar victoria – o, acesta este un mare eroism! Dar nu eroismul pe care-l leagă poporul de numele lui Ceapaev. După faima care se răspândise în jurul lui, ai fi zis că „Ceapaev în persoană” gonea de-a lungul frontului cu sabia scoasă, fluturând-o pe deasupra capului şi spintecând duşmanul cu mâna lui, că se avântă în lupta cea mai aprigă şi că prezenţa lui hotărăşte deznodământul luptei. În realitate însă lucrurile nu stăteau aşa. Ceapaev era un bun şi subtil organizator pentru acele vremi, în acele împrejurări şi pentru acel mediu care-l zămislise şi care îl ridicase în slăvi. În alte vremuri şi cu alţi oameni nu s-ar fi ştiut poate nimic despre eroul popular Vasili Ivanâci Ceapaev! Faima lui se răspândea cum se răspândeşte pulberea peste întinsul stepei şi dincolo de ea, o împrăştiau sutele şi miile de ostaşi care *auziseră* şi ei de la alţii, crezând în cele auzite, entuziasmându-se, înfrumuseţând şi adăugând de la ei fel de fel de născociri. Dacă-i descoşi pe aceşti trâmbiţaşi ai gloriei lui Ceapaev, vezi că cei mai mulţi n-au văzut niciuna din isprăvile lui, nici cel puţin nu-l cunosc pe el, şi nu ştiu niciun fapt autentic.

Aşa se nasc legendele despre eroi. Aşa s-au născut şi legendele despre Ceapaev. Numele lui va intra în istoria războiului civil ca o stea strălucitoare. Şi pe drept cuvânt: oameni ca el n-au fost mulţi.

Ne-am apropiat de deznodământul dramatic care va încheia însemnările noastre.

Ştim că toate străduinţele lui Ceapaev de a-l păstra pe Feodor n-au avut niciun rezultat. Feodor era rechemat şi chemarea fusese categorică şi chiar severă, deşi Feodor lăsase să se înţeleagă că ar dori să lucreze mai departe cu Ceapaev. Aruncând o privire asupra ultimelor şase luni, Klâcikov nici nu se mai recunoştea, crescuse, se întărise sufleteşte, încercările prin care trecuse îl căliseră, învăţase să rezolve felurite probleme, simplu şi cu siguranţă, probleme care i se păruseră la început nespus de grele.

Abia acum simţea înrâurirea grelelor încercări la care-l supuseseră luptele, rolul educativ al atmosferei de pe front...

Sosi Baturin. Acesta se opri mai întâi la Feodor. Discutară prieteneşte despre viaţa din trecut, de la Moscova, apoi vorbiră despre divizie. Feodor îl puse la curent cu specificul muncii pe care

Baturin trebuia să o ducă. Posacul şi taciturnul Pavel Ivanovici, care părea mâhnit de ceva, se învioră pe dată aflând în ce mediu original nimerise...

Ziua avu loc conferinţa de partid a diviziei, pe care o conduse pentru ultima oară Feodor; printre altele, îl prezentă şi pe înlocuitorul său. Despărţirea de Feodor a fost caldă, tovarăşii lui îi arătară multă dragoste şi sincere păreri de rău; în aceste şase luni îl îndrăgiseră şi se obişnuiseră să-l preţuiască; apreciau la el îndeosebi tactul cu care-l frâna pe Ceapaev şi *ceapaevismul*, adică toate acele izbucniri şi atacuri neplăcute, uneori chiar primejdioase, la adresa lucrătorilor politici, comisiei extraordinare, statelor-majore...

Seara, după conferinţă, Feodor îi chemă la el pe toţi comandanţii şi comisarii, ca să-şi ia rămas bun. Printre ei era şi Pavel Stepanâci. Dar se afla într-o stare sufletească ciudată: cum s-a aşezat într-un colţ, a rămas acolo tot timpul, nemişcat, fără să scoată o vorbă în cele câteva ceasuri, pe care prietenii şi tovarăşii lui Feodor, veniţi să-şi ia rămas bun, şi le-au petrecut depănând amintiri din viaţa de luptă dusă împreună şi exprimându-şi părerea de rău că le pleacă un tovarăş destoinic, simplu şi devotat...

Dimineaţa şi-au luat rămas bun, s-au îmbrăţişat şi au pornit fiecare pe drumul său: Feodor spre Samara, iar Ceapaev şi Baturin spre poziţii, spre brigăzi şi regimente.

Ofensiva se desfăşura cu succes. Brigada lui Şmalin şi încă una, trimisă de altă divizie, înaintau de-a lungul Uralului, pe şoseaua principală. Brigada lui Potapov se îndrepta spre părţile Buharei – aşa se numesc pământurile de peste Ural. Sizov, cu regimentele lui, efectuase o manevră spre Usiha; la el se duseseră Ceapaev şi Feodor, după „focurile în noapte”. Această manevră nu dăduse roadele aşteptate; pierderile erau prea mari faţă de rezultatele dobândite. Ceapaev, atât de iscusit şi de mlădios în toate acţiunile lui, atât de ager şi de adaptabil la orice situaţie, îşi dădu seama că în stepă trebuie să lupţi împotriva cazacilor cu alte arme decât cu cele cu care luptaseră, de curând, împotriva ţăranilor mobilizaţi cu sila de către Kolceak. Pe cazaci nu-i bagi în sperieţi, nu-i descumpăneşti, cucerind teritorii: pământul lor este stepa nesfârşită, peste care gonesc străbătând-o de-a lungul şi de-a latul. În stepă cazacul este pretutindeni bine primit de populaţia băştinaşă, şi îşi poate duce uşor traiul în spatele liniilor, fiind cu neputinţă să-l prinzi şi consti-

tuind o veşnică primejdie. Cu oştile căzăceşti n-o scoţi la capăt dacă te mulţumeşti să le alungi, şi le cucereşti una după alta staniţele; toate acestea sunt lucruri foarte importante şi necesare, ele însă nu reprezintă *esenţialul*. Esenţialul este *să zdrobeşti* forţa vie, să distrugi regimentele de cazaci. Dacă puteai cu prizonierii luaţi de la Kolceak să completezi rândurile rărite ale regimentelor tale, apoi cu prizonierii cazaci acest lucru nu e cu putinţă: fiecare cazac ţi-e duşman de moarte. În cel mai bun caz nu-ţi este prieten şi ajutor, şi nici nu-ţi va fi prea curând! Nimicirea forţei vii a duşmanului, iată sarcina pe care şi-o propusese Ceapaev. Cu cât înaintezi, cu cât te adânceşti mai mult în stepă, cu atât e mai greu să realizezi acest lucru: cresc lipsurile, te doboară oboseala, foamea şi setea, iar depărtarea mare de centru şi lipsa de legătură directă se resimt dureros şi greu.

Cazacul o va duce anevoie, dar şi mai anevoie o va duce ostaşul roşu. Deci trebuiau să lucreze repede, să încerce totul, să jertfească forţe, să facă sacrificii mari, până la sacrificiul de sine, ca să se înfunde în stepă, ca să nu piardă totul. Ceapaev tatona căile care ar putea să-l ducă la ţinta ce şi-a fixat-o. Manevra de la Usiha nu era ceea ce trebuia. Trupele au fost regrupate şi printr-un atac frontal au cucerit cea de-a doua capitală a Uralului: Lbişcensk... Pierderi. Da, sunt pierderi, dar de data asta se văd rezultate mai serioase. Cinci lovituri de felul acesta şi s-a terminat!

După Lbişcensk a urmat Goreacenski. Lângă Merghenevskoe se opriră. Cazacii care se retrăgeau îşi dădeau foarte bine seama de situaţia lor şi ştiau ce-i aşteaptă în ţinuturile nisipoase de pe cursul inferior al Uralului, unde bântuia foametea. Ar fi trebuit să le dea riposta trupelor roşii undeva pe-aici, până nu era prea târziu, până nu era totul pierdut. Au întărit apărarea staniţelor până la maximum posibil. Lbişcenskul a fost aparat cu înverşunare, au rezistat cu îndărătnicie, n-au părăsit oraşul multă vreme, până când a venit acea puternică lovitură frontală, neprevăzută, se vede, de ei. Îşi făcuseră socoteala că Ceapaev tot mai desfăşoară diferite manevre de învăluire. Se înşelaseră însă. Din greşeala asta au tras învăţăminte şi, drept urmare, au întărit Merghenevskoe, cu toate puterile şi mijloacele de care dispuneau: au folosit tranşeele adânci, rămase de pe timpul luptelor din primăvară, au masat acolo artilerie, au pus mitraliere în fiecare colţ, în fiecare ascunziş, împânzind cu ele tranşeele. Regimentele roşii au pornit să cucerească Merghenevskoe printr-un atac frontal. Şi l-au luat. Cu

toată împotrivirea, l-au luat! Au secerat destui cazaci, dar şi mai mulţi au căzut din rândurile ostaşilor roşii. Victoria a fost dobândită cu un preţ scump. Cazacii, sesizând tactica lui Ceapaev, răspundeau la fiecare mişcare nouă printr-o altă mişcare. Când, în lupta de la Merghenevskoe, Ceapaev s-a convins că trebuie să renunţe deocamdată la atacul frontal, i-a dat lui Sizov misiunea să înainteze pe drumul cel mare, iar pe Şmalin l-a trimis spre valea Kuşumei, spre Satul Kzâl-Ubinsk, pentru ca, ieşind în faţa staniţei Saharnaia, să-i uşureze lui Sizov cucerirea acestei localităţi.

În acelaşi timp, dinspre Slomihinskaia veneau regimentele căzăceşti; ele au dat peste un cătun în care se oprise coloana de transport a regimentului din Ivanovo-Voznesensk. A început un masacru îngrozitor. Doar trei ostaşi roşii s-au salvat, cu totul întâmplător, prin fugă. Ei au adus la cunoştinţă cele întâmplate. La brigadă, alarmă: nu se aşteptau să apară cazacii din direcţia aceea. Au trimis din nou regimentul spre cătun, ca să salveze coloana de transport. Dar n-au izbutit s-o aducă înapoi în întregime: tot ce fusese mai bun luaseră cazacii cu ei retrăgându-se.

În cătun au văzut lucruri cumplite: două fete cu sânii sfârtecaţi, ostaşi cu capetele sfărâmate, cu feţele ciopârţite, cu mâinile retezate. La pământ zăcea, într-o baltă de sânge, un ostaş roşu pirpiriu, iar în gură îi vârâseră membrul, pe care i-l tăiaseră. Dezgustător, înfiorător.

Făptuind asemenea orori, cazacii căutau, pesemne, să-şi potolească setea de răzbunare şi totodată să bage groaza în ostaşii roşii, să-i facă să tremure de frică să nu cadă în mâinile cazacilor, să tremure de spaimă numai la gândul că se află în aceste locuri, în stepă, să-i silească să dezerteze. Rezultatele au fost inverse. Temându-se de prizonieratul la cazaci şi de schingiuiri, ostaşii roşii nu se lăsau să cadă vii în mâinile lor şi luptau întotdeauna cu o ului-toare dârzenie, într-adevăr „până la ultimul strop de sânge”. Vestea despre cele petrecute în cătun a zburat din companie în companie, prin toate regimentele. Se auzeau blesteme la adresa cazacilor călăi, ostaşii jurau să învingă sau să moară în luptă.

Sizov coborî luptând spre Karşinsk, aşteptând acolo veşti despre înaintarea lui Şmalin, dar acesta, rătăcind prin stepă cu regimentele lui timp de mai multe zile, nu putu să stabilească niciun fel de legătură. Trimitea călăreţi, dar patrulele căzăceşti care vegheau pretutindeni îi prindeau, încercând să stoarcă cu sila diferite informaţii, le luau scrisorile şi actele şi apoi le tăiau capul.

Să-i împuşte, le părea rău de gloanţe, iar să-i spânzure, nu aveau unde. Oricâţi călăreţi erau trimişi, toţi aveau aceeaşi soartă. Situaţia era din cale-afară de proastă; staniţe nu prea se găseau pe acolo, de jur împrejur stepă pustie, rar, rar de tot dacă întâlneai vreo aşezare. Mâncasera toată pâinea, până la ultimele fărâmituri. Începuseră să înjunghie vitele, şi se hrăneau numai cu carne, perpelită la foc. Bolile se ţineau lanţ, bântuia gălbinarea. N-avea cine să-i îngrijească pe bolnavi şi nici cu ce. Apă nu era. Se duceau până la albia Kuşumei – prin părţile acelea râul secase – şi scoteau un fel de zeamă verde-cafenie, ca aceea pe care o găseşti prin iazurile vechi, împuţite. Umpleau gamelele şi găleţile cu această porcărie, strecurau noroiul din ea, iar ce rămânea, beau. Când aduceau câte o găleată, la regiment începea bătaia: cine să bea primul?

O dată, întâmplător, dădură peste o fântână. De obicei puţurile căzăceşti n-au apă multă: au scos cu totul cincisprezece găleţi. Au fost nevoiţi să pună pe ghizduri o mitralieră, iar de jur împrejur o pază numeroasă. Aşa a fost împărţită în mod egal între regimente; mii de ostaşi cu feţele galbene, supte şi istovite, stăteau în şiruri nesfârşite, cu găleţile lângă ei.

Fiecare se apropia, privea apa rece şi în ochi i se aprindea o flacără sălbatică, de-ai fi zis că acuşi se va repezi, se va prinde cu amândouă mâinile de marginea găleţii, îşi va cufunda în apă capul înfierbântat şi cu buzele-i lacome va bea, va bea, cu nesaţ... Dacă l-ai bate, l-ai sfâşia, l-ai alunga sau l-ai împuşca, nu se descleştează de găleată! Poate că s-ar fi întâmplat chiar aşa, dacă n-ar fi fost postaţi şi acolo paznici, dacă n-ar fi trecut cănile mai întâi prin alte mâini. Un ostaş roşu se apropie sărmanul, i se dă în mână cana şi stă, stă şi priveşte picul de apă de pe fundul ei.

— Încă un strop, tovarăşe, îl roagă el pe cel ce împarte apa, uitându-se cu o privire rugătoare, tristă şi abătută.

— Nu se poate. Trebuie să ajungă pentru toţi...

— Măcar un strop...

— Nici măcar un strop.

Se mai uită o dată pe fundul cănii, o apropie încet de buze, nu se îndură să bea, suge prelung, de parca în cană n-ar fi apă ci miere groasă, dulce şi suculentă, pe care nu-i chip s-o soarbă toată, până la ultima picătură.

Pe drum, găseau fântâni pe jumătate astupate cu pământ. Le desfundau şi pe fund nu găseau decât noroi cleios murdar: apa

secase. Găsiră două fântâni pline cu hoituri de cai şi de vaci. Puţea îngrozitor. Duhoarea se simţea de departe. Curăţiră şi puţurile acestea. Scoaseră afară hoiturile, iar mocirla puturoasă, cafenie, de la fund, o strecurară ca să îndepărteze murdăriile, şi o băură.

Aşa s-a chinuit brigada lui Şmalin până a dat de regimentele lui Sizov, care între timp cuceriseră Saharnaia şi, fiind grăbite să plece mai departe, nu mai aşteptaseră ajutorul făgăduit.

Scos din sărite, Ceapaev îl trimise în faţa tribunalului pe Şmalin pentru neexecutarea de ordin, cerând el însuşi ca acesta să fie împuşcat!

Însă Sizov, care prezida comisia de anchetă, a insistat ca Şmalin să fie numai retrogradat la funcţia de comandant de regiment. Această propunere a fost susţinută de Baturin şi chiar din dimineaţa următoare Şmalin n-a mai figurat printre comandanţii de brigadă.

Regimentele se pregăteau să meargă mai departe: prin Kalmâkov, spre Guriev şi apoi spre Marea Caspică. Dar tocmai atunci s-a petrecut drama care nu va fi uitată niciodată.

Statul-major al diviziei se afla la Lbişcensk; de aici Ceapaev şi Baturin se duceau aproape zilnic, cu maşina, să inspecteze brigăzile. Se apropia vremea friguroasă de sfârşit de toamnă. După zilele răcoroase, dar frumoase, se lăsa repede amurgul, iar după amurg veneau tot aşa de repede nopţile negre, lungi de toamnă. Situaţia unităţilor căzăceşti în retragere era tot mai disperată; în faţa lor: ţinuturi pustii, foametea, doar colilia stepei, locuri străine. Dacă e vorba de opus rezistenţă, apoi acuma era timpul, pe urmă va fi prea târziu! Şi cazacii hotărâră să facă un ultim efort disperat: să înşele vigilenţa adversarului lor victorios şi să-l lovească drept în inimă. Ei plănuiră să pornească de dincolo de Saharnaia o incursiune adâncă pe lângă mlaştinile Cijinskului, pe valea Kuşumei, lângă Slomihinskaia – chiar prin preajma locurilor unde fuseseră bătuţi în primăvară de divizia lui Ceapaev – şi să iasă pe nesimţite în spatele trupelor roşii, zdrobind, printr-o lovitură dată prin surprindere, toate forţele concentrate la Lbişcensk. La acea dată se aflau acolo destui oameni, destule servicii, formaţiuni ale diviziei şi bunuri militare: cartuşe, obuze, echipament. Tocmai atunci fusese adus un stoc de îmbrăcăminte şi încălţăminte care trebuiau distribuite diviziei, căci din cauza murdăriei, a foamei şi a oboselii, companii şi batalioane întregi se îmbolnăviseră de tifos.

Pe acest drum greu, de la Uralsk la Guriev, căzuseră mai mulţi ostaşi răpuşi de tifos decât în lupte. Cocioabele de prin staniţe, căruţele regimentelor, până şi şanţurile de pe marginea şoselelor erau pline de ostaşi roşii bolnavi. Nici nu apucau să-i care pe unii, că se şi îmbolnăveau alţii şi, neavând cu ce să-i transporte, rămâneau în izbele părăsite de prin staniţele pustii, sau de-a dreptul pe iarbă, prin şanţuri, pe drum...

Medicamentele lipseau, iar jumătate din personalul medical se îmbolnăvise şi murise. Cazacii n-o duceau nici ei cu mult mai bine, dar intrând înaintea celorlalţi în staniţe, luau cu ei tot ce găseau, iar ceea ce nu puteau lua, ardeau, distrugeau, otrăveau, făceau în aşa fel ca să nu poată fi nimic folosit. Regimentele roşii treceau prin sate devastate şi pustiite, n-aveau apă, cartuşe, obuze, căruţe, cai... Cu cât înaintau, cu atât mai greu era. Cazacii ţinuseră seamă de toate acestea. Când îşi organizaseră incursiunea, fără îndoială că dăduseră dovadă de multă iscusinţă. Ei îşi făcuseră următoarea socoteală: până la urmă, statul-major va fi distrus, legătura întreruptă, iar regimentele pornite pe fluviu în jos, la vreo sută de verste, rămânând izolate şi dezarmate, se vor preda de la sine, văzând că n-are niciun rost să mai opună rezistenţă. Neînfricata divizie a lui Ceapaev va fi înfrântă, îşi spuneau ei. O dată cu pieirea ei, vor fi eliberate şi stepele Uralului de roşii.

Cazacii îşi puneau foarte mari speranţe în această operaţie şi de aceea puseseră în fruntea ei comandanţi militari cu multă experienţă. Deasupra Lbişcenskului se adunau nori grei, şi paşnicul oraş nici nu bănuia ce cumplită catastrofă se apropie...

Dis-de-dimineaţă, Ceapaev, mai întunecat decât de obicei, a plecat în goană cu maşina, s-a oprit pe front scurt timp şi la amiază s-a înapoiat la Lbişcensk. Ritmul înaintării începuse să scadă: tifosul secera ostaşii cu duiumul, fără milă; coloanele de transport nu făceau faţă, nu pridideau să aducă la timp tot ce era necesar. Ceapaev vedea şi îşi dădea seama că nu poate „zori” pe nimeni în niciun chip; nu poate cere ceea ce nu-i omeneşte posibil! Brigăzile munceau până la istovire, dar împrejurările cumplit de grele zădărniceau efortul lor eroic, plin de abnegaţie.

E întunecat Ceapaev astăzi. Intră în fugă, pentru o clipă, la Baturin, îi împărtăşeşte îndoielile şi se înapoiază în odaia sa. Măsoară în lung şi în lat camera din încăpătoarea izbă căzăcească. Vrea să găsească o soluţie şi nu poate, fiindcă această soluţie mult dorită nu există. Petka se uită prin uşa puţin crăpată şi aşteaptă

nerăbdător, doar-doar i-o da vreun ordin Vasili Ivanâci.

A venit Cekov, dar Petka l-a oprit în tindă şi l-a sfătuit mai bine să nu intre. „Acuma nu-i arde de tine”, îi spuse el lui Cekov şi acesta, pufăind pe sub mustăţile-i stufoase, s-a întors şi a plecat fără să spună o vorbă. Şi-a vârât capul pe uşă şi Tiotkin Ilia. Voia să comunice „ceva foarte important”, dar şi dânsul, auzind în ce dispoziţie se află Ceapaev, a plecat. Călcându-şi pe inimă, Petka a fost nevoit să-l lase să intre pe Novikov, şeful de stat-major. Acesta venea cu „raportul” şi Petka n-a mai cutezat să-l oprească.

Novikov, un tânăr de vreo douăzeci şi trei de ani, era unul dintre puţinii ofiţeri în care Ceapaev avea încredere; ba pe Novikov chiar îl îndrăgise. Intrase în Armata Roşie încă în 1918 şi avusese vreme să-şi dovedească în repetate rânduri devotamentul faţă de cauza comună; fusese, pare-se, rănit; îi cunoştea personal pe toţi comandanţii, îi înţelegea aşa cum trebuie, era cu ei în relaţii tovărăşeşti, iar ei îl preţuiau şi-l iubeau; pe scurt, era un om „de-al nostru”. Cât de mult îl stima Ceapaev se putea vedea chiar din singurul fapt că în tot timpul de când colaborau nu ţipase niciodată la el, nu-l ameninţase şi nu-l speriase cu toate chinurile iadului; asemenea fericiţi aproape că nu existau.

Novikov intră în încăpere şi se opri lângă uşa întredeschisă, ţinând la subţioară un maldăr de hârtii.

— Intră, ce stai? îi spuse Ceapaev.

— La ordin! răspunse Novikov apropiindu-se şi, văzând că Ceapaev se aşază la masă, se aplecă şi-şi începu raportul, în picioare, indicând pe hartă linia pe care se afla divizia, potrivit ultimelor date primite. Ceapaev îi ceru relaţii foarte amănunţite cu privire la brigada ce trecuse dincolo de Ural, în ţinutul Buharei, şi care, izolată şi lipsită de posibilităţi de aprovizionare, lupta în condiţii neînchipuit de grele. Când află însă că o telegramă venită de acolo anunţa sosirea ultimului transport, se înveseli, deveni mai comunicativ, începu să vorbească mai calm, mai domol.

— După cum ştiţi, raportă Novikov, ieri a fost atacată o coloană de transport aici, prin apropiere, la vreo cincisprezece verste.

— Ştiu.

— S-a cercetat. S-a făcut o anchetă. Sunt morţi şi răniţi. O patrulă căzăcească, urmărindu-i, a ajuns până în imediata apropiere a staniţei, dar pe urmă s-a îndreptat spre o direcţie necunoscută.

— S-a dus cineva după ei? întrebă Ceapaev.

— Am întârziat, n-am văzut nici măcar în ce direcţie au luat-o. Căruţaşii care au scăpat nu ştiu nici ei.

— Nu crezi, Novikov, că aici, pe undeva pe aproape, trebuie să fie mai mulţi cazaci?

— Nu ştiu. Conform ordinului dumneavoastră, azi în zori au fost trimise în toate direcţiile patrule şi au plecat în recunoaştere două aeroplane.

— Nu s-a înapoiat încă nimeni?

— Aviatorii sunt aici. Au raportat că n-au descoperit nimic, nu- se observă nicio mişcare.

— Ştii ce? urmă Ceapaev. Astăzi să pui de gardă şcoala de comandanţi.

— Am înţeles.

Mai urmară câteva întrebări şi Novikov plecă. Apoi veni Pavel Stepanâci. El vorbise, cu puţin înainte, cu cercetaşii care se înapoiaseră: aceştia nu descoperiseră nimic pe nicăieri.

Până astăzi rămâne o enigmă de nedezlegat: cine a scos din posturi, în noaptea aceea fatală, şcoala de comandanţi a diviziei? Ceapaev n-a dat nimănui un asemenea ordin; Novikov e mai presus de orice bănuială: el a luptat vitejeşte şi a suferit din greu în noaptea luptei de la Lbişcensk.

Este neîndoielnic că în staniţă cazacii aveau legături. În câteva izbe s-au descoperit ambuscade; de acolo au tras şi cu arme, şi cu mitraliere; depozitele şi serviciile diviziei erau indicate extrem de rapid; totul fusese pregătit şi cercetat dinainte.

În timp ce Baturin stătea de vorbă cu Ceapaev, a năvălit la ei, trecând peste Petka, deşi acesta încercase s-o oprească, o cazacă binevoitoare, al cărei fiu lucra la Uralsk; cu sufletul la gură, femeia le-a spus, încercând să-i convingă că „prin câmp umblă călăreţi”, dar nici acest avertisment n-a avut vreo putere: Ceapaev şi Baturin s-au mulţumit să zâmbească, crezând că femeia vorbeşte de patrula care atacase coloana de transport. Petka i-a povestit despre această „muiere toantă” şi lui Tiotkin, care, fără să se supere, a făcut din nou cale-ntoarsă, aflând că Ceapaev e ocupat „cu comisarul”...

Miezul nopţii trecuse de mult, mijeau uşor zorii, staniţa era cufundată într-un somn adânc.

Primele patrule de cazaci se apropiară pe nesimţite de marginea staniţei, omorând fără zgomot santinelele. În urma lor soseau mereu, adunându-se şi grupându-se, alţi cazaci, şi când se

strânseră destui, porniră ca o avalanşă neagră.

Răsunară primele împuşcături, alarmate, ale patrulelor... Primejdia fusese descoperită prea târziu. Cazacii se şi răspândiseră pe uliţele staniţei. Se dezlănţui un foc dezordonat, la întâmplare; nimeni nu ştia în cine şi în ce parte trebuie să tragă... Ostaşii roşii săriră din pat în cămaşă şi izmene, alergând năuci de colo-colo. Fuseseră luaţi pe nepusă masă, nepregătiţi, dezorganizaţi. Se adunau câţiva la întâmplare, în câte un grup, şi cei care apucaseră să-şi ia arma se opreau pe unde nimereau, pe unde se puteau adăposti, şi deschideau foc, apoi părăseau locul unde se instalaseră şi alergau mai departe spre râu. Toţi se retrăgeau înspre malul Uralului. La marginea staniţei, cazacii goneau după ostaşii roşii, îi măcelăreau sau îi prindeau şi-i luau cu ei; aproape nimeni nu mai opunea rezistenţă. Nu izbutiră însă să pătrundă în centrul staniţei. Într-un loc, câteva zeci de oameni se grupaseră în jurul lui Ceapaev şi se culcaseră în lanţ de trăgători. Ceapaev ieşise şi el dezbrăcat, cu o puşcă în mâna dreaptă, iar în mâna stângă cu pistolul. Întunericul se destrămase, se putea desluşi totul fără greutate... Trecură două-trei minute de aşteptare chinuitoare. Lanţul de trăgători văzu venind asupra sa o avalanşă de cazaci. Traseră o salvă, a doua, a treia. O mitralieră adusă în grabă prinse să ţăcăne. Puhoiul dădu înapoi...

În uliţa învecinată, unde se afla secţia politică, se strânsese lângă Baturin un grup de vreo optzeci de oameni: erau acolo aproape toţi lucrătorii secţiei politice, în frunte cu Suvorov, Baturin, Novikov, Krainiukov. Văzând că atacurile cazacilor sunt tot mai dese şi mai insistente, Baturin porni el însuşi la atac cu micul lui detaşament. Lovitura fu atât de neaşteptată, încât mitraliorii cazacilor, care mergeau în căruţele din faţă, săriră jos şi o luară la fugă, lăsând în mâinile oamenilor lui Baturin două mitraliere, pe care aceştia le întoarseră de îndată împotriva inamicului. Între timp, Novikov fu rănit grav la picior. Îl traseră ceva mai la o parte, dar neştiind unde să-l ducă, îl lăsară acolo. El se târî până la o izbă, pătrunse în ea şi se ascunse sub o laviţă. Grupul lui Baturin rezistă cel mai mult din toate; neavând legătură cu nimeni, ei toţi au crezut până în ultima clipă că grupul lor reprezintă numai o mână de oameni, iar lupta principală o dă grosul forţelor undeva, prin apropiere, desigur în preajma lui Ceapaev... Cu această credinţă au şi murit. Nu exista o legătură organizată şi de aceea victoria obţinută de un grup era zădărnicită de înfrângerile celorlalte;

nimeni nu ştia ce se petrece alături, ce trebuie să facă el însuşi.

Văzând că prin atacuri frontale nu pot dobândi succese imediate, o parte din cazaci descălecară şi, pe după case, prin grădini, începură să se strecoare în spatele grupurilor care se apărau.

Când se dezlănţui focul şi din spate, în timp ce din faţă năvăleau neîncetat alte valuri de cazaci, grupul lui Baturin nu mai rezistă, începu să se retragă şi se împrăştie. Ostaşii alergau să se ascundă pe unde nimereau. Nu scăpă, bineînţeles, niciunul. Localnicii îi dădeau pe toţi pe mâna cazacilor; scăpară numai cei care fugiseră spre fluviul Ural şi reuşiseră să-l treacă cu bine. Baturin se adăposti în cocioabă şi se ascunse undeva, sub cuptor, dar gospodina îl trădă de îndată, spunând cazacilor că „ăsta trebuie să fie chiar comisarul”; se vede că-l ţinea minte, blestemata, de la adunarea la care Pavel Stepanovici le vorbise locuitorilor staniţei. Cazacii ieşiţi din minţi, turbaţi, aflând că le căzuse în mână „chiar comisarul”, nici nu mai încercară să afle câte ceva de la el, să-l interogheze şi să-i smulgă informaţii: ardeau de pofta bestială să se răfuiască cu el cât mai repede, cât mai sângeros. Îl târâră afară; fiecare dintre ei voia să fie primul care să-i înfigă în piept cuţitul rece... Fluturau deasupra capului lui armele, îşi încrucişau şi îşi ciocneau săbiile şi, cu feţele schimonosite de o ură animalică, aşteptau clipa când va fi aruncat la pământ... Şi îndată ce fu aruncat, săbiile şi baionetele lor i se înfipseră în gât, în pântece, în obraz... Începură să-l schingiuiască, dar şi ăsta le era prea puţin: îl apucară de picioare şi, făcându-şi vânt, îl izbiră cu atâta putere, încât îi sfărâmară în bucăţi ţeasta, iar creierii ţâşniră afară. Apoi îi smulseră, îi rupseră, îi făcură bucăţi, îi sfâşiară hainele, după care începură să lovească cu picioarele acest ghem de sânge şi de carne, fiecare căutând să-l izbească neapărat cu cizma în obraz. În apropiere stăteau câţiva ostaşi roşii prizonieri, uitându-se îngroziţi la ce s-a ales din viteazul comisar Pavel Stepanâci Baturin. Nenorociţii! Câteva minute mai târziu, toţi, până la unul, pieriră şi ei de săbiile cazacilor...

Dar Ceapaev unde era?

Nu reuşiră să stea multă vreme în tranşee, căci şi acolo pătrunseseră, de-a lungul malului, cazacii. Trebuiau să se retragă spre malul abrupt. Malul se înălţa în locul acela mult deasupra apei şi să-l urci era ca şi cum te-ai fi aşezat drept ţintă. Dar n-aveau încotro, pe ambele părţi se şi instalaseră mitralierele căzăceşti: băteau spre apa râului şi-i ucideau pe cei ce căutau să treacă înot şi să dispară pe ţărmul dinspre Buhara. Un glonţ îi străpunse mâna

lui Ceapaev. Voind să-şi şteargă faţa, lăsă dâre de sânge pe obraz şi pe frunte. Petka era tot timpul lângă el.

— Vasili Ivanâci, lăsaţi-mă să vă bandajez la cap! îi strigă el lui Ceapaev.

— Nu-i nevoie. Capul e teafăr...

— Şiroieşte sângele pe frunte, încercă să-l convingă Petka, gâfâind.

— Lasă, totuna e...

Pas cu pas, se retrăgeau spre mal. Nu era aproape nicio speranţă; puţini izbuteau să scape trecând peste învolburatul Ural. Dar pe Ceapaev hotărârâră să-l salveze.

— Coboară-l în apă! strigă Petka.

Şi toţi înţeleseră *pe cine* trebuiau să-l coboare. Patru din cei care se aflau mai aproape, susţinând cu grijă mâna însângerată, îl coborau pe Ceapaev uşor pe povârnişul nisipos. Fără să stea pe gânduri, tuspatru săriră în apă şi o porniră înot. Doi au fost ucişi chiar în clipa când au atins apa. Înotară ceilalţi doi, şi ajunseră chiar lângă malul celălalt, dar în ultima clipă un glonţ ucigaş îl lovi pe Ceapaev în cap. Când însoţitorul său, care se târâse în păpuriş, întoarse capul, nu mai văzu nimic: Ceapaev dispăruse în valurile Uralului...

Petka rămase pe mal până la sfârşit şi, când nu mai putu face nimic cu puşca, trase şase gloanţe de nagan[1] în lanţul de cazaci, iar pe cel de-al şaptelea şi-l trase în inimă. Cazacii, înnebuniţi de furie, îşi bătură joc de trupul acestui neînsemnat, dar atât de glorios şi de nobil ostaş. Mai târziu, tovarăşii lui au identificat cu multă greutate această masă informă, însângerată, strivită în nisip, rămăşiţă a unui trup omenesc...

La vreo două luni după acest tragic sfârşit, Consiliul Militar Revoluţionar al Republicii a dat un ordin prin care, pentru faptele lui glorioase, viteazul ostaş Piotr Isaiev era decorat cu ordinul „Drapelul Roşu”. Această recompensă de onoare a întârziat, a venit cu două luni prea târziu.

Împreună cu ceilalţi s-a retras şi Cekov până la mal, alături de Isaiev. El a fost ucis pe nisip, n-a apucat să coboare în apă, un glonţ i-a străpuns ţeasta.

Acum nu se mai opunea nicăieri rezistenţă. Cazacii goneau după fugari, îi ajungeau, îi prindeau şi îi măcelăreau pe loc...

— Să iasă înainte jidanii, comisarii şi comuniştii!

[1] Revolver de un sistem special (n. r.).

Şi aceştia ieşeau în faţa frontului, nevoind să le primejduiască viaţa celorlalţi ostaşi roşii. Numai că nu întotdeauna îi scăpau prin asta. Ieşeau în faţa rândurilor, păşind mândri, maiestoşi prin tăcuta lor bărbăţie, cu buzele tremurând de ură, cu ochii scăpărând de mânie, blestemând nagaica căzăcească, şi cădeau sub loviturile săbiilor, sub gloanţele armelor... Alţii erau scoşi pe câmp şi seceraţi de focul mitralierelor... Acolo, în spatele staniţei, sunt trei gropi uriaşe de cărămidării, pline cu cadavrele celor împuşcaţi.

Brigăzile se aflau lângă Saharnaia şi mai sus de ea, prin staniţe, când le sosi cumplita ştire: statul-major zdrobit, secţia politică distrusă, toate cadrele de comandă ale diviziei ucise, legăturile întrerupte, serviciul de aprovizionare capturat, nu mai sunt obuze, cartuşe, echipament, pâine... E îngrozitor să te trezeşti într-o situaţie ca asta! Ostaşii roşii, istoviţi de lupte, lihniţi de foame, se chinuiau cumplit, tifosul secera companii întregi. Izolaţi, încercuiţi de cazaci, rămaşi fără conducere, ce vor face?

Sizov preluă comanda diviziei – nimeni nu-l numise, nimeni nu-l confirmase – el singur o preluase, nu era timp de pierdut.

Să meargă înainte, n-avea rost! Să se retragă, însemna să-şi croiască drum dezarmat – cu mâinile goale – prin masele căzăceşti de la Lbişcensk. Dar această ultimă alternativă mai lăsa să se întrevadă o vagă speranţă de reuşită, pe când înaintarea însemna pieire sigură şi grabnică. Hotărâră să se retragă, părăsind iute şi pe nesimţite poziţiile, căutând să inducă în eroare inamicul, să-i înşele vigilenţa. Ostaşii îşi împărtăşeau cu tristeţe şi cu groază amarnica veste şi curând toţi, până la ultimul, aflară despre cele întâmplate ia Lbişcensk.

— Înainte sau înapoi? se întrebau unii pe alţii şi nu ştiau că însuşi noul comandant al diviziei rămasă orfană nu dăduse răspuns încă acestei dureroase şi chinuitoare întrebări: înainte sau înapoi?

Brigada de la Merghenevskoe porni prima, apoi trebuia să o urmeze şi a doua, cea de la Saharnaia. Hotărâră să plece noaptea, tiptil, încât inamicul nici să nu bage de seamă că regimentele roşii pleacă. Puseră la mijloc căruţele şi artileria, lăsară pentru pază un divizion de cavalerie, se ridicară şi porniră încet, fără cel mai mic zgomot, prin bezna nopţii... În staniţă ardeau focuri: cazacii vor crede că în jurul acestor focuri tot se mai încălzesc, fără de grijă, ostaşii roşii...

Între timp, ei se adânceau în stepă tot mai departe şi mai departe... Comenzile se dădeau în şoaptă şi această şoaptă se

transmitea din gură în gură pe şirurile şi coloanele nezărite. Scârţâie o roată, îl calcă unul pe picior pe un altul şi el scoate, involuntar, un geamăt, câte unul tuşeşte înfundat în pumn, şi din nou linişte, linişte deplină. Nu mergeau, ci zburau parcă. Rămăsese în urmă cătunul Karşinski. Iată, se zăreşte Merghenevskoe... În clipa aceea se auzi din depărtare o bufnitură surdă, grea: la Saharnaia, divizionul de cavalerie, care se retrăgea ultimul, aruncase în aer obuzele rămase; nu avuseseră cu ce să le transporte. Îndată ce le aruncară în aer, divizionul porni la trap, să ajungă din urmă unităţile de mult plecate...

Aproape două zile şi două nopţi merseră fără răgaz. Îşi trăgeau puţin sufletul şi porneau iar: nu era timp de stat, fiecare clipă era preţioasă. În cea de-a doua noapte, ajunseră în apropiere de Lbişcensk. Încă din ajun, înainte să sosească prima brigadă din Merghenevskoe, cazacii plecaseră în sus, spre Uralsk. Şi ei se grăbeau şi îşi puneau mari speranţe în surpriza şi iuţeala loviturii. Ei socoteau că unităţile, care fuseseră izolate, sunt condamnate: le vor zdrobi cei din Saharnaia! Iar ei se grăbeau spre Uralsk! Dar lucrurile se petrecură altfel, cu totul altfel: cei „condamnaţi” rămaseră vii şi nevătămaţi.

Acum şi a doua brigadă trecea prin sângerosul şi sinistrul Lbişcensk... Era înfiorător, tăcut şi pustiu. Pe uliţe zăceau trupurile ostaşilor roşii străpunse, ciopârţite de săbii, ciuruite de gloanţe. Prima brigadă nu se opri aici, ci plecă îndată spre Kojeharov. Trupurile fură ridicate, adunate şi îngropate. Îi îngropară pe câmp, în morminte comune, pe cei care căzuseră cu sutele sub focul mitralierelor căzăceşti. Nu se rostiră cuvinte de bun rămas, nici nu se cântară marşuri funebre; cu capetele descoperite, ostaşii se lăsau în genunchi şi încremeneau tăcuţi lângă mormintele dragi, cu mintea plină de gânduri grele şi crunte, cu inima îndurerată...

În Lbişcensk se odihniră puţin, se încolonară şi plecară. Unităţile căzăceşti, care îi urmăreau de la Saharnaia, îi ajunseră din urmă şi se încinse o luptă pe viaţă şi pe moarte. Cazacilor nu le venea să creadă că trupe atât de istovite pot opune rezistenţă, şi se năpusteau ca turbaţi, grăbiţi să nimicească prada ce le scăpase. Regimentele roşii, condamnate la pieire, se smulgeau însă din îmbrăţişarea de fier a morţii, îşi deschideau drum, respingeau atacurile, dovedind încă o dată şi încă o dată, în această situaţie de neînchipuit, ce însemnau regimentele din divizia lui Ceapaev.

Ajunseră lângă cătunul Ianaiski, noaptea. Erau vlăguiţi, la capătul puterilor, cădeau din picioare. Ostaşii adormiră imediat, buştean. Nici santinelele nu putură să reziste, şi pe ele le fură somnul. Tabăra roşie părea o împărăţie a tăcerii. Cazacii se pregătiră pentru o lovitură prin surprindere: se furişară până aproape de tot, încremenind la câţiva paşi, dar temându-se de bezna asta de nepătruns; aşteptau primele semne ale zorilor timide şi tremurătoare... Mase de călăreţi fuseseră trimise pe flancuri, ca să galopeze după fugari, după ostaşii roşii cuprinşi de groază... Totul era gata. Deasupra unităţilor roşii plutea moartea!

Cazacii dădură prima lovitură de încercare: să vadă, se va produce sau nu panica? O vor rupe de fugă sau vor rămâne pe loc? Şi abia prinse să se destrame, tremurând, întunericul de nepătruns al nopţii de septembrie, când în unităţile căzăceşti detună: „Ura!!! Ura!!!” Deschiseră foc în salve... De undeva, din spate, bubuiră tunurile...

Cât de adânc dormeau ostaşii, totuşi săriră ca arşi şi puseră mâna pe arme. Dar domnea dezordinea, nu era o rezistenţă organizată; chiar sub primele gloanţe căzăceşti căzură numeroşi comandanţi. Oamenii se zăpăciră. Nimeni nu-şi dădea seama imediat ce e de făcut, aşteptau un ordin, dar acesta nu venea. Rezistenţa era fracţionată, întâmplătoare, nesigură. Dezordinea creştea neîncetat, tot mai mare era deruta, din clipă în clipă te puteai aştepta la o panică nebună, nimicitoare. Comandantul divizionului de artilerie – Nikolai Hrebtov – cel ce acţionase la Krasnâi-Iar, se apropie în fugă de tunuri, dar nu găsi niciun servant: unii fugiseră la căruţe, alţii stăteau culcaţi, făcându-se una cu pământul, ca să se apere de foc. Cu un strigăt poruncitor îşi ridică oamenii, trase un proiectil, al doilea, al treilea şi deschise un foc aprig, nimicitor... A fost de ajuns ca să se stăvilească panica. Îndată ce ostaşii văzură şi auziră că bat bateriile lor îşi reveniră, prinseră curaj şi, între timp, în locul comandanţilor căzuţi, se ridicară alţii. Se încinse o luptă îndârjită, sângeroasă; de astfel de încleştări nu-şi aminteau nici vechii comandanţi care au luptat în divizia lui Ceapaev. De la rezistenţă, treceau la atac şi din nou încremeneau când focul mitralierelor devenea de nesuportat...

Cu vuiet şi scrâşnet două maşini blindate se îndreptau spre lanţurile de ostaşi roşii: cea din faţă, peste câmp, cealaltă pe ocolite, printr-o râpă adâncă. Dar ostaşii erau obişnuiţi cu ele: se lipiră şi mai strâns la pământ, încremenind în aşteptare. Când

monstrul se apropie, Nikolai Hrebtov îl lovi cu un proiectil drept în faţă, şi acesta se clătină şi se opri. Entuziasmul ostaşilor era fără margini. Se ridicară şi porniră la un nou atac. Şi loviră cu sete. Apoi iarăşi se culcară la pământ, aşteptând o nouă lovitură de răspuns a duşmanului.

Cazacii au fost alungaţi cale de mai multe verste. În această luptă, la Ianaiski, au căzut mulţi ostaşi roşii, dar şi mai mulţi cazaci au rămas pe câmpul de luptă. Pe alocuri, cadavrele erau înşirate unul lângă altul: întregul lanţ fusese secerat de focul nemilos al mitralierelor.

O luptă ca cea de la Ianaiski n-a mai fost... Curând au sosit ajutoare. Cazacii au fost alungaţi înapoi, prin aceleaşi cătune şi staniţe, prin care, numai cu câteva zile înainte, trecuseră în goana mare, urmărind regimentele roşii. Acum ostaşii roşii luaseră din nou ofensiva, de astă dată se îndreptau spre Guriev, până la ţinuturile Mării Caspice...

Au trecut prin Lbişcensk, au păstrat câteva clipe de tăcere lângă gropile comune, au cântat cântece de înmormântare, au jurat să lupte, să învingă, amintindu-şi de cei care, cu o vitejie fără de margini, şi-au pierdut viaţa pe ţărmul şi în valurile înspumatului Ural.

1923